

peyzaj mimarlığı

ANKARA'da kişi başına düşen yeşil saha miktarı 1,8 metrekare

İstanbul çirkin bir şehir oluyor

CHICAGO TRIBUNE GAZETESINE GÖRE DÜNYANIN HAVASINEN PİS ŞEHİRİ ANKARA

KIRLI HAVA YÜZÜNDEN BAŞKENT'TE "AKCİĞE KANSERİ" YÜZDE 9,1 ORANINDA ARTTI...

TARIMSAL ALANIN YARISI EROZYON TEHDİDİ ALTINDA

MECLİS BAHCESİNE 400 KİŞİ ALACAK BİR CAMİ YAPILIYOR

SAHİLERDE YAĞMA... KİYİLER ORTAK MALDİR

675 BİN TON TIRAKLAZIMLIK EKSPRES YOL İÇİN TEPELER İNDİRİLİYOR

Ankara Belediyesi yeşil sahayı satışa çıkarılı

MARMARA'DA BALIK NESLİ TÜKENİYOR

5 bin çocuğa bir park düşüyor

İstanbul bütün özelliklerini kaybediyor

İstanbul Belediyesi, yeşil alanları yok ediyor!

İmar Kanununa aykırı mahalle yapılıyor

ZEVK SEFA

ÇEVRE ve İNSAN

Pamukkaleyi kurtarmak için henüz iş işten geçmiş değildir

İSTE MARMARA FUARI

Hazinenin 52 bin dekar kıyı arazisi kaldı

Asma köprü için 60 km. yol açılıyor

Yok olan ormanlar ve SUÇLULAR

1200 plânı olan şehir Otuz yıldır güzel İstanbul'a kesin bir şekil bulunmadı

1972 - 1 - 2

ŞEHİRLEŞEN TÜRKİYE

"Eski Eserleri Koruma Derneği, Pamukkale'de birçok yeni yapının yıkılmasını istedi"

SAHİLERİN YAĞMA EDİLMESİ ÖNLENECEK

peyzaj mimarlığı

T. PEYZAJ MİMARİSİ DERNEĞİ
YAYIN ORGANI

CİLT : 3 — SAYI : 1 - 2

1972

T. PEYZAJ MİMARİSİ DERNEĞİ

YÖNETİM KURULU

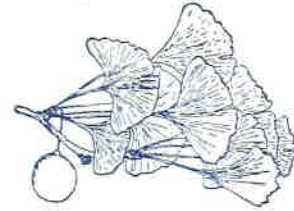
Başkan : Doç. Dr. Yüksel ÖZTAN
Sekreter : Doç. Dr. Nizamettin KOÇ
Üyeler : Dr. Salih VURAL
Ziraat Yük.Müh. Ekrem GÜRENLI
Asistan Metin BAŞAL

PEYZAJ MİMARLIĞI DERGİSİ'nin

Sahibi : Dernek adına Doç. Dr. Yüksel ÖZTAN
Yayın İşleri Müdürü : Doç. Dr. Yüksel ÖZTAN
Yayın Komitesi : Dernek Yönetim Kurulu
Yardımcıları : Doç. Dr. Günel AKDOĞAN

Yılda dört defa yayınlanır.

Adres : A. Ü. Ziraat Fakültesi Peyzaj
Mimarisi Bölümü Ankara — Türkiye
Tel : 161165/36-88

Yayınlanan yazı ve resimler geri verilmez.
Yayınlanan yazı ve resimlerin sorumluluğu
yazarlara aittir.

Sayısı 10 TL., Yıllık Abonman 40 TL.

İlan tarifesi : Kapak dışı 1.000 TL., kapak içi
800 TL., tam iç sahife 600 TL., yarım iç sahi-
fe 350 TL., dörtte bir iç sahife 200 TL. Sütun
santimi : 6 cm. lik sütun 10 TL., 4.5 cm. lik
sütun 7.5 TL.

En küçük ilân birimi dörtte bir sahifedir.
İlanlardan sorumluluk kabul edilmez.

Basıldığı yer : TİSA Matbaacılık Sanayii
Tel : 17 54 38 — Ankara

IÇİNDEKİLER

● «ÜLKEMİZİN PEYZAJ PLÂNLAMA SORUNLARI» SEMİNERİ PROGRAMI	1
● T. PEYZAJ MİMARİSİ DERNEĞİ 6. DÖNEM BAŞKANI Doç. Dr. Günel AKDOĞAN'ın SEMİNERİ AÇIŞ KONUŞ- MASI	2
● İNSAN PEYZAJ İLİŞKİLERİ	3
Prof. Dr. Sadri ARAN	
● ÇEVRE DÜZENLEMESİ	3
Asis. Prof. Gönül A. EVYAPAN	
● ÜLKEMİZDE YEŞİLİN YAŞANTIMIZDAKİ YERİ	8
Dr. Şevki VANLI	
● ULUSLARARASI İLİŞKİLER YÖNÜNDEN ÇEVRE SORUN- LARINDA YENİ GELİŞMELER	11
M. Zekâi BAYER	
● KENTSEL MEKÂNDA ÇEVRE PLÂNLAMASI VE ÜLKE- MİZ GERÇEKLERİ	16
Polat SÖKMEN	
● KENTSEL YERLEŞME SAHALARIMIZDA PEYZAJ PLÂN- LAMA SORUNLARIMIZ	23
Doç. Dr. Yüksel ÖZTAN	
● PEYZAJ PLÂNLAMASI AÇISINDAN KARAYOLLARI SO- RUNLARIMIZ	32
Doç. Dr. Günel AKDOĞAN	
● ÜLKEMİZ İÇİN KIR PEYZAJI PLÂNLAMA METODU ...	42
Doç. Dr. Nizamettin KOÇ	
● REKREASYON - TURİZM İLİŞKİLERİ VE BU KONULAR- LA İLGİLİ PEYZAJ PLÂNLAMASININ ÖNEMİ	45
Doç. Dr. Aysel BAYRAKTAR	
● PAMUKKALE	50
Cengiz BEKTAŞ	
● ANKARA METROPOLİTEN PLÂNLAMA AÇISINDAN TARIMSAL ALANLAR	58
Dr. Salih VURAL	
● TÜRKİYE'DE ARAZİ KULLANMA VE EROZYON SORUNU	61
Ruhi AYTEKİN	
● DSİ BARAJ GÖLLERİNİN REKREASYONEL DEĞERİ ...	68
Adnan ASTEKİN	
● ŞEHİRLERİMİZDE YOL AĞAÇLAMALARI	69
Ekrem GÜRENLİ	
● TABİATI KORUMA HUKUK ÇERÇEVESİ İÇİNDE «AĞAÇ» PEYZAJI	73
Çelik GÜLERSOY	
● BOĞAZ KÖPRÜSÜ VE KOCA SİNAN	80
Vedat DALOKAY	

- Dergimizin bu sayısı «**Özel Sayı**» olarak, 30 - 31 Mayıs 1972 tarihlerinde T. Peyzař Mimarisi Derneği tarafından düzenlenen «**Ülkemizin Peyzař Planlama Sorunları**» konulu I. seminerde sunulan ve yayınlamak üzere temin edebildiğimiz tebliğlere ayrılmıştır. Diğer tebliğler, dergimizin 1972 - 3 sayısında yayınlanacaktır.

İkinci yılını tamamlamış bulunan «**PEYZAJ MİMARLIğI**» dergimiz için sayın okuyucularımızdan aldığımız tebriklere teşekkürlerimizi sunar, ilgilerinin devamını dileriz.

Yayın Komitesi

" Ülkemizin Peyzaj Planlama Sorunları " Semineri Programı

14 Mayıs 1972 Pazartesi

9.30-9.45 Prof. Dr. İbrahim AKALAN
SEMNERİN TANIYIMI
Doç. Dr. Günel Akdoğan
T.C. İ. Ziraat Fak. Peyzaj Mimarisi Bölümü Başkanı

9.45-10.15 İNŞAAT VE PEYZAJ İLİŞKİLERİ
Prof. Dr. Sadri Aran
A. Ü. Ziraat Fak. Peyzaj Mimarisi Bölümü Başkanı

10.15-10.45 ÇEVRE DÜZENLEMESİ ANLAYIŞINA GÜMÜŞLÜ YAKLAŞIM
Prof. Handi Suhan
T.C. Mimarlık Fak. Şehirleşme Bölümü

10.45-11.00 ARA
11.00-11.30 ÇEVRE DÜZENLEMESİNİN YANINDA İKİNCİ DÜNYA GELİŞİMİ KARŞINDA GÖRÜMLER VE UYGULAMASI
Zaferan Prof. Göral A. Evriloğlu
A.Ü. Z.

11.30-12.00 ÜLKEMİZDE YERLİN YAŞAMININ DAKİ YERİ
Dr. Seydi Vankı
T. Mimar

12.00-12.30 Prof. Mustafa Güneş

12.30-13.00 ÜLKEMİZDE YERLİN YAŞAMININ DAKİ YERİ
Dr. Seydi Vankı
T. Mimar

13.00-13.30 ÜLKEMİZDE YERLİN YAŞAMININ DAKİ YERİ
Dr. Seydi Vankı
T. Mimar

13.30-14.00 KENTSEL MEKANDA PEYZAJ PLANLAMASI VE ÜLKEMİZ GERLEKLERİ
Polat Sökmen
T. Mimar

14.00-14.30 KENTSEL YERLİN YAŞAMININ DAKİ YERİ
Dr. Seydi Vankı
T. Mimar

14.30-15.00 KENTSEL YERLİN YAŞAMININ DAKİ YERİ
Dr. Seydi Vankı
T. Mimar

15.00-15.45 ARA
15.45-17.30 TARTIŞMA

15 Mayıs 1972 Çarşamba

9.00-10.00 Prof. Dr. Sadri Aran
PEYZAJ PLANLAMASI AÇISINDAN KARAYOLLARI SORUNLARIMIZ
Doç. Dr. Günel Akdoğan
A. Ü. Ziraat Fak. Peyzaj Mimarisi Bölümü

10.00-10.30

ÜLKEMİZ İÇİN KENTSEL PEYZAJ PLANLAMAMA İHTİYAÇI
Doç. Dr. Nizamettin Köy
A. Ü. Ziraat Fak. Peyzaj Mimarisi Bölümü

10.30-11.00

KONGRESYON - TÜRLERİ VE BU KONULARLA İLGİLİ İZLENİMLER PEYZAJ PLANLAMASININ ÇEVRE

11.00-11.15

Doç. Dr. Ayvaz Bayraktar
A. Ü. Ziraat Fak. Peyzaj Mimarisi Bölümü

11.15-11.45

ARA

11.45-12.15

ŞİŞLİ YOLARININ İKİNCİ DÜNYA GELİŞİMİNDE YERİ
Prof. Dr. K. Ömer Çelikkaya
A. Ü. Ziraat Fak. Peyzaj Mimarisi Bölümü

12.15-12.45

PAMUKKALE

12.45-13.15

Cengiz Bektaş
T. Mimar

13.15-13.45

Cengiz Bektaş
T. Mimar

13.45-14.15

ANKARA İSTİKLAL YOLU PLANLAMASI AÇISINDAN İKİNCİ DÜNYA GELİŞİMİNİN YERİ

14.15-14.45

Dr. Seydi Vankı
T. Mimar

14.45-15.15

ANKARA İSTİKLAL YOLU PLANLAMASI AÇISINDAN İKİNCİ DÜNYA GELİŞİMİNİN YERİ

15.15-15.45

Dr. Seydi Vankı
T. Mimar

15.45-16.15

ANKARA İSTİKLAL YOLU PLANLAMASI AÇISINDAN İKİNCİ DÜNYA GELİŞİMİNİN YERİ

16.15-16.45

ANKARA İSTİKLAL YOLU PLANLAMASI AÇISINDAN İKİNCİ DÜNYA GELİŞİMİNİN YERİ

16.45-17.15

ANKARA İSTİKLAL YOLU PLANLAMASI AÇISINDAN İKİNCİ DÜNYA GELİŞİMİNİN YERİ

17.15-17.45

ANKARA İSTİKLAL YOLU PLANLAMASI AÇISINDAN İKİNCİ DÜNYA GELİŞİMİNİN YERİ

17.45-18.15

ANKARA İSTİKLAL YOLU PLANLAMASI AÇISINDAN İKİNCİ DÜNYA GELİŞİMİNİN YERİ

18.15-18.45

ANKARA İSTİKLAL YOLU PLANLAMASI AÇISINDAN İKİNCİ DÜNYA GELİŞİMİNİN YERİ

18.45-19.15

ANKARA İSTİKLAL YOLU PLANLAMASI AÇISINDAN İKİNCİ DÜNYA GELİŞİMİNİN YERİ

19.15-19.45

ANKARA İSTİKLAL YOLU PLANLAMASI AÇISINDAN İKİNCİ DÜNYA GELİŞİMİNİN YERİ

19.45-20.15

ANKARA İSTİKLAL YOLU PLANLAMASI AÇISINDAN İKİNCİ DÜNYA GELİŞİMİNİN YERİ

20.15-20.45

ANKARA İSTİKLAL YOLU PLANLAMASI AÇISINDAN İKİNCİ DÜNYA GELİŞİMİNİN YERİ

20.45-21.15

ANKARA İSTİKLAL YOLU PLANLAMASI AÇISINDAN İKİNCİ DÜNYA GELİŞİMİNİN YERİ

21.15-21.45

ANKARA İSTİKLAL YOLU PLANLAMASI AÇISINDAN İKİNCİ DÜNYA GELİŞİMİNİN YERİ

21.45-22.15

ANKARA İSTİKLAL YOLU PLANLAMASI AÇISINDAN İKİNCİ DÜNYA GELİŞİMİNİN YERİ

22.15-22.45

ANKARA İSTİKLAL YOLU PLANLAMASI AÇISINDAN İKİNCİ DÜNYA GELİŞİMİNİN YERİ

22.45-23.15

ANKARA İSTİKLAL YOLU PLANLAMASI AÇISINDAN İKİNCİ DÜNYA GELİŞİMİNİN YERİ

23.15-23.45

ANKARA İSTİKLAL YOLU PLANLAMASI AÇISINDAN İKİNCİ DÜNYA GELİŞİMİNİN YERİ

23.45-24.15

ANKARA İSTİKLAL YOLU PLANLAMASI AÇISINDAN İKİNCİ DÜNYA GELİŞİMİNİN YERİ

24.15-24.45

ANKARA İSTİKLAL YOLU PLANLAMASI AÇISINDAN İKİNCİ DÜNYA GELİŞİMİNİN YERİ

24.45-25.15

ANKARA İSTİKLAL YOLU PLANLAMASI AÇISINDAN İKİNCİ DÜNYA GELİŞİMİNİN YERİ

25.15-25.45

ANKARA İSTİKLAL YOLU PLANLAMASI AÇISINDAN İKİNCİ DÜNYA GELİŞİMİNİN YERİ

25.45-26.15

ANKARA İSTİKLAL YOLU PLANLAMASI AÇISINDAN İKİNCİ DÜNYA GELİŞİMİNİN YERİ

26.15-26.45

ANKARA İSTİKLAL YOLU PLANLAMASI AÇISINDAN İKİNCİ DÜNYA GELİŞİMİNİN YERİ

26.45-27.15

ANKARA İSTİKLAL YOLU PLANLAMASI AÇISINDAN İKİNCİ DÜNYA GELİŞİMİNİN YERİ

27.15-27.45

ANKARA İSTİKLAL YOLU PLANLAMASI AÇISINDAN İKİNCİ DÜNYA GELİŞİMİNİN YERİ

27.45-28.15

ANKARA İSTİKLAL YOLU PLANLAMASI AÇISINDAN İKİNCİ DÜNYA GELİŞİMİNİN YERİ

28.15-28.45

ANKARA İSTİKLAL YOLU PLANLAMASI AÇISINDAN İKİNCİ DÜNYA GELİŞİMİNİN YERİ

28.45-29.15

ANKARA İSTİKLAL YOLU PLANLAMASI AÇISINDAN İKİNCİ DÜNYA GELİŞİMİNİN YERİ

29.15-29.45

ANKARA İSTİKLAL YOLU PLANLAMASI AÇISINDAN İKİNCİ DÜNYA GELİŞİMİNİN YERİ

Ülkemizin peyzaj planlama sorunları seminerleri

“ Ülkemizin Peyzaj Plânlama Sorunları , Semineri Programı ”

30 Mayıs 1972, Salı

- Başkan **Prof. Dr. İlhan AKALAN**
9.30- 9.40 SEMİNERİN TAKDİMİ
Doç. Dr. Günel Akdoğan
T.P.M. Derneği 6. Dönem Başkanı
- 9.40-10.15 İNSAN - PEYZAJ İLİŞKİLERİ
Prof. Dr. Sadri Aran
A. Ü. Ziraat Fak. Peyzaj Mimarisi Bölümü Başkanı
- 10.15-10.45 ÇEVRE DÜZENLEMESİ ANLAYIŞINA ŞÜMÜLLÜ YAKLAŞIM
Prof. Hande Suher
I.T.Ü. Mimarlık Fak. Şehircilik Kürsüsü
- 10.45-11.00 ARA
- 11.00-11.30 ÇEVRE DÜZENLEMESİNİN TANIMI, TARİHSEL GELİŞİMİ, KAPSAMI, EĞİTİMİ VE UYGULAMASI
Asistan Prof. Gönül A. Evyapan
O.D.T.Ü.
- 11.30-12.00 ÜLKEMİZDE YEŞİLİN YAŞANTIMIZDAKİ YERİ
Dr. Şevki Vanlı
Y. Mimar
- Başkan **Prof. Hande Suher**
14.00-14.30 ULUSLARARASI İLİŞKİLER YÖNÜNDEKİ ÇEVRE SORUNLARINDA YENİ GELİŞMELER
Zekâi Bayer, Orman Y. Mühendisi
Orman Bakanlığı Millî Parklar Dairesi Bşk.
- 14.30-15.00 KENTSEL MEKÂNDAN PEYZAJ PLANLAMASI VE ÜLKEMİZ GERÇEKLERİ
Polat Sökmen
Y. Mimar
- 15.00-15.30 KENTSEL YERLEŞİM SAHALARIMIZDA PEYZAJ PLÂNLAMA SORUNLARIMIZ
Doç. Dr. Yüksel Öztan
Adana Ziraat Fak. Peyzaj Mimarisi Kürsüsü Yöneticisi
- 15.30-15.45 ARA
- 15.45-17.30 TARTIŞMA

31 Mayıs 1972, Çarşamba

- Başkan **Prof. Dr. Sadri Aran**
9.30-10.00 PEYZAJ PLÂNLAMASI AÇISINDAN KARAYOLLARI SORUNLARIMIZ
Doç. Dr. Günel Akdoğan
A. Ü. Ziraat Fak. Peyzaj Mimarisi Bölümü

- 10.00-10.30 ÜLKEMİZ İÇİN KIR PEYZAJI PLÂNLAMA METODU
Doç. Dr. Nizamettin Koç
A. Ü. Ziraat Fak. Peyzaj Mimarisi Bölümü
- 10.30-11.00 REKREASYON - TURİZM İLİŞKİLERİ VE BU KONULARLA İLGİLİ TESİSLERDE PEYZAJ PLÂNLAMASININ ÖNEMİ
Doç. Dr. Aysel Bayraktar
Ege Ü. Ziraat Fak. Bahçe Mimarisi Kürsüsü
- 11.00-11.15 ARA
- 11.15-11.45 ŞİFALI SULARIMIZIN TÜRKİYE TURİZMİNDE ÖNEMİ
Prof. Dr. K. Ömer Çağlar
A. Ü. Ziraat Fak. Toprak İlimi Bölümü
- 11.45-12.15 PAMUKKALE
Cengiz Bektaş
Y. Mimar
- Başkan **Cengiz Bektaş**
14.00-14.20 ANKARA METROPOLİTEN PLANLAMA AÇISINDAN TARIMSAL ALANLAR
Dr. Salih Vural
A. Ü. Ziraat Fak. Peyzaj Mimarisi Bölümü
- 14.20-15.00 TÜRKİYE'DE ARAZİ KULLANMA VE EROZYON SORUNU
Ruhi Aytakin, Ziraat Y. Müh.
Topraksu Genel Müdürlüğü, Toprak ve Su Muhafazası Fen Heyeti Müdürü
- 15.00-15.30 DSİ BARAJ GÖLLERİNİN REKREASYONEL DEĞERİ
Adnan Astekin, Ziraat Y. Müh.
DSİ Parklar ve Rekreasyon Tesisleri Fen Heyeti Md.
- 15.30-15.50 ŞEHİRLERİMİZDE YOL AĞAÇLAMALARI
Ekrem Gürenli, Ziraat Y. Müh.
T.B.M. Meclisi Bahçeler Müdürü
- 15.50-16.05 FİLM (PAMUKKALE)
Cengiz Bektaş
Y. Mimar
- 16.05-16.15 ARA
- TABIATİ KORUMA HUKUK ÇERÇEVESİ İÇİNDE AĞAÇ PEYZAJI
Çelik Gülersoy
Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Md.
- 16.45-17.05 BOĞAZ KÖPRÜSÜ VE MİMAR SINANI
Veda Dalokay Y. Mimar Müh.
- 17.05-17.50 TARTIŞMA
- 17.50-18.00 GENEL ÖZETLEME

Sayın Bakanlar, Sayın Başkan, Değerli Dinleyiciler,

1965 yılında kurulmuş olan T. Peyzaj Mimarisi Derneği, tüzüğüünün 2 maddesinde gagesini şu şekilde belirtmektedir :

- Dernek : a) Yurdun doğal kaynakları ve zenginlikleriyle kültür peyzajını korumayı hedef tutan tedbirlerin alınmasına vasıta olur
- b) Yaşama mekânıyla insan ve onun ekonomik, sosyal faaliyetleri, özellikle dinlenme, eğlence (rekreasyon) ihtiyaçları arasında en uygun düzeni temin etmek maksadıyla, yurdun farklı bölgelerinde, peyzaj düzenlemesi ve bahçe sanatı konularına giren, plânlayıcı ve geliştirici çalışmalar yapar
- c) Memleketin, imar, kalkınma, fiziksel plânlama faaliyetlerine katılma şeklinde, bu çalışmaları halkımız, resmi ve yarı resmi teşekküller nezdinde tanıtır ve onlarla işbirliğinde bulunur.

Bu işleri yürütebilmek için Dernek, diğer ülkelerin bu yönlü faaliyetin izler, faaliyetini broşür, bülten, sergi ve benzeri yayın vasıtalarıyla takviye eder.

Kuruluşundan beri İNSAN ve ÇEVRE arasındaki çeşitli ilişkilerin ortaya koyduğu problemler üzerine zaman zaman eğilmiş bulunan bu konularla ilgili kuruluşların yapmış oldukları çalışmalara katılmış olan Derneğimiz, çevre sorunlarının bütün dünyayı alarına geçirecek bir önem ve ciddiyet kazandığı şu sıralarda, Ülkemizin plânlama sorunlarının yakın meslek disiplinlerince ortaya konması için, bir seminer düzenlemeyi görev bilmiştir.

Çünkü ülkemiz peyzaj ile insan arasındaki ilişkilerin en düzensiz olduğu ve en olumsuz yöne sür'atle gittiği ülkelerden biridir.

İmar Kanununun yetersizliğinden ve Tabiatı Koruma Kanunu yokluğundan dolayı, bir taraftan şehirlerimiz yeşilliklerini iterek beton - asfalt kitlelere dönüşmekte; hava ve su kirliliği, İnsan - Bitki - Hayvan habitatlarının idamesini tehlikeye düşürmekte; harikulâde güzel kıyılarımız, geçekondü düzende yapı gruplarının sergilendiği kordonlar haline gelmekte; tabiata saygı göstermeyen yollarla parçalanmakta, liman v.s. tesislerin katı beton kalıplarına dönüşmektedirler.

Diğer taraftan, arazi kullanımındaki bilgisizlikler dolayısıyla, değerli tarımsal alanlar, şehircilik veya endüstriyel yerleşmelere çevrilmekte ve produktiv özelliklerini kaybetmektedirler.

Tabiatı koruma çabaları ise, mevzuat yokluğundan bir sonuca ulaşamamakta; hatta, tamamen aksine olarak gittikçe artan bir tahrip çarkı içine girmektedir.

Bütün bu şehirselle ve kırsal mekânlarda olagelen değişiklikler, turistik potansiyelin de sür'atle kaybolmasını sonuçlandırmaktadır.

Özetle, insan ile çevresinin meydana getirdiği biyolojik zincirin halkaları birer birer kopmaktadır. Halbuki tecrübeler göstermiştir ki, insanların tabiate tecavüz ettikleri her yerde, çalışmalarını ona tabi kılacak şekilde tanzim etmeleri; hem moral hemde hukuki bir görev ve sorumluluktur.

Daha açık bir deyimle, tabiat varlıkları ile ilişki kurma, insan neslinin devamlılığı için bir ölüm kalım meselesidir.

Ülkemizde peyzaj plânlama konusuyla ilgili yurt çapında yapılmış ilk seminer olması dolayısıyla, çeşitli sorunların dökümünün yapılması ve bu sorunların farklı, fakat çevre plânlaması ile ilgili mesleklerce ortaya konulması esas amaç olarak kabul edilmiştir. Bundan sonra düzenleyeceğimiz seminerlerde ise, önem sırasına göre her bir sorunun başlıbaşına işlenmesi düşünülmüştür. Bu bakımdan seminer bizi belirli konularda problemlerin halline değil, fakat, sorunların envanterinin tesbitine götürecektir. Ayrıca şimdiye kadar noksan olan disiplinler ve kuruluşlar arası koordinasyonun zorunluğunu da ortaya koyacaktır. Seminer programının incelenmesinden anlaşılacağı gibi, birinci gün peyzaj plânlamasının genel sorunları konu olarak ele alınmakta; özel sorunlar, programın ikinci bölümüne bırakılmaktadır.

Seminerin takdimini burada bitirirken, gerek bu seminere değerli görüşleriyle önemli katkıda bulunacak sayın tebliğcilere ve gerek dinleyici olarak iştirak edenlere, Türkiye Peyzaj Mimarisi Derneği Yönetim Kurulu adına teşekkürlerimi sunarım. Saygılarımla.

T. Peyzaj Mimarisi Derneği
6. Dönem Başkanı
Doç. Dr. Günel Akdoğan'ın
Semineri Açış
Konuşması :

insan - peyzaj ilişkileri

Prof. Dr. Sadri Aran
A. Ü. Ziraat Fakültesi
Peyzaj Mimarisi Bölümü
Öğretim Üyesi

Tabii Peyzajın Karakteri :

Tabiat ve onun peyzajı naturalistlere göre: Soluk kesici harikalarla dolu, hilkatin universal prensiplerine dayanan muazzam bir demonstrasyondur.

Fiziki yönden görüş kudretimizin imkânları ile, yaşama çevremiz içinde bugün, doğanın üç türlü yaşama ortamı ve onun manzarasını kapsayabilmekteyiz.

Bunlardan birincisi üzerinde doğup büyüdüğümüz ve sürekli olarak yaşadığımız kara manzarası ki, tam karşılığı Peyzaj terimine denk gelmektedir. Bunun yanısıra bir de deniz manzarasından «Sea Scape»den bahsetmek yerinde olur.

Atmosfer içi araştırmalar bizlere son elli yıldan beri, ayrıca hava peyzajını tanıtmıştır. Hızla ilerlemekte olan feza araştırmaları da, yakın gelecekte bizlere bir de feza manzaralarını gösterecektir.

Pek tabii konumuzu teşkil eden yaşama ortamı, yeryüzü ve kara peyzajıdır.

Tabii peyzaj, arazi morfolojisi ve onun jeomorfolojik yapısı, bitki örtüsü, ve faunası ile, tam bir ahenk içinde yoğrulmuş bir eser ve tamamlanmış bir varlıktır.

Tabii peyzaj itina ile işlenmiş ahenkli bir dokudur.

Onun tatlı horizon çizgileri ve silüetlerini meydana getiren arazi morfolojisinin stabil ve dinlenmiş görünüşü arasında, genç dağların şahlanan yalçın konturları, dinamik yapılı kayalıklar, çeşitli toprak renkleri, peyzajın sakin alt yapısıdır.

Peyzaja temel teşkil eden bu arazi plastliğini bezeyen tabii bitki örtüsü, yosunla kaplı kayalar, sarmaşıkların tırmandığı dev yapılı ağaç gövdeleri, denizi andıran uçsuz bucaksız orman yeşilliği, ormanların içindeki boşlukları kaplayan kadife çimenlikler, tabii çimenlikleri süsleyen renkli çiğdem dalgaları, yer yer devrilmiş kütükler, bunların üzerinden aşan berrak ve köpüklü sular, göllerin yüzeyini kaplayan su içi bitkilerinin meydana getirdiği desen, buzul göllerinin berrak mavi yüzeyi ve çevrenin muhteşem manzarasının su sathına akseden refleksiyonu, Tabii peyzajın bölünmez bir parçası olan fauna, çok defa insandan kaçmayan yabani hayvanlar, suların yüzeyini yalarcasına uçan kuşlar; bütün bunlar, doğal peyzajı meydana getiren objeler ve onların atraksiyonudur.

Tabii peyzaj içinde yer alan her obje, çoğunluk birbirile alâkalı olarak tüm bir ahenk örneğidir. Bu doku; tam bir dengeden ileri gelen bir yerleşme, tertip ve sükundur.

Büyük Türk düşünürü Mevlana'nın deyişi ve sezişi ile, «Yeryüzü ve onun manzaraları daima değişen, yenileşen ve tazelenen bir ortamdır ki, ezelden bu yana insan nesilleri kabiliyet ve kaderi nisbetinde bu nimetten nasibini alıp çekilmektedirler.»

Şurası muhakkak ki; tabii peyzaj insan için güzel bir yaşama ortamıdır. Peyzaj insan oğlunun yaratılmasından çok daha evvel var olan bir sahnedir. Bu mükemmel ortamın sakinleri, fauna'nın tüm yaratıklarıdır; Fauna'dan ayrılan İNSAN ise; eski ormanların, ıssız ovaların, steplerin ve çöllerin içine sonradan davetsiz gelen bir misafirdir.

Doğanın Peyzajı Karşısında İnsan :

Kısaca insanı özetleyecek olursak: Bilinçli bir yaratık, çevresinde olup biten olaylara sebep olan faktörleri bulup çıkarma kabiliyetinde bir varlıktır.

İnsan, düşüncesinin üstünlüğü sayesinde yeryüzünün bütün varlıklarına hâkim olabilecek vasıflara sahiptir. İnsan, sebeplere ve âmillere nüfuz etme kudretinde, usuller bulma, nizam tesis etme kabiliyetinde bir canlıdır. Onun asıl meziyetini, seziş ve duygularıyla netice çıkarma kudretinde aramak gerekir.

İnsan, sonsuz zaman mefhumunun içindeki kısacık ömrü boyunca, Peyzajı tetkik eder, tecrübeler kazanır. Hemcinsinin tarih boyunca edindiği tecrübelerden, buluşlardan faydalanır. Bütün bunlar, insanlığın akıl ve dirayet hazinesinde birikirler.

İnsanın bütün bu izlenimleri: Okumakla zor tüketilebilen büyük bir literatür koleksiyonu halinde nesilden nesile armağan olmaktadır.

En nihayet insan; düşüncesinin kudreti sayesinde, yeryüzünün bütün yaratıklarına üstünlük kuruyor. Ve dünyanın bütün nimetlerinin mirasçısı oluyor. Hattâ üstün kabiliyeti sayesinde onu kontrolü altına alıyor ve yaşama ortamını plânlamaya geçiyor.

Plâncı İnsanın Gayretleri :

Bu kadar meziyetlere sahip olan insan, parlak fikirleriyle yeryüzünü bir dünya cenneti haline ge-

tirebilirdi. Doğayı ve onun Peyzajını bir kat daha kıymetlendirebilirdi.

Halbuki, bizler yakın tarihten bu yana birer hayat kaynağı olan ormanları yağmalarcasına tahrip ederek, tabiatın su düzenini bozduk. Yamaçlarda derin yarıklar açıp müthiş erozyona sebep olduk. Nehirler kirletildi; yaban hayatı yok edildi, bitki örtüsünü her fırsatta kökünden kazımaya çalışıyoruz. Evlerimizi fabrikalarımızı sanki, dar sahalara sıkıştırmaktan adeta zevk alıyoruz - yoğun bir konjesyon her geçen gün huzurumuzu bozuyor.

İnsan, modern tekniğin ve mekanizasyonun esaretinden bir türlü kendini kurtaramıyor.

Her gün çeşidi artan konstrüksiyon materyali, insanları büyülercesine tesiri altına alıyor.

İşte bugünün zavallı insanı böyle bir atmosfer içinde plânlamasını sürdürüyor.

Hasılı bugünün modern plâncısının fizyonomisini özetlemek gerekirse:

Tabiatı ve onun Peyzajını son derece küçümseme, hafif karşılama, topografiyi hakir görme, bitkisel toprağa kıymet vermeyiş, insanlığın çok yakın gelecekte karşılaşacağı açlık afetini görmemezlik gafleti içinde bulunan insanın, tarımsal toprakları yoketme, hezeyanları, insanlık alemini acıklı sonuçlara sürüklemektedir.

Modern insan «Komerzial insan» ve onun oynacağı olan Plâncı sadece buldozerini düşünür. Eline geçirdiği bu canavarla, arazinin tatlı dalgalı konutlarını yamyassı düzeltir - milyonlarca hektarlık orman, makiyi, sulak tarım arazisini, tabii bitki örtüsünü, büyük bir neşe ve zevkle kazıyıp, onları steril hale getirmektedir.

Bugünün insanı bu yüzden yaşama çevremizi, çimento, demir ve asfalt yığınlarından oluşan, yeşillikten yoksun kum ve taş yığını haline getirdi. Yurdumuz bu düzensizliğin en korkunç ve çirkin örneklerini vermekte başta gelmektedir.

Netice olarak görülüyor ki, bütün bu olaylar Peyzaj içinde cereyan ediyor ve onunla çok yakından alakalıdır. İnsanlar sanki birbirleriyle yarışarcasına yaşama ortamlarını, yaşanılmaz hale getirmekle meşguldürler.

Peyzajdan Uzaklaşan İnsan :

İnsanlar uzun süre peyzajdan uzaklaşıkça canlılık duygularını ve hayat coşkunculuklarını kaybetmektedirler. Şüphesiz bugünün insanı, bütün bu işlediği hataların neticelerinden memnun olmasa gerektir.

Çünkü kendi orijini tabiate ve onun peyzajı olan İnsanın, sıhhat kaynağı olan yaylalara, çiçekli vadilere ve ormanlara ihtiyacı vardır.

Çiğerlerinde taze hava sevgisine ihtiyacı olan İnsan, bir yandan da gün ışığı ve sıcaklığının derisine işlediğini arzulamaktadır.

Kuru toprağa basmak isteyen İnsan, her zaman nemli toprak kokusunu da özleyecektir. O, temiz menbalardan akan soğuk suları kana kana içmek ister. Başının üstünde ağaç yapraklarından yeşil bir çatinın gölgesini daima arar ve mavi semanın hasreti içindedir.

Biyolojik ve psikolojik bakımdan en mesut İnsan : Peyzajın tam mahremiyeti ve ahengi içinde yaşayan insandır. İnsan peyzajdan uzaklaştırıldıkça sıhhatli bir hayvan olamaz. Canlılık duygusunu ve coşkunculüğünü kaybeder. Beşeri arzuları dumura uğrar. Tabii ve normal alışkanlıklarını terkeder.

Bütün bunların tek kelime ile ifadesi! İnsanın iç güdüsünü kaybetmesidir.

Bu yüzden meydana gelen bir çok hastalıklar, insanlığı tehdit etmektedir. Asabi teşevvuşlar ve hipertansiyonlar, bunların başında gelmektedir.

Hasılı kendi plânlarının gafili, kurbanı ve zebunu olan insan; çevresinde yarattığı mekanik ortam içinde kendi hazırladığı tuzağın bunalımı altında ezilmektedir.

Halbuki Gerçek İnsan Mantıklı Plâncı :

Tertip ve güzelliğe olan iştiahiyle hemcinsi arasında sayılır ve sevilir. İnsan iç güdüsü ile, intizamı ve tertipsizliği reddeder.

Güzellikten ve disiplinden haz eder. Karışıklığı, çirkinliği istemez. Mantıksızlıktan hiç bir vakit hoşlanmaz. Daima negatif karakterli elemanları çevresinden çıkarıp onların yerine, pozitif karakterli objeleri yerleştirir, ahenk ve unity sağlar.

Modern plâncının gayesi; İnsan yapısı güzel ve maksada elverişli bir yaşama mekânı tertip edebilmek olmalıdır. Böyle bir çevre geçmiş nesillerin, bizlere bıraktıkları mirastan daha üstün olmalıdır.

Hatalarımızı anlayabilmemiz için biraz geriye bakmamız ve esfle itiraf etmek gerekirse; bizden evvel yaşamış nesillerin tutumundan ibret almamız ve iç güdümüzü tekrar kazanmamız gerekiyor, eski gerçekleri tekrar öğrenmemiz icab ediyor. Bugün de; köylülerin Peyzaj içine yerleşirken, işletmelerini tertiplerken, tabiatın ve onun fizyonomisinin nasıl farkında olduklarını, ona ne derece riayet ederek mesuliyetlerini idrak ettiklerini, ve kendi maksatlarını tatmin edecek şekilde tabiata nasıl uyduklarını, görüp de ibret almamak elden gelmiyor.

Not :

Medeniyet tarihi boyunca peyzajcının plânlamadaki rolü?

Geçen yüzyılda başlayan gelişmeler

Bugün fiziki plânlamada peyzaj mimarisinin rolü nedir?

Yakın geçmişten bu yana yurdumuzda peyzaj mimarisi öğretimi ve eğitimi

Yurdumuzun fiziki plânlamasında peyzaj mimarisinden beklediklerimiz?

İnsanla -Peyzaj arasındaki bağlantının tekrar kuvvetlendirilmesi için çare arama yolları?

Yazar, bu soruları dergimizin gelecek sayısında cevaplandıracaktır.

çevre düzenlemesi

Gönül Aslanoğlu EVYAPAN
Asistan Profesör, O.D.T.Ü.

Giriş

a) Tanımı :

Çevre düzenlemesi, doğa parçalarının insan eli değmişlikle belli bir kullanılma amacı için hazırlanmasıdır.

Kullanılma amacının farklılığına göre çevre düzenlemesi türülük gösterir. İnsan eli değmişlikle de aynı nedenle farklı dereceler gösterir. Örneğin, kırsal kullanma amaçlarıyla düzenlenen çevre, kent sel bir kullanma amacı için düzenlenen çevreden gerek şekillenme, gerek insan eli değmişlikle yönünden farklıdır. Kullanılma amaçları ne olursa olsun, çevre düzenlemesinde ortak yan, belirli bir doğa parçasının insan eliyle yeniden düzenlenerek bâkir başlangıcından saptırılmasıdır.

Saptırılma işlemi az olduğu oranda çevrenin doğal dengesi orijinaline yakın kalacaktır.

b) Tarihsel Gelişimi :

Tarih içinde çevre düzenlemesi ele alındığında, saptırılmanın istismâr edildiği göze çarpar.

İnsanoğlu, doğumundan beri, doğayı sömürmüş, neyi nerede bulmuşsa orada tüketmiş, yitirdiği an hâlâ bâkir geniş toprakların uzandığı yeni kıtalara el atmış, bu olay böylece süregelmiştir.

İnsanoğlu gelip geçtiği toprakları gelecek için mutlak sorumsuzlukla kasıp kavurmuş, o toprakların kendilerini toparlaması bazan yüzyıllar almış, bazan olanak bulamamıştır. Sorumsuzluğun başlıca nedeni pek tabii ki önünde el atabileceği sonsuz topraklar olduğu inancıydı. Ancak, artık evrenin gerek toprak, gerek su ile kaplı yüzeyi teknik olanaklarla karış karış biliniyor ve sonsuz olmadığının ortaya çıktığı ve türlü tıbbî buluşlarla insan sayısının artıp, ömrünün de uzadığı günümüzde insanoğlu kendini

durdurup doğal kaynaklarını daha itinalı kullanma gereğini duymuştur.

İşte kökü en çok bir yüz yıla gidebilen bu yeni duyarlılık «geniş ölçekte çevre düzenlemesi» kavramının gelişimine yol açmıştır.

Daha önce ancak varlıklı kişilerin süsleme sanatının bir türü olarak kabul edilip, belli bir görünüm için şekil verme diye nitelendirilen «doğayı insan eliyle düzenleme» işlemi, böylece bugün kapsamını genişletmiştir. Bu uğraşı bugün ölçeğini bahçeden ülkeye çıkarabilmiştir.

Ancak, insan eliyle doğa parçalarını bilinçli şekillendirme yüzyıllarca tarım sahaları dışında, bahçe yapımı olarak nitelik taşımıştır. Bahçe küçük de olsa, büyük de olsa gene bahçedir, ve bahçevan işi olarak binlerce yıl süregelmiştir.

Kökenleri çok eskiye dayanan bu uğraşı konusunun bilinçli olarak yapılmasının kaynakları Mısır, Mezopotamya, İran, Arganistan gibi doğu kültürlerine varır.

Doğudan esinlenen eski Yunan bu uğraşıya formal yaklaşım prensipleri geliştirmiş, kaynağında olduğu gibi, Yunanda da dinsel inançlar bu uğraşının prensiplerini tanımlamıştır.

Doğu kaynaklarında dinsel prensiplerin özellikle ağır basması, bu çevrelerdeki iklim koşullarına bağlanabilir. Güç koşullar altında geliştirilip, verimli kılınan toprağa bu çevre insanların dinsel duygularla bağlanmalarının onu kutsallaştırmalarının nedeni ortadadır. Dolayısıyla bu yörelerde insan - doğa ilişkisinde doğa hep ağır basmış; insan, gücünün yolunda kullandığı, çoğu kez de koşullarını denetlemede aciz kaldığı doğaya korkulu bir saygı beslemiştir. Tarımsal uğraşısının dışında geliştirdiği safa - bahçesine de, kendi salt zevki için olduğu halde, verdiği sabırlı emek sonucu, gene aynı duygularla bağlanmıştır.

Antik Yunanda da dinsel inançlarla başlayan tarım dışı doğa uğraşısı giderek safa - bahçelerini içermiş ve dinsel kaynaktan sapmıştır. İran kaynaklı, dikdörtgen biçimli, iki kesişen aksla bölünecek evrenin dört bucağını temsil eden, ötesinde av sahalarının da uzandığı tapınak bahçeleri kutsal doğa parçaları addedilir, tanrılar da doğanın belli kuvvetleri olarak tasavvur edilirken, bir süre sonra konuta veya gymnasiuma bitişik, içinde fikrî tartışmaların yapıldığı yeşil ve su oyunlarıyla bezeli safa-bahçeleri önem kazanmağa başladı.

Ancak, gerek Yunan, gerek de ondan etkilenen Roma'da bazı geniş arazi parçalarının dinsel değerleri olduğu, içinde tanrılarının yaşadığı her zaman için kabul edilmiştir.

Yunan safa - bahçeleri Roma'da doruğuna erişen örnekler verdi. Bahçe alanı genişledikçe geniş-

ledi. İçindeki türlü yapıtlarıyla geniş doğa parçalarının düzenlenmesi geniş yerleşme komplekslerinin plânlanması şekline vardı.

Devrin düşünürleri, sanatçıları gene bahçelerin, açık havada tartışmanın müdafileri durumundaydılar. Bir Romalı düşünürün tüm gününü bahçesinde veya konutunun bahçeye kaynaşmış mekânlarında tartışma ve düşünüyü geçirmesi olağandı. Çiçero gibi pek varlıklı sayılmayan bir düşünürün bile İtalyanın türlü bölgelerinde 7 - 8 adet bahçeli villası olabiliyor, yılın her ayını o mevsim en güzel olan yöredeki villasında geçirmek gerekli sayılıyor.

Bu arada, doğanın olanaklarının en iyi kullanılabilmesi için prensipler geliştirilerek, bu konuda kitaplar yazıldı. Güneş, rüzgâr, topoğrafya gibi doğa koşullarını plânlama sürecine katan prensipleri geliştiren bu devir böylece dış mekân düzenlemesinde doğayla birlikte âhenkli hareket etmede önemli bir adım oldu. Kısacası geniş anlamıyla bahçe altın devrini yaşadı.

Hattâ açık mekânda safa sürmenin zevkine varmış Jül Sezar, ölümünden sonra Tiber kıyıları boyunca geniş özel bahçelerinin halka açılmasını vasiyet ederek, bilinen ilk kent içi halk bahçelerini kurmuş, yeşil açık alanların kent yapıcı öğelerinden biri olabileceği anlayışını aşlamıştır.

Roma İmparatorluğunun parçalanmasından sonra, Ortaçağda derebeylikler arası mücadele, kentlerin yaygın değil, toplu olmasını zorladı; toplu kentlerde ise, geniş bahçelerin artık yeri yoktu. Kenti çeviren duvarlar dışındaki kenti besleyen tarımsal arazi, kent halkının barış süresinde en çok yarım saatlik bir yürüyüşle varabilecekleri yegâne doğal çevre oldu. Ortaçağ insanların tüm uğraşısı, yaşamını devam ettirebilme ve öbür dünyasını hazırlamağa yöneltildi; zevk ve safa için günlük yaşantısında yer ayırabilme olanağından yoksundu. Bahçe kurabildiğinde fonksiyonel olma zorluğu vardı. Bu devirde safa - bahçesi pek seyrek, o da ufaktı; doğayla her türlü uğraşı bir pratik sonuca dönük olmak zorluğundaydı. Bu ufak bahçede çiçek bile yetiştirilse, çoğu kez kilisenin mihrabını süslemek gibi nedenlere bağlanmıştı.

Rönesansta savaş tekniğinde ilerlemeler dolayısıyla kent duvarlarının dışına çıkabilmiş, ticaret yoluyla eskiye oranla daha varlıklı olan kentliler, yeniden safa - bahçelerine dönebilmişlerdir. Özellikle varlıklı tâcir Medici ailesinin önyak olduğu bir aileyle, antik Yunan ve Roma kaynakları desildi ve içinde sanatçıların, düşünürlerin fikrî tartışmalarını yapacakları «arena bahçe» kavramı yeniden tanıtıldı. Ayrıca antik Romada yazılmış bahçe ölçeğinde doğa prensiplerini saptayan kitapların okunmasıyla doğal çevreye uygun düzenlemelere girişildi. Giderek bahçe anlayışı yeniden salt safa -

bahçesine dönüştü. Gerek ileri Rönesans İtalyası, gerek de Barok Fransasında bahçe düzenlemesinin başlıca özelliği insan eli değmişliğin, doğal öğelerin taş, tuğla gibi amaca hizmet ettirilen öğeler olarak nitelendirilmesiyle had şeklini bulmasıdır. Zaten Rönesansın parlak devirlerinde ve Barokta, bahçe, bahçevan işi olmaktan çıkmış, mimarların bir uğraşı sahası olmuştur. Mimar, İtalyada topografik koşulların arkitektonik kullanımıyla ufak veya büyük ölçülü çevreyi bir yapı gibi ele almış, Fransada ise mimar gayet geniş arazi parçalarını adeta kent plân ölçeğinde çalışarak planlamıştır.

Barok bahçe, özellikle Fransa'da mutlak yönetimin anlatımı olarak aksiyal gelişimiyle daha geniş ufuklara uzanarak, daha geniş vistalarla tüm çevre arazisini bazan görsel, bazan fiziksel, bazan da hem görsel, hem de fiziksel olarak içermek eğilimini gösterdi.

Çevre düzenlemesinin kapsadığı alanın genişlemesi, bahçe sınırlarının dışına taşması böylece barok devrinde oldu. Versailles gibi bir dev bahçenin düzenlemesinde kullanılan aksiyal yollar gelişimi, bunların yer yer radyal noktalarda düğümlenmesi gibi motifler kent ölçeğinde yapılan düzenlemelere aktarıldı. Böylece şeklen de olsa çevre düzenleme işleminde kent ölçeğinde faaliyet başlamış oldu. Haussmann'ın Paris'i hattâ Birleşik Amerika'da Chicago ve Washington D. C. kent plânlamaları bu ölçekteki faaliyeti yansıtır.

Bu arada 18 nci yüzyıl civarında endüstriyel devrimin bazı sınıflara getirdiği gayri insanî yaşam koşullarına reaksiyon olarak «doğaya dönüş» kuvvetli bir akım şeklinde belirmiş, romantik bir tutumla doğal, doğaya benzer arazi düzenlemeleri yapılması, bu tepkinin anlatımı olarak insan yaşamını kurtarır kabul edilmiştir. Ancak bu tür arazi değişimleri gene de varlıklı kişilerin inhisarında kalarak genel ortama etkili olmamış ve işin tuhafı, «doğal durumdaki doğaya dönüş» ü savunanların yaptığı bu romantik görünüşlü arazi parçaları hep ten insan elinden çıkmış, her bir tepesi, vadisi, deresi, gölü, ağaç gurubu devrin romantik ressamlarının tablolarını yansıtmak için birer birer tasarlamp suni olarak yapılmıştır. Öyle ki, böylesine arazi parçası Lorrain, Rosa gibi romantik ressamlardan birinin tablosuna benzediği oranda başarılı sayılmıştır. İngiltere'nin öncülüğünü yaptığı ve evreni saran bu doğa uğraşısı akımı ne mimar, ne de bahçevan, fakat şair ve ressamların uğraşısı olarak kabullenilmiştir. Ancak Brown ve Rapton gibi birkaç meslekten olmayan kişinin de kendilerini «landscape» mimarları olarak ilan etmeleriyle, bu işin mimarlıkla ilgisi anlayışı yeniden belirmiştir.

Bu sıralarda kent içinde düzenlenen bir dizi yeşil meydanlar aynı uğraşının kent plânlamasıyla ilgisini de yansıtır durumdaydı. Gerçi bu yeşil

meydanlar barokta geliştirilen aksiyal ve radyal yollarla, onların düğümlendiği meydanlar gibi kent yüzeyinde belirli desenler ören bir sistem meydana getirmiyordu, ama tek tek ve çoğu kez birbirinden izole de olsa kent içinde ekolojik yapının insanın empoze ettiği şekilde bağdaştırılması yolunda erken adımlardı.

19 ncu yüzyıl sonunda gene İngilterede insan eli değmişliği reddeden doğa ve iklim koşulları nedeniyle olsa gerek, «gardenesk» denilen, her bitkinin en iyi yetiştiği yerde türemesini temel alan bahçevanlık uğraşısı şeklinde yeni bir akım belirdi.

Günümüzde büyük veya küçük bahçe düzenlemesi konusunda hâkim anlayış, formel rönesans ve barokla, romantik İngiliz ve bir parça da gardeneskin karması özelliklerini taşır.

Önceden sözü edildiği gibi, çevre düzenleyicisinin tarih boyunca formasyonunu özetlersek şunları görüyoruz :

Antik çağlarda dinsel veya felsefî uğraşları olan kişilerin yönetişiyle yapılan bahçe düzenlemesi, ortaçağda olduğu kadariyle bahçevanın mutlak pratiğe dönüştürülmüş uğraşısı olmuş; ancak rönesansta gene yazar, düşünür, ve sanatçılara mal edilmiş; ileri rönesansla barokta mimar bu işe sahip çıkmıştır. Le Nôtre gibi ünlü bir «landscape» ci yıllarca saray bahçevanı olan babasının çıraklığını yapmış, iki yıl mimarlık eğitime tâbi tutulmuş, sonra Roma'ya yollanarak antik Roma eserlerini incelemesi sağlanmış, ancak o zaman eğitimi tamamlanmış sayılmıştır. Hattâ barokta, kapsam genişliği dolayısıyla «landscape» ci kent ölçeğinde uğraşır duruma gelmiştir. Romantik İngiliz doğa anlayışı bu uğraşmayı şair ve ressamın malı olarak görmüş, hakketmedikleri halde «landscape» mimarı adıyla çalışan birkaç kişi, uğraşının mimarlıkla ilişkisini hatırlatmış, yüzyılımızın başına girdiğimizde konu botanist - bahçevan uğraşısı olarak görülmüştür.

c) Kapsamı :

Ancak landscape uğraşısının çevreyi süs bitkileriyle bezemekten öte olduğu böylesine bir lüksün değil, gerçek bir gereksinmenin anlatımı olduğu artık ortadadır. Zaten bu uğraşı konusunun anlam ve kapsam değişikliğine uğradığı ve daha gerçek temellere dayandırıldığına önceden de işaret edilmiştir. Bugün bu uğraşı, kapsamını doğal kaynaklar düzeyine çıkarmış bulunmaktadır. Bu düzeyde bölge plâncılarıyla işbirliği yapmak; kentler ölçeğinde de kent plâncılarıyla kararlar vermek zorundadır. Ancak bahçeden ülkeye dek her ölçeğinde ekolojik yöntemle yaklaşım ortak yan olmaktadır.

d) Ekonomik Yapı İçinde Yeri :

Kapsam genişledikçe eğitimi de ihtisaslaşma

göstermektedir. Bu konunun eğitimi ilk formalize edilmiş şeklini A.B.D. de bugün anladığımız ilk çevre düzenleyicisi olan Olmstead ve Baus'un yanlarında çırak yetiştirmeleriyle 1850 lerde aldı. 1906 da Harvard'da landscape mimarlığı bölümü ilk formal okul olarak kuruldu. 1920 de kent plâncılarıyla bu okuldaki ayrıldı. 1930 dan 50 lere dek Gropius ve Breur'in etkileriyle bir grup içinde mimar ve kent planlayıcısıyla bir arada çalışma yeteneği araştırıldı. 1960 lardan sonra uğraşı kapsamının genişlemesi gereği iyice duyuldu. Kent ölçeği, bölge ölçeğine çıktı ve geniş kapsamı içinde alt ihtisaslaşmalar başladı.

Eğitimi :

Bazı ülkelerde konu hiçbir ölçekte ihtisaslaşma göstermemekte, «landscape» diye bir eğitim gereksinmesi henüz duyulmamaktadır; çünkü küçük ölçeği bahçevan veya amatörlerin uğraşısı olmakta, geniş kapsamı ise henüz önemce anlaşılmamış bulunmaktadır.

Bazı okullar ayrı bir ihtisas dalı olarak kabul etmişlerse de, dar kapsamıyla işi ele almakta; geniş veya dar bahçe düzenlemesinde duraklamaktadırlar.

Bazı okullarda ise son beş yıl içinde geniş kapsam öylesine önemini kabul ettirmiştir ki, eğitim kuruluşları «landscape mimarlığı» ve bölge plâncılığı adını kazanmıştır.

Geniş kapsamıyla çevre düzenlemesi ancak ileri derecede endüstrileşmiş, ve bunun hem meyvalarını almış, hem de darbelerini yiyerek doğal kaynaklarını büyük itina ile kullanma zorunluğu görmüş ülkelerin gittikçe önemini arttıran ve onsuz yapamayacakları bir uğraşı olmuştur. Geniş kapsamının özellikle kendini kabul ettirdiği A.B.D. de bazı üniversitelerde mimarlık fakültesi içinde «master» programı olarak, bazılarında ise gene aynı fakülte içinde «bachelor» ve «master» programı olan başlı başına bir eğitim süreci olarak ele alınmaktadır.

Bunun yanısıra, doğal kaynakların saptanması ve en etkili kullanılmasını amaç edinen yeni bir eğitim dalı kendi başına üniversite camiası içinde yerini almağa başlamıştır. Doğal kaynakları en geniş kapsamıyla, bölge, ülke ve hatta evrensel ölçekte saptamakta uzaktan kontrol adı verilen bu nedenle fırlatılmış uydulardan dahi yararlanılmakta, Kanada gibi geniş bir ülke için bile doğal kaynakların rekreasyon, endüstri ve tarım uğraşları gibi türlü amaçlar için kullanılma olanaklarını sınavan ve ülkenin karış karış her toprağında bu özellikleri arayıp grafik şekilde saptayan haritalar hazırlanmakta, böylece toplanan bilginin arşivlerde birikmeyip, bir bakışta anlaşılır duruma getirilmesi sağlanabilmektedir.

Böylece ekolojik yöntem, doğayı içeriğinin formunu ihtiva eden süreç olarak ortaya çıkarma kudretine sahip tek ve münakaşa götürmez bir plânlama yaklaşım yolu olarak belirmektedir.

Türkiye'de Eğitimi, Uygulaması

Türkiye'de konuya halâ dar açıdan bakılmaktadır. Hatta, dar kapsamiyle bile ele alındığında bir mimarî çevre düzeni olarak değil de, çiçek, ağaç dikimiyle süsleme sanatı olarak görülmekte, özellikle mimarlar bu konuda pek de başarı gösterememekte, bahçevanın hiç değilse canlı ögeyi tanıyıp, onun yaşamına daha daha saygılı olması bu ikincinin uğraşısını daha verimli kılmaktadır.

Geniş kapsamının ise, henüz büyük ölçüde endüstrileşmemiş ve bu yönde bâkir olan ülkemizde, endüstrileşmiş ülkelerin tecrübelerinden yararlanıp, onların yanlışlıklarına düşmemek için olanak sağlaması söz konusu olduğundan, son derece önemi vardır. Bu bakımdan eğitime çevre düzenleme işleminin bu kapsamiyle de katılması ülkemiz için âcilen önemlidir.

Ülkemizde her ölçeğiyle «landscape» uğraşısı henüz eğitimde de yerini bulamamıştır. Bu eğitim konusu bitkilime sanatı olarak görülmemeli, bitki türlerini kullanabilme yeteneğinin verilmesi eğitimi belli başlı yönü olmamalıdır. Geniş kapsamlı yaklaşım ise henüz hakkı olan yerini alamamıştır.

Oysa, özellikle plânlayıcı yetiştiren eğitim kuruluşlarında ekolojik yöntem, bütün plânlama disiplinlerine asgarî iştiraki sağlayacak, işbirliği olanağını verecek yaklaşım potansiyeline sahiptir.

Çevre düzenlemede etkili olacak mimar, şehirçi ve bölge plânlayıcı öğrencilerde, yurdun doğal değerlerini plânlama sürecine katma ve koruma, ekolojik değerleri ön plânda tutma ve dengenin bozulmaması konusunda hassasiyet kazanma büyük titizlikle üzerinde durulması gereken bir konudur.

Doğal kaynaklar yönünden yurdun potansiyelini bilen, onları yerinde kullanacak ve israf etmeyip bilâkis değerlendirecek görüşe sahip, kısacası her ölçeğiyle plânlama konusunda ekolojik yaklaşım yöntemini uygulayabilecek kişilerin yetiştirilmesi eğitimde amaç olmalıdır.

Geniş ölçekli çevre plânlama disiplinlerinde bugün hâkim olan ekonomik yaklaşım, zaten ancak doğal kaynakların bilinip değerlendirilmesini hedef alan ekolojik yaklaşımı izledikten sonra gerçekleştirilebilir.

Ümid ederiz ki, geniş kapsamiyle çevre kaynaklarını plânlamanın gereksinmesi çok geç kalımdan duyularak eğitime katılabilir.

Ülkemizde yeşilin yaşantımızdaki yeri

Dr. Şevki VANLI
Yük. Mimar

Türkiye Peyzaj Mimarisi Derneği Yönetim Kurulunun izni ile tebliğimi sözlü olarak yaptım. Bunun için tebliğim seminer öncesi düşüncelerimle, benden önceki sayın tebliğ sahiplerinin düşüncelerini karşılamaya yöneldi. Böylece, konuşmam önceden aldığım konu olan «Yeşil - yapı ilişkileri» yerine «Yeşilin yaşantımızdaki yeri» konusu oldu. Şimdi, seminerden (iki ay) sonra söylediklerimi yazmaya çalışıyorum. Peyzaj plânlama sorunlarını, plânlama tekniği ve istekleri yönünden ele alan tebliğ sahiplerinin değerli düşünceleri çok öğretici oldu...

Seminerin adı, konusunun kapsamını belirten «Ülkemizin» sözcüğüyle başlamakta olması ile uygulanma sorunları düzeyinin belirtildiği ve seminerin adı seçilirken, bu kelimenin, çalışmalara milli bir renk vermek için değil, yöresel gerçeklerle bağlantı kurmak için istendiği kanısındayım.

Ülkemizde peyzaj plânlamasının ciddi bir şekilde alınmadığı enine - boyuna eleştirildi. Fakat uygulanabilir bir plânlama için verilerimizin ne olduğunun yeteri kadar değerlendirilmediği kanısındayım.

Yeşil Nedir ?

Çok kere ve haklı olarak peyzaj plânlaması bir yeşil plânlaması biçiminde ele alınmaktadır. Nitekim bu semineri düzenleyen derneğin sayın üyelerinin temel formasyonları ziraattır. Yani yeşil üreticiliği...

Bir peyzaj mimarisinin yeşili de içine alan çok geniş bir konu olduğuna inanmaktayız ve yeşili başlıca olaylardan birisi kabul ediyoruz. Fakat yeşilin yöreye göre farklı bir niteliğe sahip olduğu doğaldır. Örneğin Güney Amerika, Orta Afrika ve Güneydoğu Asya'da yeşille savaşılmakta, onun durduğu yerde hayat başlayabilmektedir... Buna karşıt

Arabistan'da küçücük bir yeşil tarihleri boyunca efsaneleşmiş, yeşil renk mukaddes olmuştur.

Bunun gibi İngiltere veya Orta Avrupa örnekleri de ülkemiz için geçerli değildir ve bizim peyzajımızdaki yeşil ölçüsü farklı olacaktır.

Yeşilin sanayi ile ilişkilerini bu konuşmamın dışında bırakıyor, şehir içinde veya çevresindeki meyve ağaçları ve sebzeliğe değinmiyoruz.

Yeşilin yaşantımızdaki yerinin iki ilişkiyi belirtmek istersek, birisi sağlığımız yönünden biolojik ilişkiyi, diğeri ise mekânsal olaylar yönünden biçimsel ilişkiyi ifade etmektedir. Sağlığımızla ilgili sorunları ihtisasına bırakarak, dış mekânın biçimlenmesinde peyzaj plânlamasının sorunlarına eğilelim.

Peyzaj plânlaması, bahçe, sokak, park gibi mikro ölçülerin üzerinde tamamiyle yaşantı biçimi düzeyinde bulunacaktır.

Bu düzeyi bir taraftan doğanın etkileriyle coğrafya sınırları çizer... Yani doğal peyzaj bir temel veridir.

Diğer taraftan sosyo - politik ve teknik veriler veya kararlar bu plânlama eylemine yön verecektir.

Tarihten örnek vermek istersek eski Yunanın doğayı şehir sınırlarında bitirdiği görülmektedir. Feodal devirde doğanın bu kadar kesinlikle dışarda kalmadığını, fakat yerini de almadığını izlemekteyiz. Türk şehirleri ise sokak, bahçe, ev gibi üç temel unsurun içiçe varlığından kurulmuştur.

Bugünkü şehir yapısının en önemli plânlama önerileri, tarihin en büyük teknik aşamasının ürünleriyle birlikte 1930 larda görülür. Bu yıllarda Banhouse okulunun «Bahçe şehir», Wright'ın «Broadacre City», Le Corbusier'nin «Ville Radieuse» plânlama düşüncelerinden hepsi de (çok farklı yaklaşımlara rağmen) doğanın önemini belirten öneriler olmuştur.

«Bahçe şehir» sonradan pek çok uygulama görmüş bahçeli evlerden kurulu mahallelerin çoğaltılması önerisiydi... «Broadacre City» ise diğerinden çok farklı, bir bakıma tarihteki Türk şehirleri gibi evle bahçelerde doğan, gerçek bir bahçe şehir önerisiydi... «Ville Radieuse» ise kolektif yapıların çok katlılaşarak yeryüzünü peyzaja bırakması idi... Gerçekten farklı bir çözüm olan bu öneri, büyük kalabalıkları konu bloklarına sığdırdıktan sonra, toprak örtüsünün hemen tamamını serbest bırakmakta ve örtünün yukardan (yüksekten) seyredilmesini sağlamakta, olaya bir limit daha kazandırmaktadır.

Görüldüğü gibi, yer örtüsünün doğal verileri, coğrafya sınırları ve yaşama biçimi kararı «Peyzaj plânlama» için önemli veriler olmaktadır.

Peyzaj plânlaması için önemli bazı karar unsurları şunlardır :

Peyzaj plânlaması yapılan yerin ne için kullanılacağına iyi değerlendirilmesi bir zorunluluktur. Bir araziye bitkisel örtü kazandırmak, bitkilerle kullanılır gölgelik meydana getirmek (rekreasyon), uzaktan seyredilir bir peyzaj yaratmak, botanik bahçesi, park, park - yol vb... Çeşitli kullanışlara göre nitelikler üzerinde karar vermek gerekmektedir...

Örneğin rekreasyon için çam ağacı dikmek anlamsız olmaktadır... Hiçbir zaman iyi bir şemsiye olamayacak ve çok geç-büyüyen bu ağacın şehir içi ve yakın çevresinde kullanılması nedeni yaz kış yeşil olmasıdır. Bunun için Atatürk Orman Çiftliği, O.D.T.Ü. ve çevrede çam dikimi tek yönlü (dolayısıyla yanlış) bir karar olarak görmekteyim.

Yeşille yapı ilişkilerine de bir karar getirmek zorundadır... Yapılar düzeniyle ilgili olarak (tarihteki olaylara değinmiştik) kullanım seçimi, yapılarla birlikte mekân tayinine katılmada temelleri bilmek gerekir. Örneğin az katlı ve yaşantısı doğaya açık yapılarda, peyzajın yapının bir devamı gibi ele alınması beklenir. Buna karşı yüksek bir yapılar topluluğunda peyzaj bir park tanzimine dönüşmüştür... Birincide yapı - bitki ölçülerinde yaklaşma birlikte mekân tayinine katılacaktır, ikinci de ise farklı mekânların yanyana gelmesindeki bağdaşımın aranması beklenir...

Ülkemizde bu konunun ciddi bir şekilde ele alındığını sanmıyoruz. Bu çok genel işaretler içinde en önemli olaylardan birisi yeşilin maliyet konusudur. İsveç'te yeni çevrelerdeki yeşil ölçüsünün kişi başına 80 m². Güney Avrupa'da 20 m², bizde ise çok daha az olmasının yalnızca toplumun yaşantısının değerini bilmediği veya plânlama yetersizliği sanılmamalıdır. Gerçekten bugünkü parsel yapma düzeni, ne yapı sahibine ne de halka açık sahalardan yararlanma imkânı vermemektedir. Fakat Ankara gibi nüfusunun 2/3 ü gecekondu oturan, yani konut sahibi olmayan bir şehirde ne belediye, ne de bir başka kuruluş şehir arazisini gelir getirmeyen bir kullanışa açmak gücüne sahip değildir. Örneğin Ankara çevresinde kişi başına 20 m² yeşil hesaba yapsak ve bunun 1/2 sini toplu kullanışa versek, yaklaşık 5 - 10.000 TL. arsa bedeli, yaklaşık 500 TL. yer örtüsü ve ağaçlandırma yatırımı yapılması gerekmektedir... Çimi kendiliğinden bitmeyen ülkelelerin yatırım ve bakım (su, personel vb...) tutarları da daha yüksektir. Güney Avrupa ölçüsünde kişi başına yeşil saha için gerekli bu parayı, ülkemizde kişinin ödemesi pek zordur... Kişi bu paranın 1/2 si kadar bir yatırımla gecekondu sahibi olmaya çalışmaktadır.

Peyzaj plânlama uygulaması için, ciddi maliyet tutarları gözönünde tutularak yöresel bir düzenle-

me için doğal peyzaj eğiliminin değerlendirilmesi ve maliyet verilerinin geliştirilmesi,

İklim ve bununla yakın ilişkili olarak bir yöre nin doğal peyzaj biçimini yenmek veya değiştirmek gayreti ekonomik olmadığı gibi bir bakıma da anlamsızdır... Örneğin bozkırın ortasında tropikal örtü ölçüsünde nebatları fıskırır hale getirmek uygun düşmeyecektir. Nitekim bir Japon bahçesine özenerek, kendini 50 m2 yerde tatmin etmek isteyenler de gerçeklerle ilişkilerini kuramamış, ölçeklerden habersiz demektir.

Belki Türkiye'deki her türlü eğilim araçlarının yöresel niteliklerden uzak olması, bu garip sonuçların temel nedenidir.

Konuyu Toparlayalım.

Bu yazımızla ülkemizde yaşayan **Peyzaj plânlaması** düşüncelerini eleştirmek yoluyla bu önemli konuya bir hizmet yapmak çabasımdayım. Bir çok sayın tebliğ sahibi ise uygulamaları eleştirmeye büyük önem vermektedirler. Ülkemizdeki eksiklikleri açıklarken isteklerimizi (hedeflerimizi) iyi seçmemiz gerekmektedir... Örneğin Ankara'nın etrafına çam dikmek, bunların büyümesi için çok uzun zaman beklemek, bu ağaçlandırmanın rekreasyon değerlendirmesine yararsız olması vb... Aynı davranışla OR-AN banliyö şehrine 40.000 çam fidanı dikerek, yeni bir yerleşimi bir fidanlık gibi kullanmış bulunuyoruz.

Bu büyük hatada benim de payım olduğu için üzgünüm. Zira yaklaşık 10 yıl içerisinde bölüm bölüm yaşamaya açılacak olan bir yerleşim, çevresiyle birlikte düzenlendiği biçime ulaşmadığı takdirde istek gerçekleşmemiştir. Bir kara çam 30 yılda ağaç niteliğine ulaşıyorsa, aynı devrede ülkenin kentlerindeki yapısal olayların zenginliği ile boy ölçüşemeyecek anların arkasında yeri ve hattâ varlığı şüpheli bir unsurdur.

Biraz her olay gibi peyzaj mimarisi de kendi başına buyruk, başka olaylarla ilişkisiz değildir. Özellikle kentlerde çevrenin yapısal düzenine ve iktisadi sosyal verilerine uygun bir çözüme sahip olması gerekir... Aksi halde yaşantının dışında kalan romantik bir istek olur.

Peyzajcılarının davranışlarından beklediklerimizin, şehir bünyelerindeki kararlarda bağlı bulunduğunu kabul edelim. Bugün Türk şehirlerinin yaşantıya karşı nasıl bir vaziyet alacağını, ihtiyaçları nasıl cevaplandıracağını, bilmek imkânsızdır... Örneğin İstanbul'un iskân, çalışma ve rekreasyon konularının ne gibi çözümlere götürülmek istendiği belli değildir. Kafalarda bazı düşünceler varsa, bünyeye aksetmediği ortadadır. Bugün Boğaziçi'nin iskân sahası mı, yarı iskân yarı rekreasyon veya rekreasyon sahası mı olacağını, büyük köprüünün geti-

receği etkiler ve bu çerçevede peyzaj sorunlarının ne olacağını bilmeye imkân yoktur. Bu sivri örneği, bütün şehirlerimizde birçok benzeri örnekler vermek mümkündür. Peyzajcılarının ülkemizde nasıl bir plânlama için örgütleyeceklerini, nasıl bir bilimsel ve pratik çalışmaya gireceklerini ve ne gibi bir teklifler getireceklerini bilmiyoruz. Yani daha bu konuda ilk söz söylenmiş değildir. En azından bunun için bu seminer önem taşımakta, yöneticilerin bu girişimine değer katmaktadır.

Şehirlerimizin yapısının tayini bir ülkenin bütün güçlerinin kendi yönlerinden disipline girmesi gerekmektedir. Sosyal ilişkilerin, sanayinin yerleşim düzeninin, uygulanma finansmanının ve bütün bunlara rağmen var olan gerek yöresel gerek geleksel (kültürel), gerek evrensel gelişiminin, içinde moda gibi zevklerin seçimi dahi bulunan birçok unsurun katıldığı bir olayda peyzajcılarının konusu bir kenara konmaktadır. Fakat her konunun az veya çok aynı dertlerden hasta olduğunu bilmemiz ve bu hastalıkları azaltmaya çaba göstermemiz gerekmektedir.

Peyzaj plânlamasındaki gösterilen çabada en güçlü alet. peyzajcılarının konularını çok iyi bilmeleri olacaktır. Bu da dünyanın çeşitli yerlerinde ve tarih boyunca yapılan tecrübeleri, botanik vb... konuları bilmelerine ek olarak, ülkemizde ne yapılabileceğini tartımlarındaki başarıya bağlıdır.

Acaba peyzajcılarımız bir Türk ailesinin ve bir Türk belediyesinin çevre geliştirilmesi ve bakımı için bütçelerinden ne ayırdıkları, ne ayırabilecekleri ve bunlarla neler yapılabileceğini incelemişler midir? Bu yönde gelecek için tahminler yapmış, programlar hazırlamışta, bunların gerçekleşmesi için mi çaba sarfetmektedir?

Bir yatırım ekonomisi araştırmasının yapılması, başka olaylarla birlikte gelişeceğine göre, bunlarla yaşantısı için alternatiflerin hazırlanması gerekmektedir. Türkiye'de neyin geçerli, neyin geçersiz olduğunu bilmek daha iyi sonuçlar almak için en büyük dayanak olacaktır.

Peyzaj mimarisinin, çevremizin düzenlenmesinin gerek sağlığımız, gerek yaşantı biçimimiz yönünden büyük önemini anlatmak, ve çözüm getirmekle uygulamaya dönüşebilir.

Benim bu yöndeki konuşmalarım üzerine, seminerin tartışma bölümünde, özellikle öğrenciler beni tabiatı sevmemekle suçladılar. Sevenlerin saba aşıyla ağaçların büyümesini bekleyebileceklerini, gereken yatırımı yapacaklarını söyleyerek, yeşilin yaşantımızdaki önemini bilmediğini söylediler... Onların heyecanlarını, konularına olan bağlılıklarını severek dinledim. Bu niteliklerinin her yıl daha artmasını dilerim. Fakat bir sevginin çok «şuurlu ve verimli» de olmasını beklerim. →

uluslararası ilişkiler yönünden çevre sorunlarında yeni gelişmeler

M. Zeki BAYER

Orman Yüksek Mühendisi
Orman Bakanlığı
Milli Parklar Daire Başkanı

Tabii çevreden ve kaynaklarından ekolojik prensiplere uygun plânlı ve düzenli bir şekilde ifade edilmesi konusu, uluslararası ilişkilerde «Tabii Çevrenin Düzenlenmesi» olarak kabul edilmektedir.

Tabii çevre sorunları; havanın, suyun, toprağın kirletilmesi ile flora ve faunanın korunması yanında kıyılar ve kıyı sularının da kirletilmesini kapsamaktadır.

Uluslararası ilişkilerde çevre sorunları konusunda kabul edilmiş bazı esaslar vardır;

(1) Tabiat, insanın yaşaması, saadeti ile fiziki, dimağı ve ruhi varlığının devamı için zarurî olan maddeleri temin eden imkânları veren kaynakların yetiştiricisidir. Bu madde ve imkân kaynakları temel tabii muvazene kanunlarına uygun şekilde işletilmelidir.

(2) Bu kaynakların değerlendirilmesi ve makul şekilde kullanılması nüfus çoğalması ve teknik gelişme sebebi ile önem kazanmıştır. Bu problemleri çözmek için, yaşadığımız ortamdan bugünkü ve yarınki insanların ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde faydalanmayı hedef tutmak; bunun içinde ekoloji (canlı varlıkların yaşadıkları ortam ile münasebetlerini inceleyen biyoloji bölümü) temelleri üzerinde bir ilmî metod takip etmek zaruridir. Bu metod bütün ihtiyaç, tercih ve kararların tabiat

çevresi üzerindeki tesirlerini, in'ikaslarını göz önünde tutmak imkânını veren bir metod olmalıdır.

(3) Tabiat çevresini koruma masrafları ile onu korumamak halinde uğranılacak kayıpları muvazenede tutmak zamanı gelmiştir.

(4) Tabii kaynakların ve toprağın mümkün olduğu kadar çeşitli kullanılmasını plânlayarak, çevrenin sağlamlığını, devamlılığını ve kalitesinin muhafazasını temin etmelidir.

Yukarıda kabul edilmiş esaslar üç ana bölümde etüd edilmekte plânlama ve tatbikat alanına konulmaktadır.

1. Kırsal Alan İdaresi :

• Kırsal alanlarda en iyi bir fiziki plân ve tatbikat yapabilmek üzere arazi kullanma kararlarının geliştirilmesi.

• Rekreatyonel ve boş zaman ihtiyaçlarını karşılamak üzere peyzaj korunması ve geliştirilmesi.

• Yerleşmelerde (şehir ve endüstri) tabii çevreyi tahrip etmeden plânlama yapmak ve tabiat - insan ilişkilerini asrın yaşantı ihtiyacına göre düzenlemek. →

Sayfa 10'nun devamı

İngiltere'deki yeşil sevgisi kuşkusuz doğanın sağladığı yardımla beslenmiştir. Bu sevgi iklimin bir lütfu değil, fakat doğal sonucudur. İngiltere halkı herhalde yeşili sevdiği için ülkeleri böyle yeşil olmamıştır.

Arabistandaki yeşil sevgisi ise, doğanın bu konuda hiç yardımcı olmamasından tahrik edilmiştir.

Bir milletin tabiata olan sevgisi, daha birçok ilişkileriyle birlikte yaşama şansına sahiptir... Örneğin okulsuz, konutsuz, gıdasız tabiat sevgisi olmaz. Kuşkusuz doğanın verdiği razi olmayacağız. Onunla yetinmeyeceğimiz gibi onu yok sayamayaca-

ğız da. Onun ve toplumun imkânlarını birbirine ekleyerek, en iyi şekilde yararlı hale getireceğiz. Bu olayın ise kendiliğinden olmasını veya yüksek kademe yöneticilerin, şehirci veya hijyencilerin, belediyecilerin kararı ile bir şehrin cennet benzeri yeşillenivermesini beklememeliyiz.

Konunun bilirkişileri düşüncelerini duyurmalı ve her kademedeki bir şuurun doğması için çaba göstermelidirler. Yalnız söylenen herşey gerçekçi temellere dayanmalı ve yaratıcı olmalıdır.

Peyzajcıları saygıyla selâmlar, uğraşlarının başarılı olmasını dilerim.

Dr. Şevki VANLI

2. Tabiat Kaynaklarının Korunması :

- Su, hava, toprağın korunması
- Tatlı su, kıyı suları, hava ve toprağın kirlenmesinin kontrolü,
- Flora ve faunanın korunması,
- Turistik gelişmelerde peyzajın korunması,

3. Çevre Sorunlarında Tanıtım ve Eğitim :

- Milli ve uluslararası çalışmalarla çevre sorunları konusunda kamu'da gerekli ortamı yaratmak.
- Çevre sorunları konusunda teknik ve profesyonel eğitim sistemleri tesbit etmek ve uygulamaya geçmek.
- Bölgesel ve milli plânlama çalışmaları için çevre sorunları ile ilgili (mimarlık, ormancılık, tarım, biyoloji, turizm ve sanayi'de) çevre uzmanları yetiştirmek.

Yukarıda açıklanan konular, uluslararası ilişkilerde bir diğer açıdan **Tabiatı Koruma** olarak da ele alınmaktadır.

Bu gün yaşayan dünyamızda tabiat, en büyük kudret anlamına gelmektedir.

Tabiat kelimesinin geniş anlamı içinde, bir ülkedeki iklim ve ekolojik şartlara uymuş canlı ve cansız varlıklar anlaşılır.

Tabiatın üç ana unsuru vardır;

- a) **Jeolojik bünye**
- b) **Flora**
- c) **Fauna**

İnsanlar doğuşundan bu güne kadar bu üç unsuru kendi gayesine uygun olarak işletmek ve bazan de muhafaza ve korumak için faaliyet göstermişlerdir.

İnsan - tabiat ilişkileri konusunda benden evvel konuşma yapan sayın tebliğciler geniş açıklamalarda bulduklarından, bu konuya daha fazla yer vermeyeceğim.

Ancak, tabiatı koruma veya tabiatı muhafaza terimleri üzerinde durmayı faydalı görmekteyim .

Bu konuda Webster Lugatı en iyi ayırım ve tanımları yaptığı kanaatinde olduğumdan, sizlere lügatteki tarifleri sunmayı faydalı bulmaktayım.

Koruma (Protection) : Bir sahayı veya bir organizmayı değiştirici etkenlere karşı siper almaktır.

Muhafaza (preservation - Conservation) : Bir sahanın veya bir canlılar kategorisinin o andaki hali ile devam ettirilmesidir.

Bu genel kavram içinde tabiatı korumanın gayesi, tabiat özellik ve güzelliklerini bakir hüviyetiyle korumak ve onlardan harap olanları imar ve restore ederek eski haline getirmektir.

Tabiatı Koruma, kültürel bir hareket olarak bir taraftan çeşitli vasıtalarla faydalanarak halkı bu istikamette eğitmeye çalışırken diğer taraftan da yer yer tabiatı koruma muntıkalarının tefrik edilmesi ile düzenleyici tedbirlerin tabiatı alınmasını sağlar.

Tabiatı koruma gayretleri;

- a) İlmi bakımdan (ekolojik sorunları)
- b) Ekonomik bakımdan (çevre sorunları)
- c) Kültürel bakımdan (rekreasyonel sorunlar)

üç bölümde de özetle açıklanabilir.

Burada, uluslararası ilişkilerde çevre sorunları konusunu ele alabiliriz.

Genellikle, ikinci cihan harbinden sonra tabiat - insan ilişkilerinde yeni gelişmeler çevre sorunlarını ortaya çıkarmıştır.

Bilhassa 1960 yılından itibaren bu konuda büyük gelişmeler yapılmıştır.

Şimdi sırası ile uluslararası kuruluşların bu konudaki çalışmalarını açıklayalım.

Birleşmiş Milletler :

Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konseyi (ECOSOC), 1970 Temmuz'undaki 49 ncu toplantısında daimi bir tabii kaynaklar komitesi kurmaya karar vermiştir.

1972 yılının 5 - 16 Haziran tarihleri arasında Stokholm'de «Tabii Çevrenin Korunması Konferansı» nı tertip etmiştir.

Bu konferansta, dünya çapındaki bilginlerin tabii çevre konusunda her problem için ayrı bir genel tebliğ hazırlanması temin edilmiştir.

Ayrıca, tabii çevre ile ilgili bir izahlı bibliyografyanın da hazırlanması kararlaştırılmıştır.

Avrupa Konseyi :

Avrupa Tabiatı ve Tabii Kaynakları komitesini 1962 yılında teşkil etmiştir.

Bu komite çalışmalarını çok geniş yapmıştır. 1970 yılında Avrupa Konseyi Parlamentosu Strasbourg'da Avrupa Tabiatı Koruma Konferansını düzenlemiştir.

Bu konferansa 17 üye ve üye olmayan 10 devlet ile 174 uluslararası teşekküllerin delegeleri katılmıştır.

Bu konferansın sonunda yayınlanan ve hükü-

metleri göreve ve işbirliğine davet eden deklarasyonun önemli noktaları şunlardır.

— Avrupa Tabiatı Koruma Senesi süresince, tabiat çevresi politikası konusundaki hedeflerini açıkça ilân etmek;

— Kirlenme ile mücadele, gürültüyü azaltmak; estetiği bozucu veya sıhate zararlı olan şehre ait veya endüstriyel genişlemelere mâni olmak ve Avrupa da tabii çevrenin korunmasını temin etmek;

— Tabii çevrenin düzenlenmesi stratejisinde politik, idarî ilmi, meslekî seviyede mesuliyetleri tayin ve taksim etmek;

— Tabiat çevresinin tesirli şekilde korunması ve düzenlenmesini plânlamak için gerekli kanunları çıkarmak, neşretmek ve bu plânlamayı tatbik için ilim adamları ve uzmanlardan müteşekkil ekipler kurmak;

— Toprak kaynaklarının düzenlenmesi ve bu kaynaklardan makul ölçüde faydalanmayı temin için; kır bölgelerinde ve şehirlerle köyler arasındaki geçiş bölgelerinde bulunan toprak kaynaklarını yeniden tabii hale getirmek, kuvvetlendirmek ve muhafaza etmek gayesi ile uzun vadeli plânları kalemeye almak;

— Kanunları tatbik etmek, endüstri ve inşaat sahiplerine tesirli tavsiyelerde bulunabilmek için kaliteli ve gerekli sayıda personel çalıştırmak;

— Halkın boş vakitlerini geçirmesi için gerekli tabii sahalardan yararlanmasını sağlamak için, terk edilmiş işlenmemiş araziye kullanmaya istimlâke imkân verecek bütün pratik tedbirleri almak;

— Sahil bölgelerini, kirlenmemiş göl kıyılarını sür'atle muhafaza altına almak ve onları korunmalarını temin edecek düzenleme tedbirlerinin müsaadesi nisbetinde halka açık tutmak;

— Millî Parkların kurulmasına, hayvanların ve nebatların muhafazasına müsait sahalardan, güzel görünümlü tabiat topluluklarını; ilmi tarihi, terbiyevî ve estetik değeri olan yerleri tayin etmek, korumak;

— Şehir nihayetlerindeki kırlarda müsait yerlere, halkın boş vakitlerini tabiat içinde geçirmesini sağlayacak levazımata yerleştirmek;

— Üstüne yapılacak ehemmiyetsiz inşaat ile görünüşü bozabilecek tenha, ıssız sahalardan envanterini çıkarıp buralara özel bir dikkat göstermek;

— Kıra ait güzel manzaralı yerlere inşaat iznini, bu inşaat manzaralı yerlerin düzenlenmesi plânına uygun ise vermek;

— Randımanı yüksek olan topraklarda kesif ziraate öncelikle müsaade etmek;

— Kenar ve kıyılardaki toprakları işe yarar hale getirmek; bu arada rutubetli sahalardan bilhassa vahşi hayvan ve nebat yetiştirmede önem kazanması bakımından değerlendirmek;

— Köylerde yaşayan halkın, tabiatın muvazenesi, manzaraların muhafazası bakımından esas rolünü göz önüne almak ve köylerde nüfus azalmasının muayyen bir dereceyi aşmamasını temin etmek;

— Tarım ve ormancılığın, tabii şartlar dolayısıyla ile güçlüklerle karşılaştığı bölgelerde tarım ile uğraşanları ve ormancıları desteklemek;

— Sari denecek şekilde bozulan, kirlenen ve değişik şekiller gösteren tabii çevrelerin bozulma sebeplerinin anlaşılması ve düzenlenmesi için ilmi araştırmalara imkân vermek;

— Tabiat çevresi konusunda bütün seviyelerdeki eğitim ve enformasyonu geliştirmek; bilhassa üniversite seviyesinde bir Avrupa Ekoloji Diploması ihdas etmek;

— Konferansın, efkârı umumiye ve ferdi gayretlerin belirli hale gelmesi üzerinde değişik rolleri olduğunu kabul ettiği özel teşekküllerin iyi işlemesi için onlara destek olmak, onları cesaretlendirmek.

Ayrıca;

- 1) Tatlı suların kirlenmesine karşı mücadele,
- 2) Hava kirlenmesini kontrol,
- 3) Toprak koruması,
- 4) Nesli azalan yaban hayatının korunması,
- 5) Korunan sahalara Avrupa diploması,
- 6) Ziraî Mücadele ilaçlarının canlıları öldürücü etkisini önlemek konularında beyannameler çıkartmıştır.

Avrupa Konseyinin, 1965 yılında ihdas edilmiş olan Tabiatı Koruma Diploması; belli normlara uygun tedbirlerle korunan; güzel manzaralı yerlere, tabii barınaklara, Avrupa çapında önemi olan tabiat ünitelerine verilmektedir. Beş yıl müddetle verilen bu diplomayı alanlar yani bu bölgelerden doğrudan doğruya sorumlu olan resmî veya özel organlar, bu bölgelerin idaresi ve korunması hakkında Avrupa Konseyine her yıl rapor vermekle vazifelidir.

Diploma, bugüne kadar sekiz Avrupa Ülkesinin tabii muhafaza sahalardan veya Millî Parklarına verilmiştir;

- Hautes Fagnes (Belçika) 1966,
- Camargue (Fransa) 1967,
- Peak Distric (İngiltere) 1967,
- Muddus Millî Parkı (İsveç) 1967,
- Sarek ve Padjelanta (İsveç) 1967,

- Lande de Lunebourg (Federal Almanya). 1968,
- İsviçre Millî Parkı (İsviçre) 1968,
- Krimml Çağlayanları (Avusturya) 1969,
- Wollmatinger Ried, Constance (Federal Almanya) 1969,
- Boschplaat (Hollanda) 1970.

Genel olarak Avrupa Tabiatı Koruma anlaşmasının 1973 yılında Viyana'da Bakanlar Konferansı olarak tasdik ve imzalanması konusunda Avrupa Konseyinin bu konuda en son çalışmasıdır.

Unesco :

Unesco, Genel Kurulunun 1970 yılında Paris'te yapılan 16 ncı toplantısında «İnsan ve Canlı Varlıkların İdeal Çevresi» konulu bir inceleme konseyi kurmuştur. Uzun vadeli bir program tatbik etmek üzere uluslararası işbirliğini ve bilhassa eğitimi hedef tutan bu konsey 1972 yılında bir rapor yayınlayacaktır.

Nato :

Tabii çevrenin korunması konusunda 1971 yılında Brüksel'de yapılan toplantıda çalışmalar yapılması kabul edilmiştir.

Bu arada bilhassa hava kirlenmesi konusu Nato tarafından önemle ele alınan konular arasındadır.

Memleketimizde de bu konuda bir toplantı tertiplenmiştir.

Ekonomik Gelişme İşbirliği Teşkilâtı (OCDE) :

Dünyayı çeviren hava tabakasının kirlenmesini incelemek üzere bir çalışma grubu kurmuştur.

Ortak Pazar Komisyonu :

Tabiat çevresi konusunda müşterek bir politikanın esaslarını hazırlamak üzere, Avrupa Tabiat Çevresi Araştırma ve Gelişme Komitesini 1971 yılı Ocak ayında kurmuştur.

Gıda ve Tarım Teşkilâtı (FAO) :

Tabii çevrenin rekreasyonel ve yaban hayatı yönünden problemlerini incelemek ve genel politika esaslarını tesbit etmek üzere yeni kuruluş yapmıştır.

Dünya Tabiatını Koruma Teşkilâtı (IUCN) :

Bu konuda 1948 yılından itibaren ilmi çalışma yapan en eski uluslararası teşekküldür.

Bilhassa, yaban hayatının korunması, ekoloji, Millî Parklar ve Peyzaj Mimarisi konusunda komisyonlarının güzel ve faydalı seminer yayınları vardır.

En son olarak da, Dünyadaki tabiatı koruma kanunları el kitabını yayınlamak üzere faaliyete geçmiştir.

Dünya Yaban Hayatını Koruma Fonu (WWF) :

1971 yılının Kasım ayında Londra'da toplanan

kongresinde «Tabii Çevre Biyolojisinin ve ekolojisinin Korunması » konusunda bütün dünya devletlerine bir beyanname yayınlanmıştır.

Dünya Sağlık Teşkilâtı (OMS) :

Havanın kirlenmesinin su, toprak ve hayvanlara da etkisini tesbit etmek üzere ilmi çalışmalara başlamıştır.

Dünya Meteoroloji Teşkilâtı :

133 devletin iştiraki ile «Havanın kirlenmesini kontrol edecek bölgesel istasyonlar» tesisi kararlaştırılmıştır.

Uluslararası Çalışma Teşkilâtı (ILO) :

1970 yılında yaptığı toplantıda çalışma teşkilâtının tabiat sahasındaki faaliyetleri için tabiatı korumanın ve çevre kirlenmesinin önlenmesi konusunda uluslararası işbirliği yapılmasını kabul etmiştir.

Uluslararası Peyzaj Mimarisi Federasyonu (IFLA) :

1969 yılında hazırladığı raporda tabiatın korunması ve çevre kirlenmesi konusunda federasyona dahil teşkilâtların işbirliği yapması istenmiştir.

Uluslararası ilişkilerde çevre sorunları çalışmaları yanında 1970 ve 1971 yıllarında Dünya Milletleri de büyük faaliyet göstermişlerdir.

Şimdi sırası ile Dünya Milletlerinin bu konuda yaptığı çalışmaları açıklayalım.

İSVİÇRE :

Federal anayasada hükümete (İnsan ve Tabiat Çevresinin korunması için tedbirler almak yetkisini veren) değişiklik 1971 mayısında yapılan referandumda kabul edilmiştir.

Bu değişikliğe dayanılarak İsviçre Federal Hükümeti Konseyi İçişleri Bakanlığına bağlı tabii çevrenin korunması ile vazifeli bir ofis kurmuştur.

FRANSA :

Tabii çevreyi koruma yüksek komitesi 12 Mayıs 1971 de kurulmuştur.

Dokuz uzmandan teşkil edilen tabiatın korunması ve çevre sorunları ile ilgili komite yeni kurulan tabii çevre bakanlığına bağlanmıştır.

Bakanlık (Tabii Çevre için millî hareket) isimli ilk programını hazırlamıştır.

1971 yılı için 8,5 milyon frank ödenek ayrılmıştır.

AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ :

Tabii çevre korunması konusunda 1 Ocak 1970 gün ve 90/90 sayılı kanun yayınlanmıştır.

Teşkil edilen başkanlık konseyi ve tabii çevreyi koruma servisi için 1972 yılı bütçesinde 425 milyon dolarlık ödenek ayrılmıştır.

Ayrıca Federal Devletin millî ilim akademisinin-

de tabii çevre konusunda araştırma yapmak üzere bir komisyon kurulmuştur.

İNGİLTERE :

Tabii çevre sorunları ile ilişkili (tabii ortamı koruma Bakanlığı) 1972 yılında kurulmuştur.

Bakanlık kırsal alan plânlaması ile kirlenme meseleleri ile ilgilenmek üzere teşkilâtlanmıştır.

Hükümet sahillerin kirlenmesi konusunda yeni bir kanun çıkarmış ve bu kanuna göre sahilleri kirleten petrol gemilerine el koymak veya bu gemileri batırmak üzere hukukî yetki almıştır.

Tabii Ortamı Koruma Bakanlığının hazırladığı projeye göre 1.300 Milyon Sterlin'lik bütçe ödeneği meclislerce kabul edilmiştir.

JAPONYA :

Tabii çevreyi koruma ajansını kurmak üzere Japon Hükümeti yeni bir Bakanlık kurmuştur.

İZLANDA :

Tabiatı Koruma Millî Konseyini kurmuştur.

ALMANYA :

Tabii çevrenin korunması konusunda yeni bir bakanlık kurulmuştur.

Tabii çevrenin korunması acil programı için 243 Milyon Marklık projeyi hükümet kabul etmiş.

İTALYA :

Tabii çevrenin korunmasına öncelik verilmesi konusundaki kanun yürürlüğe girmiştir. Kanunun tatbikatı için Bakanlıklararası bir komite kurulmuştur.

RUSYA :

Sovyet Yüksek Şûrası tabii çevre konularını inceleyerek bir bakanlık kurmuştur.

Su kaynaklarının korunması konusundaki kanun yürürlüğe girmiştir.

POLONYA :

Devlet Başkan Yardımcısına bağlı tabii çevreyi koruma Hükümet Komitesini kurmuştur.

NORVEÇ :

Tabii çevreyi korumak üzere teşkilât kurma kanunu yürürlüğe girmiştir.

AVUSTURYA :

Tabii Çevre Bakanlığı 1971 yılında kurulmuştur.

BELÇİKA :

Tabii çevre bakanlığı 1971 yılında Ocak ayında kurulmuştur.

Tabiatı Koruma ve su kirlenmesi konusunda dört yeni kanun yürürlüğe girmiştir.

BULGARİSTAN :

Orman Bakanlığında tabii çevre teşkilâtı kurulmuştur.

DANİMARKA :

Tabii çevre Bakanlığı 1971 yılında kurulmuştur.

HOLLANDA :

Tabii çevre Bakanlığı kurulmuş ve Bakanlığa bağlı tabiatı koruma araştırma merkezi faaliyete geçmiştir.

ÇEKOSLOVAKYA :

Tabii çevre araştırma merkezini 1971 yılında kurmuştur.

Tabii çevre konusunda uluslararası ilişkilerde en son faaliyette Birleşik Amerika - Sovyetler Birliği çevre sorunları anlaşmasıdır.

Bu anlaşma gereğince, iki büyük dünya devleti çevre kirlenmesini önleyecek yeni tekniklerin geliştirilmesini, bunların uygulama alanına konmasını ve çevre sorunları teknolojilerinin ekonomik etkilerinin müştereken incelenmesini kabul etmişlerdir.

İmzalanan anlaşmada çevre sorunlarını aşağıdaki ana alanlarda kabul etmişlerdir.

- Hava kirlenmesi,
- Suların kirlenmesi,
- Tarımsal istihsal ile ilgili olarak çevre kirlenmesi,
- Şehir çevresinin geliştirilmesi,
- Tabiatın korunması,
- Denizlerin kirlenmesi,
- Çevre kirlenmesinin biyolojik ve genetik sonuçları,
- Çevre değişikliklerinin iklim üzerindeki etkisi,
- Depremlerin önceden tahmini,
- Kuzey kutbu ve kutup bölgesi,
- Çevre kalitesinin korunması ile ilgili hukukî ve idarî tedbirler.

Ve bu konuda yılda bir defa da toplantı yapmayı plânlamışlardır.

Sayın Dinleyenlerim,

Haziran ayı içinde Stokholm'da toplanacak olan **Çevre Sorunları Konferansı** bu konuda en büyük aşama olacaktır.

Bu konferansa Birleşmiş Milletler dahil 130 ülkenin 1200 delegesi katılacaktır. Çevre kirlenmesinin yıkıcı etkilerini bütün dünyaya bir kez daha duyurmayı amaçlayan konferansta, bilhassa insanların kendi kendilerini tüketmekte olduklarını, ekonomik gelişmenin fabrika dumanlarından kimyasal tarım ilaçlarına, otomobil egzozuna kadar çeşitli ürünün doğal çevreyi bozduğu ve doğal çevrede insanlar için yaşanacak bir alan bırakmadığını ispatlayarak yeni bir Birleşmiş Milletler organının kurulmasını öngörecektir.

Sizlere tabii çevrenin sorunları ve uluslararası ilişkilerdeki faaliyetleri konusunda yaptığım bu açıklamayı tamamlarken Türkiye'nin konusuna da değinmeyi bir görev sayarım.

Bugün yurdumuzda, tabiatı koruma kanunu bulunmamaktadır, ve tabii çevre konusunda Avrupa Konseyinin yaptığı anlaşmalara göre yürürlüğe koymak mecburiyetinde olduğumuz mevzuatı da hazırlamamıştır.

Yakın bir gelecekte dünya devletlerinde olduğu gibi memleketimizde de tabii çevre sorunlarının önem kazanacağına inanmaktayım.

kentsel mekânda peyzaj plânlaması ve ülkemiz gerçekleri

Polat SÖKMEN
Yük. Mimar

Kentsel mekânda peyzaj plânlaması konusuna girmeden önce konuyu belirliyen kavramlar ve geçirdikleri evrim üzerinde kısaca durmayı gerekli görüyoruz.

Bilindiği gibi peyzaj plânlaması bir plânlama faaliyeti olarak anlaşılmadan çok daha önce, bir san'at faaliyeti şeklinde ve doğal menşeli elemanları daha ziyade estetik açıdan düzenleme anlayışı olarak ortaya çıkmıştır. Başlangıçtaki bu sınırlı anlamının sınırlarını, uyarlığın genel gelişme ve şartlarına paralel olarak aşan bu kavram geçirdiği evrim sonunda bugün çok daha genel ve ölçüde de sınırlarının tesbiti güç ve komşu disiplinlerle yer yer birbiri üzerine binen bir nitelik kazanmıştır. Denebilir ki bugün artık en geniş anlamı ile peyzaj plânlaması, ekolojik anlamdaki bir çevre düzenlemesinin daha ziyade doğal menşeli elemanların hâkim olduğu bir yönüdür. Bu bakımdan etimolojik yapısında yatan anlamdan dolayı «Landscape» bu faaliyetin bugün kazanmış olduğu kapsama daha yakın düşmekteyse de, ülkemizde daha yerleşmiş bir deyim olan «Peyzaj plânlaması» deyimini kullanmaya devam edeceğiz.

Peyzaj plânlamasının bugün kullandığı bilimsel kavramların pek çoğu, canlıları çevreleri ile karşılıklı ilişkileri içinde incelemeyi amaç edinmiş bir bilim olan EKOLOJİ den aktarılmışlardır. Ekoloji biliminde çevre inceleme birimi, canlı gruplarının gerek fizikî çevreleri ile ve gerekse kendi aralarındaki karşılıklı ilişkilerin belli bir birlik ve dengeye ulaştığı «Ekosistem» denen birimdir.

Görülüyor ki bu genellikte yapılan bir yaklaşımda kent ve kır ayırımını yapmakta çok dikkatli olmak gerekmektedir. Zira gerçekten bunlar aynı bir bütünün parçaları olup entegre ilişkiler içinde bulunmaktadır.

Bu sentezci görüşe rağmen kentin kendisini bir dereceye kadar çevresinden farklı bir kişiliği olan özgür bir organizma olarak ortaya koyduğu da gözlenen bir gerçektir. Zira her organizma gibi kendi içinde tutarlı ve zaman için de belli bir stabilite gösteren bir strüktüre sahiptir. Bu bakımdan kişiliği olan kendine özgü bir sistem olarak ele alınabilir. Ancak bu sistemin sınırlarının çok defa belirsiz ve oynak olduğunu ve gerek kendisini teşkil eden elemanların karşılıklı ilişkilerine, gerekse alt

sistem olarak içinde yer aldığı bir üst sistemle olan ilişkilerine bağlı dinamik bir süreç içinde var olduğunu burada hatırlamada fayda görmekteyiz. Tebliğimizin girişinde, gittikçe «Ontoloji» sorunlarına açılan bu konu ile ilgili bazı en genel görüşlerimizi belirtmeyi yararlı gördük.

Peyzaj plânlamasının kültürel hinterlandı insan ile doğa arasındaki ilişkilerin fizikî ifadesinin tümüdür. Çevre değerlerini koruma faaliyeti anlamında peyzaj plânlaması, denebilir ki sanayi devrimi ile beraber ortaya çıkan şehirlere akımla birlikte başlamıştır. Nitekim çevre düzenlemesi ile ilgili çeşitli plânlama tür ve ölçülerini temsil eden şehir ve bölge plânlaması, eski kent dokularının renovasyonu, gecekonduların bölgeleştirmesi vb... hep ekolojik zincirin son halkası ve her türlü plânlamanın temel hedefi olan İNSAN'ı kaotik kentsel çevrenin yıkıcı etkilerinden korumak ihtiyacı sonucu başvurulan yollar olmuşlardır. Zira ekolojik zincirdeki her türlü dezenteleşme motifin bölünüp parçalanması sonucunu doğurmakta ve sonunda kaybeden mutlaka İnsan olmaktadır.

Farklı tarihsel orijinlerden gelen ve farklı gelişme safhalarını yaşayan kentlerle dolu dünyamızda bu tebliğde söz konusu edilen kent, batı tipi bir sanayi uygarlığının eşliğinden geçmiş ve o uygarlığın gelişme mantığını izliyen kenttir.

Bu kentte peyzaj plânlaması açısından gözlenen en genel karakteristiklerden biri gittikçe doğadan bir uzaklaşmadır. Bu denatüralizasyon sonucu doğal çevre şartları büyük ölçüde yerlerini yapay bir çevrenin şartlarına terketmektedirler. Bu kentsel yapay çevrenin ise ne ölçüde başarılı bir ekolojik dengeye açıldığı üzerinde şüpheyle dürülmeye değer.

Fizikî çevreyi teşkil eden temel patternler İKLİM, VEJETASYON ve TOPRAK olup, iklim genellikle diğer ikisini oluşturan temel dinamiktir. Kentsel mekân içinde yoğun bir şekilde yer alan yapay elemanlar ve bu elemanlara bağlı olarak kent mekânı içindeki doluluk - boşluk düzeni, ayrıca kentsel yaşantının sonucu çevreye salınan atıklar vb..., bu mekândaki doğal iklim şartlarını çok defa büyük ölçüde ortadan kaldırmıştır.

Hava kirlenmesi iklimi etkileyen olumsuz etkenlerin en başta gelenidir. Kent havasının taşıdığı

ğı KERNEL denen cisimcikler, toz zerrecikleri vb..., insan sağlığını solunum yolları ile doğrudan doğruya etkilemektedirler. Kent mekânı içindeki yoğun yapılaşma hava akımlarına büyük ölçüde engel olmaktadır. Çok güçlü yapay havalandırma tesisleri kurmadıkça gerekli hava akımını mekanik yolla elde etmeyi sağlayacak herhangi daha basit ve kolay bir teknik vasıta mevcut değildir. Bu bakımdan kent içi yeşil alanlar bozulan bu iklim şartlarını normale dönüştürme yolunda en etkili araçlardır. Yapılan araştırmalar belli bir kalınlıkta düzenlenen kent çevresi yeşil kuşakların çevre ile merkez arasında en aşağı 3 - 4 derecelik bir ısı farkını ve % 5 oranında bir nem artışını meydana getirebildiklerini ortaya koymuştur. Ayrıca kent havasındaki zararlı maddeleri azaltma bakımından da yeşil alanların hissedilir bir etkileri vardır. Dikkat edilecek husus bu yeşil kuşakların, kentin mikroçevre şartlarının gerektirdiği bir düzen içinde ve özellikle hâkim rüzgârlar gözönünde tutularak teşkil edilmeleridir. Bu bakımdan kent makroformunun ve çevre topoğrafyasının bu yeşil kuşakların düzenlenmesinde öncelikle gözönünde tutulmaları gerekir. Örneğin, çevreye yer yer vâdilerle açılan bir kentte normal olarak hava cereyanlarının izlediği bu vâdi içlerini yapılaşmadan mâsun tutarak yeşillendirmek, bu yeşil alanları rastgele düzenlemeye kıyasla çok daha etkili bir iklim düzenleyici rolü görebilirler. Kent çevresindeki tarla ve meraların da kent iklimi üzerinde olumlu etkileri vardır.

Kent mekânı içindeki düzensiz, rastgele serpilmiş ve ufak ölçekteki yeşil elemanların, kent ölçeğinde iklim dengeleme imkânları çok sınırlıdır. Bu bakımdan önemli olan yeşil alanların bu mekân içinde ve çevresinde belli ölçeklerin üstünde ve bilinçli olarak düzenlenebilmeleridir.

Kentsel iklimin olumlu yönde değiştirilebilmesi için bilinçli bir peyzaj plânlaması kadar kentsel yapılaşmanın da yapılaşma yoğunluğu, düzeni ve biçimleri bakımından biometeorolojik gerçekler ışığında düzenlenmesi şarttır ve yapılaşma ve peyzaj plânlaması bu konuda birbirini tamamlayan davranışlar olarak sürdürüldükleri takdirde kentsel iklimi en olumlu bir biçimde etkileyebilirler.

Diğer önemli bir husus yapılaşma ve peyzaj plânlaması konularındaki ortaya konan olumlu düzenin zaman içinde devamlılığının sağlanabilmesi ve bunun için gerekli kontrol sisteminin devamlı olarak uygulanabilmesidir. Teknolojik gelişme ile birlikte iklim şartlarının gittikçe optimale doğru yaygın oranda değiştiği kentlerde bu gelişimin istenen yönde devamlı bir kontrolü özellikle önem kazanmaktadır.

Peyzaj plânlamasının diğer önemli bir yönü, etkili bir güce sahip oluncaya kadar muhtaç olduğu süre dolayısıyla zaman boyutudur. Ortalama olarak

ancak 30 - 40 yıl içinde gerçek bir iklimik etki gücüne kavuşabilen vejetasyonların başlıca strüktürel elemanı teşkil ettikleri peyzaj plânlamasında geleceğin kentlerinin çevre şartlarının gerektireceği ihtiyaçları bugünden görüp bunların gerektirdiği davranışlara geçebilmek, gerçek bir uzak görürlük ve gelecek nesillere karşı bir sorumluluk duygusu taşımayı gerekli kılmaktadır.

Buraya kadar fizyolojik ihtiyaçlar ve etkiler açısından ele aldığımız kentsel mekândaki peyzaj plânlamasının diğer önemli bir yönü de kentliler üzerindeki psikik etkileridir.

Kentsel çevre kentlinin içinde yaşadığı ortam olarak duyuları aracılığı ile onun psikik dünyasının oluşumunda birinci derecede bir rol oynar. Çevrenin algılanmasında görsel algılanma (perception) diğerlerine kıyasla en önemlisidir. Bu bakımdan kentsel çevre düzenlenmesinde görsel algılanma açısından özel yaklaşım metodları geliştirmek gereklidir. Bu yaklaşımın mantığı, çevre düzenlenmesinin bir çeşit görsel plân aracılığı ile ele alınmasıdır. Burada şüphesiz gözönünde tutulan algılanma ölçeği üzerinde durmak gerekecektir. Önemli olan kentsel toplumun bütün veya hiç olmazsa çeşitli homojen alt grupları ölçeğinde bir makro algılanma yaklaşımıdır. Esasen olgunun niteliği gereği bilinçli bir düzenlemenin şansı herhalde ancak böyle makro ölçekte bahis konusu olabilir ve daha da önemlisi olmalıdır. Algılanmayı yaşayan kentlinin bizzat kendisinin algılanma olgusunda sonucu etkileyen dinamik bir unsur olması, bu konuda bireyler ölçeğinde bir mikro yaklaşımı hem anlamsız ve hem de imkânsız kılmaktadır. Her bireyin kendi geçmişi, anıları ve algılanma sırasında içinde bulunduğu özel şartların tümü kendisinin bahis konusu olguya dinamik bir süreç içinde katılmasında rol almakta ve sonucu etkilemektedirler. Ancak deneyler göstermiştir ki, homojen toplumsal grupların içinde belli olasılıkta bir algılanma sonucu benzerliği vardır. Bu demektir ki belli olasılık sınırları içinde de olsa bahis konusu olguda, bireyler üzerinde bir ölçekte bazı objektif ilişkiler ortaya koymak mümkündür. İşte önemli olan bu ölçekteki algısal ilişkileri ortaya koyup çevrenin görsel plânlamasında bunlardan bilinçli olarak yararlanabilmektir. Esasen algısal açıdan böyle bir düzenlemenin birey ölçeğindeki yorumlara açık bir esneklikte ve mafsallı bir karakterde olması bu konudaki başarısının temel ölçülerinden biridir. Ancak bu nitelikte bir görsel plânlama, sağlayacağı imkânlarla bireyi psikik bakımından zenginleştirici ve efektif bir kentsel çevre düzenleme imkânını verecektir.

Kentsel çevre düzenlemesine bu sosyo psikolojik açıdan yaklaşımda, peyzaj planlamasında genellikle doğal menşeli strüktürel elemanları büyük ölçüde etkiye sahiptirler. Denebilir ki yaşanan bir kentlin anılarda yeralan imajında bu doğal menşeli

elemanlar hemen çoğunlukla olumlu bir rol oynarlar : Muntazam ağaçlı büyük akslar, geniş parklar, panoramik görüşler, ağaçlıklı meydanlar, su elemanları, kentin yapay çevresi içinde teşkil ettikleri çelişki ile özellikle etkili olma gücüne sahiptirler. Bu olumlu etkide şüphesiz, bu düzenli yapay çevre içinde ancak sınırlı bir ölçüde rastlanabilen doğa elemanlarına duyulan özlemin büyük payı olsa gerekir.

Kentsel mekân kentliler için, her türlü anılarını ve tecrübelerinin tesbit ettikleri bir genel referans sistemi rolünü oynar. Bu bakımdan çevre, her toplum için kendi kültürünün birinci derecede bir bileşenidir. Sanayileşme devriminden bu yana kentlerde yoğunlaşan sanayi uygarlığı toplumlari için kentsel çevrenin anlamı bu bakımdan daha da özel bir nitelik kazanmaktadır.

Kentsel çevreyi teşkil eden bütün strüktürel elemanları, bu elemanların kent ölçeğinde sınırlı bir mekânda karşılıklı çok yönlü sıkı ilişkiler içinde bulunmaları dolayısıyla bir bütün olarak ele alarak düzenlenmek olgunun bünyesi gereğidir. Sosyo - psikojik bakımdan kentsel çevre yukarıdan beri sözü edilen nedenlerden dolayı kentliler için sembolik açıdan özel bir önem taşır. Bu bakımdan kentsel çevreyi çeşitli anlamlarla yüklü bir işaretler bütünü olarak görmek, kentsel çevre içindeki peyzaj plânlamasını böyle bir semantik yaklaşımla ele almak gerekir. Bu tip bir yaklaşımda, doğa menseli elemanlar ile diğer kentsel çevre elemanları arasındaki anlam ilişkilerini sembolik bakımdan güçlü bir kentsel çevre yaratacak bir bilinçli düzenlemek yolunda çaba gösterilmelidir.

Kentsel çevre içinde düzenlenen bir peyzaj plânlamasında strüktürel elemanlarla ilgili anlamların daima değişken bir süreç içinde yorumlanmaları gerektiği asla unutulmamalıdır. Anlamları sabit bir işaretler ve semboller lûgatçesi anlayışı Freud'cü psikolojinin bugün artık tamamen terk edilmiş bir görüşüdür.

Kentsel mekânda yer alan yeşil alanlar fonksiyonel açıdan büyük bir çoğunlukla boş zamanları değerlendirmede ve dinlenme alanları olarak kullanılırlar. İnsanoglunun çeşitli hayat devrelerindeki rekreasyon ihtiyacı patterni değişik kalıplar gösterdiğinden, rekreasyonla ilgili kentsel alanların böyle bir talep yelpazesine göre düzenlenmeleri gerekir. İnsan hayatının fizikî bakımdan en aktif çağı olan gençlik yıllarını yaşayanlar için kentsel mekândaki rekreasyon alanlarının önemi özellikle büyüktür. Çocukluk devresi için ise sorunun önemi başka bir niteliğe bürünmektedir. İnsan karakterinin büyük ölçüde oluştuğu belli çocukluk yıllarında sıhhatli bir psiko - fizyoloji gelişim bireyin bütün geleceğini olumlu bir yönde etkileyebileceği gibi, mekân standartlarına bağlı yetersizliklerin sebebolacağı bilinç altına itilmeler geleceğin kentlisinde

çeşitli biçimlerde ortaya çıkacak olan nevrozların ilk tohumlarını teşkil edeceklerdir. Özellikle bir ölçünün üzerindeki büyük kentlerdeki patolojik davranışlar oranının yüksekliği, büyük ölçüde kentsel çevre içindeki fizikî standart yetersizliklerine ve gerektiğinde bireyin özgür kalabilme imkânlarını kısıtlayan yoğun kentsel yaşantıya bağlanmaktadır. Peyzaj plânlamasının çerçevesine giren kentsel rekreasyon alanlar sorunu bu konu ile birinci derecede ilgilidir.

Diğer taraftan daha geniş bir çevrevede ele alınacak olan rekreasyon kavramı bugün artık kentin sınırlarını çoktan aşmıştır. Endüstri uygarlığının sonucu olarak gittikçe azalan çalışma saatleri ve dolayısı ile artan boş zamanlar, artan mobilite imkânları, kentlinin rekreasyon patternlerini büyük ölçüde geliştirmiş ve çok geniş ölçekte bir mekâne oturtmuştur. Bu durum kent mekânı içindeki rekreasyon alanları ihtiyacını büyük ölçüde biçimleyici bir rol oynamaktadır. Bugün artık özellikle belli bir büyüklüğün üzerindeki kentlerde kentsel rekreasyon alanı ihtiyacını ve tiplerini kendi bölge veya ülkesinden soyutlayarak ortaya koymak gerçekçi bir davranış olmamaktadır.

Görülüyor ki özellikle kentsel mekândaki bir peyzaj plânlaması muhakkak surette çevrenin toplu bir plânlaması içinde ele alınmak zorundadır. Bu ise giderek peyzaj plânlamasının kentsel mekânda herşeyden evvel bir arazi kullanma sorunu haline dönüşmesine yol açmaktadır.

Peyzaj plânlamasına genel anlamı ile insan - doğa ilişkileri açısından yaklaşıldığında, ülke topraklarının bu bakımdan bir optimum kullanılma kriterinin ne olabileceği ve hattâ ondan da evvel, yeryüzünde egemen tip olarak insanın amacının ne olabileceği gibi temel bir kabulden hareket etmek gerekmektedir. Görülüyor ki sorun başlangıçtaki estetik yaklaşımların çok ötesinde bir anlam ve kapsama ulaşmıştır, ve dolayısıyla bir zihniyet ve yöntem değişikliği zorunludur. Bugün artık peyzaj plânlaması ekoloji, biometeoroloji, bitki fizyolojisi, botanik, hortikültür, arborikültür, ormancılık, tarım, kent dizaynı vb... gibi çeşitli konularla ilgili bir disiplinler arası teknoloji olarak ortaya çıkmaktadır. Ana hedef, beşer istekleri ile ilgili yeni bir ekolojik durum ve dolayısı ile arazi düzenlemesine varabilmektir. Böyle bir düzenlemede özellikle doğa potansiyelinin en iyi bir şekilde değerlendirilmesi, insan ile çevresi arasında daha uyumlu ilişkilerin ortaya konabilmesinde temel etken olacaktır.

Kentsel mekândaki bir peyzaj plânlaması bugünün kentinin ve aynı zamanda olgunun bünyesi gereği kompleks bir düzenleme sürecidir. Ancak gerçekte her plânlama faaliyetinde varolması gereken bir genel yaklaşımla ele alınabilir.

Sürecin iki temel parametresi vardır :

1. Kentin içinde yer aldığı SİT

2. Bu konu ile ilgili olarak yapılacak plânlanmanın GAYE'si.

Bu 2 parametre karşılıklı ilişkileri içinde ele alınmalı ve süreç geliştikçe birbirlerine göre devamlı olarak düzeltilmelidirler.

Bu plânlama, daima plânlanan kentsel çevrenin SİT özelliklerini ön plânda gözönünde tutmak zorundadır. Plânlanmanın iki temel parametresinden kentin içinde yer aldığı SİT ile ilgili ana elemanlar : İklim, topoğrafya, mevcut arazi kullanma patterni ve ulaşım şartları. Yapılacak plânlanmanın gayesi ile ilgili ana elemanlar ise : Kentsel mekânda öngörülen ilişkiler ağı, seçme imkânları, maliyet faktörü, sağlık ve konfor şartları, çevreye uyum yapabilme imkânı, kentliler için bir çevre imajı sağlama gücü olarak sayılabilir.

Önemli olan sistemin bir tüm olarak ele alınması ve tesbit edilen çeşitli gayelere ağırlık değerlendirmeleri yapılarak çelişen gayeler arasında seçmelere gidebilmektir. Bunu takiben ana gayeler, temel kaynaklar, teknik imkânlar ve mevcut kentsel sitin sunduğu şartlardan hareketle detaylı bir uygulama programı düzenlenebilir.

Buraya kadar konuya genel bir düzlemde ve kavramsal olarak yaklaşıp. Ayrıca sosyal patternlerin konu ile ilgisine çok az ve dolaylı olarak değindik. Yaklaşımımızın bundan sonraki kısmı ise daha ziyade bu yönde gelişecektir, zira kanımızca sorunun temeli burada yatmaktadır.

Kentsel mekân ile ilgili bu konuya ilişkin birçok nümerik normlar burada verilebilirdi. Ancak bu tebliğde konunun kavramsal genel bir takdimini yapmak, sorunları ortaya koymak ve özellikle ülkemizde gözlenen şartlardan hareketle sorunun temel nedenlerine değinmek tercih ettiğimiz bir yaklaşım oldu. Bu bakımdan detaylı nümerik değerlerle, standartlarla vb... bu kavramsal yaklaşımı boğmamağa özellikle dikkat ettik.

Bugün ülkemiz kentlerinin doğal elemanlı alanlar bakımından sunduğu acıklı durum hepimizce yalnız bilinen değil yaşanan bir gerçek olduğuna göre bu gerçeğin ayrıca rakamlarla kanıtlanmanın gereğini duymuyoruz. Fakat bu zavallılığı ille de nümerik bir kıstasla değerlendirmek gerekirse, zannedirim sadece başkent Ankara örneği bunun için fazlası ile yeterli olacaktır. Fizyolojik açıdan oksijen alış verışı ve yaprak yüzeyi hesaplarına göre kentsel mekânda teorik olarak kişi başına 25 ilâ 40 m²'lik yeşil alan gereklidir. Ankara'da ise bu aynı standard 1950 yılında 5,1 m², 1965 yılında 2,8 m² ve 1969 yılında ise 1,8 m²'dir.

İçinde yaşadığımız fizikî ve sosyal çevrede fi-

zikî patternler sosyo ekonomik patternlerce şartlandırılmaktadırlar. Gelecekteki daha iyi bir patterne doğru gelişmeyi sağlayan sosyal ve fizikî çevre (jenetik dili ile) dominatları sosyo - ekonomik güçler tarafından yaratılmaktadır. Sorunun temeli buradadır.

Dünyanın ilk mekânsal düzeni başlangıçtaki doğa düzenidir. Ancak kaderini bilinçli olarak tayin edebilen ve evrimini kontrole alabilen tek doğa gücü olan İNSAN, bu düzeni bütün tarihi boyunca birbirini izliyen yeni dengeler silsilesi halinde değiştirmiştir. Devamlı ve dinamik bir pattern sunan bu tarihsel gelişmede süreci etkileyen temel değişken toplumsal gelişim ve bu gelişimin her devrede sunduğu sosyo - ekonomik patternler olmuştur.

Günümüzde kentsel mekândaki peyzaj plânlanması ile ilgili gerçekleri, genel kentleşme sürecinden soyutlayarak ortaya koymanın hiç bir anlamı ve tutanağı yoktur. Kentleşme sürecinin ise sanayileşmenin temel bir boyutu olduğu artık bilinen bir gerçektir. Ülke ekonomisi ile kentleşme arasında dinamik bir süreç mevcuttur. Bu bakımdan kentleşme ile ilgili her konuda olduğu gibi burada da varılan sonuç nasıl bir kentleşme, ekonomik büyümeyi maksimize ve sosyal maliyeti minimize edecek nasıl bir ülkesel fizikî plânlama, kentsel ve kırsal alanlar arasında nasıl bir oran ve ne tip ilişkiler, kentleşme dinamizmi ile ekonomik kalkınma arasında nasıl bir işbirliği vb... gibi genel sorunlara gelip dayanmaktadır.

Sorunun kökeninin bu genel çerçeve içinde yattığı gerçeğini daima hatırlayarak biz burada bu genel nedenlerin konunun özel alanı içinde beliren ve ülkemizde kentsel mekânda başarılı bir peyzaj plânlanması yapılmasını engelleyen sonuçları üzerine eğileceğiz. Önceden belirtmek faydalı olur ki, konu ile doğrudan ilişkili olan bu nedenlerin çoğu esasen ülkemiz kentlerinde sosyal içerikli ve başarılı bir fizikî plânlama düzenlemeye ve uygulamaya imkân vermeyen nedenlerin aynılarıdır. Zira daha yukarıda gördük ki kentsel mekânda peyzaj plânlanması giderek büyük ölçüde bir arazi kullanma ve kentsel alanda yer tahsisi sorununa dönüşmekte idi.

Bahis konusu nedenleri şöyle guruplayabiliriz:

1. Kentsel arazi mülkiyeti sorunu
2. Malî imkânlar
3. Gerekli kurumlar ve örgütlenme.

1. Kentsel arazi mülkiyet sorunu :

Kentsel mekânda yapılacak herhangi bir arazi kullanma plânını etkileyen başlıca etkenin kentsel arazi mülkiyeti ve düzeni olduğu ve bu kurumu günümüz kentinin ihtiyaçları doğrultusunda yeniden düzenlemeden bu konuda başarıya ulaşmanın zorluğu ve hattâ imkânsızlığı bilindiği gibi çok söy-

lenmiş ve üzerinde durulmuş bir husustur. Sorunu doğuran başlıca etken olması dolayısı ile kentsel arazi mülkiyeti üzerinde biz de burada konunun detayına girmeden fakat genel ve kısa bir takdimini yaparak durmak istiyoruz.

Kentsel arazinin mülkiyeti, kentsel arazinin ekonomik değerinin kaynağı ve bu değer oluşum mekanizması ile ilgilidir. Kentsel arazinin değeri ile ilgili görüşler «Rant teorileri» içinde gelişmiştir. zira toprak gibi insan emeği ürünü olmayan, doğa tarafından sağlanan ve insan emeği ile çoğaltılamayan mallar için konu bir rant konusu olmaktadır. Arazinin rantının kaynağını bu arazi üzerinde yaratılan artık değere dayanan «Diferansiyel Rant Teorisi» ne kıyasla, toprağın bu çoğaltılamayan karakterinden dolayı «Mutlak Rant Teorisi» konunun bünyesine daha uygun düşmektedir. Mutlak rantın doğuş nedeni toprak üzerindeki özel mülkiyettir ve üretilemeyen bir mal üzerinde bu maliyet kaçınılmaz olarak tekeli bir niteliğe bürünmektedir.

Kırsal arazinin kentsel arazi niteliğine dönüşmesinin, kentsel altyapı yatırımlarına ve kentsel yerleşme kararlarının çoğunlukla geriye dönülmez kararlar olmasına bağlı yüksek bir sosyal maliyeti vardır. Kent nüfusunun büyümesi ile beraber artan kentsel arazi değerleri üzerindeki spekülasyon nedeniyle kent arazisi gereken rasyonellikle kullanılmamakta ve bu da kentte yapılan her çeşit kamu hizmet ve yatırımlarının veriminin büyük ölçüde düşmesine sebep olmaktadır. Hemen çoğunlukla kamu hizmet ve faaliyetleri çerçevesine giren kent mekânı içi anonim yeşil ve rekreatif alanlar düzenleme sorunu bu durumdan olumsuz yönde etkilenen kentsel faaliyetlerin en önde gelenlerinden olmaktadır. Kent arazisi gibi doğal kaynakların, bu kaynaklar üstünde insan emeği harcanmadıkça topluma bir maliyetleri olmamasına karşılık, aynı doğal kaynakların kötü kullanılmaları topluma çok yüksek bir maliyet yüklemektedir. Bu israfın gerçek maliyeti, bu doğal kaynakları insan bir gün zorunlu olarak kendi yaratmak durumunda kaldığı zaman anlaşılacaktır.

Kentsel çevrenin düzenlenmesinde beraberce ele alınmaları gereği üzerinde durduğumuz kentsel mekân içi peyzaj plânlaması ve kentsel yapılaşma arasındaki ilişkiler açısından kentsel çevre düzenleme hedeflerine göre irrasyonel bir arazi mülkiyeti düzeni, bu çevrenin düzenlenmesinde çok yönlü olumsuz etkiler yapmaktadır. Kentsel yoğunluktaki artışlar oranında gerçekleştirilemeyen alt yapılar ve serbest alanlar, yüksek bir maliyet sonucu elde edilen konut alanlarının düşük yaşama standartları içinde oluşması sonucunu doğurmaktadır. Rastgele bir parselasyon ve ona bağlı mülkiyet düzeni dolayısı ile kentsel yerleşmeler arası alanların rasyonel bir bütünleşmesi sağlanamamakta ve kentsel arazi kullanımı düşük bir ekonomi içinde oluşmak-

ta, para, malzeme ve teknik güç irrasyonel koşullar altında kullanılmış olmaktadır. Bu bozuk ve rastgele parselasyon düzeni teknolojik değişimin ortaya çıkardığı yeni mekân organizasyonu ihtiyaçlarına uyum yapmayı engelleyici bir kurum olmaktadır.

Genel olarak denebilir ki, tarih boyunca çeşitli uygarlık ve toplum düzenlerinde yer almış çeşitli kentlerde kentsel arazinin kullanılmasına egemen olan iktisadî kurallar, söz konusu toplumun üretim güçlerinin ve üretim ilişkilerinin etkisi ile oluşmuştur. Ancak sonuç olarak ortaya çıkan kentsel fonksiyonel alan patternleri, kentsel arazi mülkiyeti ve kullanılması ile ilgili olarak yapılması mümkün bu genellemeden çok daha kompleks bir süreç içinde olmaktadır. Buna örnek olarak Anadolu Osmanlı kentlerindeki yeşil alan kullanışlarını ortaya koyabiliriz. Artık değer fetihler ve timar sistemi yolu ile büyük ölçüde merkezi hükümet emrinde toplandığı Osmanlı düzeninde, hükümet elinde biriken bu mâli güç kışla, kale, medrese, cami, köprü vb... gibi kamu niteliğinde yapılarla Osmanlı kentlerinin fizyonomisini büyük ölçüde çizmiş olmasına karşılık, bu kentte yeşil alanlar genellikle konut bahçelerinin bir toplamı olarak oluşmuştur. Esasen mahallî kentsel kurumlar arasında kamu yeşil alanları bakımı için bir örgüte genellikle rastlanmayışı da bu hususu doğrulamaktadır.

Kentsel arazi mülkiyeti ile ilgili olarak buraya kadar söylediklerimizden ortaya çıkan gerçek şudur ki sorunun temeli kent mekânı içinde yaşayan bir insan olarak kentli ile kentsel arazi mülkiyetini elinde tutan kişi veya gurupların menfaatleri arasındaki çatışmada yatmaktadır. Aslında mülkiyet ve toplum beraberce evrim geçirirler. Güçlü bir toplum kendi sağlıklı gelişmesini engelleyen kurumları değiştirecek veya tecrit edecek süreçleri bünyesinin dinamiği içinde taşır.

Türkiye Cumhuriyetinin 1961 Anayasasında mülkiyet hakkının «Kişinin Hakları» bölümü yerine «Sosyal ve İktisadî Haklar ve Ödevler» bölümünde yer alması anlamlıdır. Anayasanın 36. Maddesinin III. fıkrası, «Mülkiyet hakkının kullanılmasına toplum yararına olamaz» demektedir.

Diğer taraftan, halen yürürlükte olan 6785 sayılı İmar Kanunu'nun 42. Maddesinde yer alan «Hamur Kaidesi» ni Anayasa Mahkemesi'nin iptal etmesi, Türk şehirciliğini kentsel mekânda kamu alanları düzenleyebilme bakımından bugün elinde mevcut olabilecek ender imkânlardan birinden mahrum etmiştir. Mevcut herhangi bir parselasyon düzenini kent plânının öngördüğü daha rasyonel bir doğrultuda yeniden düzenlerken genel kentsel hizmetler için % 25 oranında karşılıksız olarak bir alanın kamu mülkiyetine geçmesini sağlayan bu kaidede eldeki İmar Kanunu'nun bu konuda belli bir uy-

gulama imkânı sağlayan ender kükümlerinden biri idi.

Sonuç olarak denebilir ki, kentsel arazi üzerinde yaratılan değer kamuca güçlü bir şekilde kontrol edilememesi artık ancak az gelişmiş ülkelerde görülen tipik belirtilerden biri olarak kalmıştır. Gerçekte dinamik ve hızla değişen bir dünyada bir toplumun bugün kendi fizikî ve sosyal çevresini rasyonel ve yaratıcı bir süreç içinde düzenleyebilmesi için bu dar boğazları ortadan kaldırması şarttır.

2. Mâli imkânlar :

Her kamusal faaliyet gibi, kent mekânı içi kamu kullanımına dönük yeşil ve rekreatif alanların düzenlenip bakılabilmeleri nihayet herşeyden evvel bir mâli güç sorunu olmaktadır. Ülkemiz Mahalli İdarelerin bu konudaki durumları bilindiği gibi kent ihtiyaçlarının gerektirdiğinin çok altındadır.

Burada bazı rakamlar vermeden geçemeyeceğiz. Türk Belediyecilik Derneği Yayınlarının birinden çıkardığımız göre, bugün Türkiye'de kentsel nüfus başına yıllık ortalama belediye geliri 80 ilâ 100 TL. arasındadır. Halbuki bu aynı gelir, Fransa'da 615 Frank, Almanyada 1200 Mark, İsviçrede 1596 İsviçre Frangi, Hollandada 4026 Florindir.

Burada sorun hiç şüphesiz ülkenin ekonomik gücüne gelip dayanmaktadır. Ancak bunun ötesinde denebilir ki, toplum tarafından yaratılan tüm artık değer bugün düzen içinde kamusal ihtiyaçlara göre ancak çok yetersiz bir oranının mahalli idarelerce kontrol edilebildiği de diğer bir gerçektir.

Hızla kentleşen ülkemizde, kentleşme - sanayileşme ikilisi ile ilgili optimum ölçülerin ortaya konabilmesi sorunu kentsel mekânı düzenlemede kullanılacak mâli imkânlar açısından temel bir faktör olmaktadır. Bazı kaba değerlendirmelere göre bugünkü ülkemiz şartlarında dengeli bir kentleşme için nüfus başına gereken imalât sanayii yatırımı 4000 TL. iken aynı nüfus başına kentleşmenin gerektirdiği konut ve sosyal alt yapı yatırımlarının karşılığı 10.000 TL. civarında olmaktadır. Bu miktarın takriben 2500 TL. sı bugünün standartları ve teknolojisi ile gerekli kentsel alt yapı masrafları, takriben 1000 TL. sı da sosyal alt yapı masrafları olarak gerekmektedir. Yeşil ve serbest alan yatırımlarının bu tahminler içindeki oranları şüphesiz kentsel çevrenin doğal şartlarına göre değişecektir.

Gerçek ihtiyaçların belirttiği bu rakamlardan sonra ülkemizdeki kişi başına toplam belediye geliri miktarını bir daha tekrarlamadan edemeyeceğiz: 80 ilâ 100 TL. Bu gerçek ülkemizdeki kentleşmenin de önemli bir niteliğini ortaya koymuş olmaktadır. Sınırlı mekânda gözlenen her yoğunlaşmanın gerektirdiği gibi artan kentleşme gittikçe daha etkili

bir örgütlenme ve bu örgütlenme için gerekli standartların yaratılmasını şart koşar.

Türkiyede kırın geniş ölçüde itmesi sonucu ve bir istihdam sorunu ile beraber ortaya çıkan kentleşme bu kent mekânı içi örgütlenmeyi özellikle imkânlar yetersizliğinden dolayı gerektiğinin ancak çok altında gerçekleştirebilmekte ve bunun sonucu ortaya çıkan kentleşme sağlıklı bir kutuplaşma yerine örgütsel niteliğini gittikçe düşen bir çeşit yığılma olmaktadır.

Câri harcamaları zar zor yerine getiren ülkemiz Belediyelerinin uygulanması için yapılan kent plânlarında yeşil sahalara için yer tahsisinin bugün için, yeşil saha olarak gösterilen parsellerin sahiplerine işkence etmekten başka hiçbir anlamı yoktur. Kent plânının yeşil saha olarak öngördüğü bu alanları hiçbir zaman istimlâk edemeyen (istimlâk etmek bir yana, câri harcamalarına ve borçlarına yetişebilmek için elindeki birkaç arsayı da gün be gün elinden çıkararak) Belediyenin elindeki plâna göre tek yapabildiği şey bu parsel sahiplerine iskân ruhsatı vermemek olmakta, bu kimseler ise, daha evvel bir takım baskı yolları ile yeşil saha kararını değiştiremezler ise, İmâr Kanunu'na göre en kötü ihtimalle istimlâk edilmesi için yapacakları müracaatın itibaren 5 yıl içinde burayı tekrar iskân için kullanma imkânına kavuşmaktadırlar. İşin başından beri kimse bu alanların istimlâk edilebileceğine inanmamakta, fakat bu durum böylece tekrarlanıp gitmektedir.

Bu durumun temelinde, ülkemizde bugün sanki kent plânlarını düzenlemek için gerekli bütün imkân ve güçler plânları düzenleyenlerin ve onları uygulayacak olanların ellerinde mevcutmuş gibi, kent plânlarının kentsel mekânda yer tahsisi kararlaştırılan bir zihniyet içinde düzenlenmeleri gerçeği yatmaktadır. Tasdik kurumlarının, Belediyelerin ellerindeki mâli gücün çok ötesinde imkânlar gerektiren kamusal alan standartlarına göre düzenlenmesini istediği ülkemiz kent plânları için bu kaçınılmaz bir sonuçtur.

3. Gerekli kurumlar ve örgütlenme :

Sanayi devrimi ile beraber son 150 yıl içinde bugünkü kapsamına ulaşan peyzaj plânlaması, bu kapsamda bir davranış için gerekli kurumları çok yerde henüz ya düzenleyememiş veyahut da bu düzenleme bu konuda etkili bir davranış için gerekli ölçülere kıyasla yetersiz kalmıştır. Konunun geniş kapsamlı bilincine çok defa gerçeklerin baskısı ile henüz yeni yeni varmaya başlayan ülkemiz gibi az gelişmiş ülkelerde ise durum daha da kritiktir. Şüphesiz burada kastedilen, konu ile ilgili bazı sınırlı çevrelerin bilinçlenme ve gayretlerinin ötesinde ülke çapında etkili davranışlar için gerekli kurumlar ve örgütlenmelidir.

Sorun peyzaj plânlaması ile ilgili eğitim kurumlarından başlamaktadır. Bugün dünyanın çeşitli ülkelerinde bu konu ile ilgili eğitim, Tarım ve Ormancılık Okul, Yüksek Okul ve Fakültelerinden, Güzel San'atlar Akademileri ve Teknik Üniversitelere kadar çeşitli eğitim kurumları bünyesinde verilmektedir. Geleneksel sınırlı anlayışından gittikçe daha geniş bir kapsam ve içeriğe hızlı bir evrimle açılan peyzaj plânlaması bu açılım sonunda geleneksel durumuna göre daha belirsiz sınırlara ulaşmış, gerek kendi kullanmak zorunda kaldığı sayıları gittikçe artan çeşitli alt disiplinler ve gerekse kendisine komşu diğer uygulayıcı disiplinler arasında aydınlığa kavuşturulması gereken faaliyet alanı belirsizlikleri ile karşı karşıya kalmıştır.

Kent mekânı içinde yürütülecek bir peyzaj plânlaması bu mekânın yoğun bünyesi gereği kentsel çevresinin çok defa bir bütün olarak ele alınmasını gerekli kıldığından, bu tip bir çalışma sonuç üzerinde etkili olan büyük entegrasyon ve koordinasyon sorunları ortaya koymaktadır. Entegre ve koordine bir uygulamanın ise başarısı bu bünyede uygulamalara imkân verecek nitelik ve ölçekte kurumlarının yaratılmasına kesin olarak bağlıdır. Peyzaj plânlamasını ekolojik ortamın düzenlenmesi olarak gören bir düzeye erişmiş anlayışın, ülkemiz kentsel mekânlarının bu konudaki sorunlarını Park ve Bahçeler Müdürlükleri aracılığı ile çözümlenmesini beklemek her halde yersiz olur.

Denebilir ki sorunun bu yönünde de belli hedeflere ulaşabilmek, yani etkili ve geniş kapsamlı bir plânlama ve uygulamanın gerektirdiği kurumları ortaya koyabilmek ve koordinasyonu sağlayabilmek için, idarî ve politik güçleri bilinçlendirme yolunda uzun vadeli ve devamlı bir mücadele vermek herhalde gerekecektir. Doğa kaynaklarının rasyonel olarak kullanma ve gerekli korumayı gerçekleştirme yolunda atılması gerekli ilk adımlardan biri, bu amaçla yürümenin mutlak gerekliliği konusunda iktidar ve otorite sahiplerini bilinçlendirmektir. Konunun

kapsamı ölçüğünde araştırmalar kaynakların geliştirilmesi ve yöneltmesini amaçlayan bir eylem programı çerçevesinde disiplinler arası ve bütünleşmiş incelemeler şeklinde yürütülmelidir.

Ve nihayet belki de en önemlisi, özellikle hızlı bir kentleşme süreci yaşayan ülkelerde doğal kaynakları rasyonel bir kullanma ve koruma programının gereğinin, sorunu halka açarak ve eğitim yolu ile halkça onayı sağlanmalıdır. Bu tip kitle eğitimi hiç şüphesiz çağdaş tekniklerin kullanılması zorunlu kılacaktır.

Günümüz kentinin gelişme doğrultusu ona geçmiş devir kentlerinin sınırlı kapsam ve anlamından çok daha geniş ve global bir içerik kazandırmıştır. Sanayi uygarlığının kenti giderek bu uygarlığı bütünü ile temsil eden ve yansıtan bir niteliğe erişmekte, bir çeşit KOSMOS olmaktadır. Bu bakımdan kentsel çevrenin düzenlenmesi, günümüzden geleceğe doğru gelişen gerçekler karşısında felsefi düzeyde temel bir davranışı, bir SEÇİM yapmayı gerekli kılmaktadır. Zira kentsel çevre plânlaması bir teknik ve hattâ etik olmanın da ötesinde en geniş kapsamlı bir uygulamadır. Bu uygulamada mevcut şartlar, imkânlar, hedefler ve değer yargıları birbirlerinden ayrılmaz bir bütün olarak ele alınmalıdır. Bu genişlikte bir kapsama sahip uygulama ile ilgili seçimi yaparken bir toplum aslında kendi geleceğini seçmiş olmakta, bir yaşama ve varolma biçiminde karar kılmış olmaktadır.

Gelişen dünya ve teknoloji karşısında, bütün geleneksel değer yargılarını gözden geçirmek ve yeni örgütlemeler gerçekleştirmek gerekmektedir. Sistem teorisi dili ile buna değişen şartların gerektirdiği yeni strüktürler ortaya koymak diyebiliriz.

Ülkemiz bütün sorunlarının çözümlerini kendi özel şartlarından çıkarmak ve orijinal bir senteze varmak zorundadır. Bunun için ise, her çözüm başlangıcında olduğu gibi yeni bir BİLİNÇLENME'ye varmak şarttır.

kentsel yerleşme sahalarımızda peyzaj plânlama sorunlarımız

Doç. Dr. Yüksel ÖZTAN
Adana Ziraat Fakültesi
Peyzaj Mimarisi Kürsüsü
Yöneticisi

Giriş

Tebliğime, son yıllarda basınımda sık sık yer alan, konumuzla ilgili bazı haberlerin başlıklarını sunmakla başlıyorum :

- Sahiller yağma ediliyor,
- İstanbul'un Çevre Kirlenmesi : Haliç sorunu,
- Yeşil sahalar yok oluyor,
- Turizm Bakanlığının unutmuş görüldüğü belde : Pamukkale .

- Pamukkale'den 4 km. uzaklıktaki Karhayıt köyünde sular kıpkırmızı akıyor.
- 5 bin çocuğa bir park düşüyor,
- 1200 planı olan şehir : İstanbul,
- Yeşil alanların korunması istendi,
- Hava kirlenmesi nedeniyle Ankara'da sürekli oturanların 1976 dan sonra kanser olacağı iddia edildi,
- Çıplak bir vatan,
- İzmit'te balık nesli tükeniyor.
- Boğaziçi için özel kanun istendi,
- İstanbul'un klâsik görünümü tarihe karışıyor,
- İstanbul'da dağlar, tepeler, satılıyor : İmar Kanununa aykırı özel şekilde parsellenen Boğaz sırtlarında ki arazi parçaları gecekondulu biçimi kaçak yapılarla dolu; ilgili Bakan'ın demeci : «Bu arsaları alanlar, üzerine bina yapamıyacak».
- ve
- Ankara'da «Masal Bahçesi» kurulacak.

Bu gibi haber başlıklarını çoğaltmak ya da daha ilginç olanlarını vermek elbette ki mümkündür. Özellikle, son on yıldanberi basınımızda, günlük konuşmalarımızda, konferans ve bilimsel toplantılarda peyzaj plânlamasıyla ilgili sorunlara sık sık yer vermekteyiz.

Bunun üzücü ve iyimser olmak gerekirse, sevindirici yönleri vardır. Peyzaj ile ilgili sorunların birdenbire aktüel önem kazanması, geç kalınmış dahi olsa, üzerinde önemle durulması gereken bir yoğunlaşma gösterdiğini belirtmektedir. Gerçekten, ülkemizin bugünkü durumu ile kesin tedbirler alınmadığı takdirde bu durumun gelecekte yaratacağı sonuçlar için üzülmemek ve hatta karamsarlığa kapılmamak çok fazla iyimserlik olacaktır. Öte yandan, bu sorunlara basınımızda sık sık yer verilmesi ve son sahifelerden ön sahifelere, hem de büyük manşetlerle geçmiş olması ve toplumun politik konular kadar, bu gibi konularla da ilgilenmeye başlaması sevineceğimiz bir gelişme sayılmalıdır.

Olaylara bu açıdan bakıldığında, Türkiye Peyzaj Mimarisi Derneği tarafından ülkemizde ilk defa düzenlenen bu konudaki bir seminer önemli bir başlangıç sayılmalıdır. Dileğimiz, konuyla ilgili değişik meslek grubuna dahil yetkililerin bir araya gelerek çözüm yollarını araması, ve hepsinden önemlisi toplumun peyzaj değerlerimize sahip çıkarak, zaman zaman ilgililerden hesap sormasıdır.

İnsan - Çevre İlişkileri :

Fiziksel anlamda plânlamayı, insan istek ve ihtiyaçlarının etkisiyle yüzyıllar boyu süregelen tabiat gelişimi olarak kabul edebiliriz. Bu gelişme, tarihin çok eski devirlerinde TARIMSAL DEVRİM diyebileceğimiz **Bitki ve Hayvan Islâhı; ŞEHİR DEVRİMİ**'nde ise **Köy Yerleşmeleri**'nin uygulanmasıyla başladı. Her iki devrim, tahminen 8 - 10 bin yıldanberi El Sanatları temeli, son ikiyüzyıldır ise Endüstriyel temel üzerinde gelişti.

Elektronik özellikteki **endüstriyel temel** ise, asrımızda son yıllar da yükselmeye başlamıştır.

Zamanla, teknik gelişmeler el sanatlarının gelişmesini, amacını ve yaygınlaşmasını sınırlandırmaya başladı. El sanatları, doğal karakterli ve biyolojik dengeye sahip dünyamıza hakim olmaktan çok, ona uymak eğilimindedir. Mısır'da, Roma'da, Çin'de, Fransa'da, İtalya'da ve diğer ülkelerde bazı muhteşem şehir denemeleri insanın yaratıcı gücünü; Akdeniz, Asya ve Afrika'nın birçok bölgelelerinde ise aşırı derecedeki tabiat kullanışı ve veyasyon tahribi onun yıkıcı gücünü göstermiştir. Endüstriyel yada teknik gelişme ve büyüme, yaratıcı her yöresine yaydı, geliştirdi. Bildiğiniz gibi, endüstriyel yada teknik gelişme ve büyüme yaratıcı olmaktan çok ekseriya yıkıcı sonuçlar ortaya koymaktadır.

Tarih, insanların geliştirdiği alanlar içinde en fazla tarımın rolü olduğunu kaydeder. Bu alanlarda, doğa kanunları ile insan bilinci ve kullanışları arasında düzenli bir denge vardır. Endüstriyel devrimden sonra, teknolojik gelişme, nüfus yoğunluğu ve şehirlerdeki aşırı büyümeler, şehirselleşme ve doğal alanlar arasındaki ilişkileri büyük ölçüde başkalaştırdı. Bunun sonucu olarak, nüfus aritmetik oranda; arazi ve doğal kaynakların işletilmesi, yağması ise geometrik oranda artmaktadır. Bu durum, özellikle gelişmiş ülkelerde ortaya çıkan bir sonuçtur. Bununla beraber, aynı kuvvetler ister, kapitalist, isterse sosyalist ekonomi olsun, herhangi bir ideolojik ayırmada bulunmaksızın etkilere bulunmaktadır.

Dünyamız hiç kuşkusuz her yönden bir kriz içine girmiş durumdadır. Bunun nedenleri ise çok yönlüdür, çeşitlidir. Ama, biri bütün nedenlerin doğurucusudur: Nüfus Artışı. Yerleşmeler, genellikle içinde barındırdığı insanları mutlu kılacak koşullardan uzaktır. İster az gelişmiş, ister gelişmiş ülkeler olsun dünyanın her yöresinde durum aşağı yukarı böyledir. **Ekonomik yönden** böyledir, çünkü yerleşmelerin pek çoğunda insanlar temel ihtiyaçlarını bile gereği kadar elde edememekte, bazı şehirlerde evsiz, barksız yaşamakta, ya da dünyanın pek çok şehirlerinde olduğu gibi kötü koşullarda ki evlerde barınmaktadır. **Sosyal yönden** insanlar büyük şehirlerde kaybolmuş gibidir. **Politik**

yönden, yeni tip toplumlar ve yeni tip insanlar kendine uygun politik örgütleri henüz bulamamışlardır, onu aramaktadır. **Teknik yönden** ise, devrimizin gelişmiş olanaklarına rağmen yerleşmelerde gerekli teknik ekipman yoktur. Ve nihayet, **Estetik yönden** de durumun ne olduğunu anlamak için çevremizdeki yerleşmelerin çirkinliğine bakmak yeterlidir.

Gerçekten, dünyamız adeta bir çıkmaza girmiş gibidir. Birleşmiş Milletler Nüfus Komisyonu, 2000 yılında dünya nüfusunun yaklaşık olarak 6.9 milyara çıkacağını açıklamaktadır. Yani, bugünkü nüfusunun 2 katı. Dünyanın gelişen olanaklarına rağmen 35 yıl içinde nüfusun 2 kat artması, bugünkünden daha kötü koşullar getirecektir. İnsanların % 99'u her geçen günün daha iyiye doğru gideceği kanısında olmakla beraber, gerçeği bilen gerçekçi pek az grubu ise endişe içindedirler. Bugünkü artış devam ederse dünya nüfusu 2000 yılında 6.9 milyara, 2050 yılında 14 milyara, 2160 yılında 100 milyara yükselir, 2560 yılında yani 600 yıl sonra 150.000.000.000.000'e ulaşır ve 700 yıl sonra her m² kara alanına 6 insan düşer ve 1700 yıl sonra dünya üzerindeki insanların toplam ağırlığı, dünyanın kendi ağırlığını geçer.

Hiç şüphesiz bu aritmetik artışın böyle devam etmeyeceği, yada etmesinin mümkün olamayacağı bir gerçek. Çünkü, dünyamız bu nüfusu ve bu nüfusu barındıracak yerleşimleri alamayacak kadar küçük. Ve insanlar kendi dünyalarını mahvetmeyecek kadar akıllıdır. Muhakkak ki bazı tedbirleri alacaklardır. Biz burada geleceğe ait tahminleri bir tarafa bırakıp, Yirminci Yüzyılın gerçeklerinden sadece birini ortaya koyalım. Diğer canlılara oranla zekâ yönünden çok üstün olan insanın asırlar boyu süregelen çabaları sonunda cennet gibi bir yaşama ortamı yaratması gerekirdi. Gerçekten, insan bu konuda bir başarıya ulaştı mı?

Şehir ve peyzaj plâncısı Simonds, İnsan ve Doğa ilişkilerini şöyle özetlemektedir: «İnsan, dünyamızda geniş bir çevreye sahiptir. O, hayatı boyunca sahip olduğu bu çevrenin fizyonomisini değiştirmekte ve kontrolü altında bulundurmaktadır. Acaba sonuç ne oldu? Ormanları yağma etti, tepeleri yarı ve erozyon tehlikesiyle başbaşa bıraktı. Duman ve pis kokularla hayvanları tedirgin edinceye, balıkları öldürünceye kadar havayı ve suyu kirletti. Yapılar, okullar ve fabrikaları, güneş, açık hava ve bitkiyi düşünmeksizin monoton ve bitişik dizi halinde plânladı. İnsan hastalıklarının birçoğu, fiziksel çevresine olan isyanın sonucundan başka birşey değildir.»

Yine bir şehir plancısı olan Gutkind, şehirlerdeki fiziksel sorunların nedenini organizasyondan doğan güçlüklerle ve hatalara bağlayarak diyor ki: «Hiçbir stürüktür yoktur ki, uygunluk ve etkileme

yönünden çevresine zarar vermeden, organik ölçüsü dışında gelişme gösterebilsin, Şehirlerimize, kasabalarımıza, köylerimize ve endüstri bölgelerimize baktığımız zaman bu durum çok acı bir gerçek olarak göze çarpar. Onların gelişigüzel büyümeleri ve aşırı derecedeki ölçüleri yanında, bütünde ve detaydaki biçimsiz stürüktürleri kendilerine ait fonksiyonların dengesine, produktiviteyi yönünden komşu olduğu bölgeye ve bütün olarak da memleketeye zarar verir, tahrip edici bir rol oynar.»

İnsanların yaşadıkları çevre ile ilgili sorunları, özellikle Batı Ülkelerinde Onsekizinci Yüzyıl sonlarından itibaren başlar. Ondokuzuncu Yüzyıla kadar devam eden Derebeyi hukuku artık köylüyü zorla toprağa bağlayarak, serbestce şehre gitmesini engellemiyordu. Böylece, köylünün hiçbir kayda bağlanmadan istediği yere gidebilmesi, şehir hayatının Ondokuzuncu Yüzyıldan önceki düzenini büyük ölçüde sarstı. Şehirlerin çevresinde ve içinde süratle gecekondular mahalleleri ortaya çıktı. Şehirli banliyölere göç etmeye başladı.

Bunun sonucu olarak, şehre akının kısa zamanda zararlı yönleri görüldü. Özellikle endüstrileşmeye başlayan şehirlerde kısa zamanda ortaya çıkan düzensiz iş yerleri ve ikamet bölgeleri ile aşırı insan yoğunluğu için şehirciler çözüm yolları aramaya başladı. İngiltere'de Ebenezer Howard'ın 1898 de yayınladığı «Garden Cities of Tomorrow - Yarının Bahçe Şehirleri» adlı eserinde bu sorunu çözmek için ileri sürdüğü ilkeler özetle şöyleydi :

- (1) Şehir içindeki alanlar için indüvidüel mülkiyeti tanımayan bir parsel sistemi. Bu suretle, spekülâtorlerin çabaları boşa gitmiş olacaktı.
- (2) Şehirlerin fiziksel gelişmesi ile nüfus artışının sınırlandırılması.
- (3) Şehir ve kırsal alanlar arasında fonksiyonel dengenin yaratılması.

Bahçe şehri plânlamasına karşı çok kısa zamanda uyanan sempati, İngiltere'deki fabrikalarda psikolojik ve fiziksel yönden ezilmiş insanların, tekniğe ve onun çirkinliklerine karşı olan reaksiyonlarının bir ifadesiydi.

Endüstri devriminin etkisiyle şehirlerde gelişmeler başlayınca kadar, yeşil ve serbest alanlara bilimsel anlamda ne fazla önem verilmiş ve ne de o zamanda kadar önem verilmesini gerektirecek ihtiyaç doğmuştu. Esasen, çok fazla nüfusa sahip olmayan şehirlerin merkez kısımları dışındaki yapılar bahçeli olduğu için, bu yerleşme alanlarında yeşil ve serbest alanlar kendiliğinden meydana gelmiş idi. Öte yandan, endüstrileşmeden önceki yüzyıllar boyu tarımsal çabalarla, şehir ve çevresinde serbest ve yeşil alanlar kendiliğinden ortaya çıkmıştı. Şüp-

hesiz böyle bir durum, yeşil alan ihtiyacının hissedilmemesini sonuçlandırmıştır .

Ondokuzuncu Yüzyıldaki nüfus yoğunluğu, trafik sıkışıklığı, arsa spekülasyonu vb. gibi zararlı şehrsel gelişmeler sonucunda, yeşil ve serbest alan ihtiyacı duyulmaya başlamış, 1800 lerden sonra hijyenciler bu konuda geniş bir kampanya açmışlardı. Bu kampanyanın amacı «Yeşil Alan Politikası» ve bunun gerçekleşmesi idi. Oldukca etkili olan bu çabalar sırasında, şehirlerde yaşayan insanların tek yönlü ve çalışma bakımından güç koşullar altında ezildikleri; günlük ve haftalık serbest zamanlarda dinlenme ihtiyacını giderecek yeterli yeşil alanların olmadığı savunulmuştur.

Gerek daha önce değindiğimiz Bahçe Şehri anlayışı ve gerekse bunlara ilâve edeceğimiz «Park Şehri» Le Corbusier'in «Yarımın Şehri - City of Tomorrow», Owen'in «Yeşil Kuşak Şehri - Green Belt Town» ile Frank Lloyd Wright'ın «Geniş Alan Şehri - Broad Acre City» teorileri farklı anlayışta olmakla birlikte, hepsini bir bütün haline getiren sonuç, doğayı temsil eden yeşil sahaların şehir plânlamasında vazgeçilmez unsurlar olmasıdır. Nitekim, bu teorilere ait şehir tiplerinde belirli bir kitle - boşluk oranı, plânlamanın vazgeçilmez ve ana unsuru olarak kabul edilmiştir. Bu çabaların amacı, çeşitli nedenlerle aşırı yapı ve insan yoğunlaşması gösteren yerleşme sahalarında sarsılan sosyal, ekonomik ve fiziksel dengenin yeni baştan düzenlenmesi içindir.

Batı Ülkelerinde endüstriyel devrimin yerleşme sahalarını etkilemeye başladığı sıralarda, Ülkemiz için bu durum bahis konusu değildi. O devrelere ait Türk şehirlerinin tipik özelliği, vadi tabanı ve nehir kıyılarında kurulmuş olmaları, yapıların sebze, meyve ve köşk bahçelerine ait gümrak yeşillikler arasında serin ve gölgeli bir organik doku meydana getirmeleri idi. Kurak yerlerde ve meyilli arazilerde ise, evler birbirine yakın ve sık bir şekilde, Akdeniz uslubuna uygun anfiteatr tipinde yerleştirilirdi. Ana prensip, vadiyi görme ve kavrama prensibine dayanır, mekân içinde en güzel bir plâstik yerleşime ulaşırdı.

Düneye ait yerleşme sahalarımızın fizik yapısına ait görünüşleri ve örnekleri bugün dahi bazı şehir ve kasabalarımızda bulmak mümkündür. Bununla beraber, özellikle büyük şehirlerimizde hepimizin şikâyetçi olduğu ve gittikçe yoğunlaşan müşterek birçok sorunlarımız vardır: güneş ışığından mahrum evlerimiz; omuz omuza vererek istiflenmiş taş ve beton yığınından ibaret, kuru görünüşlü, aralarında doğa hasretini giderecek en küçük ölçülü yeşil mekândan mahrum mahallelerimiz; sağımıza aykırı gazlerin tehdidi altında, hatta endüstriyel kuruluşlarla yan yana plânlanmış yerleşme sahalarımız; düzensiz trafiğimiz vb. her geçen gün sorunlar zincirine bir halka eklemektedir.

peyzaj plânlama sorunlarımızdan birkaç tipik örnek

Burada, sorunlar zincirlerinden bazı aktüel örnekler vermek istiyorum.

Vereceğim ilk örnekler, ülkemizin en önemli peyzaj plânlama sorunlarından olan **yanlış arazi kullanışı** ile ilgilidir.

Bilindiği gibi, Büyük Merkez (Metropol) olma yolunda gelişme gösteren Adana Şehri, 1950 yılına kadar tarım ürünlerini işleyen bir endüstriye sahip iken, 1950 - 1960 yılları arasındaki devrede organize tekstil endüstriye, 1960 - 1970 döneminde ise yüksek üretkenlikli endüstriye yöneltilmiştir. Devlet Plânlama Teşkilâtı elemanları ile Bechtel International Cooperation ve FMC Machinery International Firmalarının bir yıllık çalışmaları sonucunda, 1972 - 1992 yılları arası için yirmi yıllık «Çukurova Gelişme Programı» hazırlanmıştır. Bu programda, endüstri, ekonomik, sosyal ve fiziksel yapı ile alt sektörler yönünden üretim ve gelir kompozisyonu, gelişme olanak ve eğilimlerinin yüksekliği yönünden Çukurova'nın Türkiye ölçüsünde bir ağırlığa sahip olduğu belirtilmektedir. Yine aynı program içinde, Türk ekonomisinin bugünkü durumu için Çukurova gibi çok yönlü ve yüksek bir potansiyele sahip bölgemizde endüstriyel konularda süratlendirilmiş bir gelişme acilen ön görülmektedir.

Az gelişmiş ülkelerin kalkınmasında, endüstrinin önemi elbetteki inkâr edilemez. Ama, Çukurova gibi çok yüksek tarımsal potansiyele sahip bir bölgenin, acaba sadece Türkiye çapında ekonomik artışlar için mi endüstriye yöneltilmiş ve bereketli topraklarının endüstriyel yerleşmeler için feda edileceğini ister istemez düşünmek zorundayız. Dünyada endüstriyel konulardaki uygulamalar, tarımsal alanları tüketen bir gelişme şeklinde olmuştur. Başka bir deyimle, endüstriyel yerleşmeler tarımsal alanları yutan ve doymak bilmeyen bir devdir. Çünkü, insanın yaratıcı ve yıkıcı güçlerini dünyanın her yöresine yayan endüstriyel ya da teknik gelişmeler, genellikle yıkıcı ve tahrip edici sonuçlar ortaya koymaktadır.

Toprak etüdüleri sonucunda, Çukurova'da tarıma uygun alanın % 59.3 ünün (700.000 Ha.) sulamaya topraklar olduğu anlaşılmıştır. Bu miktarın % 93.9'u (657.600 Ha.) 600 m. nin altında kalan kısımlarda yani ova ve eşik alanlarda, % 6.1'i (42.400 Ha.) ise 600 m. yükseltinin üstünde kalan kısımlara aittir. Çukurova'nın 0 - 600 m. arasında kalan polikültüre dayalı tarım için uygun arazide bugün kadar DSİ tarafından sulama dağıtım ve drenaj sistemi yapılmış ve yapımına devam edilen kısımlarda da araziye sulu ziraatin uygulanabileceği duruma getirmek amacıyla Toprak Genel Müdürlüğü tarafından arazi developman çalışmaları ön görülmüştür. Bu amaçla 1964 - 1969 yıllarında top-

lam 65.000 hektar arazide kamusal karakterdeki tesisler (sulama kanalları, kapalı dren kolektörleri, yüzey tahliye, grup tarla yolları ve ilgili sanat yapıları), 26.575 hektar arazi tesviyesi ve 12.434 hektar tarla içi drenajı gerçekleştirilmiştir. 1970 - 1974 yıllarında ise 42.300 hektar alanda amme hizmeti karakterindeki çalışmalar, 71.184 hektar arazi tesviyesi ve 28.434 hektar tarla içi drenajı çalışmaları yapılacaktır.

Öte yandan, Adana Şehrinin Yeni Nazım İmâr Plânında Organize Sanayi Bölgesi, Adana - Tarsus Karayolunun kuzeyindeki karayolu ile demiryolu arasında kalan kısmında öngörülmüş olmakla beraber, daha şimdiden endüstriyel kuruluşların Adana - Tarsus karayolunun güneyindeki I. sınıf arazide ve milyonlarca lira sarfedilmek suretiyle DSİ ile Topraksu tarafından yapılmış ve yapılması devam eden arazi çalışmaları içinde yer almakta olduğunu görüyoruz. Bunu tarımsal alanlar yönünden büyük bir tehlikenin belirtileri olarak görüyoruz. Çok yakın bir süre sonra (tahminen yirmi yıl) İskenderun - Ceyhan - Adana Mersin hattı yönünde ve 8 - 16 km. genişlikte Metropolitan özellik taşıyan bir yerleşimi öngörülen Çukurova'nın esas itibarıyla kırsal niteliğinden endüstriyel niteliğe dönüşümü birçok problemleri de birlikte getireceğinden, (tarımsal arazi kaybı, gecekondular yerleşimi, toprak - hava - su kirlenmesi, bitki örtüsünün tarhihi, arsa spekülasyonu vb), çok kuvvetli bir arazi kullanım programına dayalı bir şehircilik çalışması gereklidir. Aksi halde, sadece endüstriye yöneltilmiş bir plânlama anlayışı ile tarihimizin armağanı olan Çukurova'nın tarımsal topraklar hazinesi için, onarımı imkânsız birçok tehlikeli sonuçlar ortaya çıkacaktır.

Yanlış arazi kullanışı için diğer bir örnek Marmara Denizi kıyıları ve özellikle İzmit Körfezidir. Ülkemizin en değerli doğal varlıklarına sahip bu bölgemizde, endüstri, iskân ve rekreasyonel kullanışlar birarada, iç içe bilinçsiz bir şekilde ve süratle gelişmektedir. Endüstriyel kuruluşların tecavüzünden her nasılsa korunmuş bir bölge olan Yalova - İzmit arasında, özellikle son beş yıl içinde hava ve suyu kirletici karakterde birçok fabrikalara, kampingler, plaj evleri ve köy yerleşmeleri ve tarımsal işletmeler arasında yer verilmiştir. Yakın bir gelecekte, ülkemizin en değerli peyzaj potansiyeline sahip Marmara Denizi kıyı şeridi, endüstriyel kullanışlar nedeniyle, biolojik özelliğini kaybetmek tehlikesiyle karşı karşıyadır.

Ülkemizde peyzaj plânlama konusunda yapılan diğer önemli bir hata, arazi kullanımının **İklim Plânlaması** düşünülmezsizin yapılmakta oluşudur. Toplum sağlığının korunması yönünden, şehirlerde fiziksel konularda yapılan çalışmalar için, **İklim** mutlak surette göz önünde bulundurulmalıdır. Başka bir deyimle, **İklimsel Hijyen** modern şehir

plânlamasından ayrı düşünülemez. İklim şartlarını en önemli yönleriyle tesbit etmek ve şehir mimari siyle olan ilişkilerini belirtmek **İklim Plânlaması**'nın ana görevidir. Biolojik ortam için yeterli miktar ve özellikteki hava ile ışık, iki önemli faktördür. Şehirlerde yapıların düşey ve yatay yönlerde gittikçe yoğunlaşması nedeniyle, buna paralel olarak hacimleri küçülen ve kirlenen hava kitlesinin bakımı ve temizlenmesi çok defa çözümü zor ve hatta imkânsız bir sorun olur.

Ankara şehrinin hava kirlenmesi bu konuda değil ülkemiz yönünden, dünya şehirleri arasında tipik bir örnek vermektedir. Bugün Ankara'da, İklim Plânlaması açısından şehrin kuruluş sahasına ait topoğrafik potansiyel ile arazi kullanışı arasında kurulması gereken dengenin tamamen aksine yapılmış ve yapılmakta olan plânlamalar vardır. Nitekim, Yenışehir, Sıhhiye, Maltepe ve Cebeci gibi çöküntü muntikasında bulunan semtlerde arazi kullanışı sadece yapılar yönünden olmaktadır. Jansen plânına göre, 1950 yılına kadar ortalama 3 - 4 katlı yapıların aldığı kısımlarda, bugün aynı parsel ölçüsü içinde ortalama 10 - 12 ve son zamanlarda çok daha fazla katlı yapılar yükselmektedir. En fazla hava sirkülasyonuna ihtiyaç olan bu kısımlarda, hava boşluğu yerini yatay ve düşey yönde gelişen yapılarla terketmekte, esasen çok düşük olan yatay hava sirkülasyonu bu yapılarla adeta önlenmektedir. Hava kirlenmesi konusunda Ankara gibi sorunu olan Stuttgart şehrinde imar çalışmaları yılın muhtelif zamanlarında, muhtelif yönlerden esen rüzgârların yön ve hızını gösteren iklim haritasına göre yapılmaktadır. Çevreden, şehre doğru taze hava temini için, mikroklimatik sirkülasyon ile şehrin açık sahalarının korunması ve geliştirilmesi için çok disiplinli çalışmalar yapılmaktadır. Şehrin çöküntü havasına doğru uzanan minyatür vadiler hava sirkülasyonuna mani olmamak için yapı istilasından uzak tutulmakta, mevcut yeşillikler korunmakta ve büyük ölçüde ilavelere çalışılmaktadır. Yapıların yön ve yükseklikleri ise rüzgâr haritasına göre olmaktadır. Halen Stuttgart'ın 240.000 dekarlık kuruluş sahası içinde park, tarımsal alanlar ve orman olarak yeşil sahaların toplamı 140.000 dekadır.

Ülkemizde özellikle şehrsel yerleşmelerdeki peyzaj plânlama konularıyla ilgili sorunu yaratan nedenlerden biri de, şehirlerimizin belirli bir **Yeşil Saha Sistemi**'ne sahip olmayışındır. Nitekim, hiçbir şehrimiz yoktur ki,

- (1) m² olarak kişi başına düşen yeşil saha birimi,
 - (2) Yeşil sahaların şehir içindeki dağılımları,
 - (3) Herbir yeşil sahanın kendi bünyesi içinde hangi karakteri taşıdığı ve topluma hangi amaçlarda hizmet ettiği,
- yönlerinden yeterli ve fonksiyonel bir yeşil saha sistemi örneği gösterebilsin,

Şehirlerimizin yeşil ve açık saha sistemleri :

- (1) Şehirlinin rekreasyon ve estetik yönden isteklerinin bütünü için yeterli olmalıdır.
- (2) Şehirlerin bugünkü ve gelecekteki ihtiyaçlarına göre tayin edilmelidir,
- (3) Bulunduğu çevrenin, doğal ve sosyal şartlarına uyabilen bünyede olmalıdır,
- (4) Şehrin çeşitli amaçlarına ayrılmış diğer kullanış sahalarıyla fiziksel yönden yakın ilişkisi olmalıdır.
- (5) Şehrin fiziksel dengesini sağlayan bir özellikte olmalıdır.

Konuşmamızın bu kısmında, bazı büyük şehirlerimizde kişi başına düşen yeşil saha miktarından örnekler vermek istiyorum. Bugün nüfusu 1.5 milyona yaklaşan ve 1985 de 3.6 milyon nüfusa sahip olacak Ankara Şehri, Jansen plânının bize bıraktığı

yeşil saha mirasını gün geçtikçe eritmektedir. Başka bir deyimle, kişi başına düşen saha birimi sifıra yaklaşmaktadır. Nitekim, sosyal karakterdeki yeşil sahaların 1950 de kişi başına düşen yeşil saha miktarı 5.1 m² idi. Bu miktar 1965 de 2.8 m², 1969 da ise 1.8 m² ye inmiştir (Cetvel I, II). Buna mukabil, Ankara gibi kuruluş sahası ve nüfus ölçüsündeki bir şehir için kişi başına hiç değilse 20 m² yeşil sahaya sahip olması gerektiğine burada işaret etmek, (esasen kuruluş sahası yönünden uygun olmayan bir yer için), bu birimin ne derece yetersiz olduğunu ortaya koymaktadır. İstanbul'da ise 1960 yılında, kişi başına düşen 1.8 m² lik yeşil saha miktarı, 1965 de 1.1 m² olmuştur. İstanbul'un Marmara Denizi ve Boğaz ile çevrede tarımsal alanlar ve ormana sahip oluşu bu konuda bizi iyimser olmaya yöneltmektedir. Endüstriyel gelişme içinde olan Adana şehri 1965 de kişi başına 0.26 m² yeşil sahaya sahip iken, 1970 yılında nüfus artışı nedeniyle bu miktar 0.19 a düşmüştür.

CETVEL I

Sene	Ankara şehrinin nüfusu	Pasif saha Miktarı (m ² .)	Kişi başına düşen pasif saha (m ² .)	Aktif saha miktarı (m ² .)	Kişi başına düşen aktif saha (m ² .)	Genel Yeşil saha miktarı	Kişi başına düşen genel
1950	288.536	683.650	2.4	787.984	2.7	1.471.634	5.1
1965	750.000	1.038.945	1.3	1.165.509	1.5	2.204.454	2.8
1969	1.200.000	1.058.945	0.9	1.165.509	0.9	2.224.454	1.8

Not :Pasif saha içine: Parklar, bulvarlar, refüjler ve dekoratif mahiyette viziuel yeşillikler ve çocuk bahçeleri dahil olunmuştur.

Aktif saha içine: Spor sahaları ve hıpodrom ile inşaatı bitmekte olan Cebeci stadyumu dahil edilmiştir.

CETVEL II

Ankara ve Avrupa Şehirlerinin Park ve Çocuk Bahçeleri Bakımından Mukayeseleri

Şehrin adı	Park adedi	Park sahası m ² .	Çocuk bahçesi Adedi	Park bahçesi sahası m ² .	Park + çocuk Bahçesi	Nüfus	Kişi başına düşen saha m ²
B. Berlin (Almanya)	1.370	23.000.000	620	600.000	23.600.000	2.194.400	10.7
Hamburg (Almanya)	1.088	18.250.000	333	880.000	19.130.000	1.851.192	10.3
Bonn (Almanya)	93	304.400	67	49.500	355.900	142.577	2.4
Hannover (Almanya)	—	3.600.000	150	140.000	3.740.000	570.000	6.5
Stuttgart (Almanya)	27	3.360.500	179	291.800	3.652.300	636.000	5.7
München (Almanya)	—	12.139.000	150	658.000	12.797.000	1.100.000	11.6
Graz (Avusturya)	75	1.350.000	17	105.900	1.455.900	241.982	6.0
Linz (Avusturya)	—	1.092.772	—	11.636	1.104.408	200.228	5.5
Odense (Danimarka)	23	230.000	52	70.000	800.000	109.834	7.2
Kopenhag (Danimarka)	205	7.940.000	127	190.000	8.130.000	698.200	11.6
Amsterdam (Hollanda)	17	1.830.000	317	422.000	2.252.000	868.445	2.5
Rotterdam (Hollanda)	11	3.127.900	97	271.000	3.398.700	730.225	4.6
Lahey (Hollanda)	88	11.414.800	607	653.400	12.068.200	604.112	19.9
Ankara (1965)	16	809.500	39	119.730	929.230	750.000	1.2
Ankara (1969)	17	829.500	53	150.050	979.550	1.200.000	1.02

Not : Avrupa şehirlerine ait rakamlar 1963 senesine aittir. Adigeçen şehirlerin Park ve Bahçeler Müdürlüğü tarafından bildirilmiştir.

Sonuç

(1) İnsanların iç ve dış mekânlarına ait çevre şartlarının, yaşamaya uygun bir duruma getirilmesi ve insan ihtiyacı için yeterli bir hacim olarak düzenlenmesi : toplumun kalkınması, daha verimli ve sürekli olabilmesi yönünden gerekli kabul edilerek, tarihi devirler boyunca insan çabaları arasında birinci sıraları işgal etmiştir. Bu çabalar, bilinçli bir çalışma sistemi içinde başarıya ulaşmakla beraber, çok defa fiziksel, sosyal ve ekonomik faktörlerin ve gelişigüzel plânlamaların etkisiyle yetersiz yerleşme örnekleri ortaya koymuştur.

Yirminci Yüzyılın iki büyük özelliği olan nüfus artışı ve makineleşme sonucu, önce yerleşme sahaları içinde, sonra da birbirleri arasında mevcut sosyal, fiziksel ve ekonomik denge bozulmuş, ülke çapında ve hatta bütün dünyayı kapsayan birçok sorunlar ortaya çıkmıştır.

(2) İnsanlar için birbirlerinden farklı özelliklerle iki yerleşme sahası olan köy ve şehir arasında önceleri statik nitelikte olan ilgi, insan gücü yerine makinenin geçmesi ve nüfus artışı sonucu birdenbire dinamik karakter kazanmış, her iki çevre arasında ilişki doğmuştur. Nitekim, şehir, köyde yaşayanlar için iş sahası, monoton olmayan yeterli bir yaşama biçimi için cazibe merkezi olarak değer kazanırken; köyler, şehrin gürültüsü, dumanı ve yıpratıcı etkisinden uzak, tabiata yakın ideal bir yerleşme mekânı olarak şehirlilerin düşüncesinde yer etmeye başlamıştır.

Her iki mekân tipi arasındaki yakın ilginin sonucu, oldukça kısa bir zaman içinde şehirlerin aleyhine olarak gelişmiştir. Çünkü, köyler genellikle rekreasyon ihtiyacını hisseden ve mekân değişikliği arzusunu duyan şehirliler için kısa süreli bir konaklama yeri olarak kullanılmasına rağmen, şehirler köyden göç edenlerin yaşama ve iş sahası haline gelmiştir. Dünya nüfus artış oranının % 2 olmasına karşıt, şehirlerde % 4 olması, kırsal sahalarla, şehirsal sahalar arasındaki ilginin yirminci yüzyıla ait tipik bir sonucudur.

(3) **Şehirleşme Hareketi** olarak adlandırdığımız bu ilgi, şehir düzeninde Yirminci Yüzyıl başlarına kadar süren fiziksel, sosyal ve ekonomik yönden tarihi tradisyonu bozmuş, insanları iç ve dış mekânları yönünden tedbirler almaya zorlamıştır. Şöyle ki, şehirlerin köyden gelenlerle kabaran nüfusu ve çevresine doğru durmadan büyümekte olan sınırı, sosyal, fiziksel ve ekonomik yönden reorganizasyon çalışmalarını; organik bünye özelliğine sahip insan ve tabiat ile mekanikleşmiş uygarlığın uyuşma tedbirlerinin alınması; şehirlerde birbirleriyle kenetlenmiş mimari elemanlar arasındaki insanların tabiata karşı hasretlerini dindirecek ve içinde serbest ve korkusuzca yaşama imkânını sağlayacak mekânların yaratılmasını gerektirmiştir.

Kırsal karakterli çevrelerde bu gibi sorunların olmadığı bir gerçektir.

(4) Şehirlerin fiziksel, sosyal ve ekonomik yönden bozulan dengesini düzene sokmak için yapılmakta olan çabalar: içinde rahatca yaşanabilir nitelikte, fonksiyonel ve estetik değerlere sahip, halkın birbirleriyle kaynaşabildiği bir mekânın yaratılması amacına yöneltilmektedir. Bu yönden bir sonuca ulaşmak üzere çeşitli dönemlerde ortaya atılan şehircilik teorileri arasında bütünlük yaratan düşüncelerin özü, şehirlere izole edilmiş veya birbirlerine kötü etkisi olan eleman topluluğundan çok, dengeli bir organizma karakterinde olması varsayımına dayanmaktadır. **Bahçe Şehri . Peyk Şehir . Yeşil Kuşak Şehri, Yarımın Şehri ve Geniş Saha Şehri** gibi bir dereceye kadar uygulama alanı bulmuş olan şehircilik teorileri, şehirlerimizi farklı amaçlar için uygun ve yeterli bir saha kullanışı içine yerleştirmek, insan sayısı ile saha genişliği arasında gerekli dengeyi yaratmak ve bu dengeyi koruyacak tedbirler için değişik çözüm yolları önermişlerdir.

(5) Ülkemizde özellikle büyük şehirlerimiz, İkinci Dünya Savaşından sonra ve 1950 yılından sonra temposu artan hızlı bir «**Şehirleşme Hareketi**» içindedir. Zaman faktörü, yeşil ve açık sahalar için gereken imkânlar yönünden şehirlerimizin aleyhine gelişmektedir. Şöyle ki, şehirleşme hareketinin süratli temposu ile dış mekân şartları arasında bir denge mevcut değildir. Nitekim, şehirleşme hareketinin büyük kentsel yerleşme sahalarımızdaki açık sahalar üzerindeki etkileri şunlardır:

— Şehirleşme hareketinin özellikle 1950 yılından sonra büyük şehirlerimiz nüfusunda yarattığı artış, kişi başına düşen yeşil saha miktarında önemli bir ölçüde düşüş meydana getirmiştir.

— Büyük şehirlerimizde mevcut konut sayısı, artmakta olan şehir nüfusunun ihtiyacını karşılayamaz durumdadır. Son on yıl içinde bu konudaki çalışmalar çok tipik sonuçlar ortaya koymuştur. Şehir içinde ve çevresindeki tarımsal alanlar, mikrolima özelliğindeki vadiler, yeşil saha yönünden değerli yerler tamamen yapılarla dolmaktadır. Şehirlerimiz gecekondular içinde kalmış olup, tabiatla ilgileri hemen hemen kopmuş gibidir.

— Şehirlerimizin fiziksel sınırları yeni yapılar ve özellikle tek katlı gecekondularla büyümüş ve kuruluş sahaları gereğinden fazla bir alan üzerinde bilinçsiz bir şekilde yayılmıştır. Bu durum, belediye hizmetlerini aksatmakta, hatta çok defa imkânsız bir ortam yaratmaktadır. Bunun doğal bir sonucu olarak da, şehir dışındaki serbest alanlara ulaşmak için çok uzun mesafeler katetmek zorunluğu ortaya çıkmaktadır.

— Şehirleşme hareketinin yarattığı mesken

sorunları, çok yoğun bir insan kitlesini barındıran homojen yerleşme sahalarına sebep olmuştur. Örneğin, şehir çevresinde düşük yoğunlukta ve seyrek yapıda, geniş parseller içinde bol yeşillikli yerleşme üniteleri yerine; küçük parsellere sıkıştırılmış, hatta, çok defa birbirine yapışık ve sık yapıda bir doku ortaya çıkmıştır.

Bugün, Ankara, İstanbul, İzmir gibi şehirlerimiz, her yönüyle insanlar tarafından işgal edilmiş bir şehir kovani durumuna doğru çok hızlı gelişme göstermektedir.

— Şehirleşme hareketi ve plânsız çalışmalarla, arsa değerlerinin yükselmesi sonucu, şehir içine ait çeşitli kullanım sahaları arasındaki oranda dengelessiz bir durum yaratılmıştır. Konut, endüstri ve alışveriş bölgeleri için ayrılan sahalara oranla açık sahaların miktarı çok düşüktür. Nüfus arttıkça, kişi başına düşen açık saha miktarı ve şehrin kuruluş sahası içindeki oranı her geçen gün azalmaktadır.

— Açık sahaların başka amaçlar için kullanılması sonucunda, şehirlerimizi meydana getiren üniteleri fiziksel yönden birbirlerinden ayıracak yeşil saha imkânı hemen hemen ortadan kalkmak üzere-dir. Büyük şehirlerimiz arasında özellikle Ankara Şehri, adeta büyük bir mahalle karakterindedir. Bu karakterdeki bir yerleşim alanında fiziksel yönden gerekli tedbirleri almak gün geçtikçe zorlaşmakta, hatta imkânsız duruma gelmektedir.

(6) Şehirlerimizin yeşil saha sistemleriyle ilgili bütün bu sorunların nedenini, imar plânlarının yetersizliğiyle birlikte; imar plânlarımızın ilgili mesleklerden kurulu ekip çalışması sonucu hazırlanmaması; özellikle son yirmi yıldan beri hız kazanmış olan şehirleşme hareketi, arsa stoku politikası konusunda belediyelerimizin hatalı tutumları; İmâr Kanunumuzun yetersizliği; Peyzaj Plânlama konusunda eğitim noksanlığı; politikacılarımız ile diğer yetkililerin zaman zaman arsa spekülasyonu ve gecekonduculuğu teşvik eden davranışlarında aramak yerinde olur.

summary

(1) The population increase has led the world to a period of crisis. This increase made a world, where quantity is more important than quality, whereas the main aim of humanity has always been to raise the values.

The population increase can not be at the same rate, because world's population capacity depends on world's resources like habitable area, density, water and food supply, energy and minerals.

Development is a process of changing nature to meet demands by man. It began with the domestication of plants and animals in the Agricultural Revolution, and the establishment of human village settlements in the Urban Revolution. It proceeded on a handicraft basis for perhaps eight to ten thousand years, on an industrial basis for the last two hundred years. The post — industrial electronic basis is just beginning.

Through most of recorded history the major area of developed landscape was agricultural or pastoral. In most of this there was a harmonious and creative balance between the processes of nature and their manipulation by man. Urban development occupied small fractions of land by area and made relatively limited demands upon the unurbanized landscape.

Since the Industrial Revolution the technological explosion, population explosion, and urban explosion have changed the entire relationship between town, countryside, and wilderness. As population expands at arithmetically accelerating rates its development and exploitation of land, landscape and natural resources increases geometrically. As technology expands each new person's consumption of natural material and energy resources increases to two, four, six, eight or more times than that of his or her predecessors. This is primarily true of the developed countries, but the same forces are at work in the developing countries. They work regardless ideology, in capitalist and socialist economies alike. We live now all together in one global village on spaceship Earth. Anything that happens in one part is quickly reflected in many other parts.

Urbanization, in village, town, city, metropolis, and megalopolis, now dominates the landscape even though in area it still covers only a small fraction of the land. The unurbanized landscape serves as a producer of raw materials for urban processing, and as a recreational playground for the bored and sensation - starved urban masses. As their use of technology expands these two demands become increasingly destructive in the landscape, even as urban development destroys, first the landscape, then, gradually, itself.

(2) Urbanization and territorial movements of population in Turkey gain speed particularly after the year 1950. A three per cent annual increase in rural areas and mechanisation and intensification of agriculture, have resulted in a drift of the rural population to the built - up

areas. This has accelerated the expansion of Turkish cities tremendously. The trends in the population growth of urban and rural areas are shown in the table below taking the year 1927 as a base (100.).

POPULATION

YEAR	TOTAL	URBAN	RURAL
1927	100	100	100
1935	118	120	118
1950	153	174	150
1965	229	397	191

It is obvious from the table that the rate of growth in urban areas after 1950 is greater than that of the total population.

Urbanisation in Turkey is a result of the driving force of the rural population. Emigrants who could not find jobs in industry settled on lands outside main built-up areas. Thus, settlements of rural character, made up of families from low income groups, have appeared in the cities.

Since this expansion of the cities increases faster than industrialisation, problems of housing, electricity, roads, water supply, land use, lack of open spaces, destruction of ecosystems and health services, traffic and pollution are becoming extremely serious.

Unplanned settlements, outside the development areas of the cities, have also disturbed the pattern of agriculture. There is no legislation preventing or regulating the transfer of agricultural lands to urbanisation, and few measures protecting agricultural land of high fertility in the vicinity of expanding cities from the impact of urbanisation.

In 1927 only 16.4 % of the population lived in cities with a population of over 10,000. In 1950 this percentage increased to 18.4 % and has continued rising. It reached 28.3 % in 1965. The number of towns in Turkey has thus increased considerably and as a result of the problems of modern city life, outdoor recreation has gained great importance. To provide recreation in the cities, changes have been made in the Residential Law (Law number 6785). In accordance with paragraph 49, new responsibilities have been placed upon the municipalities. In city construction plans, the provision of open spaces based on the size of population, has been made an obligation. It must be considered three basic issues:

- (1) Increasing the capacity of resources already committed to leisure use,
- (2) Creating new resources for leisure
- (3) Developing multiple use

FAYDALANILAN KAYNAKLAR

- 1 — Abercrombie, Patrick, 1959 «Town and Country Planning» Oxford University Press, London.
- 2 — Eckbo, G. and Cabral, 1970 «Global Integration Of The Landscape», XII. IFLA (International Federation Of Landscape Architects) Kongresine sunulan tebliğ (Mimograf)
- 3 — Gallion, A. 1950 «The Pattern», D. Van Nostrand Company, Inc. New York.
- 4 — Gutkind, E. A. 1956 «Our World From The Air», Chicago.
- 5 — Howard, H. 1968 «Garden Cities Of To - Morrow», Faber and Faber Ltd. 24 Russell Square, London.
- 6 — Lynch, K. 1960 «The Image Of The City», The Technology Press, Howard University Press, Cambridge.
- 7 — Mimarlık Dergisi, 1970 «Ankara Metropolitan Alan Plânlama Çalışmaları», «İstanbul Metropolitan Alan Çalışmaları», «İzmir Metropolitan Alan Plânlama Çalışmaları», Mimarlık Dergisi, Sayı : 79.
- 8 — Özdeş, G. 1969 «Şehircilikte Kriz Devri ve Yeni Bir Bilime Doğru», Şehircilik Enstitüsü Dergisi, İTÜ Mimarlık Fakültesi, Sayı : 1.
- 9 — Öztan, Y. 1966 «Büyük Şehirlerimizin İmarında Peyzaj Mimarisiyle İlgili Problemleri Yaratan Faktörler», A.Ü. Ziraat Fakültesi Yıllığı, 1966, Yıl : 16. Fasikül 1-2.
- 10 — Öztan, Y. 1968 «Ankara Şehri ve Çevresi Yeşil Saha Sisteminin Peyzaj Mimarisi Prensipleri Yönünden Etüd ve Tayini», A.Ü. Ziraat Fakültesi Yayınları 344.
- 11 — Öztan, Y. 1971 «Büyük Şehirlerimizde Aşırı Yoğunlaşmanın Ortaya Koyduğu Yeşil Saha Yetersizliği ve Problemleri», Uluslararası Avrupa Tabiatını Koruma 1970 Yılı Türkiye Konferansı, Türkiye Tabiatını Koruma Cemiyeti Yayınları, No : 15.
- 12 — Öztan, Y. 1970 «Ankara Havaasının Kirlenme Nedenleri ve Alınması Gereken Yeşil Saha Tedbirleri», A.Ü. Ziraat Fakültesi Yıllığı, 1969 Yıl : 19, Fasikül 3.
- 13 — Öztan, Y. 1971 «Gelişmekte Olan Şehirlerde Yeşil Alan Problemleri ve Adana Şehri İçin Alınması Gereken Tedbirler», A.Ü. Adana Ziraat Fakültesi, Halk Konferansları, No : 11.
- 14 — Sarrien, E. 1958 «The City», Reinhold Publishing Corporation, New York.
- 15 — Simonds, J.O. 1961 «Landscape Architecture», F. W. Dodge Corporation, New York
- 16 — Yavuz, F. 1962 «Şehircilik», Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, No : 143 - 125.

peyzaj planlaması açısından karayolları sorunlarımız

Doç. Dr. Günel AKDOĞAN
A.Ü. Ziraat Fakültesi
Peyzaj Mimarisi Bölümü
Öğretim Üyesi

Giriş

İnsanların dünyayı kendi kullanım ve yaşayışlarına uygun hale getirme çabaları içinde, tabiat üzerinde en fazla etkili olan mühendislik yapılarından birisi Karayollarıdır. Dünyanın çehresinde adeta bir «AĞ» tesis etmiş olan Karayolları, içinden geçtikleri peyzajı ikiye bölen kuvvetli birer plân elemanlarıdır. Özellikle Modern Çağın «Sürat Yolları» (Autobahn, Motorway, Expressway, Autostrada, Outoroute) köprüler, tuneller, alt ve üst geçitler, yonca yaprakları gibi ayrıntıları ile çevrenin en dominant elemanı olmakla kalmaz, aynı zamanda arazi ve toplum plânlamasında çok etkili bir faktör olarak yer alırlar.

Ayrıca yollar, insan ile tabiat arasındaki ilişkilerin kurulmasında da rol oynayan en önemli elemanlardır. Zira ancak yollar vasıtasıyla insanlar tabiata ait değerleri görebilir ve ona yaklaşır, nüfuz edebilirler. Hatta sadece belirli bir rekreasyon gayesi ile yapılan bir yolculuk olmasa bile, yolları kullananların belli ölçüde tabiata ait özellikler hakkında intibai olur. Dolayısıyla yol, onu kullanan-

lar için bir rekreasyon elemanı veya vasıtası olarak da görev yapar (1).

Özellikle son 20 - 30 yıl içinde Dünyada yol tekniği ve otomobil endüstrisinde meydana gelen gelişmeler, insanların hareketlilik «MOBILITY» özelliğini çok arttırmıştır. Bunun sonucunda ise, ME-SAFE - MEKÂN kavramları arasındaki ilişkilerde adeta bir devrim olmuştur. Bu mobilite üzerinde, insanların şehrin katı, donuk ve hatta sağlık şartlarından yoksun havasından kurtulup, tabiata koşma eğiliminin büyük rolü olduğu muhakkaktır. Gün içindeki boş zamanlardan başka, hafta sonları ve diğer tatillerinde, kırsal mekân ile ilişki kurmada en fazla kullanılan araç **otomobil**'dir.

Hakikaten hemen bütün ülkelerde, bu hareketli yaşama şekline en fazla hizmet eden, çağdaş strüktürel formların başında **Otomobil** gelmektedir. Bunda insanın hareket vasıtası üzerinde mutlak bir hakimiyet kurabilmesi kadar, otomobilin taşınan bir ev şeklinde geliştirilmesinin de rolü olmuştur.

Ülkeleri aşarak, ülkelerarası ve hatta **kıtalararası** bir özellik kazanmış olan «**Motorlu Turizm Devri**» arazi ve toplum plânlamasına yepyeni bir yön verme durumuna girmiştir.

Özellikle son çeyrek asır içinde, şehirlerin fiziksel ve ruhsal baskılarının bir tepkisi olarak ortaya çıkan rekreasyon ihtiyacı, şehirliler için, gerek şehir veya metropoliten içindeki yolları, gerek şehir dışı yollarını mümkün olduğu kadar rekreasyona hizmet edecek şekilde plânlama zorunluğunu doğurmuş ve bir takım yeni yol sistemlerinin geliştirilmesini sağlamıştır. **Parkway**'ler, yani bir çeşit park şeritleri şeklinde tanzim edilen yollar, **Manzara Yolları** ve **Manzara Koridorları** fikri hep bu gelişmelerin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır (14).

Bu yol sistemleri **A.B.D.** ve **Avrupa** ülkelerinin bir çoğunda, yıllarca önce ele alınmış ve rekreasyonel plânlamanın bir kısmı olarak geliştirilmişlerdir. Nitekim **A.B.D.** de milli seviyede bir «**Park ve Manzara Yolları**» programı yapılmıştır. Zira, artık Amerika otomobilli bir toplum haline gelmiştir. Her beş aileden dördünün ve çoğunlukla birden fazla arabası vardır. Gene Amerika'da yapılan her çeşit seyahat toplamının üçte biri, rekreasyonel gayeye hizmet etmektedir. Böylece denilebilir ki, **Otomobil**, eğlence ve dinlenme faaliyetlerinin esas aracı haline girmiştir. Bu sebeple, 1965 yılında çıkarılan «**Karayolları Güzelleştirme Kanunu**» ve 1966 da uygulanmasına başlanan milli seviyedeki **Parkway ve Manzara Yolları** programı, yolların ekonomik ve ticari fonksiyonlarının dışında çok fazla şey ifade ettiklerini göstermek bakımından önemlidir.

Bu çeşit uygulamalara son yıllarda İngiltere ve İsviçrede de geniş çapta yer verilmektedir (3).

Ülkemizde de Karayolları son yıllarda ticarete, endüstriye vasıta olmak görevlerinin dışında, çok değerli bir **Turizm Aracı** olma eğilimini göstermektedir.

Esas itibariyle **Ön Asya**, antik çağlardan beri gerek coğrafi, gerek tarihi ve kültürel özellikleri bakımından turizm hareketlerine sahne olmuş bir bölgedir. Tarihi kaynaklardan, eski Yunan ve Roma devirlerinde termal kaynaklar ve dini yerlerin turizm hareketlerini cezbettikleri anlaşılmaktadır. Selçuk İmparatorluğu devrinde yapılan karayolları ve bu yollar üzerindeki Kervansaraylar, Anadolu'daki turistik ve ticari gezilerin ileri seviyesini göstermektedir. Zengin şifalı sular, tedavi turizmi, yaylalara göçler, iç turizmin eski devirlere giden örnekleridir (3).

Nitekim son yıllarda yol sistemimizdeki gelişmeler dış ve özellikle iç turizmi çok etkilemiştir. Düşük standartlı da olsa, turistik çekim alanlarına yolların bağlanması, konaklama tesislerinin buna paralel olarak artması, büyük şehirlerimizde halkın

nefes alacağı açık ve yeşil alanların tükenmesi sonucunda, mobil bir toplum ortaya çıkmıştır. Öyle ki, 2 - 3 günlük kısa bayram tatillerinde hatta İstanbul'dan bile Antalya, Mersin, İskenderun, İzmir, Bodrum, Marmaris, v.b. uzak mesafelere muazzam bir iç turizm akımı olmaktadır. Bu tatillerin hemen hemen % 90 süresi ise yollarda geçmektedir. Dolayısıyla, yolların kendileri, içinden geçtikleri peyzaj ile bir rekreasyon alanı görevini yerine getirmektedirler.

Ülkemizde yıllık ortalama olarak nüfus artışı % 2.7 dir. Milli gelir ise, % 5.5 oranında artış göstermektedir. Halbuki motorlu taşıt filosunun artış oranı % 11 - 12 e ulaşmaktadır. Motorlu taşıt filosu içinde yıllık ortalama artış ise :

Otomobilde	% 13
Kamyonette	% 11
Minibüste	% 9.5
Otobüste	% 9.5
Kamyonda	% 5.5

dır (5).

Milli gelir artışı ile kıyaslandığında otomobil artışının önemli bir oranda fazla olduğu görülür. Bunda muhakkak ki otomobilin sağladığı kolaylıklar dolayısıyla insanların ilgisini çekmesi, yolların gelişmesi, ülkede üç otomobil montaj fabrikasının açılması ve en az bunlar kadar tabiatla başbaşa olmak arzusu ve rekreasyon imkânlarının artması rol oynamıştır. Hakikaten istatistikler, ülkemizde son derece süratle motorlu taşıt artışı göstermektedir. Nitekim 1951 yılında toplam taşıt miktarı 36.028 iken bu miktar 1969 da 10 misline yakın bir artış ile 347.248 e ulaşmıştır (5).

Bununla beraber, diğer bir çok ülke ile kıyaslandığında ülkemizin gerek nüfusa düşen km/yol bakımından ve gerek motorlu taşıt adedi yönünden epey geride olduğu görülür.

Çeşitli Ülkelerde Karayolu Uzunluğu ve Motorlu Taşıtların Sayısı ile İlgili Oranlar N ü f u s

	1 km. Karayoluna Düşen	1 Motorlu Taşıta Düşen
Türkiye	731	115
A. B. D.	53	2
Almanya	172	5
Fransa	67	4
İspanya	811	18
İtalya	212	6
Yunanistan	709	34

(Turizm Bk.)

Ülkemizde iç turizm hareketlerinde esas araç karayolları olmaktadır. Diğer taraftan dış turizm hareketlerinde de son yıllarda karayolları nazım rolü oynamaktadır. Türkiye'ye gelen turistlerin sa-

yısı ile kullandıkları yolu gösteren aşağıdaki cetvelin tetkikinden anlaşılacağı üzere, 1962 yılında Yurdumuza gelen 20.112 turistin karayolunu seçmesine mukabil 1965 de bu sayı 103.970 e çıkmış ve dolayısıyla üç sene içinde beş kat artış göstermiştir (Turizm Bk.).

Türkiye'ye Gelen Turist Sayısı ve Kullandığı Yol

Geldiği vasıta	1962	1963	1964	1965
Karayolu	20112	15825	45260	103970
Uçak	94205	77203	59893	86234
Tren	16308	9850	18207	44758
Deniz	42242	51983	44694	65801

Türkiye'ye gelen turistlerin ulaştırmaya göre yüzde dağılımını incelersek, çok ilginç bir sonuca varırız. 1959 da yekûn turistlerin ancak % 2 sinin karayolunu tercih etmesine karşı, 1966 da bu sayı, diğer ulaştırma sistemlerinin aleyhine gelişerek % 44.8 e çıkmıştır (Turizm Bk.)

Türkiye'ye Gelen Turistlerin Ulaştırmaya Göre Yüzdde Dağılımı

Araçlar	1959	1960	1961	1962	1963	1964	1965	1966
Deniz	28	24	18	28	33.5	26.6	21.9	16.1
Hava	48	68	65	53	49.9	35.6	28.7	31.3
Demir	22	6	15	9	6.4	10.9	14.9	7.8
Kara	2	2	2	10	10.2	26.9	24.5	44.8

Bütün bu değerlendirmelerden ortaya çıkan sonuç şudur ki, Karayollarımız ticari ve endüstriyel ulaştırmanın dışında, Turizme aracı olmak gibi önemli bir fonksiyon ile de yüklü bulunmaktadır. Bu bakımdan plânlanmalarında tekniğin dışında bir takım değişik değer yargılarının ve prensiplerinin de dikkate alınması gerekir. Konuya ilmi ve teknik perspektifin yanısıra, derin bir tabiat sevgisi ve estetik görüş ile de bakmak gerekmektedir. Çok defa ülkemizde yolu mühendisliğin çevreden tecrit edilmiş bir yapıtı olarak görme ve yol problemini sadece soyut ekonomik açıdan değerlendirme eğilimi, yollarımızı çevre içinde sevimsiz ve yabancı bir eleman ve hatta tabiat içinde bir yara haline getirmektedir. Diğer taraftan peyzajın biyolojik ve fizik dengesini dikkate almadan geçirilmeleri dolayısıyla çok defa geniş ölçüde tabiat varlıklarının tahriplerine sebep olmaktadır. Bu tarzda tahribe uğrayan alanları, milyarların sarfı ile bile eski haline döndürmek mümkün olamaz ve böylece milli hazineler olan tabiat varlıkları gelecek nesiller için de ebediyen kaybolmuş olurlar.

Yolu, tekniğin tabiate hükmettiği bir mekân dizisi şeklinde düşünmek yerine, tabiatı mümkün olduğu kadar az zedeleyen, onunla ahenk içinde bir bütün ortaya koyma fikri esas olmalıdır. Böylece yol, bir taraftan trafiği emniyet ve sür'atle yönetirken, diğer taraftan motoriste veya yolu diğer şekilde kullanana zevkli bir geçiş imkânı sağlamış olur.

2. Yollarımızın Peyzaj planlaması bakımından kritiği

2.1. Koordinasyon yokluğu

Karayollarımızın hatta yurdumuz için yüksek geometrik standartlı sayılabilecek olanlarında bile, trafiğin emniyeti ve kifayetli bir sür'at azamisine imkân verememesi ayrıca içinden geçtiği peyzajın organik dengesini bozucu, tabiat değerlerini yok edici, turistik potansiyeli azaltıcı bir plân elemanı olarak biçimlenmesinde etkili olan en önemli faktör, sanıldığı gibi ekonomik olmanın dışında, meslek grupları arasındaki koordinasyon yetersizliği ve müeyyide noksanlığıdır.

Bütün ileri ülkelerde Karayolları plânlaması, yol mühendislerinin şehirci, peyzaj mimarı başta olmak üzere bir çok farklı disiplinlerin iştiraki ile yapılır. Bizde ise, yolu mühendisliğin iki boyutlu bir yapıtı görme eğilimi o derece yerleşmiştir ki, yolun içinden geçtiği tabii veya kültür peyzajının bir parçası olduğu genellikle hatıra bile getirilmez. Halbuki sirkulasyon ile ilgili plânlanmanın iki safhası ile karşı karşıya bulunmaktayız; Bunlardan birincisi, ekonomik koşullarla bağdaşan kıyafetli, emin ve sür'atli bir trafik sisteminin teminidir. Bu unsurlar, yol planlamasında modern trafiğin mühendislik yönünden talep ettiği özelliklerdir. Plânlanmanın ikinci safhası ise, bu özellikleri yolun içinden geçtiği peyzajın motifi ile ahenkli bir tarzda telif edecek, bir araya getirecek bir yerleşmenin, uyuşmanın teminidir. Aslında birbirinden ayrılmayan bu iki plân safhasında, farklı meslek gruplarının sıkı bir işbirliği içinde olmaları gerekir. Ünlü İngiliz Şehirci ve Peyzaj Mimarı Jellicoe (11) bu koordinasyonu son derece açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

- Şehirci trafik ihtiyacına göre yolu tayin eder
- Yol mühendisi güzergâhı ana hatlarıyla ortaya kor
- Peyzaj mimarı sörvey sonucu güzergâhı düzeltir
- Yol mühendisi düşey kavisleri çizer
- Peyzaj mimarı tesviyeyi düzeltir
- Yol mühendisi paralel hudutları, köprüleri ve diğer yol elemanlarını çizer
- Peyzaj mimarı yolun her iki tarafında kurmak istediği mekan organizasyonunu ve imkân dahilindeki manzaralar dizisini tesis edebilmek için yolu tekrar gözden geçirir. Plânın sınırları içine giren bütün özellikleri (ister tabii elemanlar, isterse yapılar olsun) inceler, her tarlanın yolla hudut teşkil eden çizgilerini gözden geçirir ve şayet istemiyorsa paralelizme nasıl çare bulacağını araştırır. Böylece tabii peyzajı ikiye bölmekten ziyade, onun içinden geçen bir yolun ana hatlarını ortaya koyar.

Görülüyor ki, Şehircinin yol ihtiyacını tayinden itibaren, güzergâhın tesbitinden başlamak üzere peyzaj mimarının, plânlamanın bütün safhalarında mühendis ile iştirak halinde olması gerekir. Yoksa bizde olduğu gibi, yolun bütün işlemleri bittikten sonra, tekniğin ortaya çıkardığı hataları tamir etmek, bir çeşit hortikültürel bezemecilikten öteye gitmeyen işlemler, peyzaj mimarının esas görevi değildir.

Gene peyzaj mimarı ile sağlanması gereken koordinasyon noksanlığı sebebiyle, güzergâhın tayinine esas olmak üzere peyzaj sürveylerine ülkemiz karayolları yapımında yer verilmemektedir. Arazi kullanma etüdlerinin tam yapılmamış olması dolayısıyla, herşeyden evvel yollarımız çok defa en kıymetli tarım arazilerinden geçirilmekte ve milli gelir bakımından önemli ziyanlara yol açmaktadır. Diğer taraftan müstesna bazı tabiat varlıklarının da tam bir sürvey sonucuna dayanan envanterlerinin tesbit edilmemesi sebebiyle korkunç bir tabiat tahribi ve turistik potansiyel ziyanı olmaktadır. Gene aynı sebeplerle kültürel peyzaj varlıklarının değerlerini azaltıcı bir takım sonuçlar doğmaktadır.

Karayolları Genel Müdürlüğü bünyesinde yol peyzaj planlaması ile ilgili bir Daire veya Şube olmadığı gibi, örgüt şemasında peyzaj mimarına yer verilmemiştir. Hatta sadece plântasyon konusunda uygulayıcı olarak istihdam etmek için Ziraat Yüksek Mühendisi ve Orman Yüksek Mühendisleri veya teknisyenlerine bile, bir ikisi hariç, Bölgelerde görev verilmemiştir.

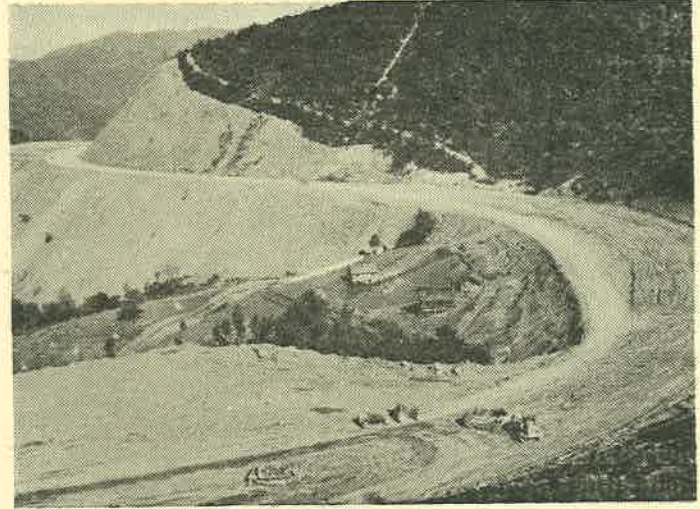
2.2. Yol Standartlarımızın Düşüklüğü

Yollarımız geometrik ve fiziki standartları bakımından yetersizdirler. Yol ve peyzaj arasındaki ilişkinin sağlanmasında önemli olan geometrik standartların tesbit veya tayininde muhakkak ki her ülkenin ekonomik, sosyal ve kültürel bünyesi rol oynar. Ayrıca bizim gibi kalkınma çabası içinde olan bir ülkede, pek tabidir ki, yol yapım yatırımlarında belirli merkezlere erişebilme esasından hareket edilme zorunluğu vardır. Ve bu hakikaten, Karayolları Genel Müdürlüğü kurulduktan bugüne kadar böyle olagelmıştır.

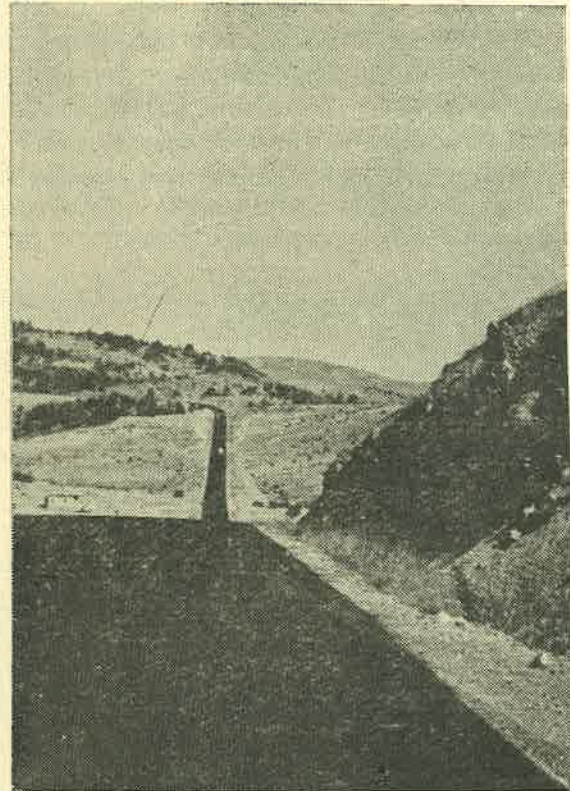
Yapılan araştırmalar göstermiştir ki, Karayollarımız yatırım gücümüze göre, belirli bir geometrik standart seviyesinde görülmekte ve üçüncü beş yıllık plân döneminde yatırımların daha ziyade yolların fiziki standartlarını düzeltecek bir onarıma kaydırılması ön görülmektedir.

Diğer taraftan gerçek olan şudur ki, yüksek geometrik standartlı addedilen bir çok yollarımız (meselâ Ankara - İstanbul Yolu) kendisinden beklenen trafik emniyeti ve kıyafetli bir sürat âzamisine hiç bir zaman imkân verememektedir. Bunun sebeplerinin başında, yol geometrik standartlarının arazi etüdlerini, peyzaj değerlendirmelerini

yapmadan, masa başında tayin edilmesi gelmektedir. Özellikle konu yaptığım yolda, peyzaj sürveylerinin tam yapılmamış olması ve çok arızalı arazide yol genişliğinin fazla tutulması nedeniyle, Bolu varyantlarında çok büyük kazı dolgu şevleri

Arazinin jeolojik yapısı, topoğrafik özellikleriyle zıt düşen geometrik standartlar. Bitki örtüsünün onarılma imkânı kalmayan kazı ve dolgu şevleri (Bolu Dağı varyantları)

Güzergâh ile düşey kavisler arasındaki uygunsuz kombinasyonlar hatalı bir perspektif ortaya kayabileceği gibi sürücüye uzun ve emin bir görüş imkânı sağlamaz. Dolayısıyla yolun proje sürati düşer (Çamkoru - Gerede)

ortaya çıkmış ve jeolojik bünyenin noksan etüdüleri sonunda, kontrol altına alınmayan bir heyelân bölgesi, yolu devamlı şekilde tehdit etme durumuna gelmiştir. Ayrıca gene aynı yol kısımlarında noksan peyzaj etüdüleri sebebiyle, tabii bitki örtüsünün bir daha rejenerasyonunun mümkün olamayacağı, dik, korkunç görünümlü, yarma ve dolgular ortaya çıkmıştır. Gene aynı yolda peyzaj sörvyelerinin ve değerlendirmelerinin noksanlığı sebebiyle, yolun bir çok kısımlarında, düşey ve yatay kavisler arasında uygunsuz kombinasyonlar ortaya çıkmış ve bunlar yolun trafik emniyetini olduğu kadar, sür'atini ve görünüşünü olumsuz yönde etkilemişlerdir. Hemen bütün yol plânlamalarında iki merkezi en kısa şekilde birleştirmek ve en ekonomik yol projesini tahakkuk ettirmek ön yargısı sebebiyle, sadece bir çok tabiat alanları korkunç bir tahribe uğramakla kalmamış aynı zamanda, dik şevler dolayısıyla, devamlı bakım ve onarım isteyen pahalı yollar ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla hemen her zaman yol projelerinin tanziminde ve standartların tesbitinde, arazi durumu, trafik hacmi ve karakteri, finansman imkânları, kamulaştırma bedelleri kadar önemli bir noktanın da «Peyzajın organik dengesini» bozmamak olduğu unutulmuştur.

Ekonomik zorunluklar sebebiyle karayollarımızın kamulaştırma şeritlerinin dar ve yol uzunluğunca aynı genişlikte tutulması, yol ile çevre arasındaki istenen ideal bağlantıyı engelleyici en önemli faktörlerden birisi olarak ortaya çıkmaktadır. Bu sebeple, banketten itibaren kalan dar kamulaştırma şeridi içinde, yolun arzu edilmeyen paralelizmini bozacak bir işlem yapmak imkânı olmamaktadır. Ayrıca aynı sebeplerle, bu şerit içinde yeterli bir tabiatı koruma, ağaçlandırma, başı boş gelişmeyi engelleyici bir tampon yeşillik tesisi yapmak imkânsızlaşmaktadır.

Yolların Kaza Sırasındaki Durumlarına Göre Kaza Sayısı Oranları

Yıllara ve Geometrik Standartlara Göre

Kaza (%)

Yıl	Doğru ve Düz yol	Viraj	Tehlikeli Eğim	Dar yol	Kavşak	Demiryolu Geçidi	Drenaj Yapısı	Ötekiler	Toplam
1950	68.6	5.7	1.9	3.7	18.1	0.2	1.7	0.1	100.0
1960	66.1	7.3	1.3	4.2	17.5	0.4	2.6	0.6	100.0
1961	66.2	7.2	0.5	4.1	18.6	0.4	2.6	0.4	100.0
1962	70.9	6.1	0.5	2.2	17.6	0.2	2.0	0.4	100.0
1963	72.3	6.6	0.7	1.1	17.7	0.2	1.0	0.4	100.0
1964	70.3	7.7	0.3	0.8	19.6	0.3	0.8	0.2	100.0
1965	68.6	8.0	0.2	0.8	21.1	0.3	0.8	0.2	100.0
1966	66.7	9.1	0.2	1.0	21.4	0.3	0.8	0.5	100.0
1967	66.9	9.7	0.2	1.2	20.4	0.3	1.0	0.3	100.0
1968	68.4	8.1	0.1	1.1	20.9	0.3	0.8	0.3	100.0
1969	100.0
1970	100.0

(5)

Diğer taraftan güzergâh tayininde iki merkezi kısa mesafeden birleştirme gibi modası geçmiş ve trafik yönünden zararları ilmen ve teknik olarak katılmış olan metodların uygulanması, halen geçerli sayılmaktadır. Bundan dolayı bir taraftan peyzaj değerleri zedelenirken, diğer taraftan trafik emniyeti bakımından büyük sakıncalar ortaya çıkmaktadır. Nitekim Karayollarımızda geometrik standartlarla kazalar arasındaki ilişkileri gösteren cetvellerin tetkikinden anlaşılacağı üzere en fazla kaza oranı sanıldığı gibi dar ve virajlı yollarda değil, fakat geniş ve özellikle düz yollarda olmaktadır (5).

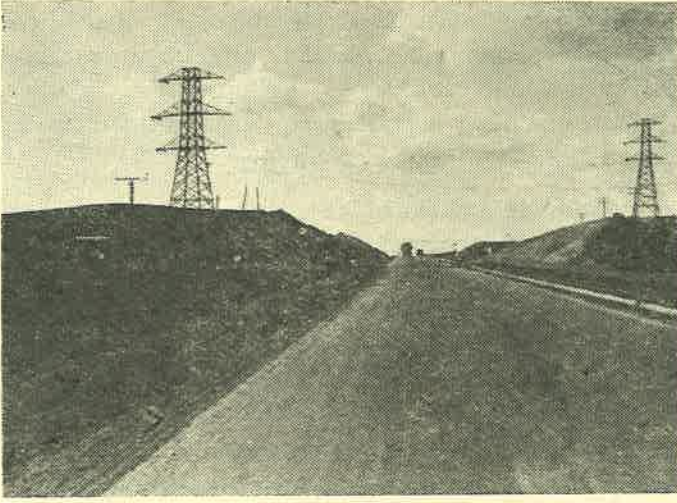
2.3 Karayollarımızın Çevre ile İlişkileri Yönünden Kritikleri

Karayolları plânlamamız, başta tabiat olmak üzere, yerleşme alanları, endüstri tesisleri ve rekreasyon alanları ile ilişkileri yönünden bazı önemli sorunlar ortaya koymaktadırlar.

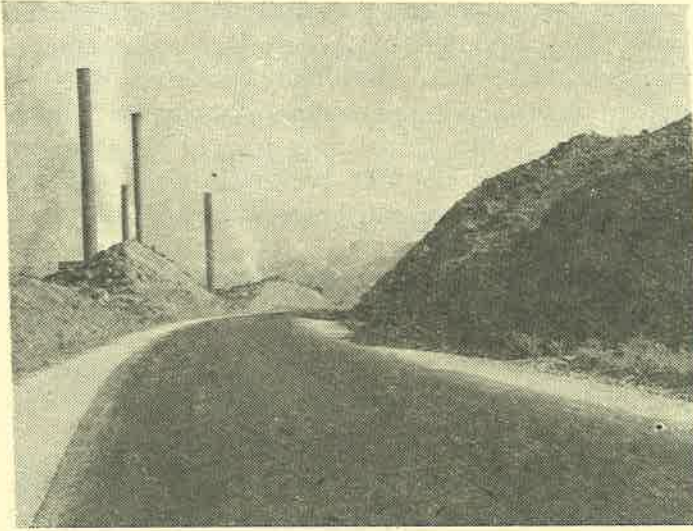
Tabiat ile olumsuz ilişkilerine tebliğimin başlarında kısmen değinmiştim. Burada bazı spesifik örnekler vermekle yetinmek isterim. İç ve Dış turizmin ana cazibe merkezlerinden olan harikulâde güzel kıyılarımızdan geçirilen yollarımızda bu olumsuz ilişkinin en belirgin örneklerini bulmak mümkündür. Bir çok şehirlerimizde salgın hale gelen sahil yolları geçirme hastalığı, o zarif dantel gibi koyuları, körfezleri, geometrik şekilli katı beton veya asfalt çizgilere dönüştürmüştür. Rize'den başlayarak Trabzon, Samsun gibi belli başlı şehirlerde ve bu merkezler arasındaki yollarda bunu etüd etmek mümkündür. Orijinal tabii sahil çizgilerini kaybetmiş olan bu bölgelerde, gene kifayetsiz peyzaj değerlendirmeleri sonucunda, yanlış güzergâh tayin edilerek, bir çok tabiat değerleri, dik ve yüksek kazı ve dolgularla, taş ocakları ile delik deşik edilmiştir. Güney sahillerimizde de durum aynı olmuştur.

Diğer taraftan müeyyide noksanlığından, karayolları ve özellikle, trafiğin emniyet ve sürati için tanzim edilmiş olan çevre yolları, yeni yerleşmeler için adeta cazibe merkezleri olmuşlardır. Daha çevre yolu tamamlanmadan, İmar Kanununun, Trafik Kanununun boşluk veya yokluklarından yararlanarak, köyler, şehirler gecekondu bir görünümünde yola kaymış ve birleşmişlerdir. Sadece görünüm bakımından değil, fakat gürültü, egzoz gazı, toz sebebiyle sağlık yönünden de sakıncalı olan bu durumu, kamulaştırma şeridinin darlığı nedeniyle herhangi bir tampon yeşil meydana getirerek ıslâh etmek imkânı da maalesef yoktur denebilir.

Son yıllarda Endüstri gelişmesine konu olan bölgelerde de bu tesislerin yol boyunu bir kordon gibi kuşattığını görüyoruz. Özellikle büyük turistik potansiyeli olan yer veya yerleşmelerden geçen karayolları için çok önemli peyzaj plânlama sorunu ortaya koyan bu konunun özel bir şekilde ele alın-

Yol çevre ilişkilerinde kuvvet taşıyıcılarının olumsuz etkisi

Yol ile çevre arasındaki olumsuz ilişkiler. Endüstrinin dominant bir eleman olduğu yol peyzajı. (Gerede - Karabük)

Karayolları boyunca gelişen tesislerden tipik bir örnek. Petrol İstasyonu, Otel, Restoran; En ufak bir çevre plânlaması ihtiyacını hissetmeden gecekondü bir düzen içinde. (Ankara - İstanbul)

ması zorunlu görülmektedir. Sanayi tesislerinin karayollarına asgari mesafesini, yol ile aralarında kifayetli bir yeşil tamponun teşekkülüne imkân verecek tarzda ayarlamak ve bunun için de gereken mevzuatı getirmek şarttır. Diğer taraftan endüstrinin beraberinde getirdiği gecekondü problemini de hesaba katarak, yolların bu gibi gelişmelerden korunmasını hedef alan tedbirlerin ivedilikle ele alınması zorunluğuna değinmek isterim.

İstanbul yolunun özellikle İzmit - İstanbul arası bu tarz gelişmenin en hazin örneklerinden birisini vermektedir. Son derece cazip bir takım peyzajlar dizisinden geçen yol, her sene biraz daha gecekondü ve endüstri tesis ve artıklarının sergilendiği bir kordon haline gelmektedir. Hele kıyılarda, karayollarını sahil yolları şeklinde geçirme eğilimi bütün bu endüstri, gecekondü veya otel, motel benzin istasyonu adı altında oluşagelen başıbozuk gelişmeyi, bitişik nizamda, bir sergi düzeni haline getirmiştir.

Motorlu Turizm Devri olarak nitelendirdiğimiz modern çağın, karayollarının rekreasyona direkt ve indirekt etkilerine birazcık değinmişim. Ülkemizde karayolları plânlamasında, en fazla ihmal edilen hususlardan birisi muhakkak ki budur. Herşeyden evvel yol boyu rekreasyon hizmetleri, miktar itibariyle yok denecek sayıdadır. Yüzlerce kilometrelik bir yol boyunca, bazan bir tek dinlenme yeriyle yetinmek gerekmektedir. Diğer taraftan mevcut tesisler, ölçü bakımından, plânlama bakımından ve yer seçimi bakımından genellikle yetersizdirler. Bir çoğunda gerek konstruksiyon, gerek plantasyon bakımından çevre ile hiç bir ilişki kurulması düşünülmemiştir. Bu tesislerin yol boyunca dağılımlarında göz önünde bulundurulması gereken bir takım hususlar ihmal edilmiştir.

Yollar boyunca gelişme eğilimi gösteren benzin istasyonu, otel, motel gibi tesislere ek olarak düşünülen rekreatif alanların plânlamaları da çok gelişigüzel bir tarzda yapılmaktadır. Özellikle turistik alanlarda veya yakınlarında ve yollar boyunca gelişen bu gibi tesislerde bir takım mimari yapı kalitesi istenmesi yanında; üstün bir standardda peyzaj plânlaması da istenmelidir. Özellikle turizm kredisinden istifade eden otel ve motel, kamping gibi tesislerde çevre düzenlenmesine ait de bazı standartlar tesbit edilebilir. Ayrıca benzin istasyonlarına ruhsat verilirken de çevre düzenleri konusunda bazı şartlar ön görülebilir.

Yolun kendisinin bir rekreasyon alanı olarak hizmet etmesi için ülkemizde şimdiye kadar herhangi bir çalışma yapılmamıştır. Batı ülkelerinde Manzara Yolları, Manzara Koridorları, Parkyolları olarak gelişen ve uygulanan yol - rekreasyon ilişkisini bizde de kurmak mümkün ve esasında zorunludur da. Bugün halâ tabii değerlerini kısmen de olsa mu-

hafaza eden birtakım çevrelerden geçen yolların, ilginç peyzaj özelliklerini koruyacak şekilde tanzim edilmeleri bir çeşit, tabiatı koruma bölgeleri gibi ele alınmaları yerinde bir düşünce olur.

Diğer taraftan Metropoliten olarak gelişmeğe başlayan büyük şehirlerimizde nazım plânlarını yaparken, şehir merkezini peyklerine veya çevreye bağliyan karayollarının birer **Parkway** olarak plânlanması, rekreasyona olduğu kadar, yeşil kuşaklara da yardımcı bir eleman getirmek demektir. Metropoliten içinde kalan rekreasyon alanlarının da şehir merkezine veya birbirlerine **Parkway** veya **manzara koridorları** ile bağlanması yol - rekreasyon ilişkisine ait bir diğer çözüm olabilir.

Mevcut karayollarımız boyunca henüz fazlaca el değmemiş nadir doğal güzellik ve kültür tesislerine sahip alanları manzara koridorları ilân ederek, koruma tedbirlerin içine almak, ve bu alanları Tabiatı Koruma veya Milli Parklar Kanununun kapsamı içinde bulundurmak yerinde olur.

2.4 Reklâm Levhalarının Karayollarımız Peyzajı ve Trafik Emniyeti Yönünden Kritiği

Karayollarımızın peyzaj plânlama sorunları içinden birisi de ilân ve reklam levhalarının durumudur. Ülkemizde gerek şehir, gerek karayolları boyunca reklâm ve ilân levhalarını ciddi olarak disiplin altına alan bir kanun yoktur. Belediye sınırları dışındaki yollara ait olmak üzere, Karayolları tüzüğünün IV. Bölüm ve 18. maddesinde «Karayollarının sınırlarından itibaren yolun her iki tarafında 15 metrelik mesafe içinde, Karayolları Gn. Md. den ruhsat alınmadıkça reklâm ve ilân levhalarının dikilmeleri yasaktır.» demektedir.

Trafik kanunumuzun eski ve yeni 15. maddesi ancak, reklâmların trafik işaret plâkalarının görünmesini engellemeyi yasaklamaktadır. Gerek şehir içinde, gerek şehir dışında esasen çok sınırlı veya hiç olmayan trafik işaretlerini kapatmakla beraber, en önemli trafik akımını tehlikeye düşüren reklâmlar hakkında bir müeyyide yoktur. Yine aynı madde karayolları üzerinde benzin istasyonu gibi tesisler ve ağaçlıklar kurulmasını izne bağlamış, fakat reklâmlar konusuna değinmemiştir.

Bu sebeple karayollarımız; ölçüleri, birbirlerine mesafeleri, yol ve çevre ile ilişkileri hiç bir kayıda bağli olmayan, münasebetsiz bir yığın reklâmların sergilendiği, koridorlar haline getirilmektedir.

Bir çok batı ülkelerinde reklâm levhaları konusu kanunlarla çok sıkı kontrol altına alınmıştır (9). Esasen geometrik standartları düşük ve dolayısıyla istimlâk şeritleri de dar olan yollarda mantar gibi biten reklâmların trafiği tehlikeye düşürmelerinin dışında, görünüş bakımından da pek çok sakıncaları olduğu muhakkaktır.

Konunun trafik emniyeti dışında en az onun kadar önemli kısmı da estetik yönüdür .Bu ise trafik ile ilgili olmamakla beraber, yol boyunca sanat, tarih ve tabiat varlıklarını reklâmların istilâ etmesinden ve onları çirkinleştirip değersizleştirmekten korumağa yönelmiş bir konudur.

Maalesef şehirlerimizde sadece ve özellikle ticarî müesseselerin rekabetine hizmet ediyor intibahı verecek hale girmiş ve yaya veya sürücü şehirlie sağlanması gereken diğer hizmetleri unutulmuş olan yollarımız ve şehir içinden geçen karayollarımız reklâm levhalarıyla sanat ve tarih değerlerini alabildiğine zedelemektedirler. Şehir dışında ise müstesna tabiat alanlarından geçen Karayollarında yine müeyyide noksanlığından vizüel olduğu kadar, fiziki yönden de tabiat tahriplerine imkân sağlamaktadır. (Yol boyunca harikulâde güzel bazı kayalıkların, eski çeşme, ulu ağaç gövdelerine yağlı boya ile yazılmış kolonya, gömlek v.s. reklâmları; çok güzel bir panoramayı engelleyen dev cüsseli bir levha gibi). Batı ülkeleri karayolları boyunca tabiatın ve zirai peyzajın güzelliğini, huzurunu bozacak reklâm levhalarının konulmasını meneden kanunlar çıkarmışlardır. Tabiat anıtı sayılan bir ağaç, bir kayalık gibi varlıklar bile üzerlerine levha çakmak yazı yazmaktan korunmuşlardır (9).

2.5 Plântasyon Yönünden Plânlama Yetersizlikleri

Karayollarımızın peyzaj plânlama sorunlarından birisi de Plântasyon yani bitkilendirme konusudur.

Plântasyon esas itibariyle yol ile peyzajın bağlanmasında önemli fonksiyonel ve artistik bir rol oynar. Bir mekân organizatörü görevine sahiptir. Fonksiyon yönünden ise, toprak stabilizasyonu, kar ve rüzgâr siperi, far ışıklarına karşı perde, kazalara engel, sinyal etkisi, gürültü ve toz perdesi, vizüel engel görevlerini yerine getirir.

Bizdeki uygulama ise, yolun konstruksiyonel hatalarını tamir etmek, kamufle etmek ve yol boyunca tamamen indi ve keyfi bir takım düşüncelerle hemen hiç bir fonksiyonu olmayan sıralar, gruplar veya kitleler halinde yer vermek şeklinde olabilmektedir.

Halbuki plântasyonun esas mimari ve biyolojik görevi, karayollarını süslemek değil, onu peyzajın, içinde geçtiği çevrenin bir parçası yapmaktır. Bu plântasyon plânlamasında, hortikültürel yönden ziyade, konuya mekân plâncısı olarak yaklaşım ister. Yolun içinden geçtiği tabii veya kültürel peyzajın motifine uyan bir plântasyon esas olmalıdır. Yoksa çok defa bizde uygulandığı gibi yol boyu plântasyonunu çevreden tamamen ayrı ve bir park ağaçlaması şeklinde yapmak ve çoğunlukla tabii çevrede bulunmayan yabancı türleri kullanmak yolu

çevreye yabancı ve belirli bir iz haline getirmekte ve ayrıca ekonomik olmayan bir sonuç yaratmaktadır.

Karayoları yıllık çalışma programlarında çok defa ağaçlanma alanının m² genişliği ve dikilen ağaçların sayısı, plântasyonun muvafakiyet ölçüsü olarak görülmektedir.

Kuruluşun gerek merkez, gerek bölgelerinde plantasyonu yol peyzaj plânlaması prensiplerine uygun şekilde programlayacak ve uygulayacak yetenekli elemanlar olmadığı gibi, materyal temini edecek fidanlıklar da yok denecek kadar azdır.

Şimdiye kadar materyal temini için 15 yerde toplam 590 dekarlık fidanlık tesis edilmiştir (4). Karayollarımızın uzunluğu ve yapımlarında içinden geçtikleri tabiatın örtüsüne verdikleri zarar ve ayrıca genel olarak katettikleri ormansız, bitkisiz erozyon alanları, geniş step düzlükleri düşünülürse, bunların ne derece yetersiz oldukları ortaya çıkar. Ayrıca bazı bölgelerde mevcut olan fidanlıklarda, şehir içi parklarında fazla bakımı gerektiren ve hiçbir kırsal plânlama materyali özelliği olmayan türler yetiştirilmektedir. Halbuki en azından her bölgenin tabii bitki örtüsünde bulunan ve her plantasyon problemi için gerekli bitki türlerinin araştırılıp bunların toplanıp çoğaltılması ve kullanılması en ideal yoldur.

2.6 Finansman

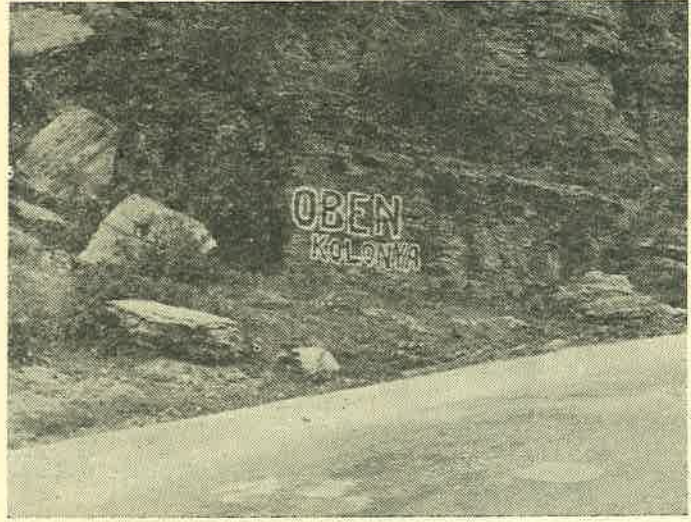
Finansman durumu da yol peyzaj plânlamasını kuvvetle etkileyen önemli bir husustur.

Bizde Karayolları bütçesine yol peyzaj plânlaması için bir fon ayrılmamakta, yapılan kısıtlı çalışmalar yol bakım ve onarım giderlerinden karşılanmaktadır. Halbuki ileri batı ülkelerinde bu iş için özel olarak karayolları bütçesine önemli miktarda ödenek konmaktadır. Bir örnek olmak üzere Batı Almanyadaki durumu belirtmekte fayda görürüm.

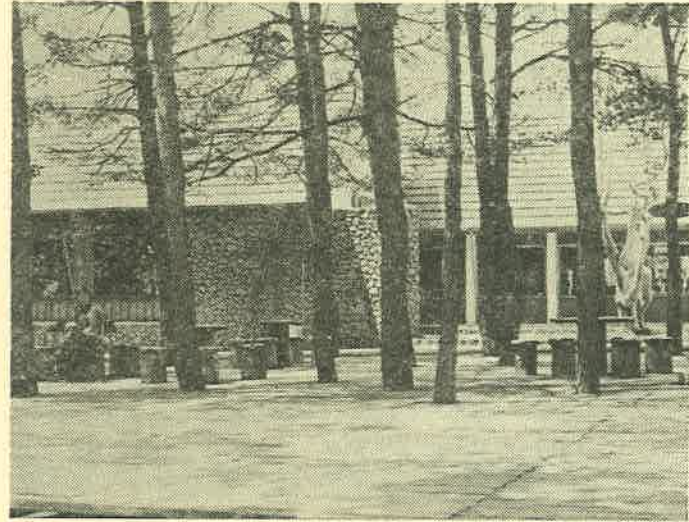
- % 0.8 - 1.5 Normal karayollarında yapılacak ağaçlama ve çimleme,
- % 1.6 - 3 Normal Karayollarındaki kazı ve dolgu şevlerinin stabilizasyonu için bitkilendirme,
- % 1.2 - 2 Sürat yollarında yapılacak ağaçlama için,
- % 2.5 - 4 Sürat yollarındaki şevlerde stabilizasyon için,

Yekûn % 6.1 - 10.3

Cetvelin tetkikinden de anlaşılacağı gibi, toplam yol konstruksiyon masraflarının % 6. - 10.3 ü

Yol boyunca bedava reklâm. Reklâmın bazı müstesna peyzaj elemanlarının görünümüne olan menfi etkileri (Kütahya - Gediz)

Türkiye'deki hemen bütün karayolları boyunca çevre ile ilişki ve plânlama özelliği yönünden tek bir olumlu örnek olarak nitelendirebileceğimiz Petrol İstasyonu Restoranı, Motel, Camping tesisleri ile Koru (Bolu)

yol peyzaj plânlamasına ayrılmaktadır. Bu miktar içine yol boyu dinlenme ve rekreasyon tesisleri dahil edilmemiştir.

İleri ülkelerde modern karayolu plânlamasının çok önemli bir bölümü olarak kabul edilen ve bizde de çok aktüel bir konu haline gelen yol peyzaj plânlaması için, Karayolları bütçesine gerekli ve yeterli ödeneğin konması zorunludur.

Sonuç

Peyzaj plânlaması bakımından Karayollarımızın sorunlarını ve tedbirlerini şu şekilde özetlemek mümkündür :

- Yol plânlaması ile ilgili çeşitli meslek disiplinleri arasında koordinasyon kurulamamıştır. Gerek Genel Müdürlük bünyesinde gerek Bölge Müdürlüklerinde Peyzaj Mimarları istihdamı düşünülmemiştir.
- Yol geometrik ve fiziki standartları düşüktür. Geometrik standartların tesbitinde trafik hacmi kadar önemli bir faktörün de «Doğal Dengeyi Bozmamak» olduğu dikkate alınmamaktadır.
- Güzergâh tayininde iki noktayı en kısa mesafeden bağlamak fikri halâ en geçerli yol olarak seçilmektedir.
- Güzergâh tayininde ve geometrik standartların tesbitinde, «Arazi Kullanma Kabiliyeti» sörveylerine yeterince önem verilmekte ve değerli tarımsal araziler veya üstün tabii potansiyeli olan alanlar yol yapımına ayrılmaktadır.
- Peyzaj arazi kullanma sörveyleri de yapılmamaktadır.
- Yol ile çevre (tabiat, zirai peyzaj, şehir, köy yerleşmeleri, otel, motel, benzin istasyonu, rekreasyon alanları, endüstri tesisleri gibi ...) arasındaki ilişkiler çok olumsuzdur. Bunları disiplin altına alacak müeyyideler yoktur veya son derece yetersizdir.
- Yol boyunca reklâm levhaları, trafik emniyeti kadar, yolu kullananların huzurunu, tabiat güzelliklerini zedeliyecek, turistik potansiyeli azaltacak bir düzensizlik içindedir.
- Fonksiyonel ve estetik yönden yol boyu plântasyonu yetersizdir. Her bölgenin yol plântasyon problemlerinin araştırılıp, çeşitli iklim ve toprak şartlarında yetiştirilecek bitki materyalinin tesbiti, tabii bitki örtüsündeki türlerden yararlanma imkânları üzerinde durulmalıdır.
- Bölge, fidanlıklarının hortikültürel bezemeciğe yarayacak lüzumsuz türlerden ayıklanması, alan ve teknik eleman bakımından yeterli duruma getirilmesi gereklidir.
- Yol peyzaj plânlaması çalışmaları için karayolları bütçesinde ayrı bir fasıl yoktur. Yapılan kısıtlı çalışmalar yol bakım giderlerinden karşılanmaktadır. Bütçeye bu işler için karayolları konstrüksiyon masrafları

nın belirli bir yüzdesi olarak ödenek konması gerekir.

- Karayolları Genel Müdürlük ve Bölge teşkilâtında yol peyzaj plânlaması ve uygulamasını yapmak üzere gerekli sayıda peyzaj mimarlarının istihdamı zorunludur. Genel müdürlük içinde şimdilik ayrı bir şube olarak ve buna paralel olarak da her bölgede sayıları o bölgedeki peyzaj problemlerinin önemi göre ayarlanmak üzere, yeterli sayıda peyzaj mimarlarına örgüt şemasında yer verilmesi zorunludur.
- Yol ile çevre arasındaki olumsuz ilişkileri düzenleyecek, yol boyunca oluşagelen gecekondulu gelişmeyi engelleyecek, ilân ve reklâmları disipline edecek çeşitli müeyyide ve kanunların biran evvel getirilmesi son derece önemli bir konudur.

Summary

Because of economic considerations and many times of blind obedience to road construction technique, construction activities on the highway in our country have always been detriment of the landscape. As a result of this, we are now faced with the danger of losing the aesthetic and economic value of the landscape.

The landscape planning of a highway is in true meaning, a chain of process that begins with the decision on the alignment of the road. The adjustment of the road to the land the achievement of harmony between horizontal and vertical curves, the establishment of the shape and nature of embankments of cuts and fills, the protection reservation of natural resources and planning are parts of this-chain of process that achieve steady progress also with the road engineer. A close cooperation with the engineer from the very beginning is, therefore unavoidable.

Landscape planning will play a major role in making the highway a part of landscape which we consider as a living thing and in laying down the foundation of a project which would establish harmony between two.

Result

Problems of our highways related to landscape planning and policy measures called for to meet them can be summarized as follows :

- Cooperation of different professional disciplines in road planning is not secured. Employment of landscape architects in the General Directorate nor in the Regional Directorates are considered.

- Geometric and physical standarts of roads are low. The consideration that, natural equilibrium should not be disturbed, which is as important as traffic volume in determining the geometric standarts, is overlooked.
- In determining the alignment shortest route and straight lines is still referred. Steepness and uniformity of the cuts and fills minimized the adaptability of the highway to the landscape and increased erosion.
- In determining the alignment and the geometric standarts, proper use of surveys of land use capacity is not made, and valuable agricultural lands and potentially fertile lands are allocated to road construction.
- Landscape surveys of land use also are not made.
- Relations between road and surroundings (nature, agricultural landscape, city, village settlements, hotels, motels, gas stations, recreation areas, industrial plants, etc, are extremely bad. Penalties to regulate these either do not exist or are inadequate.
- Roadside parks, recreation areas are so few that could be neglected.
- Advertisement posts and signs along the road are in such a disorder that they disturb motorists, reduce traffic safety, destroy natural beauties and reduce the tourist potential of the road.
- Plantation along the roadside is inadequate functionally and from esthetic point of view.
- Roadside plantation problems of each region should be studied through investigating and determining suitable plants that will grow under local climatic and soil conditions and the use local natural vegetation should be emphasized.
- Existing Regional nurseries should be stripped off unnecessary varieties useful only for horticultural decorations and be improved in respect of total area and the technical staff.
- No special fund has been allocated in the budget of the Highway Departments for landscape planning of roads. Limited landscape work done is financed through road repair appropriations. For such landscape construction expenditures separate funds should be appropriated in the budget.
- General Directorate of Highways and Regional Directorates should be staffed with

landscape architects who will be responsible for landscape planning and its implementations. This function should be organized as a separate division of landscape planning within the General Directorate, along with adequate numbers of landscape architects in Regional Directorates. Numbers of landscape architects will change according to local requirements and importance of landscape problems.

L İ T E R A T Ü R

- (1) Akdoğan, Günel, 1967, «Ankara - İstanbul Kara yolu Geçişinin Peyzaj Özelliklerinin Etüdü ile Peyzaj Planlaması Yönünden Ele Alınması Gereken Problemler ve Tanzim Esasları.»
Bayındırlık Bak. Karayolları Gn. Md. Yayın No. 158
- (2) Akdoğan, Günel, 1970 «Tabiatı Koruma Yönünden Yol Peyzaj Planlamasının Esasları.»
Türkiye Tabiatını Koruma Cemiyeti Yayın No. 14.
- (3) Akdoğan, Günel, 1970, «Rekreasyonel Planlama Yönünden Karayollarımız ve Peyzaj Planlama Problemleri.»
Türkiye Tabiatını Koruma Cemiyeti Yayın No. 15.
- (4) Bayındırlık Bk. Karayolları Gn. Md. Bakım Dairesi Başkanlığı Bakım Fen Heyeti Md. 1969, Beş Yıllık Yol Boyu İnkişafı Programı (mimograf)
- (5) Bayındırlık Bk. Karayolları Gn. Md. Md, 1969, Türkiye Karayolları İstatistik Yıllığı, Ondördüncü Yıl Ankara.
- (6) Buzge et Al 1959, «The Highway and the Landscape»
Brewster Snow, Rutgers University Press, New Jersey.
- (7) Crowe, Sylvia, 1960, «The Landscape of Roads» The Architectural Press, London.
- (8) Fiorentini, Fausto, 1962, «Il Quesito Estetico Nella Progettazione Stradale».
- (9) Gülersoy, Çelik, 1958, «Yol ve Reklâmlar» İstanbul Estratto Dallal Rivista «Autostradal No. 6
- (10) G. Olschowy, 1967, «The Design of Highway Planting.»
Paper from The International Conference of «Roads in The Landscape» organized by Ministry of Transport and the British Road Federation.
- (11) Jellicoe, G.A., 1958, «Motorways Their Landscaping Design and Appearance» Town Planning Ins. London
- (12) Karacadağ, Nurettin, 1972, «Karayollarında Yolboyu İnkişafının Önemi» Karayolları Gn. Md. Yayın No. 20
- (13) The OECD Observer, 1971, «The Impact of the Automobile On The Environment», OECD Observer No. 53, August 1971
- (14) US. Department of Commerce, 1966, «A Proposed Program for Scenic Roads and Parkways»
U.S. Government Printing Office. Washington D.C;
- (15) W. Liechti, 1966, «Roads and The Countryside as Environment for Mankind» Anthos year 5 N° 4, Zurich

Ülkemiz için kır peyzajı plânlama metodu

Doç. Dr. Nizamettin KOÇ
A. Ü. Ziraat Fakültesi
Peyzaj Mimarisi Bölümü
Öğretim Üyesi

Giriş

Kentsel mekânlardan kırsal alanlara geçişte, özellikler ve problemler yönünden değişmeler görülmektedir. Ayrıca bu alanların daha geniş olması, plânlama metodunda da farklılıklar meydana getirmiştir.

Büyük yerleşme ve endüstri sahaları dışındaki geniş alanları kapsamına alan ve,

- Bir gıda üretme yeri olan,
- Köy el sanatları ile merkezleşmiş endüstri için zemin teşkil eden,
- Tarım ve diğer yönlerde faaliyet gösteren halkın yerleşme sahası olan,
- Şehir ve endüstri alanları halkının rekreasyon ve dinlenme yeri olarak da görev yapan kır peyzajlarının plânlaması, birçok ülkelerde olduğu gibi memleketimizde de günden güne artan bir önem kazanmaktadır.

Kır peyzajı plânlaması, yaşama sahası ve çevresini teşkil eden memleketin doğal potansiyeli ile, toplumun istekleri, ihtiyaçları arasında denge kurmak için çaba gösteren bir çalışma koludur. Geniş kır peyzajlarında bakım ve yeniden tanzim çalışmalarıyla doğal varlıkları korumakta, insan için sıhhatli ve devamlı potansiyele sahip bir peyzajın teşkilini hedef almakta, bu sahaların bakımı, yeniden tanzimi için yapılacak bütün araştırma, kıymetlendirme, plânlama çalışmalarını ve tedbirlerini kapsamaktadır.

Bu nedenle, kır peyzajı plânlamasının hangi metot ve esaslara göre yapıldığının bilinmesi, büyük yararlar sağlayacaktır.

Plânlama Metodu

Kır peyzajı plânlama çalışmaları, altı fazlı bir metot takip eder :

1. Peyzaj Analizi :

Bu safhada, peyzajın doğal ve kültürel varlıklarının ve özelliklerinin, şimdiki saha kullanımının bir nevi demirbaş sayımı yapılır. Görevleri şunlardır :

- Yeryüzü şekilleri, jeolojik yapı, toprak, iklim, durgun ve akarsular, bitki örtüsü, fauna gibi peyzaj unsur ve etkenlerinin tesbiti,
- Taban suyu seviyesinin düşmesi, rüzgâr erozyonu ve su erozyonu gibi antropojen etkenlerin, soğuk hava etkisinin doğal peyzaj potansiyelinde yaptıkları zararların tesbiti.
- Doğal ve Kültür Peyzajlarının tarihi inkişaflarının ve iskân tarihinin incelenmesi,
- Mevcut koruma ve korumaya değer sahaların tesbiti ve incelenmesi,
- Araştırma sahasının bugünkü kullanma tarzının, gerekirse mülkiyet ilişkilerinin tesbiti ve incelenmesi,
- Ön görülen ve zorunlu olan kullanma ve strüktür değişimlerinin, bu değişimlerle ilgili olarak yapılmış plânlama çalışmalarının tesbiti.

Peyzaj Analizi çalışmaları, özellikle çok yönlü alt yapı materyalinin tesbiti, çoğu zaman pek çeşitli meslek gruplarının müşterek faaliyetleri ile tam olarak mümkün olabilmektedir. Plânlama çalışmalarında Peyzaj Analizi, daha sonraki Ekolojik sınıflama ve Diyagnoz safhası ile birlikte temel kısmı teşkil etmektedir. Bu safhaya ait çalışma detayı şöyledir :

a. Doğal Peyzaj unsur ve etkenlerinin harita ve metinlerle izahı. Bu amaçla ele alınacak hususlar şunlardır :

- 1) Jeolojik ve Morfolojik yapı,
- 2) Toprak yapısı,
- 3) Hidrolojik ilişkiler.
 - a) Yeryüzü suları,
 - b) Yer altı suları,
 - c) Su kalitesi,
- 4) İklim ilişkileri,
 - a) Yağışlar,
 - b) Sıcaklık,
 - c) Rüzgârlar, yön ve hızları,
 - d) Mikroklimatik ilişkiler,
 - e) Fenolojik ilişkiler,
- 5) Bitki örtüsü,
 - a) Doğal bitki örtüsü,
 - b) Kültür vejetasyonu,

- 6) Fauna,
 - a) Hayvan ve hayvan toplulukları,
 - b) Mevcut korunan ve korumaya değer hayvan türleri,
 - b. Plânlama sahası için, özellikle sahanın kullanılması yönünden önemli soğuk hava teşekkülü, Reliyefle ilgili mahalli rüzgâr yönleri, artezyenler, v.s. gibi peyzaj faktör ve komponentlerinin özel olarak tetkiki,
 - c. Şimdiki saha kullanmanın tesbiti,
 - 1) Tarım sahaları,
 - 2) Ormancılık yönünden kullanılan sahalar,
 - 3) İskân sahaları,
 - 4) Endüstri saha ve tesisleri,
 - 5) Ulaşım alanları ve hatları,
 - 6) Diğer maksatlara hizmet eden saha ve tesisler,
 - d. Birinci derecede büyük önem taşıyan mıntıkların ve koruma sahalarının tesbiti.
 - 1) İktisadi yönden çok büyük önem taşıyan sahalar,
 - a) Tarımsal değeri çok yüksek, bu nedenle kayıtsız şartsız bu maksada ayrılması gereken sahalar,
 - b) Ormancılık yönünden büyük önem taşıyan sahalar,
 - c) Diğer iktisadi değeri yüksek sahalar (Önemli maden işletmeleri, bazı yol güzergâhları vs. gibi),
 - 2) Ülke, Bölge Plânlaması ve diğer plânlama çalışmaları yönünden ön plânda gelen sahalar,
 - a) Peyzajı ve Tabiatı Koruma sahaları, Tabiat Abideleri,
 - b) Toprak Anıtları, Kültürel (tarihi arkeolojik) Anıtlar.
 - c) Ekolojik nedenlerle korunması gereken sahalar (Çeşitli maksatlara hizmet eden koruyucu bitki örtüleri, av ormanları, kullanma tahdidine tabi ve itina isteyen diğer sahalar).
 - 3) Rekreasyon yönünden birinci derecede önem taşıyan sahalar
 - a) Mahalli yeşillikler ve rekreasyon mıntıkları,
 - b) Yerleşme sahaları periferisindeki Rekreasyonel alanlar,
 - c) Yerleşme mıntıkları uzağındaki rekreasyon alanları
 - e. Kültür Peyzajına zararlı etki yapan veya yapması muhtemel tecaviüz ve etkenlerin harita ve metinlerle belirtilmesi.
 - 1) Erozyon zararları,
 - a) Su erozyonu (Denudasyon) zararları,
 - b) Rüzgâr erozyonu (Deflasyon) zararları,

- 2) Mikroklimatik zararlar (Don ve kuraklık zararları),
- 3) Yeryüzü ve yeraltı su zararları,
 - a) Taban suyu seviyesinin düşmesi veya yükselmesinden ileri gelen zararlar,
 - b) Su taşkınları, sahil zararları,
 - c) Su kirlenmesi,
- 4) Artık gaz, toz ve duman zararları, hava kirlenmesi,
- 5) Kum, taş ve benzeri materyal sağlanan ocaklar,
- 6) Çöp, moloz ve benzeri artık depoları,
- 7) Kesif görülmüş zonları,
- 8) Çıplak, korunmayan tarlalar,
- 9) Gereksiz ağaçlamalar, traşlama kesim ve doğal tertibi değiştirici müdahaleler,
- 10) Çeşitli sosyal nedenlerle terkedilmiş sahalar,
- 11) Hatalı iskân gelişmesi, plânsız ve dağınık iskân,
- 12) Peyzaj bünyesi ve görünüşüne zarar verecek tarzda tesis edilmiş her türlü şebeke hatları (Elektrik, telefon, pipeline hatları gibi),
- f. Yavaş yavaş beliren ve zaruri olan kullanma ve strüktür değişimlerinin belirtilmesi, bunlarla ilgili olarak yapılmış plânlama çalışmaları (Tarımsal strüktürün, toprak verimliliğinin muhafaza ve islâhı, kaybedilen kültür sahalarının yeniden kazanılması rekreasyon ve iç turizmin teşvik edilmesi için bütün tedbirler v.s.)

2. Ekolojik Sınıflama :

Bu sınıflar, doğal vejetasyon potansiyeli, iklim, toprak şartları (Bünye, drenaj, derinlik, vs.), morfolojik ve jeolojik yapı, su durumu gibi özellikler göz önünde bulundurularak tesbit edilir. Aynı veya benzer özelliğe sahip olan peyzaj kısımları, ayrı birer sınıf teşkil ederler. Büyük çaptaki kır peyzajı plânlama çalışmalarında, bu sınıflamanın rolü büyüktür. Mümkünse lokal sahalar kadar inen hassas ve detaylı bir sınıflama, yükseklik kademelerinin, meyil derecelerinin, jeolojik yapının, toprak durumunun, hidrolojik ve mikroklimatik ilişkilerin, doğal vejetasyonun bir sentezi olarak düzenlenir. Doğal potansiyeli belirten böyle bir sınıflama haritası üzerinde ayırd edilebilen en küçük mekânlar, aynı kullanma uygunluğunu, aynı dayanma gücünü, aynı gelişme olanak ve bakım ihtiyacını gösteren (yani doğal potansiyelin emniyeti ve dayanıklılığı için benzer tedbirleri gerektiren) alanlardır. Hem Diyagnoz, hem de plânlama safhalarında bu sınıflardan geniş çapta yararlanılır.

3. Peyzaj Diyagnozu :

Analiz çalışmaları ile tesbiti yapılan unsurlardan ve mevcut genel sahadan faydalanma olanak-

larının belirtilmesi safhasıdır. Bu çalışma safhasında, daha evvel yapılan ekolojik sınıflardan fazlaca yararlanır. Peyzaj diyagnozunun görevleri şunlardır :

- Mevcut sahalardan faydalanmanın imkân ve sınırlarını, peyzaj mekânlarının doğal potansiyelinin güvenliği ve artırılması olanaklarını saptar. (Tarım, ormancılık, su ve enerji işletmeciliği, yerleşme ve rekreasyon sahası olarak uygunluk derecesi ve dağılış durumlarının, çeşitli meslek dallarının temsilcilerinden kurulu bir müşavirler topluluğuna saptanması, büyük yararlar sağlar).
- Plânsız iskân, tekniğe uymayan tesisler, çöp ve moloz yığınları, kum ve taş ocakları, gereksiz ağaçlama, koru ve baltalıkların bünyesinde yapılan hesapsız değişiklikler, rekreasyon sahalalarının değerini kaybetmesi v.s. gibi hatalı kullanım ve gelişmelere karşı etkili tedbirlerin saptanmasında yardımcı olur.

4. Plânlama :

Bu çalışma safhası, Alman dilinde önceleri «Landschaftspflege plân : Peyzaj Bakımı Plânı» diye adlandırılmıştır. Aynı maksadı ifade için İngilizcede «Landscape - Plan», Hollanda dilinde «Landschaps - plan» terimleri kullanılmaktadır. Peyzaj plânı, Peyzajistin Ülke Plânlama, Bölge Plânlama, diğer lokal ve mesleki plân çalışmalarına fikren katılmasıdır.

Peyzaj analizi, ekolojik sınıflama ve peyzaj diyagnozu safhalarında saptanan hususlara, elde edilen bilgilere dayanan plânlama, kendisinden sonraki koordinasyon ve tatbikat çalışmaları ile birlikte **inkişaf kısmını** teşkil etmektedir. Peyzaj Plânı, bir mıntıkanın tanzimi, korunması, bakımı ve geliştirilmesi için gerekli, peyzaj mimarisiyle ilgili önerilerin plân ve metin halinde belirtilmesidir. Peyzajın sınırlı olarak artış gösteren doğal potansiyeli ile, toplumun istekleri arasında denge kurucu ve beşeri devamlılık için memleket bünyesinin hâlen ve gelecekte ihtiyaç duyulacak saha kullanımının en ince detayına kadar bilinmesi şarttır. Bu çalışma safhasında peyzaj analizinin, tesbitleri ve diyagnoz sonuçları temel kabul edilerek saha kullanışı, koruma, bakım tedbirleri ve plânlama prensiplerine uygun sosyo - ekonomik, kültürel, ilmi ve hijyenle ilgili koşullara ve şimdiye dek yapılmış plânlama çalışmalarına da riayet eden öneriler belirtilir, geliştirilir. Bu kısımda yapılan çalışmalar 4 grupta toplanabilir :

- (1) Önerilen yeni saha kullanımının tesbiti,
- (2) Yüksek değerli ve korunması zaruri sahaların tesbiti,

(3) Doğal Potansiyelin güvenliği, islahı ve peyzajın tanzimine yararlı tedbir ve önerilerin belirtilmesi,

(4) Yol ve kanal inşaatı, elektrik, telefon ve boru şebekeleri, su düzenini değiştirme, çeşitli ocaklar, yerleşme akımı ve benzeri gibi, peyzaj bünyesine tecavüz sayılan değişik plânlama ve faaliyetlere karşı alınacak tedbirlerin saptanması.

5. Koordinasyon Safhası :

Kır Peyzaj plânının, Ülke plânlama, Bölge plânlama, diğer mesleki ve lokal plânlama çalışmaları ile bağdaştırılması safhasıdır. Peyzaj plânı, adı geçen ve ilgili bulunduğu bu çalışmaların sorumluluklarına da katılır. Bölgesel plânlarda, mimari ve diğer plân çalışmalarında peyzaj mimarisiyle ilgili hangi teklif ve kriterlere riayet edileceği üzerine son karar da; peyzajistin, ilgili teknik, iktisadî, mimari müessese temsilcilerinin ve şehircinin müşterek toplantılarında alınır.

6. Tatbikat Safhası :

Kır Peyzaj plânının, plânlamaya alınan kısımlarda tatbik edilme çalışmalarıdır. Koruma, bakım, yeniden tanzim ve bu arada peyzaj yapısı ve canlı yapı ile ilgili tedbirler, plâncı tarafından bu safhada uygulanır.

Sonuç

Şimdiye dek memleketimizde, geniş iskân sahaları dışındaki kırsal alanların plânlanması konusunda ya hiç çalışma yapılmamış, ya da yapılanlar gerek metot, gerekse sonuçlar bakımından pek yarar sağlamamıştır. Bu tip çalışmalarda, Avrupa'daki örneklerine uygun olarak, iyi sonuçların alınmasına yarıyacak ilmi metotların uygulanması, hem arazi kullanma hem de doğal ve kültürel kaynakların korunması, meliorasyonu ve değerlendirilmesi bakımından pek lüzumludur. Bizde bu konuda çalışacaklar için eksikliği hissedilen bir noktayı da belirtmekte yarar vardır. Memleketimizin bitki örtüsünü, faunasını, jeolojik ve toprak yapısını gösteren haritalar ya yoktur, ya da çok küçük ölçekte, kabaca hazırlanmış örneklerdir. Oysa ki bu haritalar, sıhhatli bir plânlama için çok önemli yardımcı meteryaldir. Yine, büyük ölçekli topoğrafya haritaları ile hava fotoğrafları ve iklim, mikroklimatik ve hatta hava kirlenmesi haritaları, kır peyzajı plânlama çalışmaları yönünden lüzumlu diğer unsurlardır.

Bu nedenle, memleketimizde bir yandan kırsal alanları plânlama çabalarına hız verirken, öte yandan bunu kolaylaştıracak öncü, materyal temin edici çalışmaların da başlaması veya hızlandırılması en büyük dileğimizdir.

rekreasyon-turizm ilişkileri ve bu konularla ilgili tesislerde peyzaj plânlamasının önemi

Doç. Dr. Aysel BAYRAKTAR

Ege Üniversitesi Ziraat
Fakültesi, Bütçe Mimarisi
Kürsüsü Öğretim Üyesi

Giriş

Yaşadığımız dünyada endüstrileşme ve şehirleşme, çağdaş toplumu karakterize eden tipik özellikler olarak kabul edilmektedir. Günümüzün aktüel konuları olan rekreasyon ve turizm hareketlerini de çağdaş toplumun tipik özellikleri arasında saymak mümkündür. Son iki konunun önemi, öncelikle insanların, özellikle endüstrileşme ve şehirleşme olayları sonucunda monoton bir yaşantı temposunun hakim olduğu toplu yerleşme sahalarında ruhsal, mental ve fiziksel sağlıklarında kendini gösteren depresyonlara karşı olumlu etkilerinden doğmaktadır.

Ayrıca turizmin memleket ekonomisine büyük katkılarda bulunan bir kaynak haline gelmiş olması, konu ile ilgili çalışmalara başka açıdan bir önem kazandırmıştır. Bugün turistik değerleri ile çekici potansiyele sahip bazı ülkelerde turizm gelirlerinin yüksek seviyelere ulaştığı bir gerçektir. Turizmin gelir sağlayıcı bir kaynak olarak örgütlenmesi, turizm endüstrisi denen yepyeni bir ekonomi dalını yaratmış bulunmaktadır.

Ancak, insanların fiziksel çevreleri ile ilgili çeşitli kullanım ve yerleşme sahalarında olduğu gibi, doğrudan doğruya arazi üzerinde yer almak zorluğunda bulunan, çoğunlukla da doğal güzelliklere sahip bir peyzaj içine yerleşimi söz konusu olan rekreasyonel ve turistik tesislerin, fiziksel çevre tertibi ile ilgili bir takım problemleri de beraberinde getirdiğini görmemezlikten gelmek mümkün değildir. Herşeyden önce turistik değerleri koruma yönünden tedbirler zamanında alınmadıkça ve ikinci basamak olarak gelişmeler plânlı uygulamalarla gerçekleştirilmedikçe, problemlerin giderek içinden çıkılmaz hale gelmesi olağandır.

Rekreasyonun tanımı :

Rekreasyon - turizm ilişkilerini açık seçik ortaya koyabilmek ve bu konularla ilgili tesislerde

peyzaj plânlamasının ne denli önemli olduğunu anlatabilmek için önce bu kavramlar üzerinde biraz durmak yerinde olacaktır.

Öncelikle zevk alma amacı ile çeşitli eğlence, dinlenme, öğrenme, gezi faaliyetleri gibi bir dizi oyalanma veya serbest zamanları değerlendirme olanaklarını kapsayan «Rekreasyon» kelimesinin yurdumuzdaki kullanılışı oldukça yenidir. Oysa, kendi ülkemiz de dahil olmak üzere yeryüzünde insanların, bilinen ilk çağlardan beri hayatın çeşitli fonksiyonları yanında dinlenmek ve eğlenmekle ilgili faaliyetlere büyük önem verdiklerini tarihsel kalıntı ve belgelerden öğreniyoruz. En eski zamanlardan beri çalışma, aşk ve ibadet gibi rekreasyon da, insanların faaliyet şekillerinden biri olagelmıştır. Belirli sınıfların hoş karşılamadığı zamanlarda bile bayramlar, danslar, oyunlar ve müzik daima hayatın önemli bir parçası olmuştur.

Bir bakıma rekreasyon, insanlar için temel ve evrensel bir ihtiyaçtır. Tarihin her devrinde ve dünyanın her yerinde tüm insanlar, kendi varlıklarını ifade etmek, kişisel gelişmelerini sağlayabilmek ve serbest zamanlarını değerlendirmek için birbirine şaşılacak derecede benzeyen rekreasyonel faaliyetlerde bulunmuşlardır.

Oyun ve rekreasyonun, insanların ruhsal ve fiziksel gelişiminde büyük rol oynadığı, bugün de her yerde kabul edilen bir gerçektir. Bu ihtiyacın karşılanması yönünden yeterli olmayan bir çevre, hayal gücünün ve yaşama zevkinin yok olmasına, sinir gerginliklerinin artmasına yol açmaktadır.

Günümüzde, insan hayatının büyük değer taşıdığı ve onun için optimum olanakların hazırlanması gereğini idrak etmiş toplumlarda «Rekreasyon» son derece yaygın bir kelime ve günlük hayatın parçası haline gelmiş bir davranış, aynı zamanda sosyal ve kültürel bir ihtiyaçtır.

Çok geniş bir anlam taşıyan «Rekreasyon» kelimesi lâtince «Tekrar» anlamında gelen «re» ve «yaratma» anlamındaki «creare» kelimelerinden türemiş olup, bir şeyin yeniden yaratılması veya yeniden kazanılmasını ifade eder. Rekreasyon ve peyzaj plâncıları ile uygulayıcıları tarafından esas itibarıyla «yeniden tazelemek» anlamında kullanılan ve rekreasyon plânlamasına temel olan düşünce ile özgür doğa içinde kalma, temiz hava alma, vitaminlerin teşekkülü için güneş, toprağın yeşermesinden zevk duyma olanakları sağlıyarak kişiye fiziksel ve ruhsal yönden yeniden canlılık kazandırılmaya çalışılır.

Büyük şehirlerin günlük hayatını etkileyen çeşitli faktörlerin baskısı ile bunalan insan, ancak rekreasyon yolu ile bu bunalımlarından sıyrılır. güçlenir ve taptaze bir istekle yeniden hayata bağlanır.

Rekreasyonun temel karakteri bakımından şu nokta son derece önemlidir. Herhangi bir faaliyet, davranış veya yaşantı, kişiye dinlenme, zevk ve eğlence yönünden bir şeyler vermiyorsa onun için rekreasyon sayılamaz. Konuya bu açıdan bakılınca kelimenin anlamının kesinlikle sınırlandırılmıyacağı, rekreasyon sayılabilecek faaliyetlerin kişilere göre değerlendirilmesinin doğal bir sonucu olarak geniş bir varyasyon göstereceği kendiliğinden anlaşılır.

Örneğin, pek çok kimse için ideal bir rekreasyon kabul edilen kürek çekme, balık avlama veya uzun yürüyüşler, başkaları için sıkıcı ve yorucu olabilir. Bazı kimseler serbest zamanlarında sakin bir yerde uzanıp dinlenmeyi, güzel bir manzarayı seyretmeyi ve yalnız olmayı tercih ettiği halde, bazıları bedenlen çalışmayı, grup halinde oyun veya gezilere katılmayı arzu edebilir. Böylece pasif ve aktif rekreasyon çeşitleri kendiliğinden belirir. Kısa bir deyişle rekreasyon yaşa, cinsiyete, çevreye, geleneklere, sosyal kültürel ve ekonomik duruma, kişisel ilgi ve arzulara göre çeşitlilik gösterir.

Rekreasyonla ilgili çeşitli yayınlarda yıllardır aynı şekilde kullanılmış bir çok teorik açıklamalara rastlanmaktadır. Bunlardan en yaygını olan «kendiliğinden boşalma teorisi» biraz genelleştirilirse, modern düşüncenin paralelindedir, günlük yaşantısında aynı rekreasyonda olduğu gibi boşalma olanakları arar. Bu bakımdan monoton bir yaşantının başkasından ve yarattığı gerginliklerden ancak rekreasyon yolu ile sıyrılabilir.

Görülüyor ki; çalışma ve rekreasyon insan yaşantısının temel fonksiyonlarından ikisidir. Bu iki fonksiyon arasındaki denge, insanın mutluluğunu hazırlar. Mutluluk ise hayatımızı değerlendiren ve yaşama gücümüze temel olan bir kavramdır.

XIX yüzyıla girerken başlayan ve günümüze kadar büyük hızla gelişen bilimsel, endüstriyel ve teknik alandaki gelişmeler fiziksel çevremizde ekolojik kanunlarla çatışan büyük değişiklikler yaratmıştır. Endüstrileşme ve şehirleşme hareketlerinin süratli temposuna paralel olarak açık mekânlar yok olmuş, doğa parçalanmış, doğadan tamamen koparak külçeleşmiş bir beton yığını veya taş çölü haline gelen şehirler, insan yaşayışı için özellikle biyolojik anlamda yetersiz bir çevre haline gelmiştir. Böyle bir çevrede doğa özlemi içinde yaşamak zorunda olan insan, rekreasyona daha çok ihtiyaç duymaktadır.

Çevremizdeki olumsuz gelişmeler yanında, özellikle II. Dünya savaşından buyana Avrupa'da endüstriyel ve teknik alandaki ilerlemelerin günlük hayata getirdiği bazı olanaklar, bu arada çalışma süresinin azaltılması, serbest zamanların çoğalması ve kişi başına düşen millî gelirin artması yönünde kendisini hissettirmiştir.

Örneğin, otomobil rekreasyonel hayatı etkileyen teknolojik gelişmelerin başta geleni olmuştur. Böylece çalışma ve oturma yeri arasındaki uzaklık önemini kaybetmiş, hafta sonu tatillerinde şehir çevresindeki veya dışındaki sahalardan faydalanmak, daha uzun süreli tatillerde yaşama çevresinden çok uzaklara gitmek olağan hale gelmiştir.

Hayat standardı üstün bir seviyeye ulaşan, kişisel kazancı artan, tatiller ve rekreasyonel faaliyetler için daha fazla ödeme olanağına kavuşan çağımızın modern insanı için, mekân değiştirmek son derece kolaylaşmıştır. Dolayısıyla serbest zamanların değerlendirilmesinde, zevkli ve faydalı seyahatlerle çeşitli rekreasyon faaliyetlerinin tümünü kapsayan sosyal ve kültürel bir davranış olarak nitelendirilen turizm büyük yer almaya başlamıştır.

Lâtince'de bir dönme hareketi'ni ifade eden «Turnus» kelimesinden gelen turizmin uluslar arası bilimsel çevrelerde kabul edilen tanımı, «Turizm, para kazanma ve yerleşme maksadına dayanmamak üzere, daimî oturlan yer dışındaki yolculuk ve konaklamalardan doğan olay ve ilişkilerin bütünüdür» şeklindedir.

Özü itibariyle serbest zamanların zevkli ve faydalı bir şekilde değerlendirilmesini ifade eden turizm, turist için çeşitli sürprizlerle dolu bir rekreasyonlar dizisidir.

Rekreasyon ihtiyaçları ile ilgili çalışmalar, rekreasyon hazırlığının «ne zaman? nerede? ve nasıl?» olacağı yönünden dikkate alınmaktadır. Böyle bir başlangıç, elverişli zaman süresine göre rekreasyonun kolaylaştırılmasını sağlar. Rekreasyon için başlıca 4 zaman sınıfı ve bunların herbirini için de elverişli değişik yerleşme sahaları söz konusudur.

(1) Gündüz tatilleri,

— Büyüklerin çalışma saatleri arasındaki serbest zamanlar,

— Çocukların okuldaki serbest zamanları,

(2) Akşam, çalışmanın bitimi ile başlayan serbest zaman,

(3) Hafta sonu tatili,

(4) Yıllık tatiller,

Rekreasyonel kullanışa elverişli serbest zaman süresine göre şöyle bir rekreasyon sınıflaması yapmak mümkündür.

a) Günlük rekreasyon,

b) Tatil rekreasyonu,

1) Hafta sonu rekreasyonu,

2) Yıllık tatil rekreasyonu,

a) Günlük rekreasyon ihtiyaçları şehirde veya yerleşme sahası içinde, mahalli idareler tarafından yürütülen, yeterli ve elverişli bir sistemin organizasyonu ile karşılanır. Şehir içinde yer alacak rekreasyon sahaları iyi bir peyzaj plânlamasının uygulanması ile gerek açık mekân olarak, gerekse yeşillikleriyle, temel fonksiyonları yanında, bulunduğu sahanın yapı yoğunluğunu hafifletme ve mikroklima yaratma yönünden de etkili olacaktır.

b) Tatil rekreasyonu ise, daha ziyade şehir çevresindeki kırsal sahalarda ve daha uzak açık mekânlarda plânlanacak bir sistemle karşılanır.

Hafta sonu tatillerinde genellikle şehirden 100-150 km. ye kadar uzaklıktaki plâjlar, kamping ve piknik sahaları, turistik köy işletmeleri, yol boyu park ve dinlenme yerleri hizmet görür. Bu tip rekreasyon tesisleri iç ve dış turizm yönünden değer taşır.

Yıllık tatillerde ise, çok daha uzak mesafeler önem kazanır ve hareket imkânı çoğalır. Bu durumda dağlar ve kıyılardaki rekreasyon sahalarına, kampingler, tatil köyleri, otel ve motellere, topluma açık millî parklar ve geniş açık alanlara doğru bir akım görülür.

Otomobilden sonra uzaklık kavramında bir devrim yaratan uçaklarla uzak ülkeler arasında turizm akımı kolaylaşmış, bu kolaylık dış turizm ile ilgili rekreasyon hareketlerini geniş ölçüde etkilemiştir.

Özellikle II. Dünya savaşından bu yana, endüstrileşmiş batı ülkelerinde turizm hareketleri baş döndürücü bir hızla gelişmiş ve gittikçe daha geniş halk kitleleri için, uzun süreli tatillerin turizm yolu ile değerlendirilmesi normal hayatın alışkanlıkları arasına girmiştir. Gün geçtikçe artan bu gibi mekân değiştirme akımının daha çok kuzeyden güneye, özellikle de Akdeniz ve orta doğu ülkelerine doğru oluşu ilginçtir. Gelişmiş ve yüksek gelirli ülke vatandaşlarının bu tür bir akıma katılmalarının nedenleri başında, şüphesiz gidecekleri ülkede bulmayı düşündükleri ilginç ve kendilerinkinden çok farklı sosyal ve fiziksel çevre, katılabilecekleri çekici olaylar gelmektedir.

Gelişmiş ülkelerde insan sağlığı üzerinde kendini daha kuvvetle hissettiren çevre şartlarının olumsuz etkilerine karşı doğaya yaklaşma ve bunu en iyi şekilde sağlayan turizm büyük bir kurtarıcı olarak kabul edilmektedir.

Ülkemizde Rekreasyon - Turizm İlişkileri :

Turist çeken ve turizm endüstrisinin ülke kalkınmasına büyük katkılarda bulunmasını bekleyen ülkelerden biri olarak Türkiye'nin turistik potansiyeli ilgililer tarafından şöyle sıralanmaktadır :

- Doğal veriler,
- Arkeolojik ve tarihsel kalıntılar,
- Geleneksel ve modern Türkiye,
- Folklor zenginliği ve misafir severlik.

Ekonomik kalkınmada büyük rol oynayacağı inancı ile turizm dalına I., II. ve III. 5 Yıllık Kalkınma Plânlarında önem verilmiş ve yatırımlar ön görülmüştür. Bu amaçla Turizm ve Tanıtma Bakanlığı özellikle turizm fiziksel plânlama konusunda çalışmalara girişmiş bulunmaktadır. Bu çalışmaların ilk safhasında ülke turistik bölgelere ayrılmış, plânlama ve uygulamalar yönünden bazı bölgelere öncelik tanınmıştır. Ancak yapılan çalışmaların eksiksiz olduğu söylenemez. Çünkü gerek D.P.T. nin Kalkınma Plânlarında ön gördüğü Turizm hedef ve ilkeleri, gerekse başka ilgili kuruluşlarca bugüne kadar yapılan çalışmalar, Turizm endüstrisi deyimine uygun olarak döviz gelirlerini arttırmak amacıyla, daha çok turist çekebilmek için yatak kapasiteleri fazla konaklama tesislerinin çoğaltılması, tanıtma ve turiste fazla harcama yaptırma amaçlarına yöneltilmiştir.

Bizden önce Turizmle ilgili çalışmalara girişmiş ve bu alanda gerçekten büyük başarılar sağlamış olan Fransa, İtalya, İspanya, Bulgaristan, Romanya ve Portekiz gibi ülkelerin Turizm tahriplerine karşı koruma, çevre düzeni yönünden aldığı tedbirler ve edindiği tecrübelerin neler olduğunu araştırmak ve bunlardan yararlanmak yerine çektikleri turist miktarı ve turizm gelirleri üzerinde durmak bu yönden karşılaştırmalar yapmak tercih edilmiştir. Örneğin, bir Bulgaristan'ın Varna ve Burgaz kıyılarındaki Turistik bölgeyi «Endüstriden, kirlenmeden her türlü yoğunlaşma ve çirkinlikten uzak kalmak üzere plânlanmış» şekilde ortaya koyabilmesi, bizdeki bu tür çalışmalarda da önemli bir konu olarak dikkati çekmelidir.

Bugün çağdaş ülkelerde hangi amaçla olursa olsun, bölgesel arazi kullanım plânlarının (Regional land use Plans) özellikle peyzajın zarar görmüş olduğu veya görmesinden korkulduğu yerlerde yahut ta rekreasyonel kullanışa açılacak sahalarda peyzaj plânlamaları ile birlikte yürütülmesi gereğine kesinlikle inanılmaktadır.

Bu gibi peyzaj plânları, koruma sahaları için detaylı ölçüler göstermeli ve gelişme sahalarındaki peyzaj, çevrenin motifine uygun şekillenmesini sağlamalıdır. Esasen Eckbo'nun belirttiği gibi, «peyzaj tertibi fiziksel çevremize süreklilik veren ve etrafımızdaki elemanları kaynaştıran bir unsur olarak önem taşır». Ancak böyle bir anlayış, turizmin temel potansiyeli olan doğal peyzaj özelliklerinin korunmasını ve sürekli olarak bundan yararlanabilmeyi sağlayacaktır.

Turizm ve Tanıtma Bakanlığının «Side Uluslar Arası Turizm Plânlama Yarışması» için düzenlediği raporda İtalyan uzman Giovannini'nin de belirttiği gibi, turizm alanında ilerde gelişerek ülkenin toplumsal ve fiziksel görünümünü değiştirecek ilk teşebbüslerden söz edilmektedir. Bu noktada turizmin kendi temel değerlerini tahrip etmeye doğru yöneldiğini görmek zorunluğu vardır. Her şeyden önce turizm endüstrisinin kendisini besleyecek doğal ve tarihsel değerleri yok etmesine engel olmamak, genel anlamda ekonomik bir yanılmadır.

Türkiye'nin turistik değerlerinin, özellikle doğal peyzaj güzelliklerinin zengin, fakat sınırsız olmadığını kabul etmek, bazı Akdeniz ülkelerindeki olumsuz örnekleri de dikkate alarak insan veya doğa etkisi ile bozulmasını önlemek üzere titizlikle uygulanacak peyzaj çalışmalarına girişmek zorunluğu meydandadır.

Daha şimdiden doğal peyzajın çeşitli atmosfer olayları ile değişmesi yanında, insan eli ile arazi morfolojisinin değiştirilmesi, doğal bitki örtüsünün tahribi, suların ve havanın kirlenmesi, yavaş yavaş tamamen yok olmaya yönelen hayvan topluluklarının kaybı, çirkin ve uyumsuz yapıların çoğalması, şehirselleşme ve tarımsal peyzajın bozulması bir çok yerlerde kendini göstermektedir.

Son yıllarda dünyadaki turizm gelişmelerine paralel olarak, turist çeken ülkelerde kitle turizmine cevap verebilecek 1000 - 10000 kişilik tatil köyleri (Resort Villages) veya büyük tatil siteleri (Resort Towns) gibi yüksek kapasiteli komplekslerin yapımına doğru bir yönelme olmuştur. Bizde de bu tür çalışmalara başlanmış, tatil köyleri yönünden bazı olumlu, daha çok da olumsuz örnekler ortaya konmuştur.

Böyle büyük tesislerin doğa içine yerleştirilmesinde, çevre peyzajı ile kaynaştırılması ve rekreasyon imkânlarının hizmet edeceği yaş gruplarına göre standard ölçüler içinde karşılanması zorunluğu ortaya çıkar.

İnsan ve tabiat ilişkilerinin dengeli bir düzeyde olmadığı yerlerde turizm ve rekreasyon ihtiyaçlarının, özellikle korunacak sahalarda karşılanması büyük dikkat, titizlik ve kontrol isteyen konulardır. Bu amaçla turistik köy ve sitelerin yerleşme alanları, iç ve dış sirkülasyon sistemi, su kontrolü, ışıklandırma ve kanalizasyon gibi dizi problemleri ile birlikte yeni geliştirilecek yeşil sahalarda, rezerv alanlar ve rekreasyonel kullanışa sunulacak bölümler, herhangi bir şehir kuruluşundaki gibi arazi kullanım plânlaması safhasında, ilgili uzmanlardan kurulu bir ekip çalışması halinde son derece önemle yürütülmelidir.

Son yıllarda plânsız ve kontrolsüz gelişmeler

sonucu, iç ve dış turizmin yayıldığı kıyı şeritlerimizde, turizme hizmet amacı ile son derece anarşik yapı örnekleri ortaya çıkmıştır. Bu gibi tesisler, bulunduğu çevrenin bütün güzelliğini bozmakta dolayısıyla turistik çekiciliğini yitirmesine de sebep olmaktadır.

Bu arada üzerinde önemli durulması gereken bir konu da, turistik yollar boyunca ve tesisler yakınında yer alan turizm ve reklâm levhalarıdır. Bugün bütün dünyada her ülkeden insanların aradığını kolayca bulmasına yarayan turizm levhaları, yepyeni bir dil niteliğinde ve değerindedir diyebiliriz.

Ancak bu levhaların en elverişli yerlere konması, en az standartlara uygun hazırlanması kadar büyük önem taşımaktadır. Özellikle reklâm levhaları, çoğu zaman yollarda trafik emniyetini tehlikeye düşürecek veya çevre peyzajını olumsuz yönde etkileyecek renk, ölçü ve biçimde gelişmiş güzel yerleştirilmektedir.

Yerleşme alanlarında, turistik tesislerin yakınında ve doğal bir peyzaj içinde akıp giden turistik yollar boyunca bu gibi levhaların görünüm kirlenmesine (visual pollution) yol açtığını kabul etmek ve tesbit edilecek bazı standartlara göre hazırlanarak yerleştirilmesini sağlamak zorunluğu vardır.

Turizmi sadece bir endüstri kabul edip ona «Altın yumurtlayan tavuk» gözü ile bakılması nedeniyledir ki; ülkemizde dış turizmle ilgili olarak, hatalı da olsa, bazı çalışmalar yapılırken, iç turizme hizmet edecek kamu tesisleri üzerinde fazla durulmamaktadır. Bu durum, özellikle yaz mevsimi süresince hafta sonlarında büyük halk kitlelerinin bulabildikleri boş sahil boyunca perişan bir görünümde birikimini hazırlamaktadır. Böyle bir birikim halkın sağlığı açısından olduğu kadar, trafik emniyeti ve yabancı turistler üzerindeki etkileri yönünden de büyük mahzurları yaratmaktadır.

Konuya ekonomik açıdan da bakılsa iç ve dış turizm, turizm endüstrisinin birbirini etkileyen iki önemli akımıdır. Bir takım özellikler gösteren her iki konu içinde gerekli olanakların hazırlanması, turizm gelişmesini direkt olarak etkileyecek bir tutum olacaktır. Edinilen tecrübeler gerekli tesis ve olanakların elverişli ve yeterli bir sistem halinde, korunmuş doğal bir çevrede hazırlanması ile turizm ve rekreasyon isteklerinin de orantılı bir şekilde arttığını göstermiştir. Rekreasyon ve turizmden insanları birbirine yaklaştırma, kaynaştırma, hatta uluslararası olumlu ilişkileri geliştirme yönünden beklenen faydalar ancak böyle bir sistemin kurulması ile gerçekleştirilebilir.

Turistin temel arzuları, çoğunlukla şirin görünümlü doğal bir ortam içinde rahat hareket edebil-

mek, şehir havasını hatırlatan herşeyden tatil süresince uzak kalabilmekdir. Bu süre içinde her türlü sorumluluklardan sıyrılmış olan insanın yalnız kendine ayırabileceği bol zamanı vardır. Bunu en iyi şekilde zevk alacağı rekreasyonel faaliyetlerle değerlendirebilmek, çalışma ve şehir hayatının fiziksel ve ruhsal yorgunluklarından sıyrılabilmek üzere turiste, belirli standartlara uygun yeterli bir mekan organizasyonu hazırlanmalıdır. Bu organizasyon turist üzerinde hiç bir baskı etkisi uyandırmadan özgür ve rahat hareket imkânını sağlayacak şekilde geliştirilmelidir.

Söz konusu edilen bütün tehlikelerin ve gelişmiş güzel gelişmelerin ilgilileri bir an evvel alâma geçirmesi gerekirken, daha geçen haftalarda İzmir'de yapılan bir turizm seminerinde,

- Turiste fazla harcama yaptırmak,
- Turizm işletmelerinin İşletme ve Rantabilite bakımından yeniden organizasyonu,
- Memlekete girecek dövizin arttırılması yönünden turizm mevsiminin uzatılması gibi tedbirlerin öngörülmesi olmasında düşündürücü ve üzücüdür.

Bütün bunlardan önce Türkiye'de **Tabiatı Koruma Kanununun çıkarılması**, turistik potansiyelimizin doğal ve kültürel değer envanterinin yapılması, turistik yerleşme sahaları veya sahillerimizde, daha geniş anlamda bölgelerimizde bozuk düzen ilerleyen yapı gelişmelerini kontrol altına alınması aynı zamanda bu gibi gelişmelerin ve standartlarının tesbiti kesinlikle kanun ve müeyyidelere bağlanmalıdır.

Esasen turizmi sadece gelir getiren bir endüstri şeklinde düşünerek işe ticarî yönden bakmak bile, hesaplı ve mantıklı hareket eden her işletmede olduğu gibi, temel kaynaklarını korumayı ve geliştiren olanaklarını aramayı gerektirir.

Ülkemizin Turistik Potansiyelini başta doğal veriler olmak üzere,

- Arkeolojik ve tarihsel kalıntılar,
 - Geleneksel ve modern Türkiye,
 - Folklor zenginliği ve misafir severlik,
- diye sıralarken bunların stabil olduğu, dünya durdukça değişmeyeceği nasıl düşünülebilir.

Bu konuya mantık açısından en ufak bir dikkatle bakmak, bugüne kadar düşünülen uzun vadeli plânlama çalışmalarının tam olarak gerçekleştirilmesine kadar, böyle bir gidişle, bu değerlerimizin belki de tamamen ortadan kalkacağını gösterebilir. O zaman da yalnız turist beklemek boşuna olacaktır gibi, gelecek nesillerimize yaşanması güç bir ülkelyi miras bırakmamız olağan görülmektedir.

Sonuç

Şu halde turizmde, öncelikle, turistik potansiyelimizin başında yer alan doğal peyzaj güzelliklerinin korunması, bunun yanında turistin beklediği bir çevre düzeninin getirilebilmesi için iki konu arasında dengeli bir gelişme sağlanmalıdır. Sıhhatli ve orijinal bir peyzaj gelişmesi içinde sunulacak turistik tesislerin daha çekici ve verimli olacağı muhakkaktır.

Bu anlayışla turizm davasında peyzaj mimarlarının da büyük sorumluluklar yüklenmesi gerekir. Çünkü plânlı peyzaj ve rekreasyon gelişmesinden ayrı bir turizm gelişmesi düşünülemez.

Bugün uygar ülkelerde daha önce de belirtildiği gibi, arazi kullanışı, peyzaj ve rekreasyon plânlaması ile ilgili çalışmalar, gerek tabiatı koruma, gerekse insan ihtiyaçları yönünden fiziksel çevre düzeni içinde bir arada ve önemli yer almaktadır. Bu tür çalışmalardan uzak bir turizm politikasının hedefine ulaşması da beklenemez.

Herşeyin üstünde bir amaçla, her türlü bencillikten uzak olarak, insanlığın geleceği ve devamı için ekolojik kanunlara aykırı düşmeyen dengeli bir arazi kullanım politikasını dürüst ve akıllıca yürütmek ve bir parçası olduğumuz doğaya saygılı olmak zorundayız.

pamukkale

Cengiz BEKTAŞ
Y. Mimar

Anadolunun batısında, doğudan batıya, ege'ye doğru akıp gitmekte olan Büyük Menderes'e, Deniz-

Şekil : 1

li'nin 22 km. ötesinde Sarayköy ilçesinde «Çürüksu» gelir katılır.

Çürüksu, Denizlinin doğusundaki Honaz dağı-
nın etekdaşı Elmadağın sularını getirmektedir.

Bu su, doğu ucunda, 2571 m. lik Honaz dağı-
nın, güneyinde, eteklerine Denizlinin yerleştiği 2308
m. lik Karçı dağının, Babadağın, kuzeyinde 1840 m.
lik Çökelez dağının yükselteleri arasındaki geniş
ovaya adını verir.

Pek çok antik tiyatronun, bir sofra çevresine
toplanır gibi yerleştikleri yamaçların arasındaki bu
düzlükte, Çürüksu, pamuk kozalarını patlatır. İn-
sanoglu bu pamuk aklığının içinden gelir de, Çöke-
lez dağının yamacına 100 m. kadar yukarıya kuru-
luvermiş görüntünün (Şekil : 1) önünde durur-
sa, eğer konuştuğu dil Türkçeyse ve ağzından PA-
MUKKALE sözcüğü çıkarsa, bu söz yerini bulmuş
olur.

«Pamukkale» sözünün bu ilk algılanışını böy-
lece vermeğe çalışmamın nedeni, bu yerle ilgili her-
hangi bir tasarımın başlangıcında, önemine inandı-
ğım dandır.

Pamukkale'nin içine yerleştiği çevre Ege, İç
Anadolu, ve daha çok Akdeniz iklimleri etkilerinde
ve bunlar arasında bir geçiş bölgesidir.

Nisan - Ekim ayları arasında, başka deyişle yı-
lın yarısında, açık hava eylemlerine olanak verir.

Yıllık sıcaklık ortalaması + 5,7 ile + 26,8 ara-
sında değişir.

Yıllık yağış ortalaması 676 mm. dir.

Yağışların % 53 ü kışın, % 27 si ilk baharda,
% 15 i sonbaharda, % 5 i yazın düşer.

Honaz dağının tepelerinde, yaz ortalarına dek
kalan kar, fazla nemli olmadığı için dayanılmaz ol-
mayan ovanın sıcaklığıyla, sık sık karşılaşılmayan
bir karışıklık ortaya koyar.

Denizli ilinin % 33 ü tarım alanı % 31 i orman-
dır. Buğday, arpa, mısır, nohut, mercimek, tütün,
şeker pancarı, haşhaş, pamuk; tarım ürünleri ara-
sındadır. Üzüm, incir, elma, ayva, nar, şeftali, kiraz,
kavun, karpuz ve her türüyle sebze yetişir burada.

Kısacası dağlarından ovalarından yağ bal akar.

Bu bereketli topraklar üzerinden antik çağın
«kral yolu» nun, «kutsal yol» un geçmesi, elbette
raslantı değildir.

Bu günkü bilgilerimize göre, çevrenin yerleşme
tarihi, M. Ö. 2000 yıllarına dek inmektedir.

Hitit, Frik, Lidya, Bergama, Roma, Bizans,
Selçuk, Osmanlı dönemlerini görmüş geçirmiştir.

Çağında, Karya, Friky, Lidya ülkelerinin bu-
luştukları bir köşedir. M. Ö. 246 - 261 yıllarında
kurulan Leodikya (eski Denizli), M. Ö. 190 yılında
kurulan Hierapolis, M. Ö. II. yüzyılda kurulan Tri-
polis, kuruluşunun eskiliği bilinmeyen Kolossai,

Heraklea, Tabea, Apollonia, Didimen, Sebastapo-
lis, Barza, Eoropolis, Dionyzopolis, kalıntıları bu-
günlere ulaşmış kentlerdir (Şekil : 2).

Çivrildeki Bizans kitaplığı, Akhan'daki, Çar-
dak'daki Kervansaraylar, geçmişle günümüz ara-
sındaki yolu belirleyen öteki durakların kanıtları-
dır. Kısacası, insan eli bu yöreyi, bilinen çağlardan
beri doğayla yarışırmasına, özene bezene donatmış,
kentler kurmuş, bayındır eylemiştir.

Günümüzün, eskilerinin hemen yanı başında
süre gelen kentciklerini, bir tepeye çıktığınızda ne-
redeyse bir arada görürsünüz. Diyelimki, Pamuk-
kale düzlüğünden, bir akşam, şöyle güneye dönerek
baktınız, karşınızda oturanları 90.000 i bulan De-
nizli, onun solunda 5000 lik Honaz ışıllı, sağında,
kendi adını taşıyan dağın böğründe 6000 lik Baba-
dağ, onun altında, Çürüksu'nun Menderes'e kavuş-
tuğu yerde 8000 lik Sarayköy, ayağınızın dibinde
2000 lik Ecirli, Irlıganlı, Kocadere, daha niceleri
çevrenin verimliliğine tanıklık ederler size...

Geçmişiyse, bugünüyle, sizi sıkmaktan korka-
rak, sayıların kuruluşuna düşmeden tanıtmağa ça-
baladığım bu çevrenin, hemen hemen ortasından
geçen fay çizgisi üzerinde bulunan sayısız, sıcak,
soğuk, şifalı, becerikli suların biri de Pamukka-
leyi yaratan sudur (Şekil 3).

Pamukkalenin geçmişi, bir bakıma bu suyun
geçmişidir.

Az önce söylediğim gibi, Denizliden 20 km. uzak-
lıkta, Çürüksu ovasının 100 m. kadar üzerinde, Çö-
kelez dağının güney yamacında, bir traverten düz-
lüğünde, büyük bir kristalin kitlenin hemen önün-
de, kalker katlarının arasından çıkan su, yeryüzün-
de gerçekten tek örnek olan Pamukkaleyi oluşturur.

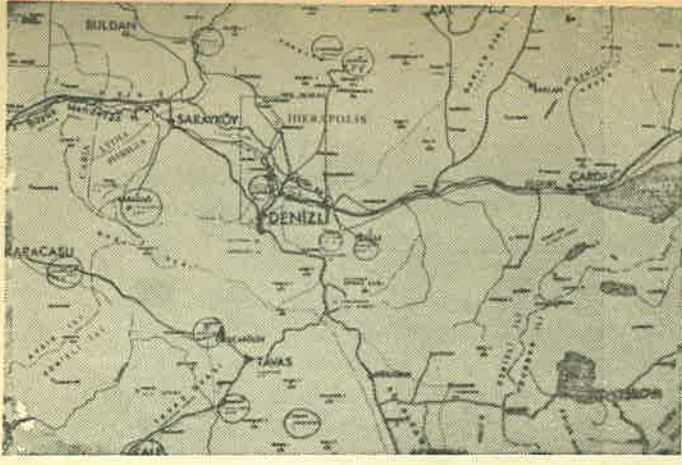
Burada, bugün kalıntıları bulunan Hierapolis
kenti, Bergama kralı II. Eumenes'in eliyle M. Ö. 190
yılında baştan kurulmuş olan son yerleşmedir.

Romalılar, Manisa'da Selusit'lerin yenik düşü-
rülmesinde gösterdiği yararlıktan ötürü, burayı
Eumenes'e armağan etmişlerdi. Adının Kral Te-
lepfos'un karısı Hiera'dan geldiği söylenir.

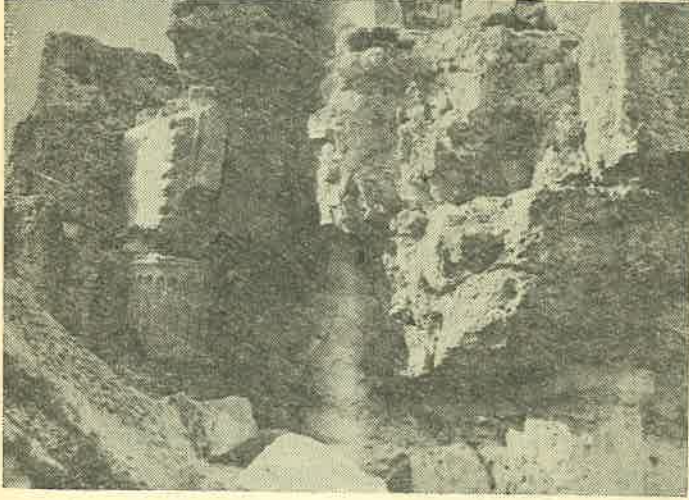
Hierapolis sözünün anlamı «kutsal kent» tir.

Batı Anadolu uygarlığının yansıtıcılarından bi-
ri olan kent, son Bergama kralı II. Attalos'un vasi-
yetiyle M. Ö. 133 de roma egemenliğine geçer. Tiberi-
us çağında M. S. 17 de bir yer sarsıntısıyla yerle bir
olur. M. S. 40 da, 161 de, 235 de ve daha bilmedi-
ğimiz başka yıllarda yer sarsıntıları, kenti oturul-
maz durumlara sokar, ama buradaki sudan vaz-
geçmekte kolay değildir.

M. S. 40 yıllarında hristiyanlığın yayılmağa
başladığı bölgede M. S. 80 de Apostel Philip öldürü-

Şekil : 2

Şekil : 5

Şekil : 3

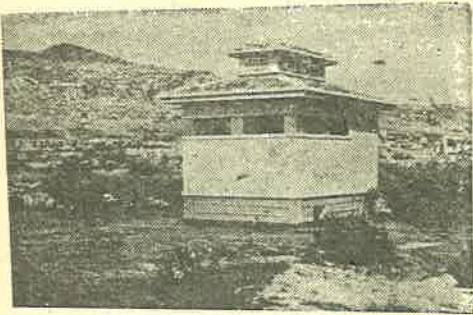
4. Bizans Kalesi ve Günümüzün Çalışmaları

10. Travertenleri Kesip Geçen Yol

11. Oto Parklar, Her Türlü Direkler

Şekil : 8

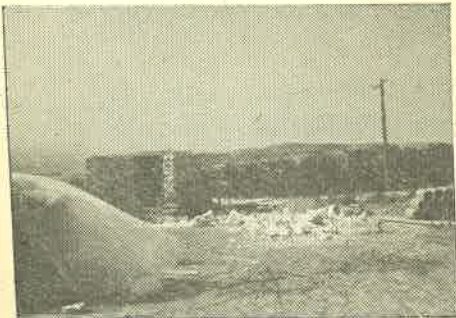

Şekil : 7

12. Kuru Moteline Sürdürülen Yapı Eylemi, Pislikler

13. Kalıntılar Önünde Pazar Yeri

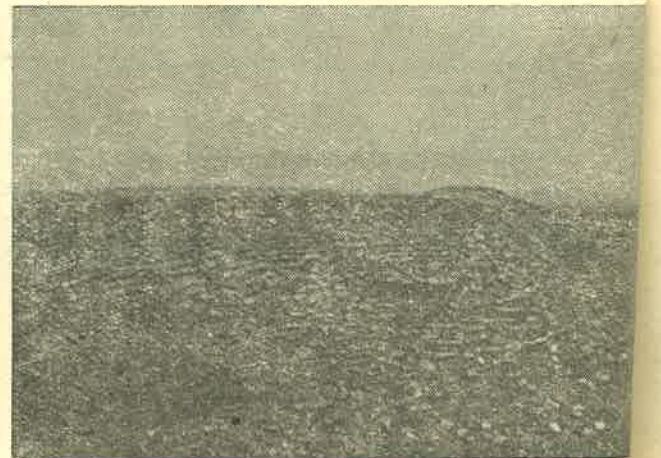
14. Laodikya'da Tiyatrolardan Biri

Şekil : 12

Şekil : 13

Şekil : 14

Şekil : 4

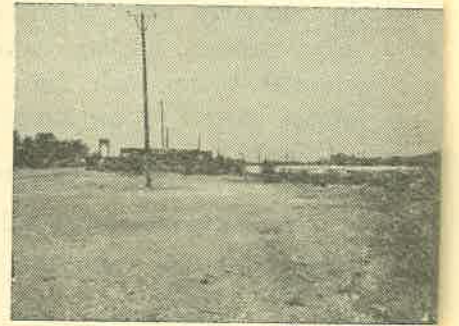
Şekil : 6

Şekil : 9

Şekil : 10

Şekil : 11

sekizgen bir yapı, anıt olarak dikilmiştir.

Septimus Severus çağında (M. S. 193) kent genişler.

İmparator Caracalla dönemi en parlak günlerdir. En azından 100.000 liktir.

İki büyük kaplıca (bunlardan birine sonradan bir kitaplık ve gymnasium eklenmiştir), tapınaklar, kutsal çeşme en azından 15.000 kişi alabilecek bir tiyatro, sütunlu yollar, bu parlak dönemin bugüne ulaşmış kalıntılarıdır.

Kalıntılardan en etkilileri mezarlardır. Özellikle kuzey mezarlığı, necropolis, basit bir çukur olan en yalın halk mezarlarından yüksek lâhitle-re, büyü odalardan oluşan aile mezarlarına, daire planlı kahraman mezarlarına dek, çok çeşitli biçimleriyle unutulmaz etkilenmeler bırakır. Mezarların üzeri, bu yerlerin o çağdaki klâsik dili olan eski Yunancı ile yazılıdır.

395 de kent, Doğu Roma elinde kalınca burada bir piskoposluk merkezi kurulmuştur. Çevresi duvarlarla çevrilmiştir. İsanın Havarisi Philip adına sekizgen anıt da bu dönemde yapılmıştır.

11. yüzyılda Türkler gelir yöreye, Türkmenler yerleşir burada.

I. Kılıçaslan haçlılara yenilince, kent İmp. Alexis adına John Dukas'a geçer ama, Dukas terkeder burayı...

Sonra I. Mesut'un elinden bizanslılarca yeniden alınır.

O çağda, Traverten terasların hemen üzerindeki küçük kale yapılır (Şekil : 4).

14. yüzyılda Selçuklar, Bizanslıları çıkarırlar kentten.

Kent gitgide boşalır; bu boş haliyle de günümüze dek de depremlerle yıkıla yıkıla gelir.

Kısacası, doğa yıkar insan eli yapar.

İnsanoğlu yaparken, en eski çağlardan beri, bir önceki yapının yıkıntısından aldığı taşları kendi yeni yapısında kullanır.

Örneğin, kutsal çeşme yapısının duvar dolgu-su olarak iyon kolonlar görürsünüz (Şekil : 5).

Kübele tapınağının ana duvarında daha önceki dönemlerin işli, yazılı taşlarını bulursunuz.

Yıkıla, yapıla sürdürür yaşamını ve bir gün sessizliğe bürünür, uzun bir süre için. Ama su oradadır hep, onun için er geç döner insanoğlu onun başına.

Yüzyıllardır çağıldayan su, 1969 da yapılan bir araştırmaya göre bileşiminde Sodyum, potasyum, kalsiyum, magnezyum, demir, alüminyum, çinko, lür; 2 - 3 yüzyıl sonra bizans çağında, onun adına

klorür, fluorür, sülfat, nitrat, bikarbonat hidroarsenat, metaborik asiti, metasilikat asiti, serbest karbondioksit taşıyan 35 santigrat derecesinde, Hipotonik (71,2 milimetre) radyoaktivitesi 9.25 Eman olan bir maden suyudur.

Bu gün dört kaynaktan çıkmaktadır. Ortalama 250 lt/ saniye akış hızındadır. Yüzeğe çıkınca basınçtan kurtulan karbon dioksiti uçar, taşıdığı kalsiyum karbonatı çökeler. Bu çökme olayı neyin üzerinde olursa orayı aklaştırır.

Tepelerden inerken, kendi kendine yarım daire biçimli havuzlar yapar kendi yaptığı havuzlardan düşerken sarkıt - diktler oluşturur (Şekil : 6).

Aktiği izi yükselte yükselte duvarlar yapar.

Binbir türlü biçimler yaratır; sonra da gider tarla da pamuk sular.

Yüzyıllardır şifalı su olarak bilinmektedir. Hieropolis, Asklepionla birlikte yeryüzünün o çağda iki büyük sağlık merkezinden biridir.

Benim çocukluğumdanberi duyduğum, göz, kalp hastalıklarına, romatizmaya iyi geldiğidir.

Dr. Rıza Remzi Raman'a göre de, «... romatizmadan başka, karbondioksit gazı ve sıcaklığının elverişli olması nedeniyle kalp ve damar hastalıklarına, arter tansiyonu fazlalığına çok yararlıdır.»

Prof. Dr. Nüzhet Şakir Dirisu'ya göre de, «... ılık olarak içilirse özellikle hipesterik ve spazmlı midelere iyi gelir. İçindeki kalsiyum bikarbonat ve kalsiyum sülfat nedeniyle çok değerli diyüriktik bir içmedir. Kanında asitürik ve üre fazla bulunanlarda, böbreklerin kum ve taşlarında, idrar yolunun hafif iltihaplarında, banyo ile birlikte içme tedavisinde çok iyi sonuçlar alınır. Gazı kaçırılmadan soğutulursa güzel bir sofraya suudur. Banyoya girildikten bir kaç dakika sonra, bütün vücut gaz tanelikleriyle örtülür.

Su ılık olduğu halde karbondioksit gazının damar genişletici tesiriyle, banyo içinde ve çıkıldıktan sonra, vücut şiddetli kırmızı bir renk alır.

Bu sebeple, fazla sığağa dayanamayan nevralsiz ve romatizmalı hastalarda, ılık banyo yapıldığı halde, sıcak su banyolarının tesiri elde edilmiş olur.

Ilıca suyunda CO₂ ile birlikte öteki nadir gazlar da bulunduğundan ağrıların dinmesinde bunlarında ayrıca rolü vardır.

Su içindeki CO₂, litrede 0,58 - 0,60 grama indirilirse tansiyon düşürücü tesir elde edilir. Kaynaktan geldiği gibi banyo yapılırsa düşük tansiyon yükselir.

Banyo ile beraber deri altına yapılan gaz şırıngalarıyla andarteritlerde Reyno hastalığında büyük faydalar sağlanır.

Myokarditlerde, hipos'toli devrindeki kalp yetersizliğinde, ilica tedavisinden pek çok faydalanılır. Kalp nevrozları bu suda yapılan banyolarla kısa sürede düzeler. Kronik bronşitli ve amfizemli hastalarda meydana gelen kalp rahatsızlıklarında bu ılıcanın banyosundan ve serpintilerinden çok faydalanılır. Özellikle kalpte arıza bırakmış Buyyo romatizmasında tavsiye edilecek ideal kaplıcadır.»

Bunları söylüyor Prof. Dr. Nüzhet Şakir Dirisu.

Ayrıca boyası çıkan kumaşların boyalarını çıkarmaz eder. Romadan beri boyama işlerinde yünün tasviyesinde kullanıldığı biliniyor. Hierrapolisli Epiktet,» Ölümünden korkulacak bir şey yoktur, korkunç olan, ölüme atfedilen korkunçluk hükmüdür» dermiş. İşte bu ölüm korkusunun tecimenliğinin pek açık bir örneğini bize Hierapolis vermektedir. Kutsal çeşmenin hemen ardında, cin deliği «plütonyum» vardır. Bugün için taşlarla doludur ama gene de tüter bu delik...

Rahipler buraya büyük boğalarla girerlermiş. Kendilerini, diyelimki bir dakika soluksuz durmağa önceden alıştırmış olan bu din tüccarları, delikten gene canlı olarak çıkarılarken, boğanın orada ölüp kalması, halkı şaşırtır, rahiplerde, bilinmeyen insanüstü güçler olduğuna inandırmış ardından gel-sin inançlar, tapınmalar...

Bundan sonra da, biliyorsunuz, inanç tüccarları, yeni yeni cin delikleri bularak, sürdürüp gitmişlerdir, başkalarının sırtından kendi asalak yaşamlarını...

Bu cin deliği bugünde orada.

Zehirli gaz bir kaç kez benimde burnumu yak-tı.

Aslında tüm Pamukkale ve Hierapolis yüzyıllardır durup durmaktaydı öylece... Daha ben lise çağlarında iken Denizliden Goncalıya trenle gider, oradan yürüyerek Pamukkaleye varırdık.

Kendine daha bir güvenenler, ya da parası olup araba tutabilenler, yolların çamur olmadığı, suların basmadığı günlerde, Eskihisar (Laodikya - eski Denizli) yoluyla, gene Goncalı, Karakova, Çeltikçi, ancak 1934 de hale yola konulabilmiş Mercan köprüsü üzerinden, Ecirliye varırlardı. Ecirli, Pamukkalenin ve Travertenlerin hemen altındaki yeşillığe gömülü köydür. Bugün oraya da Pamukkale denmektedir. Yanlıştır bence... Pamukkale adını, başta da söylediğim nedenle, Pamukkaleye bırakmalıdır;

Ecirli'ye varınca, önce Pamukkale sözünü ne demek istediği algılanırdı. Sonra kıyıda köşeden travertenlerin üzerindeki düzlüğe çıkılırdı. Bu düzlükte, ıpıssız örenlerin ortasında, ana kaynak vardı. Zakkumlar arasında, yer sarsıntılarının yaktığı

kolonların, başlıkların saçakların, sövelerin, lentoların içinde pırıl pırıl yakanıp durdukları bir havuzdur burası. Gene benim çocukluğumda, doğduğum günlerde yapıldığını bildiğim bir ahşap klübe içinde soyunulur, suya girilirdi (Şekil : 7).

Bu klübe, daha çok, şehirli beyler hanımlar zahmet eder gelirlere diye yapılmıştı. Yoksa kapısı kilitli olurdu. Köylüler zakkumlar arasında soyunur, suya girerler, sonra gene zakkumlar üzerinde iç çamaşırlarını kuruturlardı. Tam kendi sıcaklığınızdaki suya girdinizmi, önünüzde doğanın en güzel ovalarından birini görürdünüz. (Şekil 8). Solda karlı tepeleriyle Honaz dağı, karşımızda Babadağ, Karacı eteklerinde, yeşilden neredeyse görünmeyen Denizli, sağınızda İzmir'e doğru, yeşil mor sislenip giden Menderes koyağı... Şimdi dilersem, Ankaradan 5 saat sonra arabayla varabiliyorum Pamukkaleye, İzmirden 3 saat... Ankaradan, İstanbul'dan İzmir'e uçak bir saat... İzmir, limanı ve uçak alanıyla, yurt dışından gelenlere ilk varış noktası oluyor. Günün birinde Denizli'deki ekonomik gelişme, burada bir uçak alanı yapılmasını nasıl olsa onaylatıracak yetkililere. (oysa bugünden gerekli.) (Bugün oturanları 90.000 lere varan Denizli daha 1950 de 20.000 çevresindeydi.) O zaman daha da kılacak yollar.

Gene çocukluğumdanberi, orali olduğumu bilenlerin, duyanların, bir sorularına karşılık vermek zorunda kalmışım'dır hep. :

— Pamukkale kararımı doğru mu ? Suyunu köylüler kesmişler doğru mu ? 29. Mayıs 1972 günlü Cumhuriyet gazetesinde Şevket Süreyya Aydemir: «... Ama şimdi bu havuzlar bu gümüş selâleler hep kurumuşlardır.» diye yazıyordu.

Hayır su orada duruyor saniyede 250 lt. akıp duruyor hem...

Ancak ne varki, köylüler değil ama, okumuşlar bir başka biçimde öldürüyorlar Pamukkaleyi...

Öldürmenin de çeşitleri var biliyorsunuz.

Önce ana kaynağın çevresine bir motel yapıldı: Tam bir dört duvar. Güzelim Denizli traverteninin, çevresindeki antik yapılarıdaki eşlerine bakarak travertenliğinden utandığı, utana utana dizildiği dört duvar... Halkın değil ama kendini halk sananların para ödeyerek kendilerini çevrelerinden koparıp yaptırdıkları dört duvar. Owayla aralarına bir garip çirkinlik olarak giren duvarlar... Denizli Turizm derneğince yapılmıştır bu motel. 40 yatağı, lokantası vardır.

Sonra tam travertenlerin üzerine, Bizans kallesi kıyıcığına, Tusan Moteli kuruldu. 48 yataklı lokantalı... (Şekil : 9).

Ardından, Motel Kuru geldi 1967 de... 92 yatağı, lokantası var. Yeri, şimdiki sahipleri tarafından tapusuyla satın alınmıştır. Buranın sınırları tapu da şarken şurası, garben şurası, cenuben burası, şimalen incir ağacı diye tanımlanmıştır. Derken bir gün incir ağacı kesilmiştir; az ötede bir başka incir ağacı vardır çünkü. Şimalen incir ağacı ya... o da kesilir, az daha ötede bir başka incir ağacı vardır. Böyle gitmektedir bu iş. Bir çirkinlik örneği olan yapı, travertenlerin üzerinde uzayıp gider. Yapı yaklaştıkça incir ağacı uzaklaşır. Bundan bir ay önce bizzat Denizlinin Syn. Belediye başkanından dinledim bunu; gözümle de gördüm.

Bir özel kişi Pamukkalenin en güzel yerlerinden birinin tapusunu alır da belediye alamaz mı ?

Gelir böylece, bir başka traverten grubu üzerine, Belediye Moteli kurulur.

Bundan 5 - 6 yıl önce yanılmıyorsam, şehir planlama dairesinin bu belediye tesisleri için yaptığı bir planı getirdiler bana. Travertenlerin üzerinde, kapalı yüzme havuzu, gazinolar, moteller açık yüzme havuzları ön görülmüştü bu planda...

Açık havuzlar kazılmıştı bile bu plana göre.

Çırpındık olmadı, gerisi de yapılacak... «Hiç olmazsa artık yapı yapılmamalıdır» dedik, «ille yapılacaksa önlenemeyecekse soyunma kabineleri için, suyun yaptığı 1,5 - 2 metrelik duvarların önüne, sökülüp bir depoya kapatılabilen hasır v.b. gibi yeğni gereçlerden geçici işler yapılsın, en kötünün az zararsız, oraya buraya gizlenen dinlenme yerleri olsun» dedik. «Doğanın yaptıklarına dokunulmasın» dedik. Bu söylediklerimizi başkalarıyla da tartışıp öyle söyledik.

Sonuçta, bir tekniker, briketlerle soyunma yapıları kurdu. Suyun yarattığı yarım daire biçimindeki havuzlara, travertenlere öykünerek teraslar yapıldı. Koca bir gazino oturtuldu. Bir motelin 20 odası travertenlerin kıyıcığına, 20 tane «ytong» çadır da bizans bazilikasının hemen yanına, iki manga asker gibi dümdüz sıralandılar, Asfalt yollar (Şekil : 10), otoparklar (Şekil : 11), hele hele her yanda reklam levhaları travertenlere çakılmış neon boruları da cabası...

Koru Motelinin daha öteye, bilmem hangi dergiden aktarılmış küre odacıklarıyla mistur kuruldu.

Bir de, Travertenlerin orta yerini yarıp geçen, asfalt, kara yolu. Evet Pamukkaleyi öldürmenin bu çeşidi, Travertenleri, antik kenti görmeğe gelenlere karşı, onu örtüp yok etmek oluyordu. Bütün bunlar şu son 10 yılda yapıliyordu.

Pamukkale Millî Parkı plânının önsözünde söylendiği gibi bu yer küçük Asya da en fazla tahribe

uğramış kültürel kaynaklardan biridir. Hemde yukarıda söylendiği gibi rekor denecek kısa bir süre içinde.

Belediye Moteline girildiğinde, çağın tarım Bakanına kişisel olarak, onu bırakacak kadar çok baş vurduk.

«Burası Milli Park olmalıdır. Travertenler üzerindeki yapılar derhal durdurulup temizlenmelidir» dedik. «Bütün turistik yerleşmeler, aşağıda, Ecirli köyünde gerçekleştirilmelidir» dedik.

Herhalde benim gibi pek çok kişi, belkide çok daha erken bu yolda çabalara girişmişti ki, günün birinde burası gerçekten «Millî Park» oldu.

Bir de plânlama yapıldı. Aşağı yukarı az önce söylediklerim öneriliyor bu plânda...

Gelin görünki yapı eylemleri sürüp gitmektedir Pamukkalede... (Şekil : 12). Bir hafta önce Kuru Motelinde sürdürülen yapı işlerini gözlerimle gördüm. Şu sırada, Belediye Moteline 100 yatak daha ekleme çalışmaları yapılmaktadır.

2 km. ötedeki Kara Hayıтта yerden 80° de kaynayan su, çevre arazisiyle birlikte, yıllığı 1500 TL. sına 30 yıllığına bir özel ortaklıkça kiralanmıştır. Çevresine geen tesisler yapacaklardır gönüllerince...

Ben, buradan, Pamukkaleyi gerçekten gönüllerinde yaşatan Denizliler adına, Yeryüzünde bir eşi daha bulunmayan bu yerin kurtarılması için, gerekli güçlü sesi oluşturabilmek üzere, bir kez daha, sesimize seslerin katılmasını dilemekteyim.

Denizli halkı, Pamukkalesini, önce kendisi yaşayabilmek istemektedir. Oraya kolayca ulaşmak, önce az ücretlerle, giderek ücretsiz olarak yararlanmak istemektedir bu sudan, bu kültür kaynağın dan.

Özel kuruluşlar, (yazıkki Belediye ve özel idare de bunlara katılmıştır.) Kısa günün kârını artırmak için, ne traverten ne de antik şehir dinlemektedirler. Pamukkale parsellenip parsellenip, kapısına insanları sınıflamaya yarayan ücretler konularak, herkeze eş yararlanmayı önleyen sınırlar, çitler, duvarlarla; değil peyzaj plânlamasına, en küçük beğeni, akıl kurallarına karşı olan bir çirkinlikler yöresi durumuna getirilmiştir (Şekil : 13). Daha da doyulmamıştır bu işe, sürdürülmektedir bu yolda eylemler.

Düzeltilmez mi bütün bunlar ?

Elbette düzeltilirler, hem de isteyince, kolayca...

Geç kalınmasın yeter ki...

Devlet, konunun, yalnızca Denizlinin konusu olmadığını, bütün yurttaşları ilgilendirdiğini eninde

sonunda görmüş; burayı «Millî Park» ilân etmiştir. Daha önce de söylediğim gibi bir de, Millî Park uzun devreli inkişaf planı yapılmıştır.

Saygıyla sevice karşıladığımız bu çabanın eleştirilecek yönleri olduğunda söylemek zorundayım.

Ve bu işi burada, elden geldiğince ayrıntıya inmeden, özde yapmağa çalışacağım :

Önce böyle bir plânlama çalışmasının ancak bir ön çalışma, verileri saptama çalışması olması gerektiği yolundaki kanımı belirtmek isterim. Kesin kararlar bölümüne, belki de iki basamaklı bir ulusal yarışmadan sonra geçilmelidir. Böylece kısıtlı yardımlarla değil, bütün mimarlarımızın, peyzaj mimarlarımızın oluşturacakları bir tartışma ortamıyla gerçekleştirilmelidir plân...

Pamukkale'ye, bugün Denizliye uğramadan gelebilirsiniz. Önerilen plânda da bu böyledir. Oysa Pamukkale herşeyden, her yerden önce Denizli için hayati önem taşımaktadır. İlk danışma merkezi, kesinlikle Denizli de kurulmalıdır. Yer ayırılması buradan yapılabilirdir. Pamukkalede yer bulunmadığı zaman, Denizli bir dönüş yeri değil, bekleme yeri, geceleme yeri olmalıdır. Yalnızca Pamukkale değil, bütün bu tarihi çevre, gezginler için algılanılır duruma getirilmelidir.

Plânda ön görüldüğü gibi bir ikinci basamak da değil, hemen şimdiden, yol Laodikyadan geçirilmelidir. Plânda söylendiği gibi :

«Laodikya da ziyaretçileri tatmin edecek kadar kazı yapıldığı zamanı» bekleyip, o zaman buradan yol geçirme yerine, yolu şimdiden buradan geçirmek, Laodikya yapılmak istenilenleri çabuklaştırabilir. Ayrıca şimdi de orada görülecek pek çok şey vardır. Laodikya da, yani eski Denizli de, iki tiyatro, stadyum, köprü, su yolları, kemerleri, bugün de pek çok anlatmaktadırlar (Şekil : 14).

Yazımın giriş bölümünden anlaşılmalı olacağını umud ettiğim gibi, Pamukkaleye yaklaşma, adımın nedenini kavratırarak yönde olmalıdır. Bunun için de en iyi nokta bugünkü Ecirli köyüdür.

Plânda, Ecirli köyü bir yana bırakılarak, onun az ötesinde yeni tatil köyü önerilmektedir. Bu, kanımca, daha büyük yatırımı gerektiren ve ne olursa Güney Fransa örnekleri gibi, yapmacık olmaktan ileriye gidemeyen bir tutum olacaktır.

Oysa Dalmaçya kıyılarında ki ilk girişimlerde olduğu gibi bugünkü Ecirli köyünü sağlıklı duruma getirip, yoğunluğunu arttırarak sonuca gitmek, hem yöre halkının bu işe katılımını ve işten, önce onun kâr etmesini sağlayacak, hem de, çok daha az yatırım gerektiren ve kesinlikle dış turist için daha ilginç olan bir çözüm olacaktır.

Böylece Travertenlere ulaşmak için düşünülen yaya yolları daha kısa ve ilginç olabilecektir.

Gelişmenin ikinci basamağı olarak belki, plânda önerildiği gibi yeni bir köy düşünülebilir.

Genel olarak, turist için bizden kopuk misafir odaları yaratmak yerine, her zamanki içtenliğimizle konukseverliğimizle onu, içimize, aramıza almanın en doğru, yapmacıksız, en az yatırımı gerektiren yol olduğuna inanıyorum.

Özellikle endüstri kalkınmasını gerçekleştirilememiş bizim gibi topluluklarda bu konu ayrıca önem kazanmaktadır.

Yeni köy önerisi sonucu, plânda bugünden mimarlık tanımlamaları yapılmak zorunluğu ortaya çıkarmış. «Dar pasajlar, dönem merdivenler, çeşitli kapı ve pencere açılışları, gayri muntazam duvar ve tavan plânları» önerilmektedir. Özellikle bu türlü, mimarlığın ön tanımlamalarını sakıncalı bulmaktayım. Bu iş, doğal ortamı ve çevresi içinde, doğal yoldan gerçekleştirilmek isteniyorsa Ecirli köyü bir yana bırakılıp, öte yanda Türk köyünün benzerini kurmağa çalışmakla olmayacaktır.

Gene, Ecirli köyünün önce ele alınması, yeterli yatak sayısını çok kısa süre de sağlayabilecek, böylece travertenlerin üzerinin temizlenmesi işi, yeni köyün kurulmasını beklemek yüzünden, ileri bir zamana atılmamış olacaktır. Bu sürenin uzun olması, yukarıda da açıkladığım gibi, bugün de sürüp gitmekte olan travertenler üzerindeki yapı eylemlerini önlemeyi zorlaştıracaktır.

Plânda çevre el sanatlarının turiste tanıtılması dileği vardır. Gene benim bildiğim yaşadığım Ecirli'de, yakın günlere dek, heybe, köy kızlarının içinden geldiği gibi dokunurdu. Bütün bu yörü en eski çağlardan beri kalba dokumanın merkezi olmuştur. Bugün de Denizli yöresinde 12000 el tezgâhı çalışmaktadır. Çömlekçilik, dericilik de öyle... Bütün bunlar, Ecirli köyünde çok daha doğal bir ortamda turiste tanıtılabilecek, yeni, bilinmiyen pazarların açılması sağlanabilecektir.

Bütün bunlardan daha önemli olan konu, ne olursa olsun Pamukkalenin, hukuk kurallarına gerekli yorumlar bulunarak, tümüyle hemen komulaştırılması tapunun, «şimalen incir ağacına...» daha fazla göz yumulmayıp, yıkımın sürdürülmesinin hemen önlenmesidir. Pamukkaleyi Pamukkale yapan su konusunda, plânın öngördüklerinin eleştirisini, bugün anısını saygıyla andığımız Prof. Dr. Kerim Ömer Çağlar, Peyzaj Mimarlığı dergisinin 1971/2 - 3 sayısında yayınlanan yazısında şöylece yapmıştı :

«Ben Plânın, saham dışında kalan hususlarını bir yana bırakarak az önce inkişaf plânından aktardığım şu cümle üstünde bir defa daha duracağım :

«Hatta asırlarca buraya insanları çeken sıcak su kaynağının değeri bile unutulmuştur.»

Hangi unutulmak ? Raporun sayfa 29 da yer alan kısmını okursanız bu işten hiç anlamayanların o mübarek suyun şifa özelliğini yok etmek için, belki bilerek, belki de bilmiyerek ne kadar yanlış bir yola girdiklerini görürsünüz.

İsterseniz, raporun bu kısmını da yazımıza aktaralım :

Bugün, Pamukkale'deki dört motel, yüzme havuzları için termal sulardan faydalanmaktadırlar. Pamukkale Moteli yüzme havuzu, suyunu hemen yakınındaki bir kaynaktan alır. Tusan ve Koru Motellerinin suyu ise hendeklerden geçirilerek havuzlara gelir. ESOT havuzlarının suyu ilk önce dinlendirme tankından geçer.**Bu tanktan maksat suyu dinlendirerek, sudaki erimiş karbondioksit gazının uçmasını sağlamaktır.** Bu sayede sudaki kalsiyum karbonat dibe çökerek ve borularda hasıl olan kireçlenmeden mümkün mertebe kaçanılmış oluncaktır.

Termal suların açık hendekleri nakli de kalsiyum karbonatın çökmesine ve ısının biraz düşmesine yol açar. Prof. Dr. Kerim Ömer Çağlar'ın yaptığı ölçmeye göre kaynaklardan birinin sıcaklığı 35 C' tır. (95 F). Pamukkale Motelindeki havuzun suyu da hemen bu sıcaklıktadır, diğer motellerin havuzlarında ise sıcaklık daha düşüktür.

Havuzdaki su bir taraftan gelip öbür taraftan çıkarak devamlı bir akış sistemi meydana getirirler. Bu şekilde gelen su havuzda durmaz. Gelen suyun debisi havuzdaki suyu 1 - 3 gün arasında tamamen tazeleyecek kadardır. Tusan Moteli havuzundan gelir. Havuzlardan çıkan sular kanallarla sulama için çeşitli tarlalara sevk edilir.

Yüzme havuzlarında, termal su kullanımı bazı problemler doğurur. Gelen sulardaki kalsiyum karbonat havuzların dibine çöker ve sık sık temizlenmesini gerektirir. Bu çökeltiler aynı zamanda borularda, kaplarda ve diğer su teçhizatında da tortu bırakarak tıkanıklık yapar.

Sıcak su havuzlarında meydana gelen yosunlarda sık sık temizlenmeye ihtiyaç gösterir.

Master plânda termal suların kullanımında da değişiklik teklif edilmektedir. Suyun çoğunun ilk olarak traverten kayalardan akıtılması teklif edilmiştir. Bu sayede kalsiyum karbonatın depolanması ile travertenlerin tabii formları yenilenecek ve genişleyecektir. Bu bakımdan suyu kayaların üzerinden getirip en yüksek kısımlardan aşağı akıtılabilmek için hendek sisteminde de değişiklik yapılmalıdır.

Yapılan teklifte, suyun kayaların altında toplanıp borular veya hendekler içerisinde, yeni inki-

şaf sahasındaki yüzme havuzlarına götürülmesi ön-
görülmeştir.

Bu notları, uzun uzadıya izahat vermeden bir kaç sonuç çıkaracağım :

1 — Travertenlerin tazelenmesi için düşünüle-
bilecek tedbirler elbet doğrudur, ancak raporda :

2 — Pamukkale kaynakları için şikâyet konu-
su olarak ele alınan karbon dioksit gazının uçması
hakkındaki söz hiç yerinde değildir. Çünkü, Pamuk-
kaleyi dış görüntüsüyle Pamukkale yapan traver-
tenleri ise de, onun insanlığa yüzyıllar boyu mal
olan şifa özelliğini de, başta yapısındaki karbon
dioksit ve diğer tuzlar sağlanmaktadır.

Avrupada bu ölçüde her vasfıyla mükemmel
bir kalp hastalıkları kaynağı yoktur.»

Son olarak, plânla, genellikle pek çok ilgilinin
eğilimleriyle bağdaşmayan bir düşüncemi belirt-
mek isterim. Plânı incelerken, neredeyse bir müze
şehir önerildiği havasına kapıldım.

Nedense ben, 19. yüzyıl Avrupasının gerçek
kültür cüceliğinin doğurduğu, batılı hırsız arkeolo-
ğların, çalıp, yerlerinden yuvalarından ağaç kökleri
gibi, dal keser gibi kökleyip, kesip, parçalayıp gö-
türdükleri, mavi gökten, yeşil daldan yoksun kıla-
rak dört duvar aralarına kapattıkları, benim yurt-
taşlarımızın yapıtlarıyla kurdukları müzeleri, oldum
olası hiç mi hiç bağışlamadım. Gömütlükler bile,
buralardan daha bir yaşam, daha bir gerçeklik an-
lamı taşır benim için. Bu yüzden, müze şehir dü-
şüncesine de katılamıyorum.

Brecht bir şiirinde böyle der :

*Gölin kıyısında ağaçların altında ev
Bacasından çıkan duman,
Olmasaydı,
Ne üzüncü verici olurlardı,
Ev ağaçlar göl.*

Benim için herşey insanlarca yaşandığı ölçüde
yaşar.

Pamukkaledeki antik kenti, hieropolisi, yapı-
lardan temizliyelim derken, insanlardan da temiz-
lemek sonucuna varılmamalıdır.

Oraların yıkılıp bozulmaları sonucunu doğuran
yapıları aşağıya taşırken, insanların eski yurttaşla-
rının havasını daha bir canlı algılayabilecekleri et-
kinlikleri korumaya, giderek yeniden kurmaya özen
gösterilmelidir.

Müzelerin cam dolaplarının içerlerini seyrederek
gibi seyredilmemelidir bu kent...

Suyuyla, tiyatro, hamam gibi yapılarıyla ya-
şanmalıdır da...

Cengiz Bektaş, Denizli, Ankara,
Mayıs, Haziran 1972

ankara metropoliten planlama açısından tarımsal alanlar

Dr. Salih VURAL

A. Ü. Ziraat Fakültesi
Peyzaj Mimarisi Bölümü
Asistanı

Giriş

Ankara şehri için düşünülen Metropoliten alanın planlanması amacıyla yürütülen çalışmalar, 29 Ocak 1969 yılından itibaren ele alınmış bulunmaktadır. Şehrin mevcut Nâzım Planının yakın çevresi ile Metropoliten alan içinde kalacak etki alanları olan kuzeyde Çubuk, doğuda Elmadağı, batıda Sincan'ın batısı, güneyde Gölbaşı'nın güneyini içine almaktadır. Yürütülmekte olan Metropoliten Planlama çalışmaları daha geniş bir perspektif içinde 1990 yılında Ankara'nın alması muhtemel durumunu da ortaya çıkarmayı hedef almaktadır. İlgililerin Planlama çalışmalarını yürütürken takip edecekleri metodolojide, Ankara için herbirinin ayrı ayrı uygulama imkânı olan gelişme alternatiflerinin getirileceği belirtilmiştir. Etüdlerin yürütülmesinde, kırsal alanlar ve şehrsel alanların incelenmesinde morfoloji litojeoloji, hidroloji, ekoloji, arkeoloji ve meteoroloji gibi yönlerin araştırılması öngörülmüştür. Neticede şehrsel alanların metodolojisine uygun etüdlere sonucu ortaya çıkacak değişik gelişme imkânları, sosyal, ekonomik, meteorolojik, kırsal ilişkiler v.b. açılardan Ankara halkına en uygun bir gelişme düzeninin seçilmesini imkân dahiline sokacaktır. 1985 yılında bugünkü tempoya göre geliştiği takdirde 3,5 milyon nüfusa erişecek Ankara için ortaya konacak Metropoliten Planda çevre ve doğal arazinin imkânlarıyla uyumu istenmektedir.

Buraya kadar bahsedilen Ankara Metropoliten Planlama çalışmalarının devam etmekte bulunduğu şu sıralarda, şehrsel yerleşmeyi çevreleyen tarımsal alanların varlığına ve onun ortaya koyduğu problemlerine değinmek istiyorum. Ankara şehri ve çevresinin tarımsal alanlarının ortaya çıkardığı peyza-

jin oluşumunda doğal varlıklar, insan ve onun tarımsal faaliyetleri etkili olmuştur.

Ankara ve çevresi doğal peyzajının temel görünümünü çizen arazi morfolojisi, genellikle sade ve monoton görünüşlüdür. Ankara ve çevresinde dar vadilerle birbirine bağlı, arazi çöküntüleriyle oluşmuş dört ova yer almaktadır. Bu dört mekanın birleşmesiyle ortaya çıkan çevre tarımsal peyzajı çok sade ve net görünüşlüdür. Değişik yükseklikteki dağlar ile sınırları belirlenmiş bu dört ovanın konumunu sırasıyla gözden geçirmekle tarımsal peyzajın içinde oluştuğu mekanlar daha iyi kavranmış olur.

1 — Ankara - Etimesgut - Sincan Ovası :

Ankara şehrinin yerleştiği düzlükten başlayarak batıda Zir andezit eşliğinde son bulur. Ankara Çayı ve onun ortaya çıkardığı taban düzlüğü ile kıyılarda seki platolarından ibaret geniş bir mekandır. İncesu, Kayaş ve Çubuk vadileri bu ovaya açılan akarsu yataklarıdır.

2 — Çubuk Ovası :

Ankara'nın kuzeyinde ve güneye eğimlidir. İhtiva ettiği sekilerle çevresindeki arazi yükselmelerine bağlıdır. Bu ova mekanının kuzeyini hareketli ve dinamik ufuk çizgili dağlar sınırlarır. Bu yükselmeler Ankara'ya doğru indikçe alçalarak, yumuşak ve silik ufuk çizgili bir kişiliğe bürünürler.

3 — Mürtet Ovası :

Ankara şehrinin kuzey batısına düşen bu ova, kuzeyinde platolar arasında yer alan dar vadilerle birlikte güneye eğimli ve 850 m yüksekliğinde bir mekandır. Kurtboğazi Toprak Barajının yer aldığı dar boğazdan itibaren güneyde Zir andezit eşliğine kadar batısında ovayı Ayaş dağ sıraları sınırlarır. Çubuk ovası ile Mürtet ovası arasında yer alan arazi yükselmeleri kuzeye çıkıldıkça dinamik karakterlerini gösterirler. Ovaçayı, Mürtet ovasının içinden akar güneyde Zir'den sonra Ankara Çayına ulaşır.

4 — Moğan Ovası :

Bu ova Ankara şehrinin güneyindeki Dikmen sırtlarındaki Çal dağı ile şehirden ayrılmış bir durum göstermektedir. Kuzey yönde eğimli Moğan ovası düzlüğü, diğer ova mekanlarından farklı bir özellik gösterir. İçindeki iki küçük su yüzeyinin kıyılarından itibaren gittikçe yükselen bir plato düzlüğüne sahiptir. Bu düzlükler daha sonra çevre arazi yükselmelerine bağlanır. Bu ovanın karakteristiği güneye gidildikçe silik tepelerle Orta Anadolu özsteplerine ulaşmasıdır. Ovanın doğusunda Elmadağı yüksek ve etkili bir kitle durumundadır. Moğan ve Eymir gölleri bu mekan içindeki su satırlarını

meydana getirmiştir.

Buraya kadar sayılan ovaların mekân yapıları içinden kudreti varlığı ve baş rolü oynayan dağlar, genellikle yayvan ve stabil görünüşlüdürler. Bunlar arasında ortalama 1500 — 1950 m. yüksekliği bulan **İdris dağı, Elmadağı, Aydos ve Çorba dağları gibi** arazi sivrilmeleri yaygın ve heybetli gövdeleriyle çıkışlar yapmaktadırlar. Çevrenin dağ kitleleri ekseriyetle yatkın, sakin ve pasif görünüşlüdürler. Ufuk çizgileri yumuşaktır. Ankara ve çevresinin morfolojik bünyesi içinde dinamik yapılı, kitle tesirli arazi şahlanmaları sadece şehrin doğusunda, tektonik bir bünye üzerinde gelişen **Hüseyingazi tepeleridir** (V) tipi derin vadiler de morfolojik yapının kısmen değişiklik ve nüans unsuru olmaktadır.

Ankara çevresi ovalarının taban düzlüğü, ancak akarsu yatakları boyunca devam eden dar bir şerit halindedir. Moğan ovasında olduğu gibi, bazen de sadece durgun su yüzeylerinin çevresinde yer almaktadır. Her mekân içinde asıl yüzey etkisi uyandıran yatay kısımlar, çevre dağlarına doğru gittikçe yükselen engebeli seki düzlükleridir. Seki düzlüklerinin meydana getirdiği iç silüetler, yayvan formlu ve yumuşak çizgilidir.

Akarsu yatakları genellikle yaygın ve sakindir. Durgun su yüzeylerinde sahil çizgisi dinamik karakterli fiyordlara sahip olmayıp açık körfezler halindedir.

Önemli tabii kaya gösterisi sadece vadi içlerindedir. Ankara ve çevresinin morfolojik yapısı, toprak rengi bakımından oldukça zengin bir değişiklik gösterir. Alivüyal karakterli derin ve verimli topraklar ancak ova ve vadi tabanlarında dar şeritler halindedir. Sekileri örten toprak tabakası ise, fakir yapılı ve yüzeyeldir.

Doğal bitki örtüsünün temel materyalini otsu bitkiler teşkil eder. Bazı yarım çalılar da bitki topluluğu içinde yer alırlar. Ağaççıklar sekilerde seyrekler. Ancak su sızıntıları bulunan vadi içlerinde toplanmışlardır. Ağaç yeşilliği yok denecek kadar azdır.

Orta Anadolu kurak bodur ormanının alt sınırı 1200 m. den başlaması gerekir. Orta Anadolu insanının asırlardan beri devam eden kıyasıya kesimi yüzünden bir zamanlar daha yükseklere sığınan orman yeşilliği bugün tamamen ortadan kaybolmuştur. Aynı durum, Ankara ve çevresinde Beynam'da mevcut zayıf bir yeşil leke dışında yok denecek kadar azdır. Basık formlu yeşil lekeler halindeki orman artıkları na da ancak yüksek dağların vâdi içlerinde raslamak mümkündür.

Ankara çevresini kuşatan kırsal yerleşme alanlarındaki Orta Anadolu insanının doğal karakteri, bilgi noksanlığı, zamanla iyi geleneklerin yitirilmesi ve kültür seviyesinin düşüklüğü nedenleriyle **bugünkü** yaşamakta oldukları mekân çorak ve ıssız bir hale

gelmiştir. Bu itibarla, boz sarı renk, morfolojiye ve peyzaja hâkimdir. Hayatın varlığını belirten ağaç yeşilliği ancak vadi içlerini izlemektedir.

İşte, Ankara ve çevresinin tarımsal peyzajı çıplak görünüşlü bir doğal görünüm ve fakir bünyeli bir yaşama ortamı içinde gelişmiştir. Tarım şekli genellikle ekstansiftir. Orta Anadoluda nüfus yoğunluğunun azlığı nedeniyle işletme başına düşen arazinin genişliği ekstansif tarıma imkân vermektedir. Hububatla nadastan ibaret olan dinlendirmeli ikili tarım geniş ölçüde yapılmakta ve ön plânda gelmektedir. Hacimli kültür yeşillikleri ise, ancak sulu tarım yapılan ova tabanları ve vadi içlerinde toplanmıştır.

Ekstansif ve kuru tarla tarımı daha ziyade seki düzlükleri ve dağ yamaçlarında yaygındır. Çünkü arazi eğimi, toprak bünyesi susuzluk ve genel iklim olanakları böyle bir tarım şeklini kesin olarak tayin etmektedir. Buralarda tarla tarımı ile mer'a birarada organik bir bünye halindedir. Aynı zamanda, tarla tarımının meydana getirdiği kültür yeşillikleriyle mer'anın doğal bitki örtüsü, vejetasyon, yeşillik hacmi ve rengi bakımından tam bir ahenk içindedir. İlkbahar kültür yeşillikleri ile birlikte gelişen mer'anın boz yeşil rengi, yaz başlangıcında beraber sararak stebin bozkır görünümünü meydana getirirler. Birbirine uygun olan bu görünüş aynı renk içinde sene boyunca etkisini gösterir.

Dağ yamaçları üzerinde vadi sırtlarında kıraç meyva tarımı ve bağcılık yapılmaktadır. Basık formlu ağaç yeşilliği halinde gelişen meyvalıklar ve bağ parselleri ekstansif tarla tarımının monoton görünümü içinde peyzaja canlılık kazandırır. Özellikle ilkbaharda meyva ağaçları da çiçeklenme ve sonbahar renk değiştirme estetik yönden mühim bir gösteridir. Ankara ve çevresi hacimli kültür yeşillikleri, ancak sulu tarım yapılan ova düzlüklerinde ve vadi tabanlarında toplanmıştır. Burada daha ziyade sulu sebze tarımı ile sulu tarla tarımının bir arada yapılmasından hacimli bir yeşillik ortaya çıkmıştır. Akarsu kıyılarını izleyen kavak ve söğütlükler vadilerde yüksek taç yeşilliğinin esasını teşkil etmektedir. Vadi tabanları; gerek tarım şekilleri ve gerekse tarımsal peyzajın genel görünümü yönünden tam bir uyumsuzluk içindedir. Tarla parselasyonu, münavebe, kitle ve boşluk ilişkisi bakımından birbirine girift, dengeden yoksun ve hiç bir disipline bağlı olmıyan bir peyzaj örneğidir. Sekilerde tarımsal peyzajın net ve ahenkli görünümü ile vadilerdeki karışık gelişme arasında göze batıcı bir fark vardır.

Genellikle seki düzlükleri ve yamaçların peyzajında hâkim olan boz sarı renkli monoton fakat net tertip tarzı ile vadilerin yeşilliği arasındaki ekstrem tezat, Orta Anadolu step peyzajına özgü orijinal ve güzel bir görünüşdür.

Tarımsal peyzaj içinde yerleşme akımları ve yerleşme şekli Ankara ve çevresinin tarımsal peyzaj özelliklerini tayin eden önemli etkenler arasında yer alır. Ankara şehriden uzaklaştıkça toplu köy, yerleşmenin normal karakterini ifade etmektedir. Köyler genellikle işletme avlularının tertip şekli, yapı malzemesi ve yapı tarzı bakımından çevresine iyi uyan, ahenkli, net ve orijinal kuruluştadır. Aynı zamanda ilkel de olsa tarımın fonksiyonlarına uygun özelliktedirler. Çoğunlukla köyler, şimdiye kadar tarımsal peyzajın huzurunu bozan bir yerleşme göstermemiştir. Ancak son yıllarda kara yollarına yakın bazı köylerin yol boyunca sarkarak orijinalitesini yitiren binalarla peyzaj içinde çirkin örnekler verdiği görülmektedir.

Şehir iskânını tarımsal peyzaj içine yönelen bu gelişmenin toplumsal hayat icapları ve ekonomik zorlamalardan ileri geldiğini kabul etmek gerekir. Fakat bu plânsız oluşumun tarımsal peyzajı tahrip edişi ve güzel bir tertip içinde ilerliyememiş olmasından, bilgi noksanlığı ve politik eğilimlerin etkisini başta gelen etkenler olarak saymak lâzımdır.

Sonuç

Metropolitan plânlama çalışmaları sırasında Ankara ve çevresi tarımsal peyzajının korunmasında Peyzaj mimarisi yönünden alınması gerekli tedbirleri aşağıda yazılı maddeler içinde toplamak mümkündür :

1. Herşeyden önce Ankara için düşünülen Metropolitan alanın tümü içinde arazi kullanma —araziden faydalanma— Land use etüdü yapılarak plânlı bir çalışmaya zemin hazırlanması. Bu suretle tarım, mer'a ve orman arazisinin belirtilmesi, endüstri tesislerinin yerleşme sahasının kesin olarak kararlaştırılması.

2. Doğal peyzaj içinde kurak bodur ormanın alt sınırından itibaren (1200 m.) yükseklikteki alanlar üzerinde kuvvetli bir peyzaj ağaçlaması yapılması.

3. Bu ağaçlama sahasının alt sınırındaki yamaçlarda kıraç meyva tarımının geliştirilmesi ve bağlık sahaların mümkün olduğu kadar çoğaltılması. Bu suretle ağaçlama sahasının hacimli taç yeşilliği ile yüksek seki düzlüklerinin tarla ve mer'a arazisini birbirine bağdaştıran renkli ve cazip bir geçit yeşilliğinin bugünkünden çok daha tesirli hale getirilmesi. Estetik yönden olduğu kadar rantabilite ile ilgili olan bu sorun özellikle üzerinde durulmağa değer.

4. Yüksek seki düzlüklerinin tarıma uygun olmayan kısımlarında da küçük ölçüde peyzaj ağaçlanmasına önem verilmesi.

5. Devamlı akarsu olmayan dere yataklarında küçük bentler yapılarak ilkbahar taşkınlarının önlenmesi. Küçük su yüzeyleri elde etmek suretiyle arazi morfolojisinde ve tarımsal peyzaj içinde yeni

perspektif örnekleri meydana getirmek, mikroklima ortamı elde edilmesi. Bu suretle vadi içlerinde kültür yeşilliklerinin artırılması.

6. Yüksek seki düzlüklerinde tarım arazisi arasındaki mer'a arazisinin titizlikle korunması. Böylelikle, step florunun doğal bitki örtüsü içindeki topluluğunun ilkbahar çiçeklenmesinin güzelliklerinden mümkün olduğu kadar faydalanmak.

7. Ova düzlükleri ve vadi tabanlarındaki sulu tarla tarım alanları ile meyvalık bağların bir arada meydana getirdikleri anarşik durumun düzene sokulması. Tarla arazisinin dağınık meyva ağaçlarından temizlenmesi, saf meyvalıklar tesisi, kitle ve boşluk dengesinin kurulması.

8. Orta Anadoluya özgü köy iskânı içinde son yıllarda beliren anormal gelişmelerin önlenmesi. Toplu köy yerleşmelerinin peyzaj içinde gelişmesi güzel yayılması ve yol boyu dağılımlarını önleyici tedbirlerin alınması. Kerpiç, düz damla karışık kiremitli çatı sisteminin bir arada gelişmesinin kontrol edilmesi.

9. Ankara şehrinin Metropolitan hudutlarının kesin olarak belirtilmesi. Bu suretle; şehir iskânının tarımsal peyzaj içine yönelen kontrolsüz gelişmesine engel olmak, ve tarımsal peyzajı gecekondulardan temizlemek.

10. Endüstri tesislerinin kuvvetli bir peyzaj ağaçlaması içinde gizlemek, plânsız yeni gelişmeleri engellemek.

11. Karayolları boyunca lüzumundan fazla çoğalan benzin istasyonlarının çevresinde rasgele türeyen gecekonduların kontrolü, Otel, motel gibi konaklama tesislerinin kuvvetli bir peyzaj ağaçlamasıyla gizlenmesi. Yeni gelişme gösteren bu kabil yerleşmelerin tarımsal peyzajın huzurunu bozmıyacak şekilde plânlaştırılması.

12. Tamamen plânsız gelişmekte olan rekreasyon sahalarının bir peyzaj plânlaması içinde halledilmesi, Moğan ve Eymir gölleriyle, Kurtboğazı ve Kayaş — Bayındır baraj göllerinin çevrelerinde plânlı bir peyzaj çalışması yapılması. Bu arada Kayaş ve Çubuk çayları vadilerinin tarımsal peyzajla müşterek bir rekreasyon sahası halinde tanzimi.

Buraya kadar bahsedilen esasların bir kısmı tarımsal peyzaj içinde bugün var olan dengesizliği düzeliyecek çalışmaları bir sanat disiplini altına almağa yarıyacak aktüel tedbirlerdir. Bir yandan da zamanla nüfus yoğunlaşması sonucunda daha zengin rotasyonlu entansif tarıma geçildikçe tarımsal peyzaj yeni bir perspektif gösterecektir. Bu itibarla, yukarıda belirtilen tedbirler aynı zamanda bugünkü düzensizliğin ileride tekrarlanmasını önleyici özelliktedir.

türkiyede arazi kullanma ve erozyon sorunu

Ruhi AYTEKİN

Ziraat Yük. Müh.

Topraksu Genel Müdürlüğü

Toprak ve Su Muhafazası

Fen Heyeti Müdürü

1. Genel durum

Asya - Avrupa arasında uzanan, üç yanı denizlerle çevrili ülkemiz, su satırları da dahil 780 576 km². yüzölçümüne sahiptir. Buna göre Ülkemizin alanı 78 057 600 hektardan ibarettir.

Ülkemiz, genel olarak topoğrafik yapısı itibarıyla yüksek yayla karakterinde ve çok değişkenlik gösteren engebeli durumdadır. Ülkemizde ortalama yükselti 1 140 m. civarında olup, arazinin ancak % 10 unda yükselti 0 - 250 m. arasındadır. % 35 inde 250 - 1000 m., % 52 sinde 1000 - 2500 m. ve % 3 ünde ise 2500 - 3000 m. ve daha fazla yükselti bulunmaktadır.

Bu fazla yükselti yanında, ülkemiz arazisinin bir diğer karakteri de fazla meyile sahip oluşudur. Toprak haritalarına dayanan incelemelere göre, ülkemiz topraklarının % 20 kadarı % 15 ve daha az bir meyile sahiptir. Geri kalan % 80 ni ise, % 15 den daha fazla bir meyile sahip bulunmaktadır.

Türkiye'nin konumu ve topoğrafik durumu, ülkede çeşitli iklim tiplerinin varlığına yol açmıştır. Kıyı bölgelerinden dağ sıraları ile ayrılmış ve yaklaşık olarak toplam yüzölçümünün 2/3 ünü teşkil eden iç kısımlarda, kurak ve yarı kurak iklim şartlarına karşılık; kıyı bölgelerimiz nemli Akdeniz ikliminin etkisi altındadır.

Ülkenin ortalama yağışı 670 mm. civarında olmakla beraber; bu yağış iç kısımlarda 250 mm. den başlayıp, Doğu Karadeniz Bölgesinde 2500 mm. ye kadar yükselmektedir. Tarımsal üretimde yağışın toplam miktarı yanında, bunun büyüme devresine isabet eden kısmı ve yıl içindeki dağılımı önemlidir. Bilindiği gibi ülkemizde yağış çoğunlukla sonbahar ve kış aylarına toplanmakta, az bir kısmı da ilkbahar aylarına raslamaktadır. Yaz genel olarak kurak geçmektedir. Meteorolojik doneler üzerinde yapılan incelemeler, Doğu Karadeniz bölgesindeki küçük bir şerit haricinde, tarım arazimizin % 90

nın normal bir üretim için, bitki büyüme devresinde yeterli yağış almadığını göstermektedir.

Sahip olduğumuz ve değiştirilmesine imkân olmayan bu tabii faktörler, tarımsal hayatımızda gerekli özel tedbirler alınmadıkça uğrayacağımız kayıpları ve ülkemizde tabii dengenin bozulmasına ne ölçüde yakın bir sınır içinde olduğumuzu açıkça ortaya koymaktadır.

2. Arazi kullanma durumu

Türkiye de mevcut arazi kullanma durumunu, bir arazi çalışmasına dayalı olarak ortaya koyan değerlendirme henüz mevcut değildir. 1954 yılında yapılmış bir Türkiye Umumi Toprak Haritası varsa da, çok kısa sürede ve **seri istikşafi** olarak yapılmış olan bu harita, devrini çoktan tamamlamış ve artık değerini yitirmiştir.

Bu durumu dikkate alan TOPRAKSU Genel Müdürlüğü; kanuni görevi de olan Türkiye topraklarının etüdü işini, Türkiye Geliştirilmiş Toprak Haritası çalışması ile 1966 - 1970 yılları arasında yenilemiştir. Ülkenin tümünde arazi ve laboratuvar çalışmaları tamamlanmış olan bu haritanın, değerlemeleri henüz sonuçlanmamıştır. Halen 54 ilin değerlemesi bitmiş, geri kalan 13 ilin (ki bunlar: Ağrı, Artvin, Bingöl, Bitlis, Elâzığ, Erzincan, Erzurum, Hakkari, Kars, Malatya, Muş, Tunceli, Van il-leridir.) değerlemesi devam etmektedir.

Ülkenin tümünü kapsamamakla beraber, bir arazi çalışmasına dayalı olarak elde edildiğinden, mevcut arazi kullanma durumumuz hakkında bu rakamlar üzerinden bilgi vereceğim.

Değerlendirmesi biten 54 ilin sahip olduğu arazi 61 343 bin hektardır. Ki bu miktar arazi ülkemiz arazisinin yaklaşık olarak 4/5 ine tekabül etmektedir. Bu arazinin mevcut kullanım durumu ve kullanımın arazi kabiliyet sınıfları ile kıyaslanımı şöyledir. (Tablo - 1)

TABLO : — 1 Türkiye'nin 54 İlinde Arazi Kullanma Durumu ve Kabiliyet Sınıfları ile Kıyaslanıma

ARAZİ KULLANMA DURUMU	I - IV. Sınıfta	%	V - VII. Sınıfta	%	VIII. Sınıfta	%	Toplam 1000 Hektar	Genel Alana % si
A) Tarım Arazisi	18.900	76,9	5.677	23,1	—	—	24.577	40,1
Kuru Tarım	15.443	76,8	4.673	23,2			20.116	32,8
Sulu Tarım	2.392		0.036				2.428	
Bağ - Bahçe	0.701		0.299				1.000	
Özel Bitkiler	0.363		0.669				1.032	
B) Çayır - Mer'a	1.653	13,0	11.060	87,0	—	—	12.719	20,7
Çayır	0.138		0.203				0.341	
Mer'a	1.521		10.857				12.378	
C) Orman	0.917	6,5	13.274	93,5	—	—	14.191	23,1
D) Funda, Maki, Çalı, Har-nupluk, Sakızlık, Delice-lik, ve Kısmen Otlak Ka-rışımı Arazi	0.499	6,5	6.462	93,5			6.911	11,3
E) Yerleşim Alanı	0.134	26,6	0.089	17,6	0.281	55,8	0.504	0,9
F) Ürün Getirmeyen Arazi	—	—	0.039	1,6	2.402	98,4	2.441	4,0
Sazlık - Bataklık			0.039		0.007		0.046	
Irmak Yatakları					0.140		0.140	
Sahil Kumulları					0.037		0.037	
Kara Kumulları					0.003		0.003	
Çıplak Kaya ve Molozlar					2.215		2.215	
TOPLAM	22.059	36,0	36.601	59,6	2.683	4,4	61.343	100

NOT : Dahil Olmayan İller : Ağrı, Artvin, Bingöl, Bitlis, Elâzığ, Erzincan, Erzurum, Hakkâri, Kars, Malatya, Muş, Tunceli, Van.

Görüldüğü gibi 54 ilde mevcut kullanım içinde Tarım Arazisi çoğunluğu teşkil etmekte ve 24.577 bin hektar arazi tarıma ayrılmış bulunmaktadır. Tarım yapılan arazinin 18.900 bin hektarı, sürülerek tarım yapmaya elverişli I - IV ncü sınıf arazi içindedir. Geri kalan 5.677 bin hektarı ise, kabiliyetine uygun olmayan bir kullanım halinde ve V - VII nci sınıf arazidedir. V, VI ve VII nci sınıf araziler kabiliyetleri itibariyle sürüme elverişli olmayan arazidir. Genellikle fazla meyilli, sığ ve çok sığ toprak profiline sahip bu araziye pulluk sokmak ve bunları işlemeli tarımda kullanmak, erozyonu davet etmek demektir. Pulluk bu araziden mutlaka çıkarılmalı

ve buralar kabiliyetine uygun düşen bir kullanıma alınmalıdır. Bu yapılmadıkça kısa gelecekte bu arazi, erozyon sonucu, tarımda hiç bir işe yarayan VIII nci sınıf arazi haline gelecektir.

Tarım arazisinden sonra bu 54 ilde, yani ülke nin 4/5 inde, en fazla kullanım ormanındır. 14.191 bin hektar olan toplam orman arazisinin; 917 bin hektarı I-IV ncü sınıf, 13.274 bin hektarı ise V-VIII nci sınıf niteliğindeki arazidir.

I - IV ncü sınıf arazide yer alan ormanlarımız, eğer insan tahribine uğramamışsa, iyi niteliktedir. V ve özellikle VI, VII nci sınıf arazide yer alan orman-

tarımımızın ise, büyük bir kısmı, bozuk orman niteliğindedir. Ve ıslaha, bakıma, korunmaya, yeniden ağaçlamalar yapmaya muhtaçtır.

Ormandan sonra üçüncü geniş kullanım şekli çayır ve mer'a arazisidir. Toplam 12.719 bin hektar olan çayır ve mer'a arazisinin sadece 341 bin hektarı çayır arazisi, 12.378 bin hektarı ise mer'a ve otlak arazisi durumundadır. Çayır - Mer'a arazisinin I - IV ncü sınıfa raslayan kısmı 1.159 bin hektar olup, bunun 138 bin hektarı çayır, 1.521 bin hektarı ise mer'adır. I - IV ncü sınıfta bu miktar mer'anın varlığı, yine uygun olmayan bir kullanım tarzıdır. Kabiliyetleri yönünden iyi nitelik taşıyan bu arazide; mer'a kullanımı yerine, sulama olanağı varsa, çayır yada yem bitkileri yetiştiriciliğine gidilmeli, yoksa daha kârlı tarla bitkileri yetiştiriciliğine gidilerek mer'a IV ve yukarı sınıftaki araziye kaydırılmalıdır. Çayır - mer'a kullanım şeklinin geri kalan 11.060 bin hektarı ise V - VII nci sınıflara raslamaktadır. Bu miktarın 203 bin hektarı çayır, 10.857 bin hektarı ise bozuk ve çok bozuk mer'adan ibarettir. Gerek çayırların ve gerekse mer'anın büyük bir kısmı bakıma, ıslaha ve korunmaya muhtaçtır.

Bu kullanımların dışında 6.911 bin hektar da karışık kullanım gösteren arazi tesbit edilmiştir. Bunlar funda, maki, çalı, yabancı sakızlık, harnupluk, delicelik, kısmen otlak ve kuru tarım karışımı içinde kullanılmakta olan arazidir. Bu kullanımın I - IV ncü sınıfa raslayan kısmı 499 bin hektardır. Ki mevcut kullanım içinde bu araziden gereğince faydalanılmıyor demektir. Kabiliyetleri bakımından bu arazi; tarla tarımına olduğu kadar, bağ - bahçe, özel bitkiler yetiştiriciliği veya ekolojinin uygun olduğu yerlerde, yeniden ağaçlamalar ile istihsal ormanı haline çevrilebilir. Bu yapıldığında mevcut kullanıma nazaran 499 bin hektar tutarındaki bu araziden daha çok kâr sağlanmış olur.

Bu karışık kullanım içindeki arazinin geri kalan 6.462 bin hektarı ise V, VI, VII nci sınıflardadır. İslah edilmek şartı ile bu arazi çayıra, mer'aya, özel bitkiler yetiştiriciliğine veya köy korulukları yapımına tahsis edilebilir. Köyler yakınındaki bu nitelikli arazinin koruluk haline getirilmesi, köylünün belli bir oranda, ormandan uzak durmasını da sağlamış olur.

54 ilin toplam yerleşim alanı 504 bin hektardır. Fabrika, Hava alanı, Askeri saha vb. de dahil olan bu yerleşim alanına toplu veya nisbeten toplu yerleşimler alınmış, dağınık ve özellikle münferit yerleşimler dahil edilememiştir.

Yerleşim alanlarında arazi kabiliyet sınıflaması yapılabilen kısım 223 bin hektar olup, bu miktarın 134 bin hektarı I, II, III ve IV ncü sınıfta, 89 bin hektarı da V - VII nci sınıf arazide yer almış bulunmaktadır. Şehir çekirdeğini teşkil eden ve

bundan dolayı da sınıflandırılmayan yerleşim alanı 281 bin hektardır ve bu miktar tarımda işe yaramayan VIII. sınıf olarak nitelendirilmiştir.

Görülüyor ki yerleşim alanlarımızın 134 bin hektar gibi oldukça çok bir kısmı, sürülerek tarım yapmaya elverişli nitelikte olan I - IV ncü sınıf araziye rastlamış, diğer bir deyimle bu miktar arazi tarımdan koparılıp alınmış ve tarımsal hayatımız yönünden ölü bir varlık haline getirilmiştir. Artık bu araziye yeniden tarıma hasretmek mümkün olmayacağına göre, bize asırlar boyu ürün getirecek olan bu arazinin, tarım dışı kullanıma hasredilmiş olması, ülkemiz tarımı için önemsenecek bir kayıptır.

Türkiye'de nüfus yılda % 3'e yakın bir oranda artmaktadır. Her yıl 1 Milyona yakın insan ve günde 2 bine yakın yeni vatandaş, yiyecek, giyecek ihtiyaçlarının karşılanması gereken kafiye katılmaktadır. Bu böyle olunca mevcut toprak ve su kaynaklarımızın daha dikkatli, bilinçli ve plânlı olarak kullanılması gerekir.

İlgililerin hesaplarına göre; artan nüfus, gelişen şehirleşme ve gündün güne gelişmekte olan sanayileşme hareketimiz karşısında, önümüzdeki 15 yıl içinde, 150 - 190 bin hektar arazinin kırsal alandan, şehirselleşmeye tahsis edileceği ortaya konmuştur.

Gelişen şehrin ilk etapta kullanacağı alanlar, yakın çevresindeki alanlar olmaktadır. Bu alanların çoğunluğunu ise sebze, bağ ve meyve bahçeleri teşkil etmektedir.

Gelişen şehirleşme ve sanayi hareketimiz için arazi ayırma elbetteki bir zarurettir. Yapılacak olan, bu zarureti tarıma elverişli iyi cins araziye, mutlak bir mecburiyet olmadıkça, zarar vermeden gerçekleştirmektir.

Kırsal ve Kentsel olan plânlayıcıları plânlarında arazi kullanma kabiliyeti sınıflamasına mutlaka yer vermeli, tarımın olması gereken araziye, alternatiflerini seçerken, zorunlu olmadıkça tarımdan koparmamalıdır.

Devletin de genel bir Milli Plân çerçevesinde yerleşim ve sanayileşmeye yönelmesi, Türkiye'de Arazî kullanma plânlamasına imkân verecek bir kanunu geciktirmeden çıkarması gerekir. Bu yapılmadıkça zaten yeterli olmayan tarım arazimiz, bu yoldan büyük kayıplara uğrayacaktır. Şurası unutulmamalıdır ki, tarımda uğrayacağımız her dekar arazi kaybı ile, gelecek nesillerimizden bir veya bir kaçının aç kalmasına sebep olmaktadır.

Toprak Haritaları üzerindeki yorumlar ve arazi incelemelerinde yapılan sınıflamaya göre, bu 54 ilin Arazî Kullanma Kabiliyeti sınıfları dağılımı şöyledir.

TABLO : — 2 Arazi Kullanma Kabiliyeti Sınıfları Dağılımı

Arazi Kabiliyet Grubu	Kabiliyet Sınıfı	Alanı 1000 Hektar	Genel Alanı % si
Sürüme Elverişli Arazi	I. Sınıf	4.531	7.4
	II. Sınıf	5.727	9.3
	III. Sınıf	6.246	10.2
	IV. Sınıf	5.555	9.1
TOPLAM		22.059	36.0
Sürüme Elverişli Arazi	V. Sınıf	0.140	0.2
	VI. Sınıf	8.241	13.4
	VII. Sınıf	28.220	46.0
TOPLAM		36.601	59.6
Tarım Elverişsiz Arazi	VIII. Sınıf	2.683	4.4
GENEL TOPLAM		61.343	100

Görülüyor ki, bu 54 ilde yani ülkenin 4/5 inde, sürülerek tarım yapmaya elverişli arazi, orman - çayır - yerleşim alanları da dahil olarak 22.059 bin hektardır. Bu sayılan kullanımlar çıkarılınca, işlemeli tarıma hasredilebilecek arazi (mer'a ve fundalık alanların da tarıma alınacağı varsayımı ile) 20.870 bin hektardan ibarettir. Bu miktar, illerin tümünde sahip olduğumuz arazinin, yaklaşık olarak, ancak 1/3 üne tekabül etmektedir.

Yukarıda da değindiğim gibi halen tarım yapılan 24.577 bin hektar arazinin ise, Kuru ve Sulu Tarımda kullanılan 4.709 bin hektarlık kısmı, sürüme elverişli olmayan arazi sınıflarındadır. Erozyonla uğranılan toprak kayıplarının önlenmesi için bu araziden pulluğun mutlaka çıkarılması ve tarım yapılabilir nitelikteki arazinin tarıma hasredilmesi gerekir.

3. Erozyon sorunu

3.1 Genel Durum :

Türkiye'de seyahat edenler, hemen her yerde erozyonun şiddetli belirtilerini kolayca görebilirler. Çıplaklaşmış tepeler, sel yarınları, örtüden tamamen yoksunlaşmış yamaçlar, tek ağacın dahi yer almadığı geniş düzlükler, yağışlar veya rüzgârla yol kenarlarına yığılmış toprak tümsekçiklerini hemen her yanda görmek mümkündür.

Toprak - Bitki ve Su, tabii kaynaklarımızın en önemli kısmını teşkil etmektedir. Bu üç varlık arasında belirli bir denge vardır. Uzun bir toprak işleme geçmişine malik olan ve çeşitli medeniyetlerin kurulmuş olduğu ülkemizde, bu üç kaynak arasındaki dengenin bozulması son 25 yıl zarfında şiddetini artırmıştır. **Halen EROZYON ülkemiz için bir milli afet halini almıştır.**

Bunun nedenlerini kısaca şöyle özetlemek mümkün;

3.1.1 Toprak verimliliğinin düşük oluşu :

a) Uzun yıllardanberi topraktan kaldırılan bitki besin maddeleri tekrar toprağa verilmemekte, hayvandan sağlanan gübrenin ancak % 22 si toprağa atılırken % 78 i tezek olarak yakılmaktadır.

b) Orman tahribi, mer'aların aşırı otlatılması ve sürülerek tarla haline getirilmesi, toprak erozyonunu hızlandırmakta; yılda aşınıp taşınan 450 milyon ton toprakla birlikte 12 - 13 milyon ton bitki besin maddesi (Azot, fosfor, potas, kalsiyum ve magnezyum) kaydedilmektedir.

3.1.2 Toprak Organik maddesinin fakirliği :

Yeterliliği halinde mahsul verimini büyük ölçüde artıran ve yağış suyu infiltrasyonu üzerinde müsbet rol oynayan, organik madde bakımından topraklarımız oldukça fakirdir. Anızın aşırı otlatılması ve yakılması nedeniyle, toprağa bitki artıklarının dönüşümü az olmaktadır. Ülkemizin büyük bir kısmı kurak ve yarı kurak bir iklime malik olduğundan, ayrışma ile organik madde kaybı da kolay olmaktadır.

3.1.3 Toprak yapısı Bozukluğu :

Makinalı tarımın yapılması ile, ağır lâstik tekerlekli traktörlerin kullanılması bilhassa güney ve batı Anadoludaki alüvyal ovalarımızda, yapının bozulmasına amil olmuş, bir trafik tabanı da meydana getirerek, drenaj problemi ortaya çıkmıştır.

Orta Anadoluda başlıca sürüm aleti olarak diskaronun kullanılması, bu bölge toprak yapısı üzerinde kötü tesir göstermiştir. Diskaro ile parçalanmış topraklar, organik maddenin de yetersiz olması nedeniyle, kolayca erozyona uğramıştır.

3.1.4 Yanlış Arazi Kullanma :

Toprağın kullanılması, korunması ve üretgenliğinin devam ettirilmesinde iki temel ilke kabul edilir.

a) Her birim toprağı kendi yeteneklerine uygun kullanmak,

b) Kullanma şeklinin gerektirdiği koruyucu ve artırıcı kültürel ve fiziksel tedbirleri almak,

Bu iki ilke arasında kaçınılmaz bir öncelik sırası vardır; birinci ilke, ikincisinden önce yerine getirilmelidir. Buna uymaksızın alınacak ve ikinci ilke kapsamına giren tedbirler büyük oranda etkisizdir.

Yukarıda arazi kullanma bahsinde örnekleri ile belirttiğim gibi, ülkemizde bu kurala uyulmamak-

tadır. Geniş ölçüde yanlış bir kullanma uygulanmaktadır.

3.1.5 Yanlış Nadas Tatbiki ve Yanlış Sürüm :

a) Ülkemizin kurak ve yarı kurak yerlerinde nadas tatbik edildiğinden bir sene arazi çıplak kalmakta ve erozyona maruz bulunmaktadır. Anadoluda yaygın olan usul, bir yıl köyün bir tarafındaki araziye ekme, diğer yıl nadasa bırakmaktır. Halbuki nadas şeritsel yapılmalıdır.

Yıllık yağış ortalaması 500 - 600 mm. olan yerlerde de, çiftçimizin büyük bir kısmı nadas tatbik etmektedir. Halbuki böyle yerde nadasa bırakılacak sahanın nisbeti azaltılabilir.

b) Kısmen miras hukukunun sebebiyet verdiği genişliği az araziye sahip olma; daha çokta alışkanlık ve bilgisizlik sebebiyle; ülkemiz çiftçisinin çoğunluğu, arazisini meyil istikâmetinde sürmektedir. Bu sürümde, pulluğun açtığı karıklar yağış sularının kolayca akışa geçmesine ve toprak kaybına sebep olmaktadır. Halbuki sürüm ve ekim tesviye eğrilerine paralel veya hiç değilse kontur yapılmalıdır.

Sürüm aleti olarak çiftçimizin kullandığı, toprak işleme aleti de geniş oranda yetersizdir. Özellikle kurak bölgelerimizde kara saban gibi, toprağı devirmeyen ve ufalamayan, işleme aletlerinin kullanılması lâzımdır.

3.1.6 Mer'a ve Orman Örtüsünün Tahribi :

a) Türkiye'de mer'alar orta malıdır. Köylerin hayvanları serbestçe otlar. Mer'ada hiçbir bakım ve koruma yapılmaz. Böylece aşırı otlatma altında kalan mer'alarda bitki örtüsü çok zayıflamıştır. Bunun sonucu olarak da mer'alarda su erozyonunun zararlı etkisi çok artmıştır.

b) İzinsiz kesmeler, yakmalar, ormandan tarla kazanma gibi olumsuz gayretler sonucu; ormanları-

mızdaki ağaç örtüsünün koruyuculuk etkisi de azalmıştır.

Mer'a ve ormanlarımızın bu tahribi yamaç arazimizde erozyonun hızlanmasına ve toprak kayıplarına yol açtığı kadar; sellerle, tabandaki iyi arazinin, yerleşim alanlarının, yolların, sanayi tesislerinin tahribine de yol açmaktadır.

Diğer yandan, büyük yatırımlarla meydana gelen limanlar, baraj göller, büyük sulama ve drenaj şebekeleri rüsubatla dolmaktadır.

Bunun yanında son on yılda taşkınların sebep olduğu can kaybı 450 kişi, direk maddi zarar toplamı ise yaklaşık olarak 600 milyon liradır. Bu kayba taşkınların sebep olduğu dolaylı zararlar da katılırsa; erozyonun, ulusumuzun hayatı ve geleceği ile ilgili ne büyük bir afet olduğu ve milli bir dava olarak kabul edilmek gerektiği kolayca anlaşılabilir olur.

Erozyona sebep olan hallerden bir diğeri de ülkemizin topoğrafik durumu ve iklim koşullarıdır. Ki bunlara konuşmamın başlangıcında değinmiştim.

Böylece ülkemizde erozyonun başlıca sebeplerini özetledikten sonra, yine bu 54 ilde karşı karşıya olduğumuz Su ve Rüzgâr erozyonunu durumuna kısaca göz atalım.

3.2 Su Erozyonu :

Arazi çalışmaları esnasında yapılan erozyon ölçmelerine dayanarak, haritalar üzerindeki değerlemelerden elde edilen rakamlara göre; Bu 54 ilde tesbit edilen, muhtelif şiddet derecesindeki ve problem olma niteliğindeki Su erozyonu zararı toplam olarak 46.116 bin hektar sahayı kaplamaktadır. Bu miktar, 54 il'e ait toplam arazinin 3/4 ünden biraz daha fazlasına tekabül etmektedir.

Su erozyonu probleminin tesbit edilen şiddet dereceleri ve kabiliyet sınıfları içindeki dağılımı ise şöyledir :

TABLO : 3 - 50 ilde Su Erozyonu Problemi Dağılımı

Erozyon Derecesi	II-III-IV Sınıfı	%	VI-VII Sınıfı	%	Toplam 1000 Hektar	Genel Alana % si
Su Erozyonu Toplamı	12.799	27.8	33.317	72.2	46.116	75.2
Orta Derecede	10.835	23.5	0.960	2.0	11.795	19.2
Şiddetli Derecede	1.962	4.3	21.193	46.0	23.155	37.8
Çok Şiddetli Derecede	0.002	—	11.164	42.2	11.166	18.2

3.3 Rüzgâr Erozyonu :

Değerlemelerden ortaya çıkan rakamlara göre; 54 il arazisinde tesbit edilen Toplam rüzgâr erozyo-

nu zararı 463 bin hektar saha kaplamaktadır. Bu erozyonun şiddet dereceleri ve kabiliyet sınıfları içindeki dağılımı ise şöyledir :

TABLO : 4 — 54 İlde Rüzgâr Erozyonu Problemi Dağılımı

Rüzgâr Erozyonu Şiddet Derecesi	II-III.IV Sınıfta	%	VI-VII Sınıfta	%	Toplam 1000 Hektar	Genel Alana % si
Toplam Erozyon	0.327	70.6	0.136	29.4	0.463	0.8
Hafif Erozyon	0.160	34.6	0.006	1.3	0.166	0.2
Orta Erozyon	0.165	35.6	0.063	13.6	0.228	0.4
Şiddetli Erozyon	0.002	0.4	0.062	13.4	0.064	0.1
Çok Şiddetli Erozyon	—	—	0.005	1.1	0.005	0.1

Rüzgâr erozyonunun yaygın olduğu illerimiz ile bunların ilçe ve bucakları şunlardır :

- 1 — Konya İli : Merkez, Akşehir, Kadınhan, Sarayönü, Cihanbeyli, Kulu, Ereğli, Karaman, Çumra, **Karapınar** (103 bin hektar) İlçeleri.
- 2 — Kırşehir İli :
- 3 — Niğde İli : Merkez, Bor, Aksaray, Koçuş (Düç) Sultanhan (Bc), Taşpınar (Bc).
- 4 — Kayseri İli : İncesu, Başköy
- 5 — Eskişehir İli :
- 6 — Yozgat İli :
- 7 — Kars İli : Aralık, Alıkızıl (Bc).

Özellikle Konya kapalı havzasında rüzgâr erozyonu gittikçe yayılmaktadır . Konya ilinde en büyük rüzgâr erozyonu sahası 103 bin hektar ile **Karapınar** ilçesindedir. Bu sahada 1962 den beri **TOPRAKSU**'ca çalışılmakta olup, çalışmalar bu yıl nihayete erecek ve sahanın tümü ıslah edilmiş olacaktır.

Rüzgâr erozyonunun etkili olduğu alanların bir diğeri de, bu 54 ilin tümünde 37 bin hektar saha kaplıyan sahil eksibeleridir. Rüzgâr buradaki kumulları taşımak suretiyle civardaki tarım ve yerleşim alanlarına zarar vermektedir.

Önemli sahil kumulu alanlarımız ise şunlardır:

- 1 — Adana : Merkez Sahil Kumulları
- 2 — Akdeniz Sahilinde : Karadere, Ovagelmiş, Demre, Finike, Silifke, ve Fethiye Kumulları.
- 3 — Karadeniz Sahilinde: Terkos, Kemberburgaz ve Şile eksibeleri.

Bu kumul sahalarının bir kısmında, orman Bakanlığı, bir kısmında da **TOPRAKSU**'ca ıslah çalışmaları yapılmaktadır.

4. Toprak Muhafaza Çalışmaları :

Türkiye'de halen erozyon ve taşkın kontrolü hizmetleriyle 3 Devlet kuruluşu görevli bulunmaktadır.

Bunlardan **TOPRAKSU** Genel Müdürlüğü, tarım ve mer'a arazilerinde erozyon kontrolü, arazi ıslahı, sulama ve tarla drenajı hizmetleri ile meşgul olmaktadır. Orman Bakanlığı ve ilgili genel müdürlükleri, yukarı havzalarda orman arazisinde toprak muhafaza, ağaçlama ve mer'a ıslahı işlerini yapmaktadır. **DSİ** Genel Müdürlüğü'nde mecralarda akar suların taşkın zararlarını, kıyı koruma ve ıslahı çalışmalarını yürütmektedir.

Tarım ve mer'a arazilerinde ilk toprak muhafaza çalışmaları 1956 - 1957 yıllarında başlamıştır. O zamandanberi **TOPRAKSU** Genel Müdürlüğünce, Toprak ve su muhafazası konusunda 540 proje ele alınmış ve 150 milyon liralık bir yatırım yapılmıştır. Orman Bakanlığı ve **DSİ**'nin de buna paralel yatırımları olmuştur. Ancak yapılanlar problemin genişliği karşısında yeterli değildir. Esasen erozyonu önlemenin sadece Devlet örgütleri gayreti ile mümkün olamayacağı, gayretin halka da maledilmesi gereği, ortada olan bir gerçektir.

Ülkemiz toprak ve su kaynaklarının plânlı bir şekilde ele alınması, 1963 te başlayan Beş Yıllık Plân devresinde başlar. Ancak plân devrelerinde dahi ülkemiz toprak ve su kaynaklarının geliştirilmesi için ayrılan ödenek, gerekli yatırım miktarından çok düşüktür.

Şurasını da belirtmek gerekir ki çiftçi arazilerinin dağınık, parçalı ve çok küçük olması; toprak ve su muhafazası çalışmalarının yapılmasını zorlaştırmaktadır. Bununla beraber arazi düzenleme çalışmalarına girmek ve çiftçiyi teşkilâtlandırmakla, tatbikatın kolaylaşması mümkündür. Kısa gelecekte çıkarılacağını umduğumuz toprak ve tarım reformu kanunu, ümit ederiz ki bu güçlükleri yenmeye imkân hazırlayacak hükümler getirmiş olsun.

4. Sonuç

Toprak ve su kaynaklarımızın, kullanılması ve korunması sorununa hangi açıdan bakılırsa bakılsın bu sorun toplumumuzun geleceği ile doğrudan doğruya ilgilidir.

Bugün sahip olduğumuz ve üzerinde yaşadığımız bu güzel yurttta, bizim olduğu kadar gelecek nesillerimizin de yaşama hakları vardır. Onu korumamak, tahribine seyirci kalmak, geleceğimizi baltalamak demektir.

Ülkemizde yaşayan Türk neslini, Türkiye tabii kaynaklarını ve imkânlarını koruyup geliştirecek pratik bilgilerle donatmak, peyzaj mimarisine öncelik vermek, ilmin ve tekniğin yapılmasını zorunlu gördüğü eserleri bile tabiatın güzelliğini - dengesini bozmayacak bir yöntem içinde inşa eylemek; güzel vatanımızın her birim toprağından, azami verimi sağlamanın yollarını bulup tatbikata koymak, Türkiyede her Türkün bir görevi sayılmalıdır.

İnsan tabiatın bir parçası ve tabiat insan yaşamının temel nedenidir. Bu bakımdan ülkede yaşayan tüm insanımız, gelecekte yaşayacak insanlarımıza, tabii kaynaklarımızı korunmuş ve iyi nitelik içinde devredebilmek için eğitilmeli ve bu eğitim savaşında Türkün milli gücü seferber edilmelidir.

dsi baraj göllerinin rekreasyonel değeri

Adnan ASTEKİN
DSİ Park ve Rekreasyon
Tesisleri Fen Heyeti
Müdürü

Bilindiği üzere, Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü Türkiye'de mevcut su kaynaklarının geliştirilmesini temin amacıyla meydana getirmekte olduğu baraj ve gölet gibi su kitlesi bulunan tesislerin çevrelerinde halkın dinlenme, eğlenme ve temaşa ihtiyaçlarını karşılamak üzere, içinde piknik, kamping ve su sporları ile ilgili tesislerin bulunduğu rekreasyon sahaları plânlamakta ve bu sahaları tanzim ederek halk hizmetine sunmaktadır.

Memleketimizde olduğu gibi, vaktiyle A. B. Devletlerinde de barajlar ve diğer tesisler önce sulama ve içme suyu temini için inşa edilmiş olmalarına karşılık her def'asında daha sonra, rezervuarlar çevresinde rekreasyon ile ilgili tesislerin kurulması talep olunmuştur. Bundan dolayı, artık rekreasyonel plânlamanın da, bütün rezervuarların ilk plânlaması sırasında dikkate alınması lâzım geldiği hususu, kabul edilmiş bulunmaktadır.

Birçok rekreasyonel faaliyetlerde birinci faktör su olduğundan, su kaynakları, açık hava rekreasyonel gayeler için daima bir güç teşkil etmektedir. Bu nedendir ki, DSİ, su kaynaklarını geliştirme projelerinde rekreasyonel plânlamaya da önem vermekte olup; amaç, suyun cazibe gücünden azami istifadeyi sağlamak ve bilhassa, haftasonu tatilleriyle, sıcak yaz aylarında göl ve çevresindeki rekreasyon tesislerinden, ziyaretçilerin faydalanmasını ve hoş vakit geçirmelerini temin etmektir.

Herne kadar, memleketimizin üç tarafı denizlerle çevrilmiş bulunmakta ise de, birçok kentlerin sahillere olan uzaklığı, ulaşımın güçlüğü ve zamanın yetersizliği gibi sebepler, her zaman sahillere kadar gitmeyi mümkün kılmamaktadır. Bu nedendir ki, kentlerdeki halk, kısa süreli tatillerde ve sıcak yaz aylarında daha çok yakınlarında bulunan serin berrak göl kıyılarını tercih edecektir.

Baraj gölleri de, tabii göllerle hemen hemen aynı karakterde olmasından dolayı, halka hizmet yönünden rekreasyonel bir değer farkı göstermektedir. Hal böyle olunca, Türkiye'de su kaynaklarının gelişmesinde yapılan etüdlere göre 473 barajın inşasının öngörüldüğünü burada ifade etmek icap ederse; baraj göllerinin, rekreasyon kaynağı olarak ne derece büyük bir değer taşıdığı hususu, kendiliğinden ortaya çıkmaktadır.

Öyleki, baraj gölleri, geniş su yataylarının varlığı yanında çevre arazisinin sahip olduğu düzlükler, tepeler, vadiler ve geniş ağaçlama sahaları sebebiyle çok yönlü rekreasyon imkânları göstermektedirler. Birçok ada, yarımada, köy ve burunların meydana geldiği bu göllerin sahil arazilerinde daha çok piknik, kamping, atlı ve yaya gezinti imkânlarına karşılık; gölde ise yüzme, balıkçılık, kürek çekme, sandal kullanma, motor gezisi ve su kayağı gibi sportif faaliyetler yer almaktadır.

İşte, bu gibi imkânların mevcut oluşu sebebiyledir ki, Orta ve Şimal Avrupa memleketlerinin yanısıra A.B. Devletleri ve bilhassa Kanada'da tabii göllerle beraber baraj göllerinin de halk tarafından çok büyük rağbet gördüğü bilinmektedir.

1970 Yılı turizm mevsiminde, A. B. Devletlerinin Orta ve Şimal Bölgelerinden 20 milyon turist, Kanadanın yalnız Ontario Eyaletinin serin sulu göllerini ziyaret ettikleri; ve bir sezonda 1 milyar 750 milyon dolar döviz bıraktıkları verilen haberler arasında yer almaktadır.

Görüldüğü üzere, baraj gölleri, geniş bir ziyaretçi kitlesine sağladığı imkânlar nedeniyle, her zaman aranan ve yüksek bir turistik potansiyele sahip rekreasyon sahaları olma hüviyetindedirler.

Şehirlerimizde yol ağaçlamaları

Ekrem GÜRENLI
Ziraat Y. Müh.
T.B.M.M. Bahçeler
Müdürü

Giriş

Şehirlerimiz için önemli bir sorun da, **Yol Ağaçları** ve **Yolların Ağaçlandırılması**dır. Bu konu içinde, otoparklar ve diğer bazı şehiriçi alanların ağaçlamasını da düşünmek mümkündür.

Yurdumuzda ne yazık ki bu konuya yeteri kadar önem verilmemektedir. Şehirlerimizdeki yol ağaçlarını, özellikle **Yaşama Şartları** yönünden ele aldığımızda, insanlarımızla aynı dertleri ne kadar ve nasıl paylaştıklarını üzüntü ile görüyoruz. Tabii sebep gene **İnsan**. Yani, insanlarımızın umursamazlığı, bilgisizliği geleceği düşünmezliği bu konuda da karışımıza çıkıyor.

Yol ağaçlarının insanlarla ortak olan dertlerinden en önemlilerini şöylece sıralayabiliriz :

- Beslenme yetersizliği
- Su sıkıntısı
- Anormal hava şartları ve havasızlık
- Düzensiz yerleşme
- Yaşama alanı yetersizliği
- Kazalar
- Hastalık ve zararlılar

Bilindiği gibi bütün bitkilerin yaşantıları için; **Besin su, Işık, Isı ve Hava** gibi vazgeçilmez ana faktörler vardır. Gene bilindiği gibi, bitkiler genellikle organlarını iki ayrı ortamda, yani **Toprak ve Havada** geliştirirler. Yol ağaçları da bu ortamlardaki çeşitli nimetlerden gereği gibi faydalanmak zorundadırlar. Ama ne yazık ki, bu imkânı her zaman ve her yerde bulamazlar. Bu bakımdan yeşil alanlar içindeki ağaçlardan çok daha şanssız, çok daha zor durumdadırlar.

Önce, şehiriçi yol ağaçlarının **Kök Sistemi** ve **Toprak Şartları** ile ilgili olan önemli dertlerine değinmek istiyorum.

Bu dertler çoğu kez, çoğu ağaçlar için daha dikildikleri günden başlar. Yol yapımı sırasında kazı - dolgu işlemleri ile bitkisel toprak hemen daima ya kazınıp atılmış veya toprak tabakalarıyla aşırı derecede karışıp kaybolmuştur. Bir kısım yabancı, bitkiye zararlı madde ve malzemeler toprağa karışmıştır. Kısaca, ağaç dikim alanlarındaki toprağın fizik ve kimyasal karakteri, yol ağaçlarının isteklerinden uzaklaşmıştır. Böylesine sert, sıkışık canı az bir toprakta çoğu kez küçük çukurlar açılır ve herhangi bir ağaç çeşidi dikilive-

rir. Bundan sonra yapılan, eğer varsa arada sırada temini zorsa bazan, sulamaktan ibarettir. Yaygın olmamakla beraber, dikim sırasında toprağa birer parça gübre karıştıran, fidanları birer hareketle sağlamlaştırılanlar da olur. Yaya ve trafik yolu kaplamasını yapanlar 40 X 40 — 60 X 60 cm. lik bir alanı ağaca bağışlarlar. Ağacın kökleri atmosferle ilişkisini bu küçük pencere ile sürdürmek zorundadır. Ama kısa zamanda bu pencere de fonksiyonunu yapamaz hale gelir. Yani, buradaki toprak o kadar sıkışır ve işlenmez ki, yağmur ve havadan faydalanamaz olurlar. Toprağın toplam boşluk oranı % 25 in bile altına düşer. (Bu ziraat topraklarında % 40 - 50 bazan da 60'a kadar). Zaten kısıtlı olan mikroorganizma bu şartlarda aktivitesini geliştiremez. Sulansa bile boşlukların ancak % 8 - 12 kadarını doldurabilir. Mevcut besin maddelerini de ağaçlar kısa zamanda tüketme durumundadırlar. Buna rağmen fidanların çoğu baharda bir canlılık gösterebilirler. Ama sıcaklar bastırınca, hele bir de sulanmaz veya yağış olmazsa, kaybedenle teker teker belli olmaya başlar. Zar zor hayatta kalabilenler tabansuyunu aramanın ve aşırı buharlaşmaya karşı çareler bulmanın derdine düşerler. İyi bir teknikle hazırlanmış ve dikilmiş olanlar biraz daha güçlü olarak savaşı sürdürürler.

Bazen yol ağaçları daha emin ellerdedir veya şanslıdırlar. Bu sayede belirli bir çağa kadar gelebilirler. Ama bununla birlikte bazı ihtiyaçları artmış ve bazı imkânları da kısıtlanmıştır. Kök hacmi büyümüş, yol kaplaması altına doğru genişçe bir alana yayılmıştır. Gövde kalınlaştıkça atmosfere açılan pencere küçülmüştür. Artık büyüdü, düşüncesi ile ilgisizlik iyice artmıştır. Hemen hemen hiçbir bakım yapılmaktadır. Üstelik yol altına yayılan kökler ve kök alanı toprağı, yol kaplaması ile birlikte, trafiğin ağırlığı altında büsbütün ezilmekte, sıkışmaktadır. Gerçi kaplama, kapıllarite ile yükselen taban ve toprak suyunun buharlaşmasına mani olsa da, köklerin hava ve oksijenden faydalanmasını önlemesi yüzünden çok zararlıdır. Bu durumda taban suyunun yüksek oluşu ağaçlar için büyük tehlikedir.

Yetişmiş ağaçlar için, besin ve hümüs sıkıntısı, yol genişlemesi, kotlarının değişmesi, çeşitli sebeplerle çevresinde yapılan kazı ve dolgular, tesisat kanallarının ikidebir açılıp kapanması gibi hususlar hep birer dert kaynağıdır. Bazan da kışın yollara atılan (dona karşı) tuzlar, eriyen buz ve karlarla diplerindeki çukürden köklere kadar nüfuz ederler. Çevredeki inşaatlardan gelen, kireç ve başka zararlı maddeler ihtiva eden sular da bu türlü zararlı etkilerde bulunabilmektedir. Yakınlardaki havagazı borularından sızan ve kaçan gazlar ve daha bazı etkenlerle yol ağaçlarının kökleri zehirlenir, çürür, yaralanır. Böylece yaşama süreleri kısalmaya başlar. Yüzeysel bitki ile kaplı refüj ve benzeri yerlerdeki

ağaçlar biraz daha şanslıdırlar. Ancak bunların da değişik bir derdi, yollardan toplanan rüsubat halindeki süprüntülerin diplerine atılarak zararlı ve çirkin yığınların oluşmasıdır. Ankara'da bunun tipik örneklerini ve zararlı sonuçlarını görmek mümkündür.

Şehiriçi yol ağaçlarının **Toprak Üstü Organları** da olumsuz şartlar altındadır. İşlek bir yol veya bulvarda, az veya çok yaralanmamış ağaç gövdesi rastlamak hemen hemen imkânsızdır. Bunun sebebi büyük bir çoğunlukla ağır vasıta ve makinelerdir. Bunların dikkatsiz ve insafsız kullanıcılarıdır. Dikkate ve insafa getirici müeyyideler zaten yoktur, olanlar da etkisizdir ve işlemez. Ağaç gövdelerini çeşitli maksatlarla kullanmak adeta gelenek halindedir.

Yol ağaçlarımız hemen daima elektrik ve PTT telleri ile bir hizadadır. Bu ağaçların bu yüzden, doğal yüksekliklerine kavuşma hakkı ve şansları yoktur. Her yıl veya birkaç yılda bir büyük çapta katliama uğramak ve bunun sonucu garip biçimlere girmek onların kaderidir. Dar alanlardaki hacimli ağaçların kaderi de buna benzer. Bu katliamı çok daha ileri götürenler eksik değildir. Antalya caddelerindeki asırlık Çınarlar ve ulu Okalipütler, yerle bir oldular. Akhisar'ın ana caddelerinden birindeki büyük Çınarlar da bir tarihte, ayakta birer kütük kalmışlardı. Bu örnekleri çoğaltmak mümkün. Herbiri, plânsız - programsız uygulamanın, yetişmiş ağaca gösterilen ilgisizlik veya yararını bilmezliğin acı sonuçlarıdır.

Asfalt yapımı ve onarımı işleri genellikle yaz aylarında oluyor. Bu sırada taze asfalt malzemesinden çıkan sıcak buhar, ultraviyole ışınlarının da etkisi ile yaprakların yeşilini, klorofili tahrip etmektedir. Avrupalı araştırmacılar tarafından tespit edilen bir sonuçtur bu.

Yollardan kalkan toz tanecikleri yaprakların yüzeyinde toplanarak stomaları kapatır. Böylece hem ağaçların teneffüsleri zorlaşır, hem de yapraklarının parlaklığı ve canlılığı kaybolur.

Şehirlerdeki **Kirli Hava'nın** nasıl meydana geldiği ve bu kirliliğin unsurları bilinmektedir. İnsanlar üzerindeki kötü ve zararlı etkisini de artık öğrenmeyen kalmadı. İşte bu dert ağaçlar için de mevcuttur.

Yazlar, memleketimizde genellikle sıcak ve kurak geçer. Hava kurudur. Güneş ışınlarının asfalt, beton ve taş yüzeylerden yansması, sıcaklık ve kuruluğu büsbütün arttırır. Uzun süreler devam eden bu durum karşısında ağaçlar, aşırı bir su kaybı ve su açığı içindedir. Sıkıntılarını görünüşlerinden okumak mümkündür. Özellikle geniş yapraklılar bunu, yaprak kenarlarının kavrulması ve pörsümesi ile belli ederler.

Yol ağaçlarına musalat olan **Haşere ve Hastalık**larla mücadele konusu, mücadele imkânlarının yurdumuzda bu kadar gelişmesine rağmen ihmal edilmektedir. Yaprak Bitleri, Kabuklu ve Pamuklu Bitler, Ağ Kurtları, Yaprak Bükenler, Testere Arılar ve benzeri haşerelerle çeşitli mantari hastalıklar doğal gelişmelerini ve zararlarını rahatça yapabilmektedirler. Karaağaçların son birkaç yıl içinde hızla kurumaları bunun tipik örneğidir. Elli yıl kadar önce ilk defa Hollanda'da beliren Karaağaç Hastalığı (Amilinin Ophiostoma ulmi, Graphium ulmi, Ceratostomella ulmi olduğu kaydedilmektedir), pekçok ülkeyi dolaştıktan sonra yurdumuza da gelmiştir. Şimdi bu ağaç türünün son temsilcileri de tamamen yok olmak üzeredir. İlgisizlik devam ederse bir gün, çınarların ve diğer bazılarının da sonu bu olacaktır.

Buraya kadar, şehirlerdeki yol ağaçlarının iki ayrı yaşama ortamındaki zoraki yaşantılarından acıklı birkaç tabloyu çizmeğe çalıştım. Maksadım, etüd ve araştırmalara dayanmayan, plânsız - programsız - koordinasyonsuz yol ağaçlanması çalışmalarının olumsuz veya yetersiz sonuçlarını ortaya koymaktır. Maksadı biraz daha hedefine yaklaştırmak için bir parça da yol ağaçlarının ve yol Ağaçlamasının **öneminden** söz açmak yerinde olur kanısındayım .

Burada söylenecek en önemli şey şudur : Şehirsel mekâna ait dış alanların insan yaşantısı için en önemli kısımlarından olan **yeşil alanlar**, şehirlerin merkezinden itibaren ve şehirlerin gelişmesinde paralel olarak hızlı azalmaktadır. Bu durum karşısında, Yol Ağaçları ve diğer otopark, meydan, vs. gibi uygun her alana dikilebilen, altlarından faydalanılabilen ağaçların önem ve yararı da, şehirlerin merkezine doğru ilerledikçe daha çok artmaktadır. Çünkü şehirlerin merkezine yaklaştıkça iklim, insanların ve yapıların sağlığına uygunluktan uzaklaşır. Yapılar sıklaşır, taş ve beton yığınlarının yükseklik ve hacimleri artar, ısı ve hava kuruluğu - kirli havanın yoğunluğu - basıncı düşük alanlar, fazlalaşır. Önemli bir **iklim plânlama elemanı** olan ağaca karşı ihtiyaç ta bu oranda olur. Bu ağaçlar çevredeki radyasyonu, emme ve yansıtma özellikleri ile azaltırlar veya uygun hale getirirler. Nispi nem dengesi yaratarak havanın kuruluğunu azaltırlar. Serinlik ve gölge temin ederler. (Bilindiği gibi fazla ısı ve ışık gözü alır, insanı yorar, Gene fazla sıcak, asfalt kaplamaların erimesine, çatı tecritlerinin bozulmasına, dilatasyonların genişlemesine yol açar). Önemli bir yararları da hava kirliliğini azaltmalarıdır. Kirliliği yaratan elementler yapraklarda kısmen adsorbe ve filtre edilirler. Yoğunlaşan kirli hava yapı çevrelerinde ısınarak yükselir. Ağaçların çevresindeki hava daha serin olduğundan bir sirkülasyon meydana gelir. Böylece binalar arasında daha serin ve sağlığa daha uygun

bir hava meydana gelir.

Şehirçi yol ağaçlarının önemine ve faydalarına kısaca değindikten sonra, konuyu daha iyi kavramış ve ciddiye almış olan ülkelerdeki çalışmalardan örnekler de verebiliriz. Kıyaslama yolu ile daha iyi bir sonuca varabiliriz kanısındayım. Meselâ **Almanya**'da uygulanan teknik, prensip ve anlayış, kısaca şöyledir :

• Şehirlerde varolan gelişmiş, sıhhatli bir ağaç, şehir çevresindeki ağaçlıklı küçük bir alandan daha değerlidir. Bu nedenle korunmaları ve yaşatılmaları için her çareye baş vurulur, her türlü tedbir alınır. Yollarda ve mümkün olan her yerde fonksiyonel ve ömürlü ağaçlamalar yapmak esas gayedir.

• Yaşlılık nedeni ile çürümeler olmuş, yıldırım ve kazalarla yaralar almış ağaçların operasyonu, zorunlu kazılar nedeni ile zarara uğrayan köklerin derhal kontrol altına alınabilmesi ve tedavisi için özel ekipler çalıştırılmakta, idari ve kanunî müeyyideler konulmaktadır.

• Hastalık ve zararlılarla savaşılmakta, bunlara mukavim türlerin elde edilmesi için araştırmalar yapılmakta, karışık cinslerle ağaçlama metotları geliştirilerek büyük çaptaki zarar ihtimalleri azaltılmaktadır.

• Şehirgazı borularının herhangi bir şekilde gaz kaçırmak köklerin zehirlenmesine yol açmaması için gerekli tedbirler alınmaktadır. (Boru çürümeleri kontrol altında tutulmakta, boruların içi Penetrol gibi akaryaklı maddeler doldurularak sıvanmaktadır.)

• Otopark yapma veya genişletme zorunluğu ile bozulan yeşil alanlardaki büyük ağaçların korunmasına çalışılmakta ve asfalt kaplama ile köklerin havasız, besinsiz kalmaması için özel bir kanal - baca sistemi uygulanmaktadır. (Bacalardan ağaç başına 15 Kg. kadar özel organik besin verilmekte.)

• Gelişmiş bir ağaca yılda 2 Kg. hesabiyle, ana besin maddelerini içinde bulunduran mineral gübrelere, birkaç defada olmak üzere veriliyor.

• Yol direnağı ve kanalizasyon yapımı sırasında, bu sistemden ağaçların da besin, hava ve su bakımından faydalanması hesaba katılıyor.

• Ağaçların sağlığı bakımından bazı yerlerde asfalt ve beton kaplamadan bile vazgeçiliyor. Çok yerde yaya yolları bu maksatla parke, plaktaş veya derzli olarak benzeri malzeme ile kaplanıyor.

• Çeşitli kaza ve tehlikelere, yollara serpilen tuzların zararlı etkilerine karşı, ağaç ve dikim alanları emniyete alınmaktadır. (dikim alanının 30 cm. kadar yükseltilmesi, koruma kazıkları dikilmesi, vs. gibi.)

● Fidan çukurlarına en az 1 m³ bitkisel toprak konmaktadır. Ancak çukurda saksı şartlarına benzer bir durum yaratmamak için, dikim sırasında bu bitkisel toprak esas toprakla uygun oranlarda karıştırılmaktadır.

● Ağaçların altında ve dikim boşluğu etrafındaki 6 - 10 m² lik bir alan, kum üzerine derzli olarak (plaktaş, parke ve benzeri malzeme ile) yani, kök alanı toprak yüzeyinin atmosfer şartları ile ilişkisini kısmen koruyacak tarzda, kaplanmaktadır. Bazı hallerde burası küçük bir çim alanıdır. Asfalt veya betonla kaplanması zorunlu ise besin, hava ve su bacası veya delikleri, kök alanına ilâve edilmektedir. Yol genişlikleri elverdiğinde ağaçlar tercihen, 1.20 - 1.50 m. eninde bir çim şerit içinde yer almaktadır.

● Gerekli olduğu ve mümkün olduğu kadar, gelişmiş fidanlar dikilmektedir. Fidancılıkta ve teknikte bu imkânı sağlamışlardır.

● Toprak karakterine, yağış ve tabansuyu durumuna, dar ve geniş alanlara, alçak ve yüksek irtilalara, yaşama ortamlarının yetersiz veya kötü şartlarına, hastalık ve haşerelere dayanıklılığa göre, yol ağacı çeşitleri tespit edilmiş ve sınıflandırılmıştır.

● Şehir içi yollarda ve bu yolların ağaçlanmasında uygulanması gereken metod, prensip ve standartlar tespit edilmiştir. Meselâ Mannheim'da uygulananları şöylece sıralayabiliriz :

- Ağaç dikimine elverişli yaya yolu genişliği en az 3.5 m. dir.
- Sıra ağaçlamada ara mesafeler 10 m. dir.
- Vasita yolu bordüründen itibaren dikim noktasına mesefa 1 m. dir.
- Havai hatlar dikim noktası hizasına en fazla 4 m. yaklaşabilir.
- Drenaj ve kanalizasyon kanalının dikim noktasına uzaklığı 4 m. dir. Bu mesafe yağmur suyu toplama ve su borularında 2 m., gaz ve ısıtma borularında 3 m., toprakaltı kablo hattında ise 2 m. dir.
- Kazı işlemi ağaçlara en fazla 1 m. yaklaşabilir. Ancak bu takdirde 3 cm. kalın köklere zarar vermeden etrafının dikkatle kazılarak boşaltılması gerekir.
- Dikim boşluğu etrafını çevreleyen bordür 1.5 x 2.00 veya 2x2 m. dir.
- Dikim çukurunun askeri büyüklüğü 2x2x1 = 4 m³ tür.
- Ağaç altında, geçirgen bir kaplamanın yapıldığı alanın ortasındaki dikim boşluğu 70 x 70 cm.dir.

— Yol ağacı dikilecek yeşil şeritlerin asgarî genişliği 1.20 m. ve münferit yeşil yüzeylerin alanı 10 m² dir.

— Yol ağaçlaması sulama musluklarının arası 50 m. dir.

— Ağaç diplerinde 50 cm. den fazla dolgu yapılamaz.

— Kanalizasyon, drenaj, su, gaz ve ısıtma kanallarının bulunacağı trafik yolunun asgarî genişliği 5.5 m. dir.

— Haberleşme ve elektrik toprak altı hatlarının bulunacağı yaya yollarının asgarî genişliği 3.5 m. dir. Bu hatlara ait kanal genişliği ise 70 - 80 cm. dir. Yani, geriye ağaç için en az 2,5 m. genişlikte yer kalmalıdır. (Böyle 3,5 m. genişlikte bir yaya yolunun ağaçlandırılması ancak küçük taçlı çeşitlerle olur.)

— Aydınlatma direği, ilân sütunu, vs. gibi tali elemanların yol bordür taşına uzaklığı 65 cm. dir.

— Yol ağaçlarının sıralanışı; yol aydınlatması, ışık - gölge, vs. gibi fonksiyonlara uygunluk göstermek zorundadır.

Sonuç

Şehir içi yolların amaca uygun olarak ağaçlandırılabilmesi ve mevcut ağaçların korunup yaşatılabilmesi için her şeyden önce, bilimsel ve teknik esaslara dayalı plânlı - programlı çalışmalar yapmayı amaç edinmek gerekir. Bu günkü örneklerden yakınmamızın en önemli nedeni, bu amaçtan uzak oluşumuzdur.

Yapılması lâzım gelenleri özetle sıralayabiliriz :

1 — Mevcut örneklerden de yararlanarak, memleketimizin iklim bölgelerine uygun yol ağacı çeşitleri tespit edilmelidir. Ayrıca bunlar, değişik yaşama şartlarına, değişik mekân, alan ve hacimlere uygunluk bakımından da sınıflandırılmalıdır.

2 — Çeşitli hastalık ve haşerelere dayanıklılık dereceleri ve mücadele esasları tespit edilmelidir.

3 — Değişik fonksiyon ve stüasyonlara göre ağaç dikimi ve dikimle ilgili uygulamaların teknik esaslarını tayin etmek lâzımdır.

4 — Yolların ve yol sınırları dahilindeki aydınlatma, haberleşme, kanalizasyon, drenaj, vs. gibi diğer tesislerin yol ağaçları ile ilişkilerini ve bunlara ait detayların standartlarını tespit etmek gerekir.

5 — Yol ve yollara ait diğer ünitelerin yapımında rolü olan çeşitli kurum ve meslek elemanları koordine edilmelidir.

6 — Zararlı ve tehlikeli bütün etkenlere karşı geçerli çare ve tedbirlerin mutlaka elde edilmesi zaruridir.

7 — Maksada her durumda elverişli materyal temini için bölgesel fidanlıklar kurulmalı veya mevcutlar bu amaca da yönetilmelidir.

8 — Meydana getirilmiş ağaçlamaların devamlı bakımı ve yaşatılmaları, yaşlılık, hastalık, kaza gibi nedenlerle çürüyen, veya yaralananların derhal sağlığa kavuşturulması için özel çalışmaların organize edilmesine mutlaka ihtiyaç vardır.

9 — Yol ağaçlarının insanlar üzerindeki psikolojik, psikozomatik etkilerini ve insan sağlığına yararlarını bilimsel açıdan etüd ederek, sonuçlarının toplum bilincine yerleştirilmesinde büyük yararlar vardır.

10 — Belkide en önemlisi; Devlet ve mahalli idarelerin konu ile ilgili kademelerinde, konuya içtenlikle yönelmek ve örgütlenmek, ehil elemanlar istihdam etmek ve bir yandan da yeni mütehasıslar yetiştirmek gayretinin yaratılmasıdır. Eleman ve örgütlerin yeterliliği, bunlara olumlu çalışma imkânlarının sağlanması, her konuda olduğu gibi burada da son derece lüzumludur.

Şehir içi yollarımız ve bu yolların ağaçlandırılması, ağaçların yaşatılması ile ilgili bulunanların, konuya daha fazla önem vermelerini diler, değerli dinleyicilerime saygılar sunarım.

tabiatı koruma hukuk çerçevesi içinde «ağaç» peyzajı

Çelik GÜLERSOY
Avukat

İnsanoğlunun bilebildiğimiz en eski zamanlardan, pek yakın tarihlere kadar tabiata karşı tutumu, hemcinslerine karşı davranışından farklı olmamıştı : İhtiyaç duyduğu zamanlarda kesip - biçmek. Eski kavimlerin, özellikle Akdeniz bölgesinde meselâ deniz tekneleri yapabilmek için hiç bir bilimsel ve teknik kaygı duymadan ve bir ayırma ve sınıflandırma yapmadan, nice değerli ve özel ağaçlıkları yok ettiği bilinmektedir. Fakat ilk ve ortaçağlardaki bu tabiat tahribi, o zamanki hayatın çapı oranında, güçsüz ve sınırlı idi.

«Tabiatı Koruma» ve bunun içerisinde bir bölüm olmak üzere «anıtsal ağaçların görünümünü koruma» doktrinleri, ancak 19. yüzyılın ortasında ve sonuna doğru ortaya çıkmıştır. Bu da, bir rastlantı değildir. İnsanlık tarihinde bir determinizmin, sosyal ve ekonomik şartların gelişmesinin yol açtığı bir sonuçtur.

Bilindiği gibi Avrupa toplumlarının, el emeğinden, toprak ekonomisinden ve sadece ticarete dayanan kapital ilişkilerinden çıkması, tekniğin geliştirilmesi ile mümkün olmuştu. Şehirler halkından bir sınıf, sosyal insiyatifi ele alarak, 1800'lerden itibaren keşifleri ve icadları geliştirmişler, bunları sosyal ve ekonomik hayatın çeşitli alanlarına uygulamışlar, bu girişimleri onlara para sağlamış, toplanan bu kapital kendilerine bir etki ve güç verdiğinden, toplum içindeki öbür sınıfları ve gelişmemiş ülkeleri kullanarak, ağır endüstriyi ve kapital birikimini tamamlamışlardır. Ancak insanlığa ihtiyacı olan bir çok konforu getiren ve toplumları ilerleten bu devrim, sakıncılarını da beraber sürüklemiştir: Çalışan sınıfların ve tabiatın tahribi ve bu iki sonuç, gariptir ki, atbaşı gidiyordu.

Sosyal hakların henüz bilinmediği - ve demek ki insan cinsinin yeterince gelişmemiş olduğu bu ilk endüstrileşme çağında, ortaçağın durgun, rahvan ve sükûnetli hayatı kaybolmuş, Batı toplumları cehennemî bir gayretin içine itilmişti. Kadın, hâmile, yaşlı ve çocuk farkı gözetilmeksizin herkes yeni yükselen fabrikaların çarkına sürülüyor, yetersiz kalan tarımdan kopup gelen yığınlar şehirdekilerin geçimini tehlikeye soktuğundan, yıkıcı bir rekabet ve ekmek kavgası insanları birbirine düşürüyordu.

Günlük çalışma 14 - 18 saati bulmuştu, haftalık tatiller yoktu. Yıllık izin ise ancak 20. yüzyıl başında tanınacaktı. Çalışan sınıfların bu durumu, ilk sonuç olarak onların tabiatın kopmalarına, sağlıklarını kaybetmelerine ve nesillerin isli bacalar, dar sokaklar yüksek duvarlar arasında yitip gitmeye koyulmalarına yol açtı. Boş kalan saatlerde kahveler dolup boşalıyor, kumar ve içki erkeğin başlıca uğraşısı haline geliyordu. Kadınlar çamaşır yıkamağa koşuyor, çocuklar makineleri parlatmakta kullanılıyordu. Bu insanın dramı idi.

Şehirlerin dışında ise, saf ve bâkir doğa'nın uğradığı bir felâket yayılıp gidiyordu : Ağır endüstri eski yeşillik mesafelere lök gibi oturuyor, zehirli dumanlarını, asitli sularını çevresine yayıyor, çeşitli artıklarını temiz mavi sulara ve kırlara döküyordu. Tabiat âlemi, insanoğlundan gördüğü düşmanlığın en azgınına ve güçlüsüne uğramıştı.

Bu olumsuz gelişmeye karşı tepkiler, yine Avrupa toplumlarının kendi içinden ve çeşitli sınıflarından çıktı. Çünkü endüstri devrimini geçirmekte olan Batı, çöküntü yönünde değil, kalkınma yolundaydı ve ekonomik yükseliş, sosyal bir gelişmeyi, entellektüel aydınlanmayı ve insan neslinin akılcı yükselmesini beraberinde getiriyordu.

Önce işçilerinin gittikçe koyu bir sefaletle sürüklendiğini gören kimi yumuşak yürekli sermayedarlar, durumu iyiye götürecektir bir çığır açtılar : İngiltere'de H. Ashworth adlı bir işveren 1840 yılında, «İşçilerine yılda bir defa izin hakkı tanıdığını, bu zaman içinde isteyenlerin başka yerlerdeki dostlarına bile gidebileceklerini» ilân etti (1). Bu ve öbür lütufları, bilindiği gibi bir sıra hukuk tedbirleri izledi ve çalışan sınıflar Batıdaki bugünkü gelişmiş ve güvenli statülerine eriştiler.

Tabiatı kurtaracak akımlar da toplum içinde doğmakta gecikmedi. Hem de toplumun çeşitli sınıf ve tabakaları içinden. Önce aydın kişiler yani öğretmenler, sanatçılar, sendikacılar ve yazarlar, işçiyi kumar ve içkiden kurtaracak ve tabiatın saf sinesine götürecektir bir yayın ve dernekçilik çalışmasına girdiler. «Tabiatı koruma» hareketi böylece önce yine bir «insanı kurtarma» akımı olarak başlamış oldu ve ben de, yukarılarda, çalışan sınıfların geçirdiği aşamaları ve 19. yüzyılda içine girdiği kâbusu ondan dolayı öncelikle yazdım.

Tabiat koruma doktrini ile insanı kurtarma fikri, tarihte beraber doğdular ve felsefede de aynı kaynaklıdır. Çünkü belki tabiat kendi başına da değerli, korunması gereken bir varlık ve zenginlik. Amına, bu taşlar, sular ve ormanlar âleminde insanoğlu olmasa idi, onlar ne ifade edeceklerdi ? Bir yerde her şey insan içindir ve bunlar insan yaratıldığı için yaratılmış olmalıdır. (herhalde) İnsan gözü onları görmese, insan aklı onları düşünmese, bu değerlilerin varlıkları ve yoklukları arasında bir fark olmayacağını hatıra getiren kimi filozoflar, belki onun için, bütün mevcutları ve var-

lıkları birer ide'den ibaret sayma felsefesini kurmuş ve kapılanmışlardır (1).

İşçiyi içkiden, zamanı öldüren alışkanlıklarından, kısır ve verimsiz bir gidişattan, kentlerin kapalı dünyasından kurtarma; temiz havalı ve geniş boyutlu mesafelere çıkarma, sağlığını ona tekrar kazandırma; boy atıp süren her ağacı ile, çağıl çağıl akıp giden her suyu ile özgürlüğü anlatan doğaya götürme (ve böylece onu toprağına bağlayarak vatanını sevdirmeye) hareketi olarak başlayan (2) «tabiatı koruma» akımı kısa zamanda bir çok taraftar buldu.

Avusturya'da Pazar günleri bir arkadaşı ile kırlara yürüyüş yapan bir öğretmen, Georg Schmiedl, yolda kendisi gibi bazı kişilere rastlamış. Bu eğitimleri birbirine benzer kişilerin bir araya getirmek ihtiyacı 22, 23 ve 24 Mart 1895 tarihli «İşçi Gazetesi»nde küçük bir ilân ve davet yayımlanmış. 30'dan fazla mektup ve kart almış. Çok geçmeden, 28 Mart'ta hepsi «Gümüş Çeşme Lokantası»nın bir odasında bir araya gelmişler. Derhal bir dernek kurulmuş. Statüsü yazılıp imzalar basılmış ve 14 Nisan 1895 Pazar günü 62 kişilik bir üye grubu Mödling'den «kırlara doğru» ilk yürüyüş gezisine çıkmış.

Bu hareketin içinde, kurucuların ve üyelerin bir kısmının basımevi işçileri olduğu dikkati çekiyor. Bunların ücretlerinin ve çalışma şartlarının öbür iş kollarından iyi olması, böyle bir kültür akımına katılmalarına neden olabilir. Fakat asıl nedenin ve kurtuluşun, insanoğlundan, kâğıt ile ülfetin başlaması ve mürekkebi tatması olduğu açık değil mi ? Hareketin içinde çeşitli mesleklerden insanlar var. Fakat geride Sosyal Demokrat Partisi kendilerini destekliyor. Kurucular arasında yürekli bir adam, 38 yıl derneğin dergisini çıkaran kişi Leopold Happisch, bir matbaacı. Alois Rohrauer metal iş kolundan, Kral Renner ise kırlara doğru yürüyüşe başladığı o yıllarda henüz bir hukuk öğrencisidir amma, tabiat aşkı, insan sevgisi, kültürü ve içinde kor gibi yanan, bir iş yapma ve toplum ileriye götürme aşkı, onu daha sonra Avusturya Başbakanı ve Cumhurbaşkanı yapmıştır. (3)

Almanya'da da, Danzig'li Profesör Hougo Conventz, Berlinli müzik öğretmeni Ernst Rudorff ve Breslau'lu öğretmen Wilhelm Wetekamp 1904 yılında aynı yolda derneklerini kurmuşlar ve o harekette de hızla gelişmişti. (4)

Tabiatı, tahriplere karşı esirgeme doktrini çok geçmeden hukuk çerçevelerine de kavuştu. Ve bu hükümler de tepeden inme konulup ölü maddeler olarak kalmadı. Çünkü kökleri öz suyunu halktan alıyordu. Prusyada 1906 yılında bu konular için resmî komisyon teşkil edildi. İlk zamanlarda prusyanın 1902 ve 1907 tarihli ihlâllere ait genel kanunları ve 1913 tarihli Sular K. nun yetersiz hükümleri ile çalışıyordu. 1919 senesinde Reich Anayasası'nın

150. maddesi, «Sanatın, tarihin ve tabiatın anıtlarının devletin korunması altında olduğuna» dair hüküm getirmekle önemli bir hukuk temeli kazanıldı. Nazist devirde 1933 yılında Hayvanların Korunmasına, 1934'de Avlanmaya ve 1935 senesinde tabiatın korunmasına dair ayrıntılı kanunlar çıktı. 1935 ve 1936'da bunların uygulama biçimlerine ait tüzükler de yayınlandı.

Barıştan sonra bu metinlerde eski rejime ait lâfların çıkarılması ve tüzüğün 17. maddesi Bakanlığın kararlarına karşı itiraz yolu tanımamış iken Federal Anayasa'nın 19/4, maddesinin verdiği imkânla dava yolunun açılması gibi değişiklikler eklendi. Böylece hâlen yürürlükte olan bu hükümlerin, yapıldığı devre nedeniyle politik sakıncası olma engeli de giderilerek, uygar bir ulusun ileri hukuk kuralları hüviyeti ile yaşamaları sağlandı.

Avusturya'da da Tirollerin 1951, Oberösterreich'in 1955 tarihli yeni kanunları, İsviçrede Bern Kantonu'nun 1912, Solothurn'un 1939, 1942, 1944 tarihli tüzükleri ve diğerleri aynı esaslardan hareket ederek, uygulamada çıkabilecek hukukî anlaşmazlıkları daha yakından öngörmek ve çözüm yolları göstermek suretiyle Alman metinlerinin tekniğini geliştirdiler.

Bu kanunlar ve geniş uygulaması tabiatı koruma deyimi ile anlatılmak istenen çalışmaların başlıca dört yönde ve alanda bulunduğunu göstermektedir.

Aşağıda hukukî çerçeveleri kısaca gösterilen bu konular «Tabiatın Korunması» sorununun, bir ülkenin tarımsal -ekonomik yapısında hayatî rolü olduğu kuşkusuz olan orman işletmesi konusundan da ayrı ve ileri bir konu olduğunu; ve bunların, demek ki orman davasını herhalde ilk plânda çözümlenerek yaşamasını güven altına almış bulunan toplumlarda bahis konusu edilecek niteliklerini ortaya koymaktadır. Ayrıca, tabiatın bu şekilde bütün değerleri ile ele alınması orman davasının da anlaşılmasına ve gelişmesine hizmet edeceği gibi tabiat tarihinin bilimsel çalışmaları v.s. için de en gerçek ve değerli malzemeyi sağlamaktadır.

Andığımız kanunların ilk maddelerinde yer alan, tabiatı koruma çalışmalarının çapı ve uygulaması şöyledir :

1 — Görünümlerin (Peyzajların) korunması :

Bu kısımda konunun ekonomik yanı kalkarak, tamamen estetik endişeler hâkim olur. Tabiatın görünüşlerinin korunması kavram ile, güzel ve sukûnetli nehirler ve göl kenarlarının, deniz kıyılarının, ovalar ve bütün peyzajların kendi saf şiiri, kendi müziği ile saklanması ve onun havasına yabancı binalar ve teknik tesislerle bozulmaması kastedilir. Metinler bu hususta esasda birlik olup ayrıntılarda farklıdır: Manzaraları koruma tedbirlerine ve kararlarına temel olacak bir hukukî esas kanun koymuş olur. Uygulamada belli bir şeyin tabii görünümü bozduğuna dair idarî kararı, ilgili makam (be-

lediye, orman müdürlüğü v.s.) verir. Veya, değeri belli olan ünlü bazı yerler için özel bir yönetmelik yapılabilir ve herşey burda yazılabilir.

Karar veya yönetmeliğe karşı idarî dava açılmasının, ancak yetki, biçim ve amaç unsurlarındaki noksanlar yönünden mümkün olacağı düşünülebilir. Çünkü Avusturya Federal Mahkemesinin anıtlara yani tarihsel sanat yapılarına ait olmak üzere 1928 yılındaki bir emsal kararında belirtildiği gibi, kararın esası, yani sebep ve konu unsurları, idarenin takdir yetkisi içindedir. Kanunlar, «manzaranın bozulması» deyimi ile işlemin sebep unsurunu belli etmiş olmakla beraber, bir olayın, Kanunun ruhu bakımından sebep teşkil etme değerinin takdiri, yerleşmiş uygulama ve içtihat ile, idareye kalmaktadır. (5)

Korunacak kıyıların çapı hakkında bir fikir vermek üzere, Oberösterreich'in 1955 tarihli Kanunu'nun 1. paragrafını burada anabiliriz: Kıyıda içerilere doğru 500 metrelik yerler, korunan bölgeye girer. Birçok metinler, burada yasaklanan ve sınırlanan inşaat ve tesisler kavramına, reklâm levhalarını da sokarlar. Tirollerin Kanunu'nun 3. paragrafında kaydedildiği gibi, bir yapının veya tesisin yüksekliği, stil veya biçimi ve hatta boyası doğal görünümü bozar sayılabilir ve bunun kanun veya yönetmelik hükümlerindeki usul içinde giderilmesi istenir. Almanyada Südbaden'in anıtsal yapılara ait 1949 tarihli Kanunu'nun 34. paragrafı gereğince bir görünüm, o anda içindeki bütün doğal ve mimarî unsurları ve değerleri yazılarak, bütünü ile sicille geçirilebilir ve böylece o peyzajın kül halinde korunması, ededileştirilmesi ve unsurların zamanla değişmesi veya eksilmesi hallerinde tablonun tamamlanmasına yarayacak bilgiler ve esaslar sağlanmış olur.

Bütün bu bilgilerin konumuz bakımından önemi şuradadır ki, peyzajların içinde çoğu kez bir ağaç bulunur. Ağaç görünümüne en soylu unsurlardan birini getirir ve bu nedenle hukuk, esirgeme kanadını görünüm içindeki o ağaç unsuru üstüne de gerer. Zaten bir görünüm, içindeki tek - tek elemanların bir toplamıdır. Bunların hepsinin bir hukuk metni ile düzen altına alınması, peyzajı biçimlenmiş olur (6).

Topkapı Sarayını, çevresindeki ulu çınarlardan ayrı düşünebilir misiniz? Bir çeşme ile aynı gün dikilmiş ve yüzyıllardır şemsiyesini onun üstüne açmış olan bir ağaç, o çeşmeyle beraber, birer ayrılmaz kardeş gibidirler. O ağacı kesmek, bir tablonun yarısını kazıktan farksız bir şeydir, medenî gözler için.

Fransa'da görünümlere hukukî bir koruma getiren kanunlar 7/11/1910 ve 29/7/1925 tarihine kadar çıkarlar. Bunlar Belediyelere yetki ve görev vermişlerdi. Daha ayrıntılı hükümler getiren 22/5/1930 tarihli Kanun ise görünümleri tesbit edip koruma altına alacak kararları vermek üzere yöresel

yetkili komisyonlar kurmuştur. Komisyonun yapacağı işlerden biri de, görünümlere vücut veren tabiat anıtlarının tesbitidir. Bu yolla, konumuz olan ağaçlar için tekrar bir güvenlik statüsü getirilmiştir.

Korunmuş bölgeler :

Tabiatı koruma rejiminin öbür çalışma ve yetki alanları, şu diğer üç konuyu da içine alır :

Ülke içinde zengin ormanları, nâdir orman ve hayvan türlerini, bitki ve kuş zenginliklerini barındıran bölgeler ayrılarak bütün halinde (Millî Park) korunur. Korunmaya dair karar, yukarıda açıklanan hukukî niteliktedir. Arazinin özel mülkiyette bulunması ve korunmuş bölge ilânı ile mülkten yararlanmanın tamamen kaybolması hallerinde Tirol Kanunu (m. 15/2) tanzim esasını kabul etmektedir.

Belli bitki ve hayvan türlerinin korunması :

Bu, daha çeşitli nedenlerden ileri gelebilir : Tedbir alınmaması halinde neslin tükenmesi tehlikesi, çevreye özellik veren bir yaratık olması, ilâç endüstrisi ve halk sağlığında önemi olması, hattâ yöresel folklorlarda yeri olması v.s. gibi. Burada da hukukî dayanağı sağlayan kanun hükümden sonra bir metin, liste veya ilân, korunan varlıkları belli eder ve sınıflandırır. Bunların kesilmesi, toplanması, avlanması, yerlerinin değiştirilmesi ya yasaktır, ya da izne bağlıdır. Bazı bitkilerin kısmen korunması da mümkündür: Yani sadece kök veya soğanların tahribi yasaklanmış olabilir. Almanya'da tabiat aşığı bir görevlinin büyük bir eseri, Trier bölgesinde yüzü ender olmak üzere üç yüzü aşkın bitki cinsinin korumaya alındığını gösteriyor (7). İstanbul'da ise çingeneler bir süredir papatyaları kökünden sökerek satmakta.

Tabiat anıtları :

Bunlar doğanın kendi eliyle meydana getirdiği, ortaya çıkardığı, bir tablo, bir heykel gibi tek - tek «eserler» dir. Koruma nedenleri ise bilimsel, tarihsel, lokal olmak üzere çeşitli olabilir.

Bu gibi anıtlara örnek olarak, bilim ve tarih özellikleri olabilecek tek ağaçlar, ağaç grupları, dağ ve tepe uçları, mağaralar, renkli veya renksiz kayalıklar, taş setleri, kireç, liyas, lâv birikimleri, mercanlar, ılıcalar, kaynaklar, şelâle ve çağlayanlar, krater gölleri vs. anılabilir. Ama en sık rastlanılan doğal anıt varlığı, ağaçlardır.

Hukukta bir varlığın tabii anıt sayılmasına dair karar, sahibi ve resmî görevliler için tebliğ tarihinden, üçüncü kişiler için ise sicille kayıttan itibaren sonuçlarını doğurmaya başlar. Eşya, özel hukuk mülkiyetine konu ise, bunun bir kamu hukuku kanunu ile sınırlanması bahis konusu olur. Yani koruma kararı ile, sahibinin bunlar üzerindeki, yok etme, bölme, değiştirme gibi maddî; ve satış, bağışlama ve rehin etme gibi hukukî tasarruf hakları sınırlanmıştır.

Almanya'nın 1935 tarihli Tabiatı Koruma Tüzüğü'nün 9. maddesi, doğasal anıtların çevresini de

yukarıda anılan görünümler kavramına yakınlaştırarak, koruma hükümlerine sokuyor : Bu durumda onların çevresinde çadırlarla gelişigüzel kamp- lar açılması, satış yerleri, reklâmlı sıralar, v.s. kurulması, rejimine göre yasaktır veya görünüş ve seyredenler üzerindeki tabii etki ve izlenimin bozulmamasını sağlayacak koşullara bağlı tutulur. Almanya'da nefis ve ulu bir ağacın gözünün ortasına, banka veya makarna reklâmı levhası veya şarkıcı resmi çakıldığını göremezsiniz.

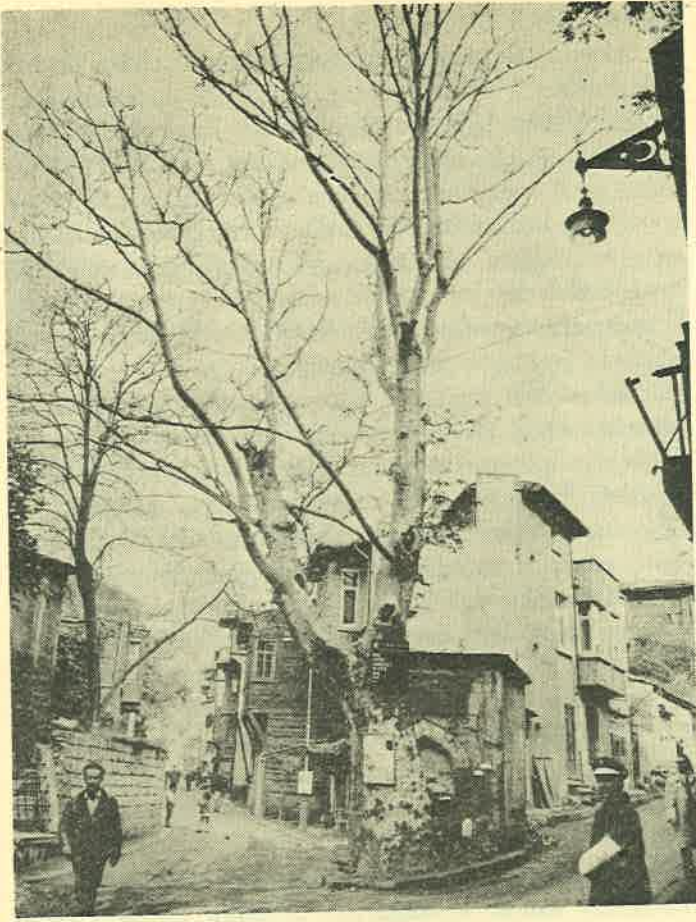
Bahsimizde en son, ceza hükümlerine de değişim istiyoruz : Gerek kanunlar, gerekse ona dayanılarak yapılan statüler hükümlerine aykırı hareketlere suç niteliği verilerek, hukukun boşluğu sonucu tecavüzlere karşı korunmasız kalan bu değerler, ceza hukuk yönünden de ele alınmış olmalıdır. Hapis cezaları genellikle üç yıla kadar çıkar. Para cezası Avusturya'da otuzbin şilingdir. (yüz dolardan fazla). Demokratik bir ülkenin, Tirol'ün 1951 tarihli Kanununun 18. maddesinin 4. paragrafındaki şu hüküm de, her halde çok ilgiye değse gerekir : Faile, hapis cezasının dolmasını ve para cezasının da ödenmesini izleyen üç yıllık bir zaman içinde, kabil olduğu hallerde, zarar verilen varlıkların, masrafları kendisine ait olarak ve uzmanların direktifleri içinde, eski hallerine getirilmesini sağlamakla yükümlülüğü konulabilir.

Bu hukuk rejimleri ile uygar ülkelerde en etkili bir koruma altına alınmış olan anıtsal varlıklar, yukarıda saydığımız gibi, doğanın bütün tek - tek kreasyonları olabiliyor. Kayalar, teraslar, mercanlar, zirveler vb. Ama doğal anıt deyince çoğu kez akla gelen ve durumların çoğunda da öyle çıkan şey, ağaçtır.

Bir köy kahvesine, meydanına, nefti bir yağmur gibi gölgesini serpen birkaç yüzyıllık bir kestane; yol boyunda bir namazgâhta yükselen ve altındaki çeşmeden yolculara serin bir billûrla beraber yeşilin bütün nüanslarını ve dağlarındaki kuşların bütün seslerini de içiren bir çitlenbik; cami yanında minare ile yarışan bir selvi; Beyazıt'da kitapçılar çarşısının önündeki avluyu yüzyıllardır yeşil ile boyayan ve eteğinde oturup dinlenenlere gönlündeki kadim huzuru sevgili bir ana gibi avuç - avuç pay eden ulu çınar

Sanatta ağaç, duyguları en yücelten imajlardan biridir. En ünlü peyzaj tablolarında mutlaka bir ağaç biçimlenir ve dantel yapraklarını yayar. Düz çizgili bir ova peyzajının içinde yalnız bir ağaç motifi, evrendeki biçimlerin en kimsesizi, en kendine yeteni, fakat her halde en dinlendiricisi olarak gülmüser.

Bir ağacın formunda, çarpık ve aykırı hiçbir çizgi gözü yormaz. onun bütün dallarını en ölçülü şiirler gibi yetiştirmiş ve serpiltmiştir. Dallarında yeşil'in yüz nuansı renklenen ağaç, bütün çeşitlilik içinde yine güzelliğin bir sadelik tablosu olarak durur. Gözü ağacın şiirine alışan insan oğlunun gön-

● İlân tahtası mı? Yoksa ağaç mı? (İstanbul)

lü; «sevgi», «ölçü» ve «yaradılışa karşı saygı» duyguları ile beslenir ve dolar. Uygarlık dediğimiz şeyin kaynağı da, sanırım ki sadece bu üç tohumdadır.

Mavi göğe boy atmış ağaç, özgürlüğe âşık insan-
noğlu için, bir sembol ve bir ideal olarak görünür. Kendi kısa ömrünü aşkın zamanları yaşadığını ve erişemediği yüksekliklere çıktığını gördüğü ağaç'ta birbiri ile ilgisiz ve uzak nice toplumlar, aynı kutsallığı bulmuştur. Ağaç'a karşı insan, Anadolu'da da, Meksika'da da aynı duygularla doludur (ya da doluydu). Alman dehası Goethe'nin, ölümünden az önce, 82. yaş gününde, kentin yakınındaki ormana üstüste iki defa gitmeyi isteyerek, ulu bir meşe'nin önünde dalıp düşündüğünü ve bu eski tanıdığına ve da ettiğini bilir miydiniz? (8)

Bizim yaşamadığımız yüksekliklerden, sabah serinliği içinde ilk ışıkların dünyaya doluşunu, insanlar, hayvanlar ve bütün öbür yaratıkların gün boyunca güneşler içinde yayla ve ova boylarına yayılışını ve akşamları ufkun bütün yangınlarını seyredabilen ve ömrü boyunca sindire sindire içen ağaç, mutlu'dur. Esen yelin en ufak bir fısıltısını ise onbinlerce yaprağı ile ayrı - ayrı duyacak ve gösterecek kadar da, duygulu.

Bütün bu hukuk ve dünya bilgileri ile bizim iliş-

kilerimiz, tabii, ayrı ve kendi başına bir bahistir.

Yazılmamış olan, önemli ve hayatî bir sorun, toplumumuz ile, genellikle doğa sevgisi arasındaki ilişkidir. O konuda da o kadar az şey biliyoruz ki. Önce gittikçe çölleşen Anadolu'nun görünümüne bakarak umutsuzluğa kapılan kimi yetkililer, baştan beri göçerlik karakterini sürdürmüş olan toplumumuzun Orta Asyadan da ormanları imha ederek çıktığını düşünmüşler ve ağaç katliamına toplum şartları değişmedikçe çare olamayacağı sonucuna vardıkları olmuştur (9).

Bu umutsuz görüşlerin yanında günümüzde geniş ve makbul bir literatür ise, Türklerin tarih boyunca ağaç sevgisini işler.

Belki bu görüşlerin ikisi de ayrı - ayrı doğrudur ve geçerlidir. Yani, özellikle Anadolu'ya yerleştikten sonra, Türklerin, buranın geçmiş uygarlıklarının da etkisinde kalarak ve bir senteze vararak zengin bir hayır - hasenat anlayışı içinde nice uygarlık yapılarını bu toprakların üstünde yükseltmiş oldukları nasıl inkâr edilemez bir gerçek ise, tabiat sevgisinin de yüzyıllarca yer - yer bu vatan toprağında çağıldadığına, geçmiş insanlarımızın akarsular, zümrüt çayırıklar ve kendi deyimleriyle «eflâke ser çekmiş» ağaçlardan büyük zevk aldıklarına da kuşku yoktur.

Sayırsız gravürler, tablolar, yazılı belgeler, kitaplar, bu sosyal tutkunun besbelli kanıtlarıdır. Çağlar boyunca bizim diyara gelmiş bütün gezginler gibi, geçen yüzyılın ortasında İstanbula gelmiş olan seçkin Fransız şairi ve devlet adamı Lamartine, Türklerin doğa sevgisine ve ağaca olan aşkını ne güzel anlamıştır :

«Gezmiş olduğum, hayranlık uyandıracak güzellikte sarayın genel karakteri ne büyüklük, ne rahatlık ne de haşmettir; bu saray, aslında, ışığa açılmış pencere, yıldızlı tahtadan bir çadırlar topluluğu. Bu sarayların karakteri Türk ulusunun karakteridir : Akıl ve tabiat sevgisi. Güzel görünümlere, parlak denizlere, gölgelikler, su kaynaklarının, dağların karlı tepelerinin çerçevelediği sonsuz ufuklara bu sevgi, bu içten eğilim bu milletin başlıca içgüdüdür. Bu işgücünde, köklerini hatırlamaktan hoşlanan çoban, ve gezici bir milletin duygusu sezilir. Bu millet, başındaki sarayını, imparatorluğunun başkentini, memleketindeki, belki de bütün dünyadaki en güzel tepenin yamacı üstüne oturtmuş. Bu sarayda bir Avrupa içinin ne lüksü, ne de esrarlı servetleri görülür, orada, sadece, ağaçların vahşi ormandakiler gibi özgür fıskırışları, su mırıltıları, güvercinlerin ötüşleri var; odalardaki çeşitli pencereler her zaman açıktır, taraçalar bahçelerin, denizin üstünden uçar gibidir ve kafesli köşklere, pancurların arkasında oturan padişahlar hem sessizlikten, yalnızlıktan, hem de Boğaziçi'nin sihirli güzelliğinden zevk lenirler. Türkiye'nin her yerinde bu böyledir; soylu, kibar ya da halk adamı, büyük ve küçük, tümünün tek bir isteği, tek bir duygusu var : Göz zevki,

● Anıtsal ağaçlarımıza saygısız davranışlarımızdan tipik bir örnek (İstanbul)

güzel bir ufku seyretmek zevki; ya da, evin yeri uygun değil ve kişi yoksalsa, hiç değilse bir ağaca, kuşlara, bir koyuna, bir toprak parçası üstündeki, kulübenin çevresinde ötüşen güvercinlere malik olmak. Onun için, nerede yüksek, zarif, tanrısal güzellikte bir tümsek, bir tepe, bir tabiat parçası varsa orada, muhakkak, bir cami, bir saray, ya da bir Türk kulübesi görülür. Boğazın bir parçası, Asya ve Avrupa kıyılarında bir sırt, bir körfez yoktur ki oraya bir paşa, ya da bir vezir bir villâ, bir bahçe yaptırmış olmasın.

Harikülâde bir ufkun karşısında, başının üstünde ağaç dalları ve yanında bir çeşme, gözünün önünde kırlar, ya da deniz, oturmak; ve orada, belirsiz, dalgın bir seyirle saatler, günler geçirmek, işte müslümanın hayatı; evini seçiş ve düzenleyişinden bu zevki anlaşılır; bu milletin sessiz ve hareketsiz olduğu, içinde uyuttuğu, ama hiç kaybetmediği hırsları, onu ayaklandırıp doğuştan sahip olduğu enerjiyi uyandırmıca, o sessizlikten, hareketsizlikten silkinmediği anlaşılır. Türk, Arap gibi duygularını dışarı vermez, gururuna, nefesine güvenir, başkalarıyla toplu yaşantının verebildiği hazlara önem vermez; tabiatın aldıkları ona yeter; hayal kurar, düşünür, namaz kılar. Türkler filozof bir millettir; tabiatın herşeyi çıkarır, herşeyi Allaha bağlarlar. Allah hep düşüncelerinde, dillerindedir; Ama bu

köksüz, özsüz bir düşünce değildir, elle tutulur, açık meydana, pratik bir gerçektir. Türk'ün en büyük hassası, kutsal iradeye durmadan perestiş etmektir; «Kadere boyun eğmek» de mezhebidir. Böylesi bir inançla dünya feth edilir, ama aynı kolaylıkla, aynı sükûnetle de kaybedilir (10)»

Peki, bütün bunlar tarihsel bir gerçek olduğuna göre, bugün bütün vatanda yayıldığını gördüğümüz dazlak bozkırlara ne demeli? İşte onun da en inandırıcı cevabının, «ekonomik yıkıntı ve sosyal çöküntü» olduğu anlaşılıyor.

İçimizden yaşayan bir çoklarımız, Abdülhamid İstanbulunda «teferrüce» gidilen kayışdağı, Alem dağı ormanlarını; Birinci Cihan Savaşında Kafkas cephesinde çarpışanlar da yollarını kaybettikleri kesif ormanlıkları hatırlar ve bugün gittiklerinde, hepsinin yanında soğuk yellerin estiğini görürler.

Hiç kuşku yok ki, Anadolu'nun zengin ağaç varlığının üzerinden son bir yüzyılda çöken İmparatorluğun zehirli rüzgârı geçmiş ve göçler, yoksulluklar, çoğunu alıp götürmüştür.

Ama Türkiyede tabiat tahribinin bununla kaldığını sanarsak aldanırız. Savaşların üzerinden — Türk tarihinde en uzun bir devre olarak — yarım yüzyıl geçti.

Yaşadığımız devrelerin getirdiklerini de düşündüğümüz zaman savaşların çizgisini, tabiata karşı yeni iki faktörün devam ettirdiğini görürüz:

1. Bunlardan birincisi, Batıdan kopya ederek aldığımız çok partili rejimin sosyal şartlar elvermediği için bizim potamızda aldığı biçimle, Türkiyede tam bir tabiat tahribine yol açmış olduğu gerçeğidir. Başlıca karakterin sorumsuzluk olan bir toplumsal atmosfer, son yirmi - otuz yılda, İmparatorluk çöküşünden geri kalmış olan ağaç varlıklarını da kazınmış bulunuyor. Buna karşılık, zengin Avrupa ülkelerinin bize örnek olamayacağı ve bizde halkın yoksulluğu dolayısıyla ağaç kesmekten başka bir alternatifi olmadığı görüşünde olanlarımız da var. Halbuki hastalıkların tedavisinin birinci şartı teşhistir. Daha onda yanılığa düşülünce, bir çıkar yol bulunamıyor tabii. Evet, Avrupada bugün halk yüksek ve çeşitli gelirleri dolayısıyla ağaç yakmak zaruretinden çıkmıştır ama, bu zengin ekonomik hayatı da ona başka uluslar gelip kurmamış, her ulus kendisi yapmıştır. Sonra, büyük endüstriden önceki yoksul yüzyıllarda, tarih, Batı toplumlarının geçim için ağaç varlığını yok ettiğini yazmıyor. Çünkü Batının karakteri, her zaman «Üretim» olmuştur. Tüketim ve gasb değil. Onlarla beraber olsa da, onlardan çok, hep yeni şeyler üretmek ve «Çalışmak.» «Çalışmak» ve «Üretmek» prensip olunca, tabiatın da tahripten kurtulduğunu ve şehirler gibi imar edildiğini görüyoruz.

Herhalde doğrusu o ki, egemenliği altındaki ülkelerden gelen gelir imkânlarını yitiren toplumumuzda, çöküntü devrelerinde, göçerlik karakteri ve damgası tekrar etki kazanarak, hazır ve son bir ser-

vet kaynağı olarak tabiata el atılmıştır.

2. İkinci bir fanomen, daha çok kentlerin iç-risi için bahis konusu oluyor. O da, halkın son yarım yüzyıldır estetik duygularındaki gerilemeleri-dir. Bizde Doğu'nun estetiğini, değer yargularını götüren son devirler, Batı'nın düzen anlayışını ve ölçülerini getirememiş olduğu için, ikisinin arasın-da tarihin özel bir periodunun yaşayan toplumu-muz bugün tabiata hayli yadırgıdır. Bunun sonuç-larını ise hep görüyoruz: Meselâ eski Doğulu kent-lerimizde genel parklar ve yeşil alanlar bulunmaz-dı, çünkü onlara lüzum yoktu: Göçebe prensipleri-ne göre biçim alan eski şehir, kendi bahçesine sa-hip olan onbinlerce tahta evden meydana geliyor-du. Herkesin bir bahçesi, birkaç meyva ağacı, kes-tanesi, çınarı olduğundan, mahalle için ayrıca bir genel park zorunlu değildi. Göçebe yerleşmesi nede-ninden başka, kadının kapalılığı gibi faktörler de, her eve bir bahçe esasını zorunlu kılıyordu ve şehir parkına yer vermiyordu.

Şimdi yarım yüzyıldır şehirlerimize sözüüm ona Batı tekniği ve sözüüm ona Batı etkisi sokuldu: Bahçeli evler sökülüp (sokaklar genişletilmeden), betebeli beton sabun kalıpları dikildi. Ama asıl Batı anlayışı ve ölçüleri girmediğinden, sokaklar garip bir dar kanallar ve duvarlar haline geldi, tra-fik çözülmaz bir çıkmaza sokuldu, zümrüt şehirler yeşilliksiz birer taş yığını oldu.

Bursa'da, İstanbul'da, tarihsel sanat yapıları avlularında ve çevrelerinde yükselen sayısız anıt-sal ağaçlar yola gitti. Beyazıt Meydanının resim gi-bi ulu çınarları devrildi, yerine taştan setler yapıldı.

Tabiatı koruma doktrinin bütün gereklerini ye-rine getirmiş ve geliştirme sürecini tamamlamış o-lan Batı ise, gittikçe büyüyen endüstrisinin yeni getirdiği sorunlara bir çare olmak üzere, şimdi de dinlenme bölgelerini geliştirmeye çalışmakta ve şe-hirler yanında bu amaçla yeşil alanları ve rekreas-yon ormanları meydana getirmektedir. Mutlak ola-rak korunmaya alınan ormanlar halka açılırsa bo-zulurlar diye, şimdi bir de dinlenme, gezinti, gece-leme ihtiyaçları için yeşillikler yetiştiriyor (11).

Bu kısa stüdüümü bitirirken bütün lâkırdıları şu cümlelerde toplamak isterim: Yukarıda Avrupa-daki hukuk rejiminin açıkladığımız garantilerinden bir tanesine bile sahip olmayan, bir takım yerine konulmaz ağaçlar, bizimle beraber yaşıyor, henüz ülkemizin bazı yerlerinde, Kimisi kendi cinsinin ya-şına göre olgunluk çağında yani, 200 - 300 yıllık, ki-misi Bizans ve Osmanlı İmparatorluklarını görmüş, yaşları bin yılın üstünde. Varlıklarının farkında bi-le değiliz, bu ülkede yaşayanların yüzde doksan do-kuzu. Her an bir «İmar» hamlesi içinde, bir idare-ci, ya da politikacı kaprisi ile, memleket sahnesin-den silinip gidebilirler.

Gönül, Avrupadaki benzerlerinin sahip olduğu hukuk garantilerinin bir kısmının olsun bu yerine

konulmaz varlıkların üzerine gerilmesini arzuluyor. Fakat bir hukukçu olarak biliyoruz ki, bir üst yapı kurumu olarak hukuk, toplumda gerçek bir garan-tiyi sağlayamaz. Sosyal hayatta bir çok şey için ol-duğu gibi, bu tablo misâli ağaçları da kurtaracak ve esirgeyecek olan çare, raflardaki kitaplar değil, insanlardaki kafa dostluğu ve gönül sevgisidir. O-nun çaresine bakmak gerekiyor (12).

FAYDALANILAN KAYNAKLAR

- (1) Dr. P. Fischer : Der Sozialtourismus als Schöpfer neuer Beherbergungsformen. Bern 1958. S. 42.
- (2) Karl Giannoni: Das Erbe in Denkmal und Landschaft, Wien 1953, S. 8
- (3) Touristenverein «Naturfreude»; Denkschrift zum sech-zig jährigen Bestehen. 1895 - 1955. Zürich 1955 S. 9 ve devamı
- (4) Prof. W. Schoenichen: Naturschutz als völkische und internationale Kulturaufgabe Jena 1942
- (5) Ord. Prof. Dr. S.S. Onar: İdari Hukukunun umumî esasları İdare kararlarındaki «Sebeup» unsurunun bu yönü hakkında bilgi için bak. S. 188
- (6) Mathias Schwickerath : Hohes Venn - Norfeifel. Ganz-heitliches Effassen der Landschaft Reclinghausen, 1966, S. 9.
- (7) Peter Joseph Busch : Naturdenkmale, Recklinghausen, S. 292 ve devamı
- (8) Prof. W. Schoenichen: Matur als Volksgut und Mensc-henheitsgut, Ludwigburg, 1950 S. 18
- (9) Prof. Dr. Kerim Ömer Çağlar : Allahın yarattığı gibi, «Peyzaj Mimarlığı» 1971/1 S. 16
- (10) Alphonse de Lamartine ve İstanbul Yazıları. İstanbul 1971 S. 127. 128. 129
- (11) Blum - Mantel : Landschaftsschutzrecht im westlichen Europa. München 1969. S. 18 - 19.
- (12) Roger Heim: Destruction et Protection de la nature Paris 1950 S. 52

boğaz köprüsü ve koca sinan

Vedat DALOKAY
Yük. Mimar

İstanbul tepeler ve görkemli ufuklar kentidir. Koca Sinan kızıl ve mor renklere bulanmış gurubu arkasına almış bir Süleymaniye'yi seyretmek için 40 odalı evini Külliye'nin doğu yakasına inşa etmişti. Karaköy Köprüsünden her geçişimde gözümü Süleymaniye'nin silüetinden ben de hiç ayıramam. Bu bir tutkudur bende, Sinan'dan kalan. Geniş alımlı kubbesi ve etrafında kubbeler piramitini tamamlayan çalınmış minareleri ile o tepedeki Süleymaniye, sanki o tepeye bağdaş kurmuş, kurulup oturmuş, muhteşem Kanunî Süleyman'dır.

Sinan kendisine verilmiş (Ser - Mimar-ı Cihan) Cihanın baş Mimarı ünvanını mühürüne de kazıtmıştı; ekonomik, politik, askeri yönleri vardı bunun. Ama sever miydi bunu, bilemem. Sinan, kendisinin yalnız kendi kabiliyeti ve dehasıyla, bugünlere dek, böyle geleceğini bilmiyor değildi. O, politik ve askeri zaferlerin ve güçlerin yani koca imparatorluğun somut görüntüsünü veren ve çağlar ötesine taşıyan bir teknisyen, bir sanatçı, bir araçtı sadece. Üç ayda yetmiş pare gemiyi denize indiren güçlü bir sanayiim, Avrupa ortalarına işçi değil, istila orduları gönderen bir imparatorluğun taş, kemer ve kubbeyle konuşan elçisiydi. Sinan, kültür ve her alandaki zaferlerin ördüğü bir piramitin tepesindeki sözcüydü. O bir mucizevi olay veya tarihsel bağış değildi. O günkü koşulların ortaya koyduğu, çağının gerçeğini yansıtan sade bir insan olarak güçlü bir aynaydı; çok güçlüydü.

Sinan, Süleymaniye'yi inşa ederken, ulu mabede su getirmek bahanesiyle İstanbul'u da suya kavuşturmuştu. İstanbul'a 300 çeşme yapmış bu arada bütün yol ve kanalizasyon davasını da çözmüştür. Sokak başlarındaki çeşmelerde gürül gürül sular aktığını duyan bütün köyler, kentler İstanbul'a akmış, hanlar, hamamlar adam almaz olmuştu. Sıhhatli bir kentleşmeye yüz tutan İstanbul birkaç yılda iki misli nüfusa erişmişti. Zamanın Veziriâzamı İstanbul'un suya ve yola kavuşturulması nedeniyle, «Ordunun hayvanlarını otlatacak mera kalmadı, serseriler İstanbul'u bastı. Şehirde ekmek sıkıntısı başladı» diye Sinan'a dış bilemişti. Üstelik «Beytullâha getirdiği sudan yarım lüle de evine çaldı» diye Sinan'ı padişaha şikâyet etmiş ve Koca Mimarı nezarete aldırtmıştı.

Sinan kavgacı adamıdır. Taşla, kireçle, demirle boğuştuğu gibi toplumun bağınaz ve gerici kesimleriyle de boğuşur. Süleymaniye'yi inşa ederken, «Bir gâvur eseri Ayasofya'yı kopya etti» diye ortalığı bulandıranlara cevabını bir başka uslupta Edirne'de

Selimiye ile cevap vermiş idi.

Sapanca gölünden İstanbul'a su götürmek için projeler yapar; bataklık Çekmece gölünden taş köprüler ile sığır karşı kıyılara. Boğazı da geçecektir Sinan, ama günü gelmemiştir. İstanbul'un su, yol, kanalizasyon derdi, ülkenin han, hamam, okul derdi, ordunun fetihleri vardı. Sinan sıçrayacaktı, Anadolu'dan Rumeli kıyısına bir köprü ile; ama günü daha gelmemiştir.

Sinan evine bir kırk oda daha ekleyip, sabahları da doğan güneşe karşı Boğaz'daki köprüsünü seyredecekti. Köprü'nün biçimi kafasındaydı. Biliyordu Boğazın köprüsünü nasıl yapacağını. Oraya nasıl bir inci kolye asacağını düşünüp duruyordu. Ama Sinan 99 yaşındaydı. Hacca gidip gelmiş ve ölümün kapısını vurduğunu duymuştu. Bütün malını mülkünü kamuya bırakmıştı. Yalnız her gün bir akçe ruhuna okunsun diye kendine ayırmıştı. Kendi eliyle ufacık türbesini inşa etti ve artık düşünmedi, yaratmadı, inşa etmedi. Hoca Nasrettin gibi, Yunus gibi, Pir Sultan Abdal gibi bir daha konuşmadı.

Ortaköy'den her geçişimde Boğaz Köprüsü'nün ayaklarının yükselisini hayranlıkla seyrediyorum. İnce, hassas, tecrübe edilmiş, çağdaş bir teknolojik harika. İnsanlar bir örümceğin bin yıllık ustalığıyla örüyorlar köprüyü. Örümceğin usta, kıvrak, cambaz, korkunç tekniği ile.

Köprü'nün bir şeyi eksik sanki; Sinan'ın nefesi hiç yalamıyor onu; sanki Sinan'ın ülkesinin köprüsü değil, sanki Sinan'ın yaratıcı dehasından hiç bir şey katmıyor güzel Boğaz'a. Biliyorum eksik tarafı: Ruh yok bu köprü'nün. Kurşun kubbeler, tepeler, görkemli ufuklar şehrinin biçimi değil bu. Bir atlet gibi çevik ve küçük adımlarla yaklaşan, sıçrayan ve gitgide sönen Çekmece Köprüsünü düşününce Boğaz Köprüsü içimi burkuyor.

Anadolu ve Rumeli yakalarını bağlayan bu köprüyü bir teknik ve ekonomik başarı olarak görmek mümkündür; ama ben, Sinan'ın kaç kuşak ötesindeki torunlarından biri, bin yıllık Anadolu'nun, Rumeli yakasına böyle bir biçimle elini uzatıp değerirmesinde incelik ve soyluluk bulamıyorum.

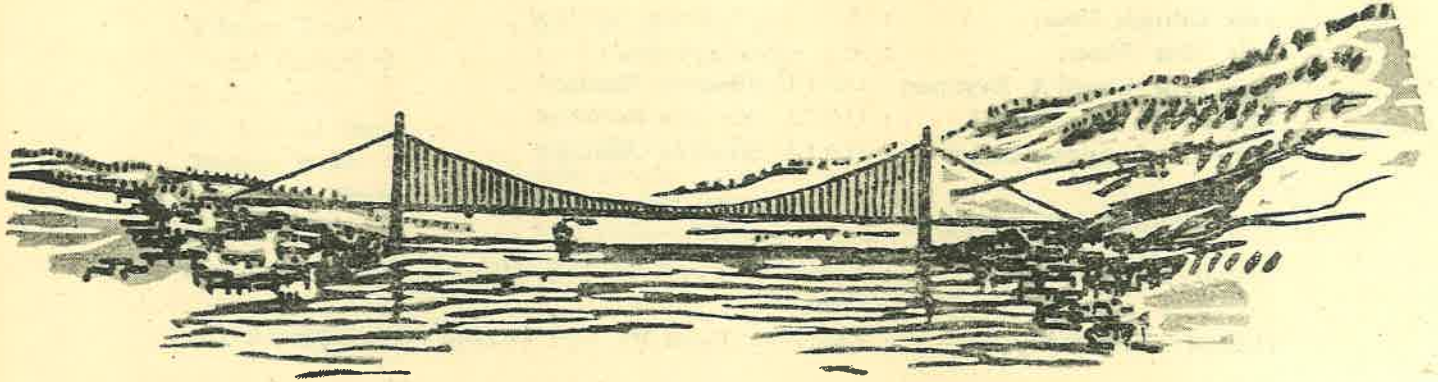
İnsanlar çirkinliklere kolay alışır; sonra güzel bulurlar; sonra harika derler ve kimse de bir daha aksini söyleyemez.

Köprü ayaklarının gölgesi altında seni bir daha anarken içim kabarıyor.

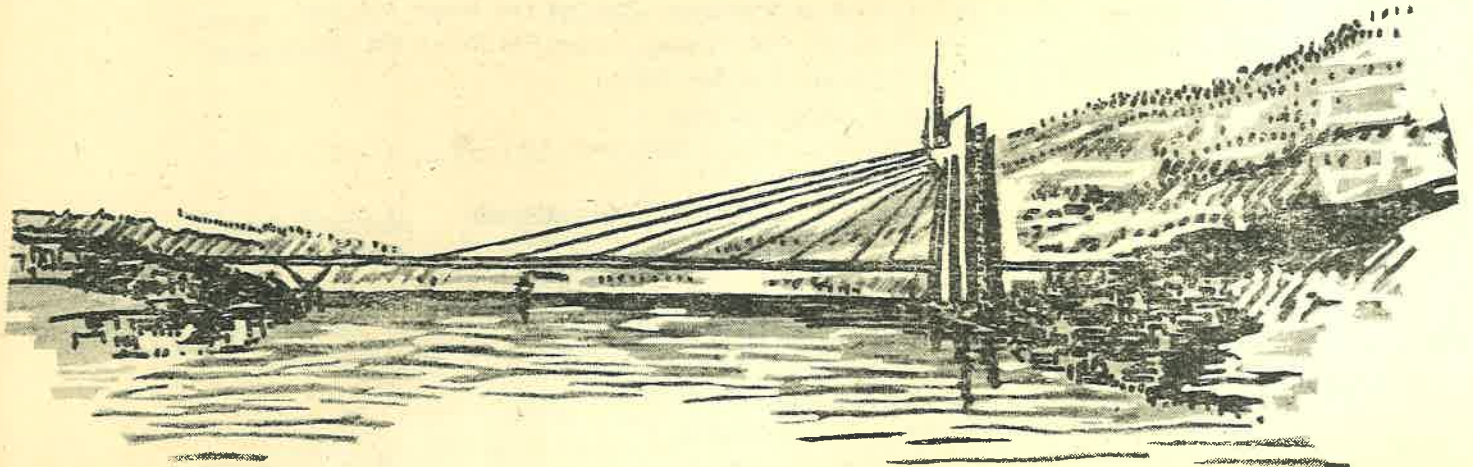
Daha çok yaşayacaksın Koca usta.

- Sinan, Süleymaniye'yi düşünürken; İstanbul'a yeni bir tepe daha ilâve ediyordu. O, bağdaş kurup oturmuş Kanunî Sultan Süleyman'ın ta kendisiydi. Minareleri bile Beytullahın etrafına dizerken kubbelerin piramidal yığılışına zarar getirmeyecek bir yeni biçim düşündü : Ana kubbeye yakın olanları yüksek, uzaktakileri alçak.

- İşte Boğaza yapılan köprü budur. «Boğazı en ekonomik nasıl geçeriz, nasıl inşa ederiz» endişesinin hâkim olduğu bir form. Matematiğin ve maddenin esiri ve doğaya yabancı. Simetrik ayaklarıyla ikilik duygusunu yaratan ve dünyanın herhangi bir yerinde de gene böyle bir formla ve böyle inşa edilecek bir köprü.

- Yalnız Anadolu yakasına inşa edilen ve Çamlıca tepeleri ile bütünleşen muhteşem bir beton ayağa basıp karşı kıyıya sıçrayan ve Rumeli yakasının alçak tepelerinde eriyen bir köprü biçimi. Süleymaniye gibi, İstanbul'a yeni bir tepe ilâvesi gibi... Bir tepe kuruluşu. Doğuya çağrı ve onunla bütünleşme. Anadolu'nun Rumeli yakasına el uzatması, kavuşması, seslenmesi biçimi. Boğaz Köprüsünü gören ve yapan teknisyenler ve idareciler «Bu pahalı bir formdur.» diyebilirler. Hayır, yaratıcı sanatçılar ve teknisyenler için bu söylenemez.

«Ülkemizin Peyzaj plânlama sorunları» seminerine katılanlar :

PARLAMENTO ÜYELERİ

Prof. Dr. Necmi Sönmez : Köy İşleri Bakanı

ÜNİVERSİTE ÖĞRETİM ÜYELERİ VE YARDIMCILARI

Prof. Dr. Sadri Aran : A. Ü. Ziraat Fakültesi
Prof. Dr. Arif Akman : A. Ü. Ziraat Fakültesi
Prof. Dr. Rezan Şahinkaya : A. Ü. Ziraat Fakültesi
Prof. Dr. Ruşen Keleş : A. Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi
Prof. Dr. İlhan Akalan : A. Ü. Ziraat Fakültesi
Prof. Dr. Hande Suher : İTÜ. Mimarlık Fakültesi
Doç. Dr. Günel Akdoğan : A. Ü. Ziraat Fakültesi
Doç. Dr. Yüksel Öztan : A. Ü. Adana Ziraat Fakültesi
Doç. Dr. Abdullah Gürcan : A. Ü. Ziraat Fakültesi
Doç. Dr. Nizamettin Koç : A. Ü. Ziraat Fakültesi
Doç. Dr. Aysel Bayraktar : Ege Ü. Ziraat Fakültesi
Dr. Salih Vural : A. Ü. Ziraat Fakültesi
Asis. Metin Başal : A. Ü. Ziraat Fakültesi
Asis. Erdoğan Gültekin : A. Ü. Adana Ziraat Fakültesi
Asis. Güngör Uzun : A. Ü. Adana Ziraat Fakültesi
Asis. Nur Sözen : A. Ü. Ziraat Fakültesi
Asis. Prof. Gönül A. Evyapan : O.D.T.Ü. Mimarlık Fakültesi
Asis. Prof. İlhan Tekeli : O.D.T.Ü. Mimarlık Fakültesi
Assis. Prof. Aydan Bulca : O.D.T.Ü. Mimarlık Fakültesi

BAYINDIRLIK BAKANLIĞI

Feyyaz Taner : Karayolları Genel Md. liğü, Müşavir, Murakabe Kurulu Üyesi
Nurettin Karacadağ : Karayolları Genel Md. liğü, Yolboyu İnkişafı Şefi

ENERJİ VE TABİİ KAYNAKLAR BAKANLIĞI

Sabahattin Sayın : Devlet Su İşleri Genel Md. Muavini
Adnan Astekin : DSİ Park ve Rekreasyon Tesisleri Fen Heyeti Md.
Vasfi Gür : DSİ Ankara Barajları İşletme Müdürü
Gülşen Koç : DSİ Park ve Rekreasyon Tesisleri Fen Heyeti Md. liğü
Doğan Tüzün : DSİ Park ve Rekreasyon Tesisleri Fen Heyeti Md. liğü
Ender Topuz : DSİ Park ve Rekreasyon Tesisleri Fen Heyeti Md. liğü
Fikri Ataç : DSİ İşletme ve Bakım Dairesi
Cengiz Gökçe : DSİ V. Bölge Md. liğü
Uğur Demirörs : DSİ Su ve Toprak Lâboratuvarı
Hayri Çeçen : M.T.A. Enstitüsü
Celâlettin Noyan : Petrol Ofis Genel Müdürlüğünde Müşavir

İMAR VE İSKÂN BAKANLIĞI

Güray Açıl : Bölge Plânlama Dairesi
Engin Erkin : Bölge Plânlama Dairesi
Mete Güner : Bölge Plânlama Dairesi
Attila Çevikol : Bölge Plânlama Dairesi
Işık Nural : Bölge Plânlama Dairesi
Gonca Gürbüz : Şehir Plânlama Dairesi
Kılıç Özdemir : Şehir Plânlama Dairesi
Tuba Balkan : Şehir Plânlama Dairesi
Sevinç Kaynak : Tetkik Heyeti Üyesi
İlhan Türkoğlu : Levazım Md. liğü

KÖY İŞLERİ BAKANLIĞI

Ruhi Aytekin	: <i>Topraksu Genel Müdürlüğü</i>
Cahit Özgören	: <i>Topraksu Genel Müdürlüğü</i>
Kemal Ekermen	: <i>Topraksu Genel Müdürlüğü</i>
Hüseyin Akgül	: <i>Topraksu Genel Müdürlüğü</i>
Erdoğan Bilgiç	: <i>Topraksu Genel Müdürlüğü</i>
Nurhan Çetin	: <i>Topraksu Genel Müdürlüğü</i>
Ragıp Ezer	: <i>Topraksu Genel Müdürlüğü</i>

MALİYE BAKANLIĞI

Suzan Kızıyallı	: <i>Hesap Uzmanı</i>
İmre Barman	: <i>Hesap Uzmanı</i>
Gülser Karaman	: <i>Hesap Uzmanı</i>

ORMAN BAKANLIĞI

Zekâi Bayer	: <i>Millî Parklar Dairesi Başkanı</i>
Nedim N. İkmen	: <i>Millî Parklar Dairesi</i>
Yılmaz Erel	: <i>Millî Parklar Dairesi</i>
Nejat Özbaykal	: <i>Millî Parklar Dairesi</i>
Ruhi Çınar	: <i>Millî Parklar Dairesi</i>
M. Kemal Özgen	: <i>Millî Parklar Dairesi</i>
Turgut Batur	: <i>Millî Parklar Dairesi</i>
İsmet A. Mocan	: <i>Millî Parklar Dairesi</i>
Zeki Özel	: <i>Millî Parklar Dairesi</i>

TARIM BAKANLIĞI

Figen Anıl	: <i>Peyzaj Mimamirisi ve Süs Bitkileri Şubesi</i>
Nesrin Gerçekler	: <i>Peyzaj Mimamirisi ve Süs Bitkileri Şubesi</i>

TURİZM VE TANITMA BAKANLIĞI

Seyhun Örs	: <i>Plânlama Daire Bşk. İğİ</i>
Şenel Özpolat	: <i>Bodrum Büro Md.</i>

DEVLET PLÂNLAMA TEŞKİLÂTI

Hüsnü Kızıyallı	: <i>Müşavir</i>
Fikret Akdoğan	: <i>Uzman</i>
Kaya Mutlu	: <i>Uzman</i>
Yücel Özden	: <i>Ulaştırma Uzmanı</i>
Dr. Şengün Şenel	: <i>Uzman</i>

BAHÇELER MÜDÜRLÜKLERİ

Yılmaz Altınok	: <i>Belediye Park ve Bahçeler Müdürü</i>
Ekrem Gürenli	: <i>TBMM Bahçeler Müdürü</i>
Hüsem Yılmaz	: <i>Belediye Park ve Bahçeler Md. İğİ</i>
Ayşen Maden	: <i>Belediye Park ve Bahçeler Md. İğİ</i>

ŞEHİR ÇİÇEK EVİ
Y. SABUNCAKIS VE ORT. KOLL. ŞTİ.

Bankalar Caddesi No. 34 Ulus — Ankara

—*—

Bir asırlık tecrübe ve ihtisasiyle çiçek, buket, nişan ve düğün sepetleri, çelenkler, salon ve süs nebatları ile emrinizdedir.

Müessesemiz **FLEUROP - INTERFLORA** teşkilâtına dahil olup acente ve muhabirleriyle

BÜTÜN DÜNYA'daki dost ve akrabalarınıza çiçek siparişlerinizi iletir.

—●—

Siparişleriniz için bir **TELEFON** kâfidir.

Telefon : 11 41 55 - 10 71 27

—*—

Not : Müessesemiz Pazar dahil her gün açıktır.

A.O.Ç.

A. ORMAN ÇİFTLİĞİ

* Çeşitli Süs Bitkileri ve Yetkili Teknik Elemanları ile Bahçe ve Peyzaj Mimarlığı Uygulamalarında Hizmetinizdedir.

* Pastörize Süt ve Mamulleri

* Besili Tavuk ve Koyunları

* Günlük Yumurta

* Nefis ve Yıllanmış Kalite Şarapları

* Taze Meyve, Meyve Suları ve Sebzeler

İçin **A. O. Çiftliği**'ni tercih ediniz.

Telefon : 13 15 40

Türkiye Öğretmenler Bankası

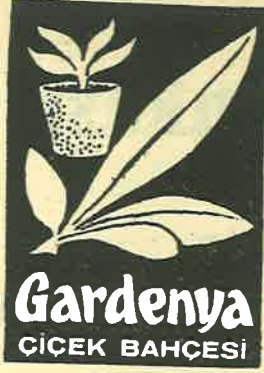
- Yurt Sathına Yayılan Şubeleriyle Bütün Bankacılık İşlerinde Emrinizdedir.
- Tahsil Boyunca Aylık Gelir, Zengin Para İkramiyeleri

TÜRKİYE ÖĞRETMENLER BANKASI

ENCYCLOPEDIA IN GARDEN

- Tamamı renkli lüks kuşe kâğıdına basılmış bulunan 22 ciltlik bu güzel eseri şirketimizden temin edebilirsiniz. Yabancı dillerde Ziraatla ilgili bütün kitap ve dergileri temin eder ve adresinize gönderebiliriz.
- Hizmetimizden istifade için, telefon etmeniz veya yazmanız kâfi gelecektir.
- Ödemede kolaylık tanırız.

ADRES : ORHUN NEŞRİYAT ve TİCARET KOLL. ŞTİ.
İzmir Caddesi No. 38/1 Tel : 17 74 33 Yenişehir — ANKARA

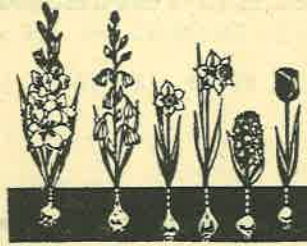
Rino Disperati

Fatih caddesi, İmar Sokak No: 4
YALOVA

Telefon : 374

Türkiye'de ilk defa olarak sisleme ile zeytin ve süs fidanı üretimi

GARDENYA ÇİÇEK BAHÇESİ

ÇİÇEK SOĞANCILIK KOLLEKTİF ŞİRKETİ

M. KEMAL VELİAĞAĞIL VE ORTAKLARI

Fatih Caddesi, İmar Sokak, No : 4 - YALOVA

MARLA Kollektif Şirketi

M. Kemal Veliçagil ve H. Tahsin Veliçagil

P. K. 23 - ANTALYA

Telefon : 11 74

PEYZAJ PLÂNLAMALARINDA BİTKİSEL MATERYAL OLARAK :

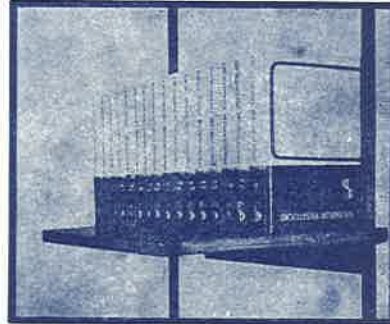
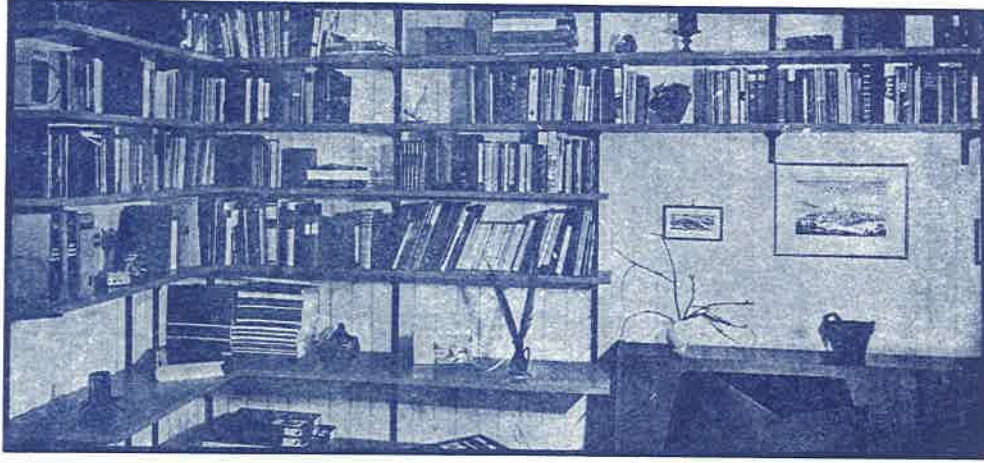
Anemone blanda
Cyclamen cilicicul
Cyclamen neopolitum
Eranthis cilicica
Fritilaria imperialis

Galanthus
Gladiolus sp.
Leucojum aestimum
Lilium candidum
Tulipa appeldörn

TEKNOGON

PORTATİF RAF SİSTEMİ

ŞİMDİ
TÜRK
PİYASASINDA

KİLİMLER VE MUTFAĞINIZDA

ATÖLYENİZDE

İŞYERİNİZDE

KÜTÜPHANENİZDE

BÜRONUZDA

HİÇBİR ODAUNUZDA

YETKİLİ SATICISI (Ankara ve Çevresi) :
KEMAL KURDOĞLU VE ORTAĞI OĞULLAR KOMANDİT ŞİRKETİ

Telefon : 11 42 97

RÜZGÂRLI SOKAK ÇATAL HAN NO : 1/A — ANKARA

TÜRKİYE

BANKASI

PARANIZIN
İSTİRBALİNİZİN
EMNİYETİ